

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra PVH a archivního studia (21 – KPVHAS)

Historické vědy – Pomocné vědy historické

Disertační práce

PhDr. Jiří Smrž

Úloha pražských cechmistrů v raně novověké společnosti
The Role of Prague Guild Masters in the Early Modern Society

Praha 2025

Vedoucí práce: doc. PhDr. Ivana Ebelová, CSc.

Hlavní dík patří vedoucí této práce, paní doc. PhDr. Ivaně Ebelové, CSc, bez níž by tato disertační práce nikdy nevznikla. Jsem jí vděčný za její cenné rady, obohacující náměty a systematické usměrňování vedeného výzkumu. Především její zásluhou byli pražští cechmíšní vybráni za hlavní aktéry předkládané práce, aniž bych na začátku studia tušil, jak vydatnou problematiku představují.

Mé upřímné poděkování si zaslouží i všichni zaměstnanci archivů, muzeí a univerzit, kteří mi pomohli při orientaci v pramenech nebo relevantní literatuře a také za četné konzultace a podnětné rady. V první řadě je to ředitel Archivu hlavního města Prahy, pan Mgr. Petr Jiša, a další zaměstnanci této mé domovské instituce – doc. PhDr. Olga Fejtová, Ph.D., PhDr. Michal Fiala, Mgr. Hana Gutová Vobrátilková, Ph.D., Mgr. Jan Hrdina, Ph.D., PhDr. Kateřina Jišová, Mgr. Jana Konvičná, Mgr. Barbora Lašťovková, Mgr. Marek Lašťovka, Nina Lohmann, M.A., Ph.D., PhDr. Martina Maříková, PhDr. Jaroslava Mendelová, Ph.D., Mgr. Zlata Prokšová Brátková, Mgr. Miroslava Přikrylová, Mgr. Josef Třikač a Mgr. Petra Vokáčová, Ph.D. Z Muzea hlavního města Prahy patří můj dík kolegyním Mgr. Magdaleně Rudovské a Mgr. Janě Viktorínové. Z dalších institucí bych chtěl poděkovat PhDr. Pavlu Holubovi, Ph.D. ze Státního oblastního archivu v Třeboni, Mgr. Lence Klukové z Archivu Pražského hradu, PhDr. Karin Pátrové, Ph.D. ze Státního okresního archivu Praha-venkov, PhDr. Filipu Wittlichovi, Ph.D. z Uměleckoprůmyslového musea v Praze a Mgr. Leoši Zichovi z Národního archivu. Velký vděk bych chtěl rovněž vyjádřit i zahraničním kolegům, jmenovitě Dr. Kamilě Follprecht, Dr. Robertu Luftovi prof. Dr. hab. Zdzisławu Nogovi, Dr. Bettině Pfothner, Christině Stade Ao. Univ. Prof. Univ. Doz. Dr. Karlu Vocolkovi, Univ. Doz. Dr. Andreasi Weiglovi.

Speciální poděkování patří mým kolegům a přátelům z Archivu hlavního města Prahy – Mgr. Pavle Savické, Mgr. Jirku Vlasákovi a Bc. Ondru Zichovi, kterým jsem na společných obědech představoval své myšlenky a nápady a oni je podrobovali prvním kritickým námětům a připomínkám.

Můj největší dík však je určen mé rodině za neutuchající podporu, kterou mi vyjadřovali po celou dobu doktorského studia, a bezbřehou trpělivost při sepisování disertační práce. Zvláštní poděkování bych chtěl vyjádřit mé ženě Veronice, která byla první čtenářkou všech částí prezentované práce a zároveň i první kritičkou písemně formulovaných tezí, dále mé mamince, jež mi pomohla s jazykovou redakcí textu, a konečně dceři Magdaleně. Byly to naše společné cesty po lese, během kterých se zrodily nejzásadnější části tohoto výzkumu.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto disertační práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 28. února 2025

.....

Jméno a příjmení

Abstrakt (česky)

Předmětem studia této disertační práce jsou představení pražských cechů a jejich postavení v raně novověké městské společnosti. Popsaná problematika je sledována v období mezi lety 1547 a 1784 v prostoru těch pražských měst, v nichž v tomto období fungovaly cechy, konkrétně se jedná o Staré Město pražské, Nové Město pražské, Malou Stranu a od roku 1734 také Hradčany.

V první úvodní kapitole jsou formulovány základní otázky výzkumu, je v ní podán přehled dosavadního stavu bádání a zároveň jsou zde podrobně představeny jednotlivé typy pramenů spolu s aplikovanými vědeckými metodami.

Hlavní část práce je rozdělena do tří kapitol, přičemž nejprve je věnována pozornost vývoji cechmistrovské funkce ve sledovaném období. Tím je zejména myšleno to, jak se měnil v raném novověku způsob jejich ustanovování a jaká měli cechmistři v raném novověku práva a povinnosti v rámci cechu i mimo něj. Na to navazuje výklad o vlivu cechmistrů na politický život města a způsoby jejich participace na městské správě. Ve čtvrté kapitole jsou na příkladu pěti vybraných cechmistrů představeny rozdílné životní strategie osob, které tuto funkci zastávaly.

Disertační práce má jednu přílohu, kterou představují seznamy pražských cechmistrů.

Abstract (in English):

The subject of this dissertation are the Prague guild masters and their position in early modern urban society. The described issues are observed in the period between 1547 and 1784 in the area of those Prague towns, where guilds were operating in this period, namely Old Town, New Town, Lesser Town and after 1734 Hradčany, as well.

In the first introductory chapter, the basic research questions are formulated, an overview of the current state of research is provided, and the individual types of sources are presented in detail, along with the applied scientific methods.

The main body of the thesis is divided into three chapters. In the second chapter is attention devoted to the development of the position of Prague guild masters during the observed period, specifically examining how the process of their appointment evolved in the early modern era and what rights and obligations held guild masters both within the guild and beyond it. This is followed by an analysis of their influence on the political life of the Prague towns and their participation in the municipal administration. The fourth chapter presents the different life strategies of individuals who held the position of guild master, using five selected examples.

The dissertation includes one appendix, which consists of lists of Prague guild masters.

Klíčová slova (česky)

cechmistr, cech, městské elity, pražská města, novověk

Klíčová slova (anglicky):

guild master, guild, urban elite, Prague towns, modern period

Obsah

Obsah	7
1. Úvod	9
1.1 Představení cílů práce	11
1.2 Stav dosavadního bádání	15
1.3 Pramenná východiska výzkumu	26
1.3.1 Cechovní artikule	27
1.3.2 Cechovní úřední knihy	35
1.3.3 Městské úřední knihy	45
1.3.4 Aktový materiál cechovních registratur	55
1.3.5 Cechovní předměty	57
1.3.6 Ikonografické prameny	64
1.4 Metodický přístup	69
2. Funkce cechmistra v raném novověku.....	74
2.1 Názvosloví	79
2.2 Funkční období a jeho průběh	82
2.2.1 Proces ustanovování cechmistrů	83
2.2.2 Systém mandátů, střídání ve funkci a nástupnická posloupnost.....	88
2.2.3 Způsoby zániku funkčního období	94
2.3 Počty a složení cechmistrů.....	99
2.4 Práva a povinnosti cechmistrů v rámci cechu.....	103
2.4.1 Právní jurisdikce nad členy cechu	105
2.4.2 Kontrola kvality místní produkce	108
2.4.3 Vedení účetnictví	112
2.4.4 Sídlo cechu a organizace kvartálních schůzí	117
2.4.5 Zakládání cechů v jiných městech.....	123
2.4.6 Výhody plynoucí z funkce cechmistrů	125
2.5 Práva a povinnosti cechmistrů mimo cech	130
2.5.1 Ochrana cechovního monopolu	132
2.5.2 Kontrola kvality dovážených výrobků.....	137
2.5.3 Spoluúčasť na městském soudnictví	138

2.6 Dílčí závěr.....	141
3. Podíl cechmistrů na vedení a správě města.....	144
3.1 Evropský kontext – nástin problematiky	145
3.2 Situace v pražských městech v pozdním středověku.....	153
3.3 Cechmistři v centrálních institucích městské správy a samosprávy	168
3.3.1 Královský rychtář	171
3.3.2 Městská rada	174
3.3.3 Sbor obecních starších	183
3.4 Cechmistři v městských úřadech	188
3.4.1 Delegované městské soudy	189
3.4.2 Správa obecních institucí.....	201
3.4.3 Kontrolní úřady nad pražskými trhy	209
3.4.3 Další městské úřady.....	213
3.5 Cechmistři v úřadu městského rychtáře.....	214
3.5.1 Městský rychtář.....	215
3.5.2 Konšelé městského rychtáře	217
3.6 Cechmistři v nižších složkách městské správy	218
3.6.1 Správa čtvrtí.....	219
3.6.2 Protipožární dohled.....	223
3.7 Dílčí závěr.....	224
4. Medailonky vybraných cechmistrů.....	228
4.1 Jan Dominik de Barifis	229
4.2 Jan Kotva	236
4.3 Baltazar Spindler a Martin Tyc.....	243
4.4 Zikmund Václav Pidrmas z Dreihübelu.....	248
4.5 Dílčí závěr.....	251
5. Závěr	253
Seznam použitých zkratk	265
Soupis použitých pramenů	267
Použitá literatura.....	274
Seznam vyobrazení	291
Přehled tabulek	292
Přehled grafů.....	293

1. Úvod

Studium městských řemesel a živností tvoří jeden ze základních pilířů evropského urbán- ního bádání. Nejinak tomu bylo i v českých zemích, kde se tato problematika dostala do po- zornosti historiků již po polovině 19. století. Od té doby se těší neutuchající pozornosti ba- datelů, mezi nimiž nalezneme jak jména věhlasných historiků, archivářů a etnografů (popř. etnologů), tak rovněž jména regionálních badatelů či samotných řemeslníků. V průběhu toho- to dlouhého období se přirozeně proměňovala témata, která se dostávala do popředí pozor- nosti historiků v jednotlivých dějinných etapách, stejně jako se měnily a rozvíjely metodické přístupy k jejich zpracování. Výsledkem popsané obliby problematiky městských řemesel a živností je neuvěřitelně rozsáhlý soubor knih, studií, příspěvků a edic, které ani není možné sepsat či soustředit do jediné knihovny. Množství prací zabývajících se historickými profese- mi a jejich provozovateli vytváří pozoruhodně rozmanitý celek, neboť tato problematika skýtá nepřeborné množství možností, jak o ní pojednat. A tak zatímco se někteří badatelé zabývali technologickou stránkou jednotlivých profesí, jiní zkoumali jejich historii v dané lokalitě. V neposlední řadě byla pozornost věnována i profesním organizacím – cechům, v nichž byla většina městských řemesel organizována od pozdního středověku až do 19. století.¹

Mezi pracemi nalezneme ve velké míře drobné příspěvky a analytické studie, které rekon- struují vývoj konkrétní profese či výrobního odvětví v určité lokalitě. Tyto práce představují v případě studia řemesel a živností základní kámen dalšího výzkumu, neboť přinášejí velké množství důležitých poznatků, které následně vytvářejí celkový obraz historické skutečnosti. Syntetická díla, jež na tyto analytické studie navazují, pak mohou tento obraz popsat a nále- žitě zhodnotit. Ani takové práce nám v tuzemském bádání nechybí, i když zůstává pravdou, že na zhodnocení historického vývoje řemesel a živností na celém území České republiky (popř. historických českých zemí) stále ještě čekáme.

Badatelské pozornosti se zatím dočkaly mnohé profese, jejich provozovatelé a konečně i jednotlivé cechy, v nichž byli tito řemeslníci sdruženi. Zatímco některé práce popisují postupný způsob vzdělávání v řemesle, od učedníka přes tovaryše až po mistra, jiné se za- měřují na sociální postavení konkrétní skupiny řemeslnického dorostu či majitelů dílen. Bez přílišné nadsázky můžeme prohlásit, že naše poznání náplně a technologie jednotlivých profesí, obecného vývoje cechovního systému či způsob mezigeneračního předávání řemesl-

¹ Ve středověku se vyskytovaly i jiné formy profesních sdružení, jako například náboženská bratrstva (zejména u uměleckých profesí) nebo hutě (stavební řemesla). Jednalo se však o ojedinelé případy, dominantním typem profesní organizace se už v období pozdního středověku stal právě cech.

ných znalostí jsou již dostatečné. Každá další analytická studie věnovaná konkrétní profesi, městu či cechovní organizaci (jakkoliv vítaným je každý takový projekt), tak může „pouze“ potvrdit naše stávající znalosti či upozornit na lokální odchylku od všeobecného vývoje. Domnívám se však, že se již nacházíme v situaci, kdy si můžeme začít klást složitější otázky. Ty přirozeně souvisí i s hledáním nových badatelských směrů, kterými můžeme celou problematiku městských řemesel a živností nadále rozvíjet.

Osobně spatřuji jednu z možných cest v prohloubení našeho dosavadního studia cechovních organizací. Stávající trend jejich výzkumu totiž tradičně spočívá v rekonstrukci historického vývoje vybraného sdružení včetně postavení jednotlivých skupin jeho členů – učedníků, tovaryšů a mistrů. Zpravidla se v těchto analytických studiích setkáme i s rozбором postavení cechmistrů a jejich pravomocí, vždy ale pouze uvnitř studované organizace. Takřka vůbec se nesetkáváme s analýzou postavení a výkladem o pravomocích cechmistrů mimo cechovní organizaci, tedy v rámci celé městské společnosti. Přitom to byli právě představení cechu, kteří reprezentovali cech navenek a utvářeli strategii rozvoje svého oboru a organizace, kterou se snažili před vrchností obhájit, prosadit a následně i realizovat. Spočítáme-li studie věnované učedníkům, tovaryšům a mistrům, je až zarážející, jak málo dosavadní badatelské pozornosti bylo věnováno osobnostem, které stály na vrcholu cechovní hierarchie. Dodnes tak nevíme o instituci cechmistrů ani tak základní věci, jakými je např. způsob jmenování osob do funkce v čele cechu. Byli cechmistři voleni členy cechu či dosazováni zástupci příslušné vrchnosti? Jaká byla průměrná délka jejich mandátu a byla nějak regulována? A konečně jaký vliv měly tyto osoby na politický a hospodářský život pozdně středověkých a raně novověkých měst? Studium mistrů, kteří stáli v čele svých organizací, nám umožní zodpovědět důležité otázky, např. jak představitelé jednotlivých profesí žili nejen v rámci svých dílen či cechovních organizací, ale rovněž v rámci celého městského prostoru. Až poté se nám naskytne zcela nový pohled nejen na tuto skupinu obyvatel, ale i na městskou společnost jako celek.

Tato disertační práce je ze své podstaty prací analytickou. Zkoumá zvolené téma v jediné lokalitě (byť v případě pražských měst se jedná o tři, a později čtyři plnoprávné městské celky) ve vybraném časovém úseku, kterým je období raného novověku. Výsledky studia postavení pražských cechmistrů však mají obecnější platnost, a to pro celý prostor Českého království. Důvody pro to jsou dva. Předně za to může dobová praxe, kdy nový cech si jako vzor pro své artikule vyžádal opis statut již existující organizace. Není patrně nutné dodávat, že v prostoru Čech docházelo velmi často k přejímání artikulí právě některého z cechů pražských měst. Normou předepsané postavení a pravomoci pražských cechmistrů se tak stávaly právním základem pro cechy v ostatních českých městech. Druhým důvodem je existence tzv.

zemských cechů, kdy všichni mistři na území království byli členy některého z pražských cechů. V takovém případě se venkovští mistři účastnili schůzí pražských cechů a byli v přímém kontaktu s pražskými cechmistry, kteří byli i jejich představenými a zástupci při jednání s vrchností. Opět se tak otevíral prostor k pronikání dobové praxe, která platila u pražských cechů, i do ostatních měst v Českém království.

1.1 Představení cílů práce

Jak z úvodního zamyšlení vyplývá, ústředním motivem prezentované disertační práce se stala instituce cechmistrů, která byla studována prostřednictvím profesních sdružení – cechů, jež působily v pražském souměstí. V prvním tematickém bloku vedeného výzkumu byla pozornost věnována primárně funkci představených cechů jako takové. Cílem bylo zodpovědět základní otázky spojené s vývojem tohoto postu, jaké už byly částečně naznačeny v úvodu této práce. Tedy zejména to, jakým způsobem byli v minulosti cechmistry vybíráni. Byli voleni samotnými mistry sdruženými v cechu nebo dosazováni (či alespoň schvalováni) vrchností? Odpověď na tuto základní otázku nám pak umožnila zasadit funkci cechmistrů do rámce raně novověkého systému městské správy a samosprávy. Docházelo v průběhu sledovaného období k proměnám jejich postavení, nebo bylo do určité míry neměnné a stabilní? Dále byly rekonstruovány pravomoci cechmistrů, a to jak uvnitř organizace, tak mimo ni. V rámci tohoto prvního bloku bylo také vyhodnoceno, zda výkon cechmistrovské funkce představoval pro svého nositele pouze povinnosti, nebo řemeslníkům skýtal i nějaké výhody.

Druhý tematický okruh vedeného výzkumu se zaměřil na účast cechmistrů na veřejném životě pražských měst. Ve své podstatě bylo snahou zodpovědět otázku, zda můžeme představené cechu považovat za městskou elitu. A pokud ano, tak v jaké oblasti každodenního života raně novověkého města. Klíčovým momentem této části disertační práce se stal výzkum participace cechmistrů na vedení města, tedy podíl představených cechů v ústředních správních a samosprávních orgánech pražských měst. Měli vůbec pražské cechy prostřednictvím svých představených v těchto orgánech své stálé zastoupení? Pokud ano, tak které profese byli v pražských městech tímto způsobem prominentní? Lze sledovat proměnu jejich zastoupení v čase? A jaké vnější projevy provázely potenciální aktivní participaci cechmistrů na chodu města? Odpovědi na tyto otázky pak umožnily stanovit míru, v jaké byli představení pražských cechů začleněni do městské správy.

Tyto právě formulované otázky vytvořily základní rámec předkládané disertační práce. Jejich zodpovězení by ale nebylo možné bez systematického studia osob, jež v minulosti funkci

cechmistrů vykonávaly. Jak je podrobněji pojednáno dále (v kapitole o pramenech a metodologii), velká část dochovaných písemností dokumentuje činnost cechmistrů pouze uvnitř cechu. Aby bylo možné překonat hranice profesních organizací a dozvědět se něco více o vlivu představených cechů na celou městskou společnost, bylo nutné více poznat osudy jednotlivých cechmistrů. Zodpovědět nastolené otázky pomohla teprve až podrobná analýza jejich profesní kariéry a zároveň aktivní participace těchto cechmistrů na chodu komunity, čtvrtě či farnosti, ve které žili, popř. přímo účast v čelních samosprávných orgánech města. A až teprve poté, když byla získána použitelná data k většímu počtu jednotlivců, bylo možné stanovit i obecné vývojové tendence studované skupiny jako celku. Tato část vedeného výzkumu je následně prezentována v disertační práci ve čtvrtém tematickém bloku, který představuje osudy vybraných cechmistrů, na nichž bylo možné ukázat specifické aspekty jejich vlivu na městskou společnost. Shromážděná biografická data k pražským cechmistrům, zejména rekonstruované řady představených jednotlivých pražských cechů, pak tvoří přílohu této disertační práce.

Jak už bylo několikrát řečeno, zvolené téma bylo zpracováno na příkladu cechů pražských měst. Pomineme-li jejich výsadní postavení v rámci celého systému cechovníctví v Českém království, které bylo popsáno v závěru předešlého oddílu, má studium pražských cechů ještě jednu nespornou výhodu. V mimořádně spotřebních podmínkách pražského souměstí totiž dosáhla specializace profesí (a s ní i cechů) svého vrcholu. Jen v málokteré jiné lokalitě bychom mohli nalézt takový počet samostatných cechů, mezi nimiž přirozeně nacházíme organizace velké, bohaté a vlivné, ale zároveň cechy malé, chudé a nevýznamné. A tento vysoký počet profesních organizací spolu s jejich rozmanitostí umožňuje komplexní vhled do zkoumané problematiky.

Ačkoli bylo nasnadě zkoumat instituci cechmistrů od počátku pražských cechů, záměrně byl pro výzkum zvolen jiný časový rámeček, a tím je období raného novověku. Důvody pro takové časové vymezení byly dva. První z nich představuje stav dochované pramenné základny pro nejstarší období vývoje pražských cechů. Absence relevantních pramenů pro 13. století a jejich značná torzovitost ve 14. a 15. století způsobuje, že naše poznatky o instituci představených pražských cechů jsou pro toto období více než skoupé. S tím souvisí druhý důvod, kterým je skutečnost, že charakter i styl dochovaných pramenů pozdního středověku neumožňuje spolehlivě zodpovědět základní otázku, zda dotyčný byl, nebo nebyl cechmistrem. S jistotou to v tomto období lze určit pouze u velmi malého počtu osob. S odkazem na předešlý výklad o dvou pilířích vedeného výzkumu bylo proto přistoupeno k posunutí spodní hranice

výzkumu do poloviny 16. století. Až prameny raného novověku totiž umožňují rekonstruovat jmenné řady představených jednotlivých pražských organizací.

Studované období lze blíže vymezit roky 1547 a 1784. Oba zmíněné roky představují v historii pražských měst i cechů natolik významné a přirozené mezníky, že stanovení jiných by nerespektovalo dynamiku jejich skutečného vývoje. Roku 1547 bylo totiž potlačeno první stavovské povstání proti Ferdinandovi I., v jehož závěru setrvala v opozici vůči panovníkovi již jen česká královská města v čele s těmi pražskými. Proto se právě jich dotkly Ferdinandovy tresty nejvíce. Do královských měst v Českém království byli instalováni zástupci panovníka – královští rychtáři, kteří měli nově dohlížet na činnost městských rad. V případě pražských měst došlo rovněž k dosazení královských hejtmanů, kteří tvořili další instanci mezi představiteli města a českým místodržitelstvím. Nově také bylo možné odvolat se od městských soudů k nově zřízenému soudu apelačnímu. Vůči cechům zaujal král zprvu velmi striktní postoj a cechy ve všech českých královských městech roku 1547 zrušil. Ty sice fakticky nezanikly, dočasně však zanikl jejich právní status. K jejich obnově *de iure* přistoupil panovník až na přelomu padesátých a šedesátých let 16. století. Na jejich činnost měl napříště dohlížet královský rychtář, který se měl účastnit i cechovních schůzí.²

V takto proměněných podmínkách fungovala pražská města až do roku 1784. Toho roku dne 12. února došlo z rozhodnutí císaře Josefa II. ke spojení pražských měst a k vytvoření jediného Královského hlavního města Prahy.³ Tento moment doprovázela i významná reforma správy města. Systém královských hejtmanů a rychtářů, ale i městských rad, sborů obecních starších a městských úřadů nahradil jediný úřad, kterým se stal regulovaný magistrát. V podstatě zanikl pozdně středověký a raně novověký model městské samosprávy a správy. I když se tyto správní reformy instituce cechů zdánlivě nedotkly, rok 1784 znamenal pro mnoho cechů významný vývojový mezník. Až na několik málo výjimek došlo ke spojení cechů jednotlivých pražských měst a k vytvoření celopražských organizací. Ze všech výše uvedených důvodů byl rok 1784 vybrán jako horní časová hranice vedeného výzkumu.

V souvislosti s chronologickým vymezením výzkumu se ještě na chvíli vraťme k vymezení pražských měst, jež vytvářejí geografický rámec práce. Na počátku sledovaného období bylo pražské souměstí tvořeno třemi samostatnými městskými celky – Starým Městem pražským, Novým Městem pražským a Malou Stranou (dobově Menším Městem pražským). Tak tomu bylo až do konce 16. století, kdy roku 1598 povýšil Rudolf II. doposud poddanské město

² Více k důsledkům porážky prvního stavovského povstání v roce 1547 na vývoj cechů v pražských městech viz Zdeňka KARLOVÁ, *Změny v cechovním zřízení měst pražských po roce 1547*, Sborník příspěvků k dějinám hl. m. Prahy (dále SPDHMP) 8, 1938, s. 57–78.

³ Podrobně se této historické události věnoval Ondřej Bastl v předmluvě k edici pamětní knihy o spojení pražských měst. Ondřej BASTL (ed.), *Spojení pražských měst v roce 1784*, Praha 2003.

Hradčany na čtvrté, tzv. Horní Město pražské. Podle textu privilegia si tamější řemeslníci mohli na Hradčanech zakládat vlastní cechy, v praxi však toto ustanovení nevstoupilo v platnost a hradčanští mistři byli i nadále organizováni v malostranských ceších.⁴ Samostatné hradčanské cechy tak začaly vznikat až ve třicátých letech 18. století, kdy konečně došlo k uvolnění vazeb mezi hradčanskými řemeslníky malostranskými cechy. Mezi lety 1734–1784 tak reálně existovaly cechy ve všech čtyřech pražských městech. Z tohoto důvodu byly hradčanské cechy zahrnuty do vedeného výzkumu, byť pouze pro určitou část sledovaného období.

Pokud mluvíme o jednotlivých částech pražského souměstí, nesmí být opomenuta největší právní enkláva, která se nacházela uvnitř pražského souměstí (a to konkrétně v rámci Starého Města pražského) a disponovala v raném novověku i vlastní samosprávou. Jednalo se o Židovské Město, které po roce 1850 vytvořilo pátou městskou část – Josefov. Jak prokázal výzkum Tobiase Jakobovitsa, došlo i v prostoru Židovského města k vytvoření samostatných cechů židovských řemeslníků, přičemž nejstarší zmínky o nich máme z roku 1627. Z období kolem poloviny 17. století dokonce známe i jména některých cechmistrů.⁵ V této souvislosti by se nabízelo zahrnout židovské cechy a jejich představené do vedeného výzkumu, od čehož jsem však záměrně upustil. Důvodem je absence pramenů normativního charakteru, a to zejména cechovních artikulí, které v případě výkladu o křesťanských ceších tvoří jeden ze základních pramenů studia profesních organizací. Z období do roku 1745, kdy byli Židé vypovězeni z Prahy, se dochovaly pouze troje cechovní artikule, přičemž všechny jsou spojené s cechem židovských krejčích. Nová etapa rozvoje židovských cechů, pro niž již máme dostatek pramenů cechovní provenience, nastala až v důsledku vydání patentu Františka I. z roku 1797. Toto období je však již mimo výše vymezené časové rozmezí této disertační práce.

V těsné blízkosti pražských měst se nacházelo ještě jedno město, které je někdy chybně považováno za součást pražského souměstí. Tím byl Vyšehrad, který se ve sledovaném období skládal z tzv. horního města Vyšehrad (obvod pevnosti) a z podhradí, tzv. Podvyšehradí. Prameny dokládají, že i v horním městě vznikly v raném novověku cechy. Ty však historicky nikdy nebyly počítány mezi cechy pražských měst, a proto nebyly zahrnuty ani do prezentovaného výzkumu.

⁴ Jiří SMRŽ, *Cechy v pražských městech od prvních zpráv ve 13. století až do jejich zrušení v roce 1860*, Praha 2019, s. 72, 75, 76, 80.

⁵ Tobias JAKOBOVITS, *Die jüdischen Zünfte in Prag*, Jahrbuch der Gesellschaft für Geschichte der Juden in der Čechoslovakischen Republik 6, 1936, s. 57–145 (zde s. 118).

1.2 Stav dosavadního bádání

Publikací a dalších příspěvků, které se věnují problematice městských řemesel a živností, bychom dnes skutečně našli nebývalé množství, ať už českých či zahraničních. V případě této disertační práce navíc nelze použitou literaturu omezit pouze na práce zabývající se historickými profesemi a řemeslníky, nýbrž je žádoucí do ní zahrnout i práce týkající se městské správy a měšťanů obecně. V takovém případě je takřka nemyslitelné představit stav dosavadního bádání v úplnosti, proto v této kapitole budou představeny zejména ty studie a knihy, jež představují stěžejní díla k dané problematice nebo se od ostatních příspěvků na podobné téma odlišují způsobem zpracování, resp. užitou metodou. Výsledný přehled dosavadního bádání by tak neměl být pouhým bibliografickým výčtem, ale měl by být zároveň i výkladem o jednotlivých směrech a etapách urbánního bádání. Vedle českých prací je brán největší zřetel na studie a knihy pocházející z německého (myšleno i rakouského) vědeckého prostředí, z něhož ostatně pochází většina zahraničních analogií a metodických postupů použitých v této práci. Opomenuty však nejsou ani práce z ostatních evropských států, v takových případech se však jedná spíše o konkrétní výzkumné projekty.

Výklad o dosavadním stavu bádání je rozdělen do tří částí. Nejprve jsou představeny práce, které se zabývají vývojem cechovnictví v obecné rovině. Jedná se především o syntézy, v nichž autoři shrnují celkový vývoj cechů v určitém historickém období nebo na vybraném území. Ve druhé části bude pozornost věnována pracím analytickým, které rekonstruují historii profesních sdružení konkrétní profese či vývoj v jedné vybrané lokalitě. Ve třetí části bude podán výčet prací, které se nejvíce týkají mnou zkoumané problematiky, tedy studia cechmistrů a jejich postavení v rámci městské společnosti.

Nejprve se tedy zaměříme na syntézy a práce obecného charakteru, jejichž autoři se snažili popsat základní principy fungování cechovních organizací. Vznik prvních odborných studií a příspěvků o ceších můžeme v českém prostředí sledovat již v padesátých a šedesátých letech 19. století. Zpočátku se však jednalo spíše o nahodilé poznatky z fungování vybrané řemeslnické organizace, popř. byly zpřístupněny její cechovní artikule. První ucelené výklady o historii cechů jsou spjaté s pražským urbánním bádáním a lze je klást až do přelomu šedesátých a sedmdesátých let 19. století. Jejich autory byli významní historikové Josef Emler a Václav Vladivoj Tomek. Zatímco Emler analyzoval padesát cechovních artikulí z období mezi lety

1547–1620,⁶ Tomek se zaměřil na nejstarší období vývoje pražských cechů od 14. do 15. století.⁷ Ačkoliv oba badatelé formulovali své poznatky na základě studia řemeslnických organizací v pražských městech, jimi stanovené závěry měly již v době svého vzniku všeobecnou platnost. To do určité míry potvrdil i výzkum Antonína Gindeliho z poloviny osmdesátých let 19. století, v němž se pokusil postihnout vývoj cechovních organizací od 16. do 18. století v celém Českém království.⁸

Tuto první badatelskou vlnu, jež byla úzce spojena s tehdy módní kulturní historií, završuje několikasvazkové dílo Zikmunda Wintera. Tento neúnavný badatel začal v závěru 19. století se soustavným studiem městských řemesel a živností v českých městech. Ke své práci využíval nejen prameny cechovní provenience (zejména artikule), ale rovněž tuto základnu obohatil i o podrobné studium městských knih. Výsledkem jeho výzkumu se staly dvě knihy, první o vývoji řemesel a živností v českých městech ve 14. a 15. století, druhá na ni navázala výkladem o 16. a první polovině 17. století.⁹ Nedokončený třetí svazek vydal z Winterovy pozůstalosti Josef Vítězslav Šimák¹⁰ a všechny tyto tři knihy dnes tvoří Winterovský kánon, který je dosud jedinou syntézou vývoje řemesel, živností a s nimi spojených cechovních organizací na území Čech. Zikmund Winter je rovněž autorem jedné ze dvou teorií o původu českých cechů.¹¹ Ačkoliv dnes bývá Winterova historická metoda často kritizována, je důležité si uvědomit, že doposud nikdo neshromáždil tak obrovské množství poznatků k této problematice. Pokud přistupujeme k Winterovým závěrům kriticky, je to mimořádně cenná a v mnoha ohledech nenahraditelná práce.

V meziválečném období se studium historických profesí a cechů postupně odpoutalo od kulturní historie a dostalo se do pozornosti hospodářských historiků. Předním badatelem tohoto období se stal Bedřich Mendl, který studium cechů postavil na zcela nové základy. Z jeho činnosti sice nevznikly velké syntetické práce, nicméně jeho inovativní přístup k této proble-

⁶ Josef EMLER, *Řemeslničtí pořádkové pražští v XVI. století*, Památky archeologické a místopisné (dále PAM) 8, 1869, s. 515–530, 581–596.

⁷ Pomíneme-li krátké pojednání o řemeslnických ceších v prvním díle Dějepisu města Prahy, stěžejní pasáže nalezneme v díle druhém a osmém. Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy (dále DMP) I*, Praha 1851, s. 330–335; TÝŽ, *DMP II*, Praha 1871, s. 370–390; TÝŽ, *DMP VIII*, Praha 1891, s. 359–402.

⁸ Text stejného znění vyšel dvakrát, nejprve roku 1884 v němčině a rok později v českém překladu. Antonín GINDELY, *Das Zunfswesen in Böhmen von 16. bis ins 18. Jahrhundert*, Zprávy o zasedání Královské české společnosti nauk, 1884, s. 55–83; TÝŽ, *O cechovním zřízení v Čechách od XVI. až do XVIII. století*, Právnick 24, 1885, s. 10–17, 45–50, 109–117, 115–159.

⁹ Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*, Praha 1906 TÝŽ, *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách (1526–1620)*, Praha 1909.

¹⁰ TÝŽ, *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, Praha 1913.

¹¹ TÝŽ, *První cechy řemeslné v Čechách*, Časopis Musea království Českého 78, 1904, s. 1–19, 201–220.

matice byl velice přínosný.¹² Mimo jiné byl Mendl autorem druhé (a prozatím poslední) teorie o počátku českých cechů.¹³

Ačkoliv studium cechů zůstalo i v dalších dekádách 20. století úzce spjaté s hospodářskými dějinami, začal se v něm po roce 1945 (resp. 1948) prosazovat nový badatelský přístup poplatný vzorům ze Sovětského svazu. Představitelé této nové marxistické historiografie, jak se ostatně sami označovali, se snažili vyhranit vůči dosavadnímu pohledu „buržoazních“ historiků na celou problematiku a jejich závěry významným způsobem revidovat. Mezi mnohými badateli, z nichž jmenujme alespoň Františka Grause či Josefa Macka, vynikl zejména Josef Janáček, urbánní historik a pracovník pražského městského archivu. Ačkoliv se ve svých výzkumech zaměřoval na období raného novověku, konkrétně 16. století,¹⁴ stal se autorem prvního pokusu o syntézu vývoje řemeslné výroby v českých zemích.¹⁵ V souvislosti s touto prací ještě připomeňme, že Janáček v ní představil základní periodizaci středověkého a raně novověkého cechovníctví.

V této době vzniklo pro nejstarší období cechovních organizací ještě jedno zásadní, i když méně známé dílo, které nikdy nevyšlo tiskem. Dodnes tak zůstalo pouze v podobě kvalifikační práce při pražské katedře pomocných věd historických. Autorkou této práce byla Marie Kučerová, jež v jejím rámci zpracovala dochované prameny (zejména pak cechovní artikule) cechů v Čechách, na Moravě i ve Slezsku do roku 1419.¹⁶ Přes všechny nedostatky, které tato práce má, se jedná o doposud poslední pokus uceleně pojednat o počátcích cechů v českých zemích.

Další vývoj českého bádání se již neubíral cestou syntetických děl, ale spíše dílčích analytických studií. A tento trend pokračoval i po roce 1989 a lze jej spatřovat i v současné vědecké produkci. Autoři se ve větší míře věnují studiu vybrané profese či vývoji v konkrétním městě víceméně bez ambicí stanovit na základě svých poznatků závěry platné pro celé území Čech, Moravy či Slezska, popř. celé České republiky. Pár výjimek z tohoto trendu bychom však přece jen našli. Jedná se především o práci Hany Pátkové, která zpracovala pro nejstarší období cechovního vývoje kultovní činnost profesních organizací a náboženských bratrstev v českých městech.¹⁷ Dále za zmínku stojí příspěvky dvou autorů, a to Jaroslava Čechury a Evy Němečkové. Sice nemají charakter syntézy, nicméně vycházejí ze studia cechů měst ur-

¹² Bedřich MENDL, *Z hospodářských dějin středověké Prahy*, SPDHMP 5/2, 1932, s. 161–390.

¹³ TÝŽ, *Počátky našich cechů*, Český časopis historický (dále ČČH) 33, 1927, s. 1–20, 307–346.

¹⁴ Z mnohých prací zaměřených na období 16. století uveďme alespoň alespoň jednu jeho přehledovou monografii. Josef JANÁČEK, *Řemeslná výroba v českých městech v 16. století*, Praha 1961.

¹⁵ TÝŽ, *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*, Praha 1963.

¹⁶ Marie KUČEROVÁ, *Příspěvky k dějinám cechů do roku 1419*, diplomová práce Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Praha 1959.

¹⁷ Hana PÁTKOVÁ, *Bratrství ke cti Božie. Poznámky ke kultovní činnosti bratrstev a cechů ve středověkých Čechách*, Praha 2000.

čitého regionu. V případě Jaroslava Čechury se jedná o města v jižních Čechách (resp. na rožmberských panstvích),¹⁸ Eva Němečková pak studovala cechy v královských městech severozápadních Čech.¹⁹

Studium cechů v sousedním Německu má poněkud odlišnější kořeny i vědeckou tradici. Tamější bádání o ceších, které sahá až do první poloviny 19. století, bylo dlouho spojeno s právními dějinami.²⁰ První pokus o podání uceleného přehledu vývoje řemesel a řemeslnických organizací je pak paradoxně relativně pozdní, neboť spadá až do meziválečného období. Autorem dvousvazkové práce s názvem *Des alten Handwerks Recht und Gewohnheit* se stal sociálně demokratický politik Rudolf Wissell.²¹ Pozoruhodné je, že Wissellova práce se stala základem pro dosud nejrozsáhlejší šestisvazkovou syntézu, která vyšla v průběhu sedmdesátých a osmdesátých let 20. století pod stejným názvem i se stejným autorem jako druhé přepracované a doplněné vydání.²² S trochou nadsázky můžeme říct, že Wissellova práce vytváří v Německu podobný kánon, jaký v Čechách představují práce Zikmunda Wintera.

Důležitou osobností německého vědeckého prostředí se v padesátých letech 20. století stal Wolfram Fischer. Obdobně jako v případě Bedřicha Mendla nebyl ani Wolfram Fischer autorem syntetické práce o ceších, ale jeho vliv na další směřování německého bádání byl klíčový. Začal tuto problematiku zkoumat v rámci hospodářských a sociálních dějin, čímž cechy s konečnou platností odpoutal od jejich tradičního sepětí s právními dějinami.²³

Novodobá badatelská vlna zájmu o problematiku řemesel a cechů pak započala na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let 20. století a trvá dodnes.²⁴ Je pro ni typická systematičnost a zaměření výzkumných projektů zejména na sociální a hospodářské aspekty cechovních organizací. Nepokládám za účelné, zde jmenovat jednotlivé významné německé i rakouské historiky, kteří se dlouhodobě věnovali nebo se stále věnují vybranému segmentu cechovní problematiky, proto bych zde rád odkázal na ediční řadu *Göttinger Beiträge zur Wirtschafts- und Sozialgeschichte*, v rámci které vycházely od konce sedmdesátých let předešlého století zá-

¹⁸ Jaroslav ČECHURA, *Cechy rožmberských měst a městeček do poloviny 16. století*, Jihočeský sborník historický (dále JSH) 58, 1989, č. 3, s. 113–124; TÝŽ, *Rozvoj cechů na rožmberském dominiu po roce 1550: textilní řemesla*, JSH 58, 1989, č. 4, s. 177–185.

¹⁹ Eva NĚMEČKOVÁ, *Cechy královských měst severozápadních Čech v raném novověku*, disertační práce Filozofické fakulty Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, Ústí nad Labem 2014.

²⁰ Z tohoto nejstaršího období uveďme alespoň dvě práce. Karl Heinrich RAU, *Über das Zunftwesen und die Folgen seiner Aufhebung*, Leipzig 1816; Wilhelm Eduard WILDA, *Das Gildenwesen in Mittelalter*, Halle 1831.

²¹ Rudolf WISSELL, *Des alten Handwerks Recht und Gewohnheit I, II*, Berlin 1929.

²² TÝŽ, *Des alten Handwerks Recht und Gewohnheit I–VI*, Berlin 1971–1988².

²³ Z mnoha děl Wolframa Fischera citujme alespoň jeho stěžejní práci o cechovníctví kolem roku 1800. Wolfram FISCHER, *Handwerksrecht und Handwerkswirtschaft um 1800*, Berlin 1954.

²⁴ Tuto vlnu odstartoval zejména příspěvek Otto Gerharda Oexleho. Otto Gerhard OEXLE, *Die mittelalterliche Zunft als Forschungsproblem. Ein Beitrag zur Wissenschaftsgeschichte der Moderne*, *Blätter für deutsche Landesgeschichte* 118, 1982, s. 1–44.

sadní práce k dějinám (nejen) německých řemesel a živností.²⁵ Druhý projekt, který zde bude zmíněn, je sborník z konference pořádané v roce 1995. Výsledná kniha *Das Ende der Zünfte* totiž nepůsobí jako soubor konferenčních příspěvků, nýbrž spíše jako kolektivní monografie, do níž studie o vývoji cechovníctví v jednotlivých částech Evropy zpracovali odborníci na slovo vzatí.²⁶ Mezi autory tak nacházíme např. Reinholda Reitha, Wilfrieda Reininghause či Josefa Ehmera. Jednotlivé statě (stejně jako celá publikace) tak svým způsobem plní úlohu přehledové práce. V posledních třech dekáдах vyšly ještě dvě, ryze syntetická díla, která pojednávají o cechovníctví v německých oblastech. Jsou jimi práce Knuta Schulze a Arndta Klugeho. Zatímco Knut Schulz se ve svém výzkumu zaměřil pouze na období středověku a raného novověku,²⁷ Arndt Kluge se pokusil postihnout celý vývoj cechů, a to na území dnešního Německa.²⁸

V druhé části tohoto bibliografického přehledu budou představeny vybrané práce analytické. Ty lze dále rozdělit do dvou skupin podle toho, zda autor studoval cechy v určitém městě nebo vybrané profese. Začneme pracemi věnované historickému vývoji cechů v konkrétní lokalitě. S těmi se v tuzemském i zahraničním bádání setkáváme v podstatě od počátků studia cechů. Často mají proměnlivou formu i kvalitu, od příspěvků k dějinám regionu přes prezentaci dochovaných cechovních památek až k výčtu všech cechů, jež v dané lokalitě působily. Velmi často je výklad doplněn edicí cechovních artikulí.

Studií o ceších v jednotlivých českých a moravských městech je nepřehledné množství, z nichž připomeňme alespoň starší práce Františka Levého pro Rakovník,²⁹ Hynka Grosse pro Český Krumlov,³⁰ Jana Kühndela pro Olomouc³¹ nebo Josefa Sakaře pro Pardubice.³² Všechny citované práce víceméně podávají výčet cechů, které v daném městě existovaly. V tomto ohledu typově jinou prací je kniha Bedřicha Mendla o vývoji řemesel a cechů v pražských městech.³³ Jeho výklad nezabíhá do přílišných podrobností z dějin jednotlivých organizací a více se soustředí na rekonstrukci obecných tendencí celkového vývoje. Bohužel Bedřich

²⁵ Z velkého množství publikací stojí za konkrétní zmínku vůbec první ročník této řady, který editoval Wilhelm Abel, a potom monografie Bernda Habichta. *Handwerksgeschichte in neuer Sicht* [Göttinger Beiträge zur Wirtschafts- und Sozialgeschichte 1], (Hrsg.) Wilhelm ABEL, Göttingen 1978; Bernd HABICHT, *Stadt- und Landhandwerk im südlichen Niedersachsen im 18. Jahrhundert. Ein wirtschaftsgeschichtlicher Beitrag unter Berücksichtigung von Bedingungen des Zugangs zum Markt* [Göttinger Beiträge zur Wirtschafts- und Sozialgeschichte 10], Göttingen 1983.

²⁶ Heinz-Gerhard HAUPT (Hrsg.), *Das Ende der Zünfte. Ein europäischer Vergleich*, Göttingen 2002.

²⁷ Knut SCHULZ, *Handwerk, Zünfte und Gewerbe. Mittelalter und Renaissance*, Darmstadt 2010.

²⁸ Arndt KLUGE, *Die Zünfte*, Stuttgart 2009.

²⁹ František LEVÝ, *Starí pořádkové řemeslníci v Rakovníku*, PAM 9, 1871, s. 43–58, 121–130, 202–208.

³⁰ Hynek GROSS, *Z bývalých cechů v Českém Krumlově*, PAM 19, 1900, s. 193–204, 307–320.

³¹ Jan KÜHNDEL, *Vývoj olomouckých řemeslnických cechů (do začátku 17. století)*, Olomouc 1929.

³² Josef SAKAŘ, *Dějiny Pardubic nad Labem V. Cechy městské*, Pardubice 1935.

³³ Bedřich MENDEL, *Vývoj řemesel a obchodu v městech pražských*, Praha 1947.

Mendl svou práci nedokončil a závěrečné kapitoly nestihl dopracovat. I tak je tato kniha ukázkou toho, jak by měly vypadat analytické studie zaměřené na cechovní vývoj v jednom městě.

V poslední době vznikají studie tohoto zaměření ve větší míře v rámci kvalifikačních prací.³⁴ Studie či přímo monografie o cechovním vývoji v konkrétním městě jsou navzdory obnovenému badatelskému zájmu o problematiku městských řemesel a živností spíše výjimkou.³⁵ Jejich přínosem je snaha autorů o rekonstrukci celkového vývoje ve zkoumaném městě, což z nich dělá cenné příspěvky k hospodářským dějinám jednotlivých lokalit. Na druhou stranu nutno dodat, že jejich gros i nadále tvoří výčet všech profesních sdružení, které ve městech působily.

Podíváme-li se na práce věnované cechovnímu vývoji jednotlivých měst ve střední Evropě, musíme náš výklad započít v sousedním Slovensku. Za zmínku zde stojí dvě cenné práce věnované cechům v Bratislavě. Starší z nich je edice Antona Špiesze, zpřístupňující soubor 73 dochovaných artikulí bratislavských řemeslnických sdružení, která je opatřena velice přínosnou úvodní studií.³⁶ Autorem mladší práce je Vladimír Segeš, který podal ucelený výklad o řemeslném vývoji města a zároveň o dějinách jednotlivých organizací.³⁷

I v rakouském prostředí jsou nejlépe zpracované dějiny cechů v hlavním městě, tedy ve Vídni. Přibližně ve stejné době, kdy Bedřich Mendl sepisoval svou práci o vývoji řemesel v pražských městech, vznikla obdobně koncipovaná kniha o vídeňských ceších.³⁸ Její autor Heinz Zatschek v ní zmapoval celé období cechovního vývoje a v mnoha ohledech tato práce dosud nebyla překonána. Před pár lety výklad o nejstarších dějinách vídeňských cechů doplnil a částečně i revidoval Markus Gneiß v souvislosti s edicí dochované vídeňské knihy řemesl-

³⁴ Uvedme několik příkladů z různých vysokoškolských institucí: Pavlína KRATĚNOVÁ, *Cechy v Mimoni*, diplomová práce Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, Brno 2011; Eliška NIEDEROVÁ, *Cechy v Nové Bystřici v 17. století*, bakalářská práce Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, Brno 2012; Jarmila KVĚTOŇOVÁ, *Cechy na Příbramsku v 16. až 18. století*, rigorózní práce Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Praha 2012; Jan MATUŠKA, *Cechy v Boskovicích*, diplomová práce Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, Brno 2015; Nikola FLAKOVÁ, *Dějiny cechovních řemesel v Krupce*, diplomová práce Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Praha 2015; David SOBEK, *Cechovní korporace ve vrchnostenských městech na raně novověké Moravě: Kroměříž a Prostějov v 16.–19. století*, diplomová práce Filozofické fakulty Palackého univerzity v Olomouci, Olomouc 2015; Dagmar BEDNÁŘOVÁ, *Kyšperské cechy*, diplomová práce Filozofické fakulty Univerzity Hradec Králové, Hradec Králové 2015; Kristýna KALEDOVÁ, *Cechy v Kostelci nad Orlicí*, bakalářská práce Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, Brno 2017.

³⁵ Karol BÍLEK, *Cechy města Sobotky*, Sborník prací východočeských archivů 6, 1986, s. 235–264; Eva PROCHÁZKOVÁ, *Cechovní řemesla v Prčici v 17. a 18. století*, Sborník vlastivědných prací z Podbrdsk a Podblanicka 29, 1988, s. 141–155; TÁŽ, *Cechovní řemesla v Miličíně a Mladé Vožici v 18. století*, Sborník vlastivědných prací z Podbrdsk a Podblanicka 32, 1992, s. 79–94; Miloslav ČERMÁK, *Olomoucká řemesla a obchod v minulosti*, Olomouc 2002; Jiří FÁK, *Cechy a řemesla v městečku Kožlanech*, Národopisný věstník XXI (63), 2004, s. 46–58; Karin PÁTROVÁ, *Řemeslnické cechy v Brandýse nad Labem. Polovina 16. – polovina 19. století*, Brandýs nad Labem – Stará Boleslav 2010; Jiří SMRŽ, *Cechy v pražských městech od prvních zpráv v 13. století až do jejich zrušení v roce 1860*, Praha 2019.

³⁶ Anton ŠPIESZ (ed.), *Štatúty bratislavských cechov*, Bratislava 1978.

³⁷ Vladimír SEGEŠ, *Remeslá a cechy v starom Prešporku*, Bratislava 2010.

³⁸ Heinz ZATSCHKEK, *Handwerk und Gewerbe in Wien. Von den Anfängen bis zur Erteilung der Gewerbefreiheit im Jahre 1859*, Wien 1949.

nických pořádků z let 1364–1555.³⁹ Raně novověkou etapou vývoje vídeňských cechů se pak naposledy zabýval Thomas Buchner v zajímavé komparativní práci s řemeslnickými organizacemi v Amsterdamu.⁴⁰

Z prostředí německých měst přirozeně známe velké množství knih a studií, které rekonstruují vývoj cechů ve vybraném městě. Nemá smysl zde podávat jejich prostý výčet, proto bych zde rád představil podrobněji jednu publikaci, která však ve všech ohledech dalece přesahuje všechny ostatní. Její autorkou je Sabine von Heusinger a týká se města Štrasburk, které leží v Alsasku na francouzské straně Rýna.⁴¹ Ačkoliv bychom Štrasburk mohli jen stěží zahrnout do prostoru střední Evropy, má tato práce i pro tuzemské bádání mimořádný význam. Ve svém výzkumu tamějších cechů v období středověku totiž autorka ukázala, co vše lze o fungování těchto organizací ve středověkém městě a společnosti zjistit. Základem jejího rozsáhlého studia se stala prosopografická databáze obsahující záznamy k více než 4000 řemeslníků. To Sabine von Heusinger umožnilo sledovat jejich vzájemné vazby uvnitř cechu a zároveň zkoumat jejich roli v rámci městské správy a celé společnosti. Tato práce tak pro období středověku nejlépe představuje možnosti a zároveň limity našeho současného studia cechů v konkrétní lokalitě.

Exkurz do prací zaměřených na dějiny profesních organizací jednotlivých měst zakončím v Polsku. Jen stěží bychom hledali město s lépe zpracovanými dějinami profesních organizací, než je někdejší rezidenční město polských králů – Krakov. Kořeny tamějšího bádání sahají do přelomu 19. a 20. století, z té doby pocházejí i první přehledové práce Władysława Chotkowskiego a Klemense Bakowskiego.⁴² V průběhu 20. století vznikaly spíše studie zaměřené na konkrétní cechy, nicméně v takové míře, že byly postupně zpracovány všechny segmenty řemeslné výroby. Až v roce 2023 na tyto práce navázal Mateusz Król s publikací, v níž pro období 14.–16. století shrnuje všechny dosavadní poznatky o krakovských ceších.⁴³

Nyní jen v krátkosti představme druhý typ analytických studií, které se zaměřují na dějiny vybrané profese. V tuzemském bádání má největší tradici výzkum pražských malířských cechů. Jejich studium bylo od svých počátků úzce spojeno s vydáváním cechovních knih a artikulí.⁴⁴ První větší práci o malířích napsal formou úvodní studie k edici pramenů staroměst-

³⁹ Markus GNEIB (ed.), *Das Wiener Handwerksordnungsbuch (1364–1555). Edition und Kommentar*, Wien 2017.

⁴⁰ Thomas BUCHNER, *Möglichkeiten von Zunft. Wiener und Amsterdamer Zünfte im Vergleich (17.–18. Jahrhundert)*, Wien 2004.

⁴¹ Sabine VON HEUSINGER, *Die Zunft im Mittelalter. Zur Verflechtung von Politik, Wirtschaft und Gesellschaft in Straßburg*, Stuttgart 2009.

⁴² Władysław CHOTKOWSKI, *Rzemiosła i cechy krakowskie w XV wieku*, Kraków 1891; Klemens BAKOWSKI, *Dawne cechy krakowskie*, Kraków 1903.

⁴³ Mateusz KRÓL, *Cechy krakowskie w XIV–XVI wieku*, Kraków 2023.

⁴⁴ Nejstarší kniha pražských malířů vedená od roku 1348 se dokonce dočkala tří edičních zpracování, dvou již ve druhé polovině 19. století a jedné moderní. Matthias PANGERL (ed.), *Das Buch der Malerzeche in Prag*, Wien

ského cechu Karel Chytil.⁴⁵ V devadesátých letech 20. století několik autorů na jeho bádání sice navázalo,⁴⁶ ale jejich práci zcela zastínila nedávná ediční a vědecká činnost Radky Heisslerové. Ta vedle samotného studia pražských malířských cechů rovněž zpřístupňuje pozůstatky jejich původních archivů.⁴⁷ V souvislosti s její systematickou editorskou činností připomeňme i jeden zahraniční ediční projekt, na kterém se Radka Heisslerová za české země podílela. Jedná se o pětisvazkové dílo *Statuta pictorum*, které zpřístupňuje artikule malířských cechů měst střední Evropy.⁴⁸ Jedná se o největší ediční projekt zaměřený na prameny cechovní provenience, který byl zatím realizován.

Vedle malířských cechů byla ve větší míře zkoumána jen některá řemeslná odvětví. Tradičně se těší pozornosti v českých městech výroba piva spojená s várečným právem⁴⁹ či soukenictví.⁵⁰ V posledních dekadách se dočkala zasloužené pozornosti i stavební řemesla. Práce Ivany Ebelové je výjimečná nejen svým územním rozsahem, autorka analyzovala artikule cechů kameníků, zedníků a tesařů v celých Čechách, nýbrž i popisem vztahů mezi organizacemi jednotlivých měst (tzv. cechovní filiace).⁵¹ Na závěr přehledu prací tohoto typu stojí ještě za připomenutí práce zaměřené na dějiny obchodu a organizace kupců. Na starší výzkum Josefa Janáčka a Miloše Dvořáka o dějinách pražského obchodu⁵² navázala svým systematickým studiem obchodních vztahů mezi evropskými městy v raném novověku Marie Buňatová.⁵³

1878; Adolf PATERA –Ferdinand TADRA (edd.), *Das Buch der Prager Malerzeche (Kniha bratrstva malířského v Praze) 1348–1527*, Praha 1878; Hana PÁTKOVÁ (ed.), *Cechovní kniha pražských malířů (Liber societatis pictorum pragensium) (1348–1527)*, Praha 1996.

⁴⁵ Karel CHYTEL, *Malířstvo pražské 15. a 16. věku a jeho cechovní kniha staroměstská z let 1490–1582*, Praha 1906.

⁴⁶ Hana PÁTKOVÁ, *Pražské malířské sdružení ve 14. a 15. století*, in: *Pražský sborník historický* 25, Praha 1992, s. 7–28; Martin HALATA (ed.), *Kniha protokolů pražského malířského cechu z let 1600–1656*, Praha 1996; Michal ŠRONĚK, *Pražští malíři 1600–1656. Mistři, tovaryši, učedníci a štolíři v Knize Staroměstského malířského cechu – Biografický slovník*, Praha 1997; Klára BENÁTSKÁ (ed.), *Cechovní kniha pražských malířů od 1490*, bakalářská práce Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Praha 2011.

⁴⁷ Radka HEISLEROVÁ *Malíři Nového Města pražského a vzestup jejich cechu v 17. století*, *Pražský sborník historický* 43, 2015, s. 7–57; TÁŽ (ed.), *Malířský cech Menšího Města pražského. Malostranští umělci v 17. a 18. století. Edice*, Praha 2016; TÁŽ (ed.), *Malíři Nového Města pražského v období baroka. Edice písemných materiálů novoměstského malířského cechu*, Praha 2022.

⁴⁸ Andreas TACKE (Hrsg.), *Statuta pictorum. Kommentierte Edition der Maler(zunft)ordnungen im deutschsprachigen Raum des Alten Reiches*, Petersberg 2018.

⁴⁹ Otto Wilhelm PETERKA, *Die bürgerlichen Braugerechtigkeiten in Böhmen. Eine rechtsgeschichtliche Untersuchung*, Praha 1917; Josef JANÁČEK, *Pivovarnictví v českých královských městech v 16. století*, *Rozpravy Československé akademie věd* 69, 1959, č. 1; Martin NODL, *Sociální aspekty středověkého městského pivovarnictví*, *Documenta Pragensia* (dále DP) 25, 2007, s. 53–67; TÝŽ, *Sladovníci a konzumace piva v pozdněstředověkých Čechách*, in: *Historia naturalna jedzenia. Między antykem a XIX wiekiem*, (ed.) Beata Mozejko, Gdańsk 2012, s. 77–82.

⁵⁰ František GRAUS, *Soukenictví v době předhusitské*, in: *Sborník pro hospodářské a sociální dějiny* 1, Praha 1946, s. 164–183; Josef JANÁČEK, *České soukenictví v 16. století*, *Československý časopis historický* (dále ČsČH) 4, 1956, č. 4, s. 553–590.

⁵¹ Ivana EBELOVÁ, *Pražská a venkovská stavební řemesla v době renesance a baroka*, Praha 2001.

⁵² Josef JANÁČEK, *Dějiny obchodu v předbělohorské Praze*, Praha 1955; Miloš DVOŘÁK, *Pražský obchod po Bílé hoře*, *Folia Historica Bohemica* 8, 1985, s. 317–330; TÝŽ, *Obchod s plátnem v Praze za třicetileté války*, *Folia Historica Bohemica* 10, 1986, s. 375–399; TÝŽ, *Císař Karel IV. a pražský zahraniční obchod. 1. část*, *Pražský sborník historický* (dále PSH) 34, 2006, s. 7–91; TÝŽ, *Císař Karel IV. a pražský zahraniční obchod. 2. část*, PSH

Konečně se dostávám ke třetímu a zároveň poslednímu tematickému okruhu prací, do něhož patří ty publikace a studie, které se věnují cechmistrům a jejich postavení v rámci městské společnosti. Oproti dvěma předešlým tematickým celkům je takových prací v tuzemském i zahraničním bádání podstatně méně, nicméně v mnoha případech se jedná o práce zásadního významu. Na místě je pak tento přehled výběrově doplnit i o studie, jež jsou věnovány vládnoucími vrstvám ve městech, tzn. městským elitám.

V tomto případě začne výklad u prací německých, neboť problematika bojů mezi zástupci cechů a městským patriciátem, k nimž docházelo v říšských městech zejména ve 14. století, patří mezi ty dobře zpracované. Tyto mocenské konflikty uvnitř městské společnosti bývají tradičně označovány jako *cehovní boje* (něm. *Zunftkämpfe*), v poslední době pak badatelé používají věcně správnější označení *boje měšťanů* (něm. *Bürgerkämpfe*) či *boje o městské zřízení* (něm. *Verfassungskämpfe*).⁵⁴ Jako příklad tohoto typu studií uveďme zejména práce o Vídni,⁵⁵ Augsburgu,⁵⁶ Mnichově,⁵⁷ Norimberku,⁵⁸ Kostnici,⁵⁹ Kolíně nad Rýnem⁶⁰ nebo Štrasburku.⁶¹ Často jsou tyto výzkumné projekty spojeny i se studiem vládnoucí vrstvy v da-

35, 2007, s. 7–61; TÝŽ, *Pobělohorská Praha a velkoobchod s českou vlnou na západoevropských trzích. 1. část*, PSH 37, 2009, s. 67–148; TÝŽ, *Pobělohorská Praha a velkoobchod s českou vlnou na západoevropských trzích. 2. část*, PSH 38, 2010, s. 53–184; TÝŽ, *Zahranční a zemský obchod na pražském trhu v letech 1620–1707 – styky českých měst s Prahou. Obchodní biogramy pražských křesťanských velkoobchodníků a obchodníků se zahraničním kupeckým a šmejdiřským zbožím v letech 1620–1707*, PSH 39, 2011, s. 7–150.

⁵³ Marie BUŇATOVÁ, *Pražští kupci na cestách. Předbělohorská Praha a středoevropské trhy*, Praha 2013; TÁŽ, *Hedvábí, sklo a koření. Obchod mezi Prahou a Itálií (1500–1620)*, Praha 2019.

⁵⁴ K terminologii srovnej Karl CZOK, *Zunftkämpfe, Zunftrevolution oder Bürgerkämpfe?*, *Wissenschaftliche Zeitschrift der Karl-Marx-Universität Leipzig. Gesellschafts- und Sprachwissenschaftliches Reihe* 8, 1958/1959, č. 1, s. 129–143; Eberhard ISENMANN, *Die deutsche Stadt im Spätmittelalter: 1250–1500. Stadtgestalt, Recht, Stadregiment, Kirche, Gesellschaft, Wirtschaft*, Stuttgart 1988, s. 190–198 (kapitola „Innerstädtische Unruhen, Bürger- und Verfassungskämpfe“).

⁵⁵ Peter CSENDES, *Stadtherr und bürgerliche Führungsschicht im Wien des 14. Jahrhunderts*, in: *Stadt und Stadtherr im 14. Jahrhundert. Entwicklungen und Funktionen*, (Hrsg.) Wilhelm RAUSCH, Linz 1972, s. 251–255; Richard PERGER, *Die politische Rolle der Wiener Handwerker im Spätmittelalter*, *Wiener Geschichtsblätter* 38, 1983, s. 1–36.

⁵⁶ Friedrich BLENDINGER, *Die Zunfthebung von 1368 in der Reichsstadt Augsburg. Ihre Voraussetzungen, Durchführung und Auswirkung*, in: *Stadtverfassung, Verfassungsstaat, Pressepolitik. Festschrift für Eberhard Naujoks*, (Hrsg.) Franz QUARTHAL – Wilfried SETZLER, Sigmaringen 1980, s. 71–90.

⁵⁷ Werner SCHULTHEISS, *Die Münchner Gewerbeverfassung im Mittelalter*, München 1936; Christine RÄDLINGER, *Die Grosse Krise – Finanzielle Probleme und Verfassungskämpfe 1365 bis 1403*, in: *Geschichte der Stadt München*, (Hrsg.) Richard BAUER, München 1992, s. 97–120.

⁵⁸ Alexander SCHUBERT, *Zwischen Zunftkampf und Thronstreit. Nürnberg im Aufstand 1348/49*, Bamberg 2008.

⁵⁹ Klaus D. BECHTOLD, *Zunftbürgerschaft und Patriziat. Studien zur Sozialgeschichte der Stadt Konstanz im 14. und 15. Jahrhundert*, Sigmaringen 1981.

⁶⁰ Klaus MILTZER, *Führungsschicht und Gemeinde in Köln im 14. Jahrhundert*, in: *Städtische Führungsgruppen und Gemeinde in der werdenden Neuzeit*, Köln – Wien 1980, s. 1–24; Wolfgang HERBORN, *Verfassungsideal und Verfassungswirklichkeit in Köln während der ersten zwei Jahrhunderte nach Inkrafttreten des Verbundbriefes von 1396 dargestellt am Beispiel des Bürgermeisteramtes*, in: *Städtische Führungsgruppen und Gemeinde in der werdenden Neuzeit*, Köln – Wien 1980, s. 25–52.

⁶¹ Gustav SCHMOLLER, *Strassburg zur Zeit der Zunftkämpfe und die Reform seiner Verfassung und Verwaltung im XV. Jahrhundert: Rede gehalten zur Feier des Stiftungsfestes der Universität Strassburg am 1. Mai 1875*, Straßburg 1875; Martin ALIOTH, *Gruppen an der Macht. Zünfte und Patriziat in Strassburg im 14. und 15. Jahrhundert. Untersuchungen zu Verfassung, Wirtschaftsgefüge und Sozialstruktur*, Basel – Frankfurt am Main 1988.

ném městě. Zejména pak v poslední době sledujeme snahy badatelů o srovnání vývoje ve městech napříč Evropou, což ovšem naráží na velké metodické obtíže.⁶²

V českém prostředí našly tyto práce pouze omezenou odezvu, a to zejména v díle Bedřicha Mendla.⁶³ Ačkoliv byla Mendlova práce v mnoha ohledech inovativní a etablovala tuto problematiku v tuzemském bádání, dopustil se autor špatné interpretace některých historických událostí, resp. přičítal větší význam střetům mezi zástupci řemesel a vládnoucí vrstvy v českých a moravských městech. Zde Mendl poněkud přecenil vliv událostí, které proběhly v německých městech, na domácí dění. Po polovině 20. století se k této problematice vrátil Jaroslav Mezník, který podrobil Mendlovy závěry kritice a prohloubil výzkum vládnoucí vrstvy ve vybraných městech středověkých Čechách a na Moravě.⁶⁴ V poslední době systematicky studoval společenskou strukturu Starého Města pražského ve 14. století již jen Martin Musílek.⁶⁵ V této souvislosti ještě citujme jednu velice důležitou studii, která ve formě sondy sleduje proměnu vládnoucí vrstvy a mocenský růst představených cechů v pražských městech v 15. století. Touto prací je stať Petra Čorneje o staroměstských řeznících a sladovnicích.⁶⁶

Projekty zkoumající postavení zástupců cechů v rámci městské společnosti se často soustředí pouze na období středověku, přesto lze nalézt i takové, které sledují následný vývoj v 16. století. Uvedeny budou alespoň tři nejzdařilejší. Je to studie Katrin Kellerové o možnostech uplatnění řemeslníků v samosprávných orgánech města Augsburgu,⁶⁷ dále publikace Hanse Füglistera o raně novověké cechovní vládě v Basileji⁶⁸ a konečně systematický vý-

⁶² Jako příklad takové studie uveďme práci nizozemského badatele Arieho van Steensela zaměřenou na srovnání poměrů ve Florencii, Gentu a Londýně. Ačkoliv je jeho výzkum mimořádně cenný, právní postavení a celkový historický vývoj vybraných měst je natolik odlišný, proto se spíše než o komparaci jedná o představení tří odlišných modelů spoluvládnutí patriciátu a zástupců cechů. Arie VAN STEENSEL, *Guilds and Politics in Medieval Urban Europe. Towards a Comparative Institutional Analysis*, in: *Craftsmen and Guilds in the Medieval and Early Modern Periods*, (edd.) JULLIEN, Eva – PAULY, Michel, Stuttgart 2016, s. 37–56.

⁶³ Bedřich MENDL, *Sociální krise měst ve století čtrnáctém (část 1.)*, ČČH 30, 1924, s. 35–73; TÝŽ, *Sociální krise měst ve století čtrnáctém (část 2.)*, ČČH 31, 1925, s. 233–270; TÝŽ, *Sociální krise měst ve století čtrnáctém (část 3.)*, ČČH 31, 1925, s. 533–565; TÝŽ, *Sociální krise měst ve století čtrnáctém (část 4. – dokončení)*, ČČH 32, 1926, s. 249–282; TÝŽ, *Sociální krise a zápasy ve městech čtrnáctého věku*, Praha 1926.

⁶⁴ Jaroslav Mezník po sobě zanechal skutečně úctyhodný korpus děl k této problematice. Jaroslav MEZNÍK, *Hnutí řemeslníků a chudiny v Brně roku 1378*, ČsČH 9, 1961, s. 637–651; TÝŽ, *Brněnský patriciát a boje o vládu města ve 14. a 15. století*, Brno v minulosti a dnes 4, 1962, s. 247–349; TÝŽ, *Převrat na Starém Městě pražském roku 1350*, PSH 1, 1964, s. 7–20; TÝŽ, *Karel IV., Patriciát a cechy*, ČsČH 13, 1965, s. 202–217; TÝŽ, *Pozdvížení v Jihlavě roku 1391*, Časopis Matice moravské 89, 1970, s. 189–200; TÝŽ, *Praha před husitskou revolucí*, Praha 1990.

⁶⁵ Martin MUSÍLEK, *Patroni, klienti, příbuzní. Sociální svět Starého Města pražského ve 14. století*, Praha 2015.

⁶⁶ Petr ČORNEJ, *Kočička, Kurvička, Kokot a Múdra Hlavička aneb staroměstští řezníci v husitské revoluci*, PSH 40, 2012, s. 7–129.

⁶⁷ Katrin KELLER, *Gemeine Bürgerschaft und Obrigkeit. Zu Wirkungsmöglichkeiten von Handwerksmeistern innerhalb städtischer Selbstverwaltungsorgane Leipzigs im 16. Jahrhundert*, in: *Verwaltung und Politik in Städten Mitteleuropas. Beiträge zu Verfassungsnorm und Verfassungswirklichkeit in altständischer Zeit*, (Hrsg.) Wilfried EHBRECHT, Köln – Weimar – Wien 1994, s. 183–190.

⁶⁸ Hans FÜGLISTER, *Handwerksregiment. Untersuchungen und Materialien zur sozialen und politischen Struktur der Stadt Basel in der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts*, Basel – Frankfurt am Main 1981.

zkum Roberta Giela o řemeslnických gafelech a jejich vlivu na vládu v Kolíně nad Rýnem.⁶⁹ Takto zaměřené práce doposud v tuzemském bádání zcela chybí.

Výzkum participace cechmistrů na správě raně novověkých měst do určité míry doplňují práce, které jsou věnovány rozboru radních elit. Byť je zastoupení městských cechů v ústředních orgánech správy a samosprávy měst pouhým výsekem celé problematiky, výsledky takového studia často tvoří její ústřední moment. V krátkém přehledu si představme práce, které analyzují radní vrstvu v jednotlivých městech střední Evropy a jsou často výstupem z podrobného biografického výzkumu. Pro Vídeň je to publikace Richarda Pergera,⁷⁰ v případě Krakova pak jsou to práce Zdzisława Nogy.⁷¹ Z německých měst stojí za připomenutí rozsáhlý projekt pro Augsburg pod vedením Wolfganga Reinharda.⁷² Problematika městských elit, se kterou studium radní vrstvy úzce souvisí, se těší v posledních třech dekadách velké badatelské pozornosti. Není proto v možnostech tohoto přehledu ji zde v úplnosti obsáhnout.⁷³

V tuzemském bádání byla největší pozornost věnována radním elitám v pražských městech a v Brně. Zatímco v případě pražského souměstí jsou tyto práce výsledkem postupného systematického zpracovávání této problematiky více badateli,⁷⁴ v případě Brna se jedná o výstupy

⁶⁹ Knut SCHULZ – Robert GIEL, *Die politische Zunft. Eine die spätmittelalterliche Stadt prägende Institution?*, in: *Verwaltung und Politik in Städten Mitteleuropas. Beiträge zu Verfassungsnorm und Verfassungswirklichkeit in altständischer Zeit*, (Hrsg.) Wilfried EHBRECHT, Köln – Weimar – Wien 1994, s. 1–20; Robert GIEL, *Politische Öffentlichkeit im spätmittelalterlich-frühneuzeitlichen Köln*, Berlin 1998; TÝŽ, *Der Kölner Rat in der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts. Zu Grundlagen und Grenzen seiner Arbeitsweise*, *Geschichte in Köln* 45, 1999, s. 14–38.

⁷⁰ Richard PERGER, *Die Wiener Ratsbürger 1396–1526. Ein Handbuch*, Wien 1988.

⁷¹ Zdzisław NOGA, *Die Herrschaftselite der Stadt Krakau vom 16. bis zum 18. Jahrhundert*, in: *Krakov – Norimberk – Praha. Elity měst ve středověku a raném novověku. Původ, národnost, mobilita, mentalita*, (edd.) Michael DIEFENBACHER – Olga FEJTOVÁ – Zdzisław NOGA, Praha 2016, s. 115–126. Nejnověji se věnoval vztahu mezi městskou radou a cechy. TÝŽ, *Der Krakauer Rat und Zünfte im 15. bis 18. Jahrhundert*, in: *Krakov – Norimberk – Praha. Město a řemeslo v době předindustriální*, (edd.) Olga FEJTOVÁ – Antonia LANDOIS – Zdzisław NOGA, Praha 2022, s. 257–269.

⁷² Wolfgang REINHARD (ed.), *Augsburger Eliten des 16. Jahrhunderts. Prosopographie wirtschaftlicher und politiker Führungsgruppen 1500–1620*, Berlin 1996.

⁷³ Uvedme proto přehledovou studii Heleny Peřinové, v níž autorka podává základní literaturu k této problematice, a dále dva konferenční sborníky na toto téma. Helena PEŘINOVÁ, *Od patriciátu k elitě. Definice horní měšťanské vrstvy raného novověku v posledních padesáti letech*, *ČČH* 104, 2006, č. 1, s. 111–122; Olga FEJTOVÁ – Václav LEDVINKA – Jiří PEŠEK (edd.), *Pražské městské ulity středověku a raného novověku*, Praha 2004; Michael DIEFENBACHER – Olga FEJTOVÁ – Zdzisław NOGA (edd.), *Krakov – Norimberk – Praha. Elity měst ve středověku a raném novověku. Původ, národnost, mobilita, mentalita*, Praha 2016.

⁷⁴ Pro Staré Město pražské jsou to zejména práce Jaroslava Doušy a Věry Smolové. Jaroslav DOUŠA, *Městské rady na Starém Městě pražském v letech 1547–1650*, rigorózní práce Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Plzeň 1976; TÝŽ, *Staroměstští konšelé v jiných funkcích městské samosprávy v letech 1571–1602 a 1630–1650*, *DP* 15, 1997, s. 43–74; Věra SMOLOVÁ, *Rada Starého Města pražského v letech 1650–1715*, *PSH* 24, 1991, s. 5–35. Pro Nové Město se jedná o diplomovou práci Jany Jirošové-Novákové a zejména pak studie Jaroslavy Mendelové. Jana JIROŠOVÁ-NOVÁKOVÁ, *Nové Město pražské a jeho rady v l. 1437–1547*, diplomová práce Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Praha 1966; Jaroslava MENDELOVÁ, *Rada Nového Města pražského v letech 1600–1650*, *PSH* 29, 1996, s. 59–104; TÁŽ, *Staroměstské a novoměstské rady v první polovině 17. století*, *DP* 21, 2002, s. 81–91; TÁŽ, *Správa Nového Města pražského v letech 1547–1602*, *PSH* 49, 2021, s. 175–271. Pro Malou Stranu je doposud jediným příspěvkem výzkum Petry Biškové. Petra BIŠKOVÁ, *Městské rady na Malé Straně v letech 1547–1650*, diplomová práce Filozofické fakulty Univerzity Karlovy

autorského tandemu Hany Jordánkové a Ludmily Sulitkové.⁷⁵ Všechny tyto práce přirozeně analyzují zastoupení městských cechů v městských radách, ale současně významným způsobem pomáhají definovat charakter raně novověké vládnoucí vrstvy v českých a moravských městech.

Na úplný závěr tohoto výčtu je zařazena ještě jedna publikace, která svým zaměřením nespadá ani do jedné ze tří tematických skupin, do nichž byl tento bibliografický přehled rozdělen. Přesto se obsahem váže k tématu práce možná více než mnohé z dosud citovaných prací. Jedná se o knihu Josefa Janáčka, v níž rekonstruuje život jednoho pražského měšťana z rudolfínské Prahy. Touto osobou byl Jan Kotva, představený staroměstského cechu kočích.⁷⁶ Tato rozsahem nevelká práce je unikátní sondou do běžného života cechmistra nepříliš významného cechu, který se nikdy nestal konšelem nebo příslušníkem městských elit. Přesto Jan Kotva sehrál v městské společnosti přelomu 16. a 17. století svou nezanedbatelnou roli. Janáčková práce je proto cenným příspěvkem a byla zároveň inspirací pro čtvrtou kapitolu této disertační práce.

1.3 Pramenná východiska výzkumu

Pokud chceme poznat funkci cechmistrů, zjistit, na jakých principech fungovala, rekonstruovat pravomoci osob v čele cechu a jejich postavení v rámci raně novověké společnosti pražských měst, musíme využít dochované zprávy o jejich působení a dobové doklady jejich činnosti. Na první pohled by se mohlo zdát, že pramenná základna z období od 16. do 18. století se dochovala ve velmi dobrém stavu, opak je však pravdou. Zkoumáme-li jednotlivé cechovní organizace a dochované písemnosti vzešlé z jejich produkce, brzy zjistíme, že tyto pozůstatky původních cechovních archivů jsou značně torzovité. Určitou výhodou pražských měst je skutečnost, že zde působilo velké množství profesních organizací. Musíme si totiž uvědomit, že v případě pražského souměstí mělo mnoho profesí samostatné cechy v každém

v Praze, Praha 2003; TÁŽ, *Městské rada na Malé Straně v letech 1547–1650*, DP 21, 2002, 67–79; TÁŽ, *Malostranské radní elity na přelomu 16. a 17. století*, Documenta Pragensia 22, 2004, 107–116.

⁷⁵ Hana JORDÁNKOVÁ – Ludmila SULITKOVÁ, *Kompetence brněnských radních v předbělohorské době. Porovnání se situací v dalších moravských královských městech*, DP 21, 2002, s. 39–54; TYTÉŽ, *Brněnský správní model „tří rad“ v pobělohorském období*, Brno v minulosti a dnes 31, 2018, s. 289–310; TYTÉŽ, *Předbělohorské Brno. Hospodářský potenciál města a sociální situace jeho obyvatel*, Brno 2020; Ludmila SULITKOVÁ, *Patriciát nebo vrchní vrstva? Zamyšlení nad charakterem horní vrstvy městského obyvatelstva v Brně v předbělohorském období*, Studia historica Tyrnaviensia 3, 2003, s. 245–271; TÁŽ, *Zamyšlení nad charakterem vůdčí vrstvy městského obyvatelstva na příkladu Brna v raném novověku. Diskusní příspěvek*, DP 22, 2004, s. 243–250; TÁŽ, *Městské elity ve středověku a raném novověku (na příkladu Brna)*, in: Sršatý Prajz. Erich Šefčík (1945–2004), (edd.) Jiří HANZAL – Ondřej ŠEFČÍK, Praha 2010, s. 29–48.

⁷⁶ Josef JANÁČEK, *Obrázek ze života rudolfínské Prahy. Z manuálu Jana Kotvy, cechmistra poctivého pořádku kočovského*, Praha 1958.

městě. Dochovaná torza takto velkého počtu pražských cechů nám umožňují studovat téma v jeho celistvosti, neboť prameny jednotlivých organizací se do určité míry doplňují. Vedle písemných pramenů navíc můžeme využít i jednu z největších evropských sbírek cechovních předmětů. Zatímco písemnosti jsou dnes uloženy v jednotlivých sbírkách a fondech Archivu hlavního města Prahy, prameny hmotné povahy tvoří součást sbírek městského muzea.

Všechny tyto typově poměrně různorodé prameny mají pro vedený výzkum svou specifickou výpovědní hodnotu. Zatímco jedny nám zprostředkovávají vhled do fungování cechmistrovské funkce, jiné nám umožňují rekonstruovat řady představených pražských cechů. Proto budou nyní jednotlivé typy pramenů představeny a zároveň bude u každého z nich uvedeno, jaké informace v nich lze nalézt.

1.3.1 Cechovní artikule

Artikule, jinak též statuta či pořádky, jsou základním dokumentem každé cechovní organizace. Na jejich základě vytvořilo sdružení řemeslníků v dané lokalitě výrobní monopol a pojalo za své členy všechny provozovatele určité profese. S ohledem na skutečnost, že cechovní artikule vždy vydávala příslušná vrchnost (v pražských a jiných královských městech konšelé nebo přímo panovník), označovaly se artikule občas také výrazem *majestát* či *privilegium*. Cechovní artikule byly souborem pravidel, na jejichž základě organizace fungovala. Proto to jsou právě artikule, které nám poskytují primární vhled do činností, a to jak povinností, tak i práv jednotlivých příslušníků cechu (učedníků, tovaryšů, mistrů) v rámci každého cechu.

Paradoxně na počátku sledovaného období musely cechy pražských měst své artikule odevzdat. Jednalo se o jeden z trestů, které na pražská města uvalil Ferdinand I. po porážce prvního stavovského povstání. Podle panovníkova rozkazu z 8. července 1547 měli představitelé pražských měst přijít odevzdat na Pražský hrad městská privilegia a „*tolikéz aby všech tří měst pražských cechové své svobody J[eho] M[ilos]ti k rukám dali*“.⁷⁷ Zatímco pražským městům král navrátil privilegia již během podzimu téhož roku, s vrácením cechovních artikulí poněkud váhal. Ferdinand I. totiž uvažoval o zrušení cechovního systému a vytvoření nového modelu organizace městských živností.⁷⁸ Když na sklonku padesátých let 16. století od svého záměru ustoupil, začal postupně pražským cechům jejich statuta vracet. Tyto panovnícké konfirmace (v tomto případě spíše navrácení) cechovních artikulí ostatně představují nejstarší vrstvu písemných pramenů tohoto typu, která byla v tomto výzkumu využita. Do určité míry se jedná o potvrzení statut, která platila už před rokem 1547, v některých případech však došlo

⁷⁷ Josef JANÁČEK (ed.), *Sixt z Ottersdorfu. O pokoření stavu městského léta 1547*, Praha 1950, s. 83.

⁷⁸ Více k tomuto tématu viz Zdeňka KARLOVÁ, *Změny v cechovním zřízení měst pražských po roce 1547*, SPDHMP 8, 1938, s. 57–78; ale zejména Josef JANÁČEK, *Zrušení cechů roku 1547*, ČsČH 7, 1959, s. 231–242.

při jejich navrácení ke změně původního znění, aby artikule lépe korespondovaly s novým směřováním panovníkovy politiky.⁷⁹

Po obnově pražských cechů se vše vrátilo do starých kolejí. Artikule byly nadále vydávány buď z autority městských rad, nebo panovníckou kanceláří. Změnu v tomto ohledu přinesl až počátek 18. století, kdy Josef I. zakázal městským radám vydávat a konfirmovat cechovní artikule, to mohl napříště výhradně panovník.⁸⁰ Toto opatření se však týkalo pouze nových cechů a dále těch organizací, které by chtěly změnit své stávající artikule. Vedle toho lze sledovat v pražských městech mnoho organizací, jež fungovaly i nadále na základě statut vydaných už dříve městskou radou. Tento stav se natrvalo změnil dne 16. listopadu 1731, kdy císař Karel VI. vydal generální cechovní patent. Ten totiž mimo jiné ukládal všem cechům, které neměly artikule vydané či konfirmované královskou kanceláří, své články odevzdat zeměpanským úřadům. Ty měly jejich jednotlivá ustanovení přezkoumat a nově potvrdit.

Třicátá léta 18. století se nesla v duchu revize velkého množství cechovních artikulí napříč městy v českých zemích. Výsledkem bylo zjištění, že ustanovení jednotlivých cechů byla natolik odlišná a v mnoha ohledech si odporovala, že bylo zapotřebí je centrálně reformovat. Proto v roce 1739 vydal panovník generální cechovní artikule, které s okamžitou platností nahradily cechovní statuta organizací ve městech třetí a čtvrté kategorie podle klasifikace z roku 1732, jež byla součástí prováděcího předpisu ke generálnímu cechovnímu patentu. Jednalo se zejména o města vrchnostenská. Cechy v pražských městech byly na základě tohoto prováděcího předpisu zařazeny do první třídy, cechy ostatních královských a věnných měst pak tvořily třídu druhou (tak to bylo v Čechách, v ostatních částech českých zemí byla situace obdobná). V případě cechů ve městech první a druhé třídy byly generální cechovní artikule závazné pouze v těch případech, které nebyly ošetřeny jejich vlastními artikulemi vydanými českými panovníky. To je ostatně důvod, proč Marie Terezie navzdory platnosti generálních cechovních artikulí i nadále vydávala ve čtyřicátých a padesátých letech 18. století (nejen) pražským cechům nové artikule a potvrzovala jim jejich starší statuta.

Na sklonku sledovaného období byly cechům v českých zemích vydávány tzv. zvláštní cechovní artikule (něm. *Spezialzunftsartikel*). Ty mají oproti tradičním cechovním pořádkům výhradně tištěnou formu a upravují fungování cechů konkrétní profese ve všech městech. Ustanovení v nich obsažená mají spíše obecnější ráz a nenalezneme v nich tak informace vztahující se ke konkrétní organizaci. Zvláštní cechovní artikule byly vydávány zpravidla ve

⁷⁹ Rozborem změn v navrácených artikulích se podrobně zabývala Zdeňka Karlová. Z. KARLOVÁ, *Změny v cechovním zřízení*, s. 64–67.

⁸⁰ Hana JORDÁNKOVÁ – Ludmila SULITKOVÁ, *Řemeslná výroba v Brně od počátků města do 80. let 19. století*, in: František ŽŘÍDKAVESELÝ ET ALII, Brno – město řemesel, průmyslu a obchodu, Brno 1993, s. 4–14 (zde s. 12).

dvojím provedení, jedny artikule byly určeny pro „mistrovské“ cechy (tím jsou myšleny cechy sdružující mistry dané profese), druhé pro tzv. menší pořádky, tedy organizace tovaryšů.

Ponecháme-li stranou generálie (generální cechovní patent a artikule) a zvláštní cechovní artikule, známe ze sledovaného období mezi lety 1547–1784 celkem 213 cechovních statut pražských cechů.⁸¹ Přibližně polovina se jich dochovala v originále, druhá část je známa z opisů, popř. vidimací (to jsou ty případy, kdy byly artikule pražských cechů poskytnuty ve formě úředně ověřené kopie cechům v jiných městech). Výsledný soubor dochovaných cechovních statut pražských cechů (tab. 1) tvoří primární pramennou bázi pro studium funkce cechmistrů v pražském souměstí v průběhu raného novověku. Ve statutech nalezneme články upravující způsob volby představených cechovní organizace, jejich povinnosti v rámci cechu a zároveň jejich pravomoci nad jeho členy. Ačkoliv jsou cechovní artikule a informace v nich obsažené nezastupitelným pramenem, je při jejich kritice potřeba mít na paměti, že se jedná o písemnosti normativní povahy, které popisují ideální stav. Neříkají nám tak vůbec nic o tom, jak byla v každodenním chodu cechu předepsaná pravidla dodržována či uplatňována. Rovněž se z nich nedozvíme o nepsaných pravidlech a zvycích, které vycházely ze starších tradic, a byly členům cechů natolik samozřejmé, že nebylo potřeba je právně kodifikovat. Tyto informace musíme hledat v jiných typech písemných pramenů.

Tab. 1. Přehled artikulí pražských cechů z let 1547–1784.

(SMP – Staré Město pražské, NMP – Nové Město pražské, MS – Malá Strana,
H – Hradčany, P – celopražský cech, PP – pravobřežní Praha)

datace	cechovní profese	město	dochování	odkaz
1558, 31. 1.	řezníci	NMP	opis	AMP, Cech řezníků, inv. č. 18, fol. 18v–19v
1558, 28. 11.	soukeníci	PP	opis	AMP, Sbíрка listin, sign. AMP PGL II – 127
1562, 6. 4.	kožešníci	SMP	originál	AMP, Sbíрка listin, sign. AMP PGL II – 124
1562, 4. 6.	malíři	P	originál	ANG, PMB, inv. č. 5
1562, 17. 5.	krejčí	MS	opis	NA, SM, sign. P 106/110, s. f.
1562, 7. 7.	ševci	NMP	originál	AMP, Sbíрка listin, sign. AMP PGL II – 132
1562, 8. 7.	kramáři	SMP	opis	NA, SM, sign. P 106/108, s. f.
1562, 24. 8.	zámečníci	MS	opis	NK ČR, sign. XXIII C 15, fol. 669r–679v
1562, 2. 9.	uzdáři	MS	originál	AMP, Sbíрка listin, sign. AMP PGL II – 97
1562, 17. 9.	barvíři pláten	P	originál	AMP, Sbíрка listin, sign. AMP PGL II – 55
1562, 17. 9.	bečváři	SMP	opis	AMP, Sbíрка listin, sign. AMP PGL II – 112

⁸¹ Toto číslo se přirozeně může v budoucnu ještě změnit, neboť řada textů není v současné chvíli známa a může být objevena v dosud nezpracovaných archivních souborech.

1562, 17. 9.	bradýři	P	opis	AMP, Sbíрка listin, sign. AMP PGL II – 73
1562, 17. 9.	hrnčíři	SMP a MS	opis	AMP, Sbíрка listin, sign. AMP PGL II – 109
1562, 17. 9.	kloboučníci	SMP	originál	AMP, Sbíрка listin, sign. AMP PGL II – 101
1562, 17. 9.	kloboučníci	MS	opis	AMP, Cech kloboučníků, inv. č. 5
1562, 17. 9.	koláři	SMP	opis	NK ČR, sign. XXIII C 15, fol. 390r–394v
1562, 17. 9.	mečíři	SMP	opis	NA, SM, sign. P 106/128, fol. 54r–55v
1562, 17. 9.	zlatníci	P	opis	AMP, Cech zlatníků, inv. č. 1
1562, 17. 9.	zámečníci	SMP	originál	AMP, Sbíрка listin, sign. AMP PGL II – 130
1564, 20. 9.	mydláři a svíčkaři	P	opis	NA, SM, sign. P 106/133, s. f.
1567, 14. 4.	kováři	PP	opis	NK ČR, sign. XXIII C 15, fol. 336r–337r
1567, 7. 5.	kramáři	SMP	opis	NA, SM, sign. P 106/108, s. f.
1568, 12. 3.	lékárníci	SMP	opis	AMP, SÚKR, sign. 1165, fol. 278v
1571, 12. 3.	mydláři a svíčkaři	P	opis	NA, SM, sign. P 106/133, s. f.
1572, 14. 2.	koláři	NMP	opis	NK ČR, sign. XXIII C 15, fol. 390r–394v
1576, 1. 6.	koželuzi	P	opis	AMP, Cech koželuhů, inv. č. 1
1576, 17. 12.	kočí	SMP	originál	AMP, Sbíрка listin, sign. AMP PGL II – 87
1577, 18. 4.	mečíři	SMP	opis	NA, SM, sign. P 106/128, fol. 56r–57v
1579, 7. 7.	bečváři	SMP	opis	NK ČR, sign. XXIII C 15, fol. 518r–519r
1580, 16. 5.	kramáři	SMP	opis	NA, SM, sign. P 106/108, s. f.
1580, 28. 9.	krejčí	SMP	opis	AMP, Cech krejčích, inv. č. 3
1580, 28. 9.	krejčí	NMP	opis	AMP, SÚKR, sign. 3502, s. 3–10
1580, 3. 10.	kočí	NMP	opis	AMP, SÚKR, sign. 556, fol. 249r–254r
1582, 10. 5.	kraječí sukna	PP	opis	AMP, Sbíрка listin, sign. AMP PPL I – 415/6
1582, 16. 5.	puškaři a pažbaři	P	opis	NK ČR, sign. XXIII C 15, fol. 169r–172v
1583, 5. 3.	pokrývači	P	opis	AMP, SÚKR, sign. 2214, fol. 263r–266r
1584, 15. 3.	šmukýři	SMP	originál	AMP, Sbíрка listin, sign. AMP PGL II – 67
1585, 27. 1.	šmejdíři	SMP	originál	AMP, Cech kupců, inv. č. 1
1585, 1. 4.	tesaři	SMP	originál	AMP, Sbíрка listin, sign. AMP PGL II – 94
1585, 13. 12.	tesaři	NMP	opis	AMP, SÚKR, sign. 556, fol. 288r–290v
1586, 17. 2.	nákladníci vaření piva	NMP	originál	AMP, Cech nákladníků, inv. č. 1
1586, 13. 12.	kameníci a zedníci	SMP	opis	pouze edice K. B. Mádl z roku 1895 ⁸²
1586, 13. 12.	kameníci a zedníci	NMP	opis	NK ČR, sign. XXIII C 15, fol. 576r–582v
1586, 12. 8.	pasíři	SMP	opis	NK ČR, sign. XXIII C 15, fol. 161r–164r
1587, 26. 10.	šmejdíři	SMP	originál	AMP, Cech kupců, inv. č. 2
1588, 9. 12.	hřebenáři	NMP	opis	AMP, SÚKR, sign. 556, fol. 274r–279r
1591, 21. 9.	truhláři	SMP	opis	NK ČR, sign. XXIII C 15, fol. 245r–250r

⁸² Karel Boromejský MÁDL, *Řád zedníků a kameníků pražských v XVI. století*, Památky archeologické a místopisné 16, 1895, č. 10, s. 649–654.

1593, 31. 5.	puškaři a pažbaři	P	originál	AMP, Cech lůžkařů, inv. č. 1
1594, 18. 4.	kožešníci	P	originál	AMP, Sbírka listin, sign. AMP PGL II – 125
1594, 18. 8.	tesaři	MS	opis	AMP, Cech tesařů, inv. č. 1
1595, 27. 4.	malíři	SMP a MS	originál	ANG, PMB, inv. č. 7
1596, 27. 3.	sítaři	SMP	opis	NK ČR, sign. XXIII C 15, fol. 56r–64v
1596, 2. 4.	kniháři	SMP	opis	NA, SM, sign. P 106/95, fol. 26r–35v
1596, 26. 6.	barvíři pláten	P	originál	AMP, Sbírka listin, sign. AMP PGL II – 54
1596, 1. 7.	zlatníci	P	opis	AMP, Cech zlatníků, inv. č. 1
1596, 27. 11.	uzdáři	NMP	originál	AMP, Sbírka listin, sign. AMP PGL II – 96
1597, 27. 1.	uzdáři	PP	originál	AMP, Sbírka listin, sign. AMP PGL II – 98
1597, 27. 2.	krejčí	MS	opis	NA, SM, sign. P 106/110, s. f.
1597, 29. 12	mydláři a svíčkáři	P	opis	NA, SM, sign. P 106/180, s. f.
1598, 19. 10.	malíři	SMP a MS	opis	ANG, PMB, inv. č. 9
1598, 31. 10.	provazníci	SMP	opis	NA, SM, sign. P 106/144, s. f.
1599, 18. 3.	soustružníci	MS	opis	NK ČR, sign. XXIII C 15, fol. 189r–194r
1601, 26. 7.	mlynáři	P	opis	AMP, SÚKR, sign. 3019, fol. 1r–8v
1603, 24. 11.	pekaři a perníkáři	NMP	opis	AMP, Cech pekařů, inv. č. 2, fol. 3r–15v.
1603, 30. 6	jircháři, zámišníci a barvíři kůží	NMP	opis	NK ČR, sign. XXIII C 15, fol. 155r–158r
1603, 24. 7.	truhláři	NMP	originál	AMP, Sbírka listin, sign. AMP PGL II – 77
1608, 9. 10.	kováři, koláři a brusiči	MS	opis	NK ČR, sign. XXIII C 15, fol. 346r–352r
1609, 14. 3.	sedláři	MS	opis	AMP, Sbírka listin, sign. AMP PGL II – 86
1609, 21. 12.	sedláři	PP	originál	AMP, Sbírka listin, sign. AMP PGL II – 92
1612, 23. 3.	zámečníci	NMP	opis	NK ČR, sign. XXIII C 15, fol. 681r–688v
1612, 18. 10.	koželuzi	P	opis	AMP, Sbírka listin, sign. AMP PGL II – 58
1612, 19. 10.	hrnčíři	NMP	opis	NK ČR, sign. XXIII C 15, fol. 284r–290v
1612, 6. 11.	punčocháři	P	originál	AMP, Cech punčochářů, inv. č. 1
1612, 9. 11	punčocháři	P	originál	AMP, Sbírka listin, sign. AMP PGL II – 22
1613, 28. 2.	soukeníci	PP	opis	AMP, Sbírka listin, sign. AMP PGL II – 128
1613, 23. 8.	ševci	NMP	originál	AMP, Sbírka listin, sign. AMP PGL II – 133
1613, 9. 9.	soustružníci	NMP	originál	AMP, Cech soustružníků, inv. č. 1
1613, 19. 9.	pokrývači	NMP	opis	AMP, Cech pokrývačů, inv. č. 1
1613, 4. 11.	kolečníci	NMP	opis	AMP, SÚKR, sign. 136, fol. 132r–133r
1614, 2. 12.	nástrojáři	SMP	opis	NK ČR, sign. XXIII C 15, fol. 82r–87r
1615, 18. 5.	kolečníci	NMP	opis	pouze edice V. Hanky z roku 1859 ⁸³
1615, 3. 9.	bradýři	P	originál	AMP, Sbírka listin, sign. AMP PGL II – 74
1617, 21. 10.	uzdáři	PP	opis	NK ČR, sign. XXIII C 15, fol. 322r–330r

⁸³ Václav HANKA (ed.), *Řád i artikulové pražských Kolečníkův*, Lumír 9, 6. 10. 1859, č. 40, s. 949–951.

1627, 16. 11.	šmejdiři	SMP	originál	AMP, Cech kupců, inv. č. 3
1628, 14. 4.	soukeníci	PP	opis	AMP, Cech soukeníků, inv. č. 1
1628, 2. 5.	řezníci	P	opis	AMP, Cech řezníků, inv. č. 6, fol. 7v–9v
1628, 2. 6.	zámečníci	MS	opis	AMP, Cech zámečnicků, inv. č. 4
1628, 28. 9.	sedláři	MS	originál	AMP, Sbíрка listin, sign. AMP PGL II – 86
1628, 28. 9.	truhláři	MS	opis	NA, SM, sign. P 106/172, s. f.
1628, 27. 10.	barvíři pláten	P	originál	AMP, Sbíрка listin, sign. AMP PGL II – 51
1629, 3. 2.	punčocháři	P	originál	AMP, Sbíрка listin, sign. AMP PGL I – 73
1629, 28. 3.	ševci	SMP	originál	AMP, Sbíрка listin, sign. AMP PGL II – 135
1629, 11. 8.	sklenáři	MS	opis	NK ČR, sign. XXIII C 15, fol. 570r–575r
1630, 25. 2.	pekaři a perníkáři	MS	opis	NA, SM, sign. P 106/139, s. f.
1631, 22. 12.	ševci	MS	originál	AMP, Cech ševců, inv. č. 4
1633, 30. 6.	hudebníci	NMP	opis	AMP, SÚKR, sign. 136, fol. 136r–137v
1635, 21. 6.	kominíci	P	opis	AMP, SÚKR, sign. 193, fol. 32r–34v
1637, 16. 5.	hrnčíři	MS	originál	AMP, Cech hrnčířů, inv. č. 1
1637, 26. 8.	výčepníci	NMP	opis	AMP, Cech šenkýřů, inv. č. 1, fol. 5r–6v
1641, 29. 1.	bečváři	MS	opis	NK ČR, sign. XXIII C 15, fol. 537r–543r
1642, 14. 4.	pekaři a perníkáři	SMP	opis	NA, SM, sign. P 106/138, s. f.
1642, 9. 1.	kočí	MS	opis	NA, SM, sign. P 106/98, fol. 13r–24v
1644, 17. 3.	nákladníci vaření piva	NMP	opis	AMP, Cech nákladníků, inv. č. 3
1644, 24. 10.	kameníci a zedníci	MS	opis	NA, SM, sign. P 106/90, fol. 13r–18r
1645, 20. 9.	plavci	NMP	opis	AMP, Sbíрка listin, sign. AMP PGL I – 75
1649, 1. 2.	plavci	NMP	originál	AMP, Sbíрка listin, sign. AMP PGL I – 75
1649, 10. 9.	koželuzi	NMP	opis	AMP, Sbíрка listin, sign. AMP PGL II – 58
1650, 21. 1.	kuchaři	P	opis	pouze edice A. Rybičky z roku 1858 ⁸⁴
1650, 2. 12.	jircháři a zámišníci	SMP	opis	NK ČR, sign. XXIII C 15, fol. 503r–508v
1650, 5. 12.	výčepníci	NMP	originál	AMP, Cech šenkýřů, inv. č. 1, fol. 3r–4v
1651, 19. 10.	formani	NMP	originál	AMP, Sbíрка listin, sign. AMP PGL II – 116
1652, 1. 10.	zámečníci	SMP	opis	AMP, Sbíрка listin, sign. AMP PGL II – 131
1652, 24. 10.	řezníci	P	originál	AMP, Cech řezníků, inv. č. 1
1653, 21. 2.	mydláři a svíčkaři	P	opis	NK ČR, sign. XXIII C 15, fol. 175r–187v
1654, 5. 4.	výčepníci	MS	opis	NK ČR, sign. XXIII C 15, fol. 408r–413v
1656, 2. 8.	provazníci	MS	opis	NK ČR, sign. XXIII C 15, fol. 467r–477r
1656, 10. 10.	provazníci	SMP	originál	AMP, Cech provazníků, inv. č. 1
1659, 21. 7.	cvočkáři	SMP	originál	AMP, Sbíрка listin, sign. AMP PGL II – 114
1659, 20. 10.	kotláři	P	originál	AMP, Cech mědikovců, inv. č. 1
1660, 16. 2.	postřihači	SMP	originál	AMP, Cech soukeníků, inv. č. 2
1660, 3. 11.	soukeníci	PP	opis	AMP, Sbíрка listin, sign. AMP PGL II – 129

⁸⁴ Antonín RYBIČKA (ed.), *O bývalém pořádku mistrů a kuchařů Pražských*, Lumír 8, 1858, č. 2, s. 38–40.

1662, 24. 10.	dlaždiči	MS	originál	AMP, Cech dlaždičů, inv. č. 1
1664, 18. 9.	postřihači	SMP	originál	UPM, inv. č. 10575B
1666, 18. 2.	koželuzi	MS	opis	NK ČR, sign. XXIII C 15, fol. 495r–502r
1666, 18. 3.	kupci	MS	originál	AMP, Cech kupců, inv. č. 4
1669, 30. 5.	bečváři	NMP	originál	AMP, Sběrka listin, sign. AMP PGL II – 79
1669, 30. 5.	malíři	NMP	opis	AMP, SÚKR, sign. 556, fol. 292r–307r
1669, 27. 7.	kožešníci	MS	originál	AMP, Cech kožešníků, inv. č. 2
1669, 30. 6.	pasíři	MS	opis	NA, SM, sign. P 106/136, s. f.
1670, 3. 6.	knihaři	MS	originál	AMP, Cech knihařů, inv. č. 1
1670, 17. 10.	postřihači	SMP	opis	NA, SM, sign. P 106/143, s. f.
1671, 18. 7.	kupci	P	originál	AMP, Cech kupců, inv. č. 5
1672, 9. 8.	pekaři a perníkáři	MS	opis	NA, SM, sign. P 106/139, s. f.
1674, 27. 9.	mlynáři	P	originál	AMP, Cech mlynářů, inv. č. 1
1675, 22. 5.	štukatéři	P	opis	NA, SM, sign. S 93/1, s. f.
1674, 4. 10.	malíři	MS	originál	ANG, PMB, inv. č. 11
1676, 9. 3.	hřebenáři	SMP	originál	AMP, Sběrka listin, sign. AMP PGL II – 80
1677, 25. 4.	hudebníci	SMP	opis	NA, SM, sign. P 106/81, s. f.
1678, 19. 12.	štukatéři	P	opis	AMP, SÚKR, sign. 334, fol. 207v–212r
1679, 1. 8.	zahradníci	NMP	opis	NK ČR, sign. XXIII C 15, fol. 48r–55r
1680, 15. 9.	krejčí	MS	opis	AMP, Cech krejčích, inv. č. 1
1681, 21. 1.	kožešníci	P	originál	AMP, Cech kožešníků, inv. č. 4
1686, 28. 2.	bradýři	P	originál	AMP, Sběrka listin, sign. AMP PGL II – 76
1700, 5. 8.	punčocháři	P	originál	ANM, Sběrka B, sign. 1360
1701, 29. 7.	postřihači	SMP	opis	NA, SM, sign. P 106/143, s. f.
1701, 18. 10.	parukáři	SMP	originál	AMP, Cech parukářů, inv. č. 1
1707, 13. 12.	nástrojáři a šmejdiři	NMP	opis	NA, SM, sign. P 106/108, s. f.
1708, 15. 7.	hodináři malých hodin	P	originál	AMP, Cech hodinářů, inv. č. 1
1709, 15. 7.	pastýři	P	opis	NK ČR, sign. XXIII C 15, fol. 74r–81r
1713, [?]	mečíři a dlouhonožíři	P	opis	NA, SM, sign. P 106/128, fol. 70r–168v
1715, 16. 9.	parukáři	SMP	originál	AMP, Cech parukářů, inv. č. 2
1715, 25. 12.	koláři	PP	originál	AMP, Cech kolářů, inv. č. 1
1716, 25. 9.	tkalci	NMP	opis	NA, SM, sign. P 106/169, s. f.
1717, 13. 10.	knihaři	NMP	originál	AMP, Cech knihařů, inv. č. 2
1718, 13. 7.	barvíři pláten	P	originál	AMP, Sběrka listin, sign. AMP PGL II – 56
1721, 24. 4.	lazebníci	P	originál	AMP, Sběrka listin, sign. AMP PGL II – 62
1722, 14. 12.	svíčkaři	P	opis	AMP, SÚKR, sign. 3413
1722, 15. 12.	rukavičkáři	P	originál	AMP, Cech rukavičkářů, inv. č. 1
1724, 6. 3.	perníkáři	P	opis	NA, SM, sign. P 106/139, s. f.
1724, 15. 10.	tkalci	P	opis	NA, SM, sign. P 106/169, s. f.

1727, 27. 2.	prýmkaři a šňůraři	SMP	originál	AMP, Cech prýmkařů, inv. č. 1
1733, 3. 12.	řezníci	P	opis	AMP, Cech řezníků, inv. č. 6, fol. 14r–16r
1733, 15. 9.	perníkáři	P	originál	AMP, Cech perníkářů, inv. č. 1
1733, 15. 12.	kloboučníci	NMP	opis	NA, SM, sign. P 106/94, fol. 7r–24v
1734, 24. 7.	krejčí a ševci	H	originál	AMP, Cech ševců, inv. č. 7
1734, 24. 7.	pekaři a řezníci	H	originál	AMP, Cech řezníků, inv. č. 30
1734, 24. 7.	zámečnicků, hodinářů, sklenářů, truhlářů a hrnčířů	H	originál	AMP, Cech truhlářů, inv. č. 3
1734, 13. 8.	malíři	MS	originál	ANG, PMB, inv. č. 19
1734, 13. 8.	pekaři	NMP	originál	AMP, Cech pekařů, inv. č. 3
1735, 18. 3.	mlynáři	P	originál	AMP, Cech mlynářů, inv. č. 2
1735, 29. 7.	klempíři	P	originál	AMP, Cech klempířů, inv. č. 2
1735, 29. 7.	krejčí	NMP	originál	AMP, Cech krejčích, inv. č. 4
1735, 5. 5.	hřebenáři	P	originál	AMP, Cech hřebenářů, inv. č. 1
1736, 24. 1.	malíři	SMP	originál	ANG, PMB, inv. č. 21
1736, 24. 1.	ševci	SMP	originál	AMP, Cech ševců, inv. č. 8
1736, 8. 6.	kominíci	P	opis	AMP, SÚKR, sign. 193, fol. 31r–48r
1737, 9. 12.	plavci	NMP	originál	AMP, Sběrka listin, sign. AMP PGL I – 91
1739, 13. 2.	knihaři	SMP	originál	AMP, Cech knihařů, inv. č. 3
1740, 5. 2.	sklenáři	P	originál	AMP, Cech sklenářů, inv. č. 1
1740, 19. 7.	pekaři	SMP	originál	AMP, Cech pekařů, inv. č. 4
1740, 12. 12.	kameníci	P	originál	AMP, Cech zedníků, inv. č. 1
1740, 19. 12.	krejčí	SMP	originál	AMP, Cech krejčích, inv. č. 5
1740, 19. 12.	truhláři	SMP	originál	AMP, Cech truhlářů, inv. č. 4
1741, 17. 7.	jircháři	P	opis	NA, SM, sign. P 106/87, s. f.
1741, 17. 7.	sedláři	PP	originál	AMP, Cech sedlářů, inv. č. 2
1741, 17. 7.	tesaři	MS	opis	AMP, Cech tesařů, inv. č. 2
1743, 30. 7.	mlynáři	P	opis	AMP, Sběrka listin, sign. AMP PPL V – 273
1743, 12. 9.	provazníci	P	opis	NA, SM, sign. P 106/145, s. f.
1744, 6. 3.	koželuzi	P	originál	AMP, Sběrka listin, sign. AMP PGL II – 81
1746, 14. 4.	šmejdiři	SMP	originál	AMP, Sběrka listin, sign. AMP PGL II – 71
1747, 26. 1.	pekaři	SMP	originál	AMP, Cech pekařů, inv. č. 5
1747, 26. 1.	pekaři	NMP	originál	AMP, Cech pekařů, inv. č. 6
1747, 17. 5.	kominíci	P	originál	AMP, Sběrka listin, sign. AMP PGL II – 115
1747, 9. 10.	krejčí	NMP	originál	AMP, Cech krejčích, inv. č. 7
1747, 26. 10.	bradýři	P	originál	AMP, Sběrka listin, sign. AMP PGL II – 63
1748, 28. 1.	ševci	SMP	originál	AMP, Cech ševců, inv. č. 9
1748, 18. 10	výčepníci piva	SMP	originál	AMP, Cech šenkýřů, inv. č. 2
1749, 2. 5.	ševci	MS	originál	AMP, Cech ševců, inv. č. 11

1749, 20. 2.	postřihači	SMP	originál	AMP, Cech soukeníků, inv. č. 3
1750, 16. 2.	zahradníci	NMP	originál	AMP, Cech zahradníků, inv. č. 1
1750, 27. 4.	svičkaři	P	originál	AMP, Cech voskařů, inv. č. 1
1751, 30. 1.	barvíři pláten	P	originál	AMP, Sbíрка listin, sign. AMP PGL II – 57
1751, 12. 6.	ševci	NMP	originál	AMP, Cech ševců, inv. č. 14
1751, 23. 10.	hedvábníci	P	originál	AMP, Cech hedvábníků, inv. č. 1
1751, 6. 11.	nákladníci vaření piva	MS	originál	AMP, Sbíрка listin, sign. AMP PGL II – 82
1754, 12. 12.	parukáři	P	originál	AMP, Cech parukářů, inv. č. 3
1763, 4. 7.	punčocháři	P	opis	AMP, SÚKR, sign. 193, fol. 153v–175r
1764, 6. 12.	perníkáři	P	originál	AMP, Cech perníkářů, inv. č. 2
1768, 16. 8.	prýmkaři a šňůraři	P	originál	AMP, Sbíрка listin, sign. AMP PGL II – 83
1769, 9. 8.	kniháři	SMP	originál	AMP, Cech knihařů, inv. č. 4
1769, 10. 10.	parukáři	H	originál	AMP, Cech parukářů, inv. č. 4
1770, 31. 10.	drátaři	P	originál	AMP, Cech zlatníků, inv. č. 6
1772, 8. 8.	rukavičkáři	P	originál	AMP, Cech rukavičkářů, inv. č. 2

Specifickým typem cechovních statut jsou pak artikule menších pořádků, které jsou obdobou cechovních artikulí pro sdružení tovaryšů. Menší pořádky fungovaly v rámci cechu a vytvářely nižší samosprávnou úroveň organizace řemeslnického dorostu. V jejich čele stáli starší tovaryši, kteří dohlíželi na vandrující tovaryše, zprostředkovali jim práci a hlídali jak chování tovaryšů k mistrům, tak zároveň mistrů k tovaryšům.⁸⁵ Artikule menších pořádků vydávali cechmistrři, kteří tím část ze svých pravomocí přenesli na starší tovaryše. V tom je ostatně i největší výpovědní hodnota tohoto typu pramene. Lze totiž předpokládat, že u cechů, v jejichž rámci tovaryšská organizace nevznikla, vykonávali tyto povinnosti samotní cechmistrři. Není to sice pravidlem, ale někdy nacházíme v úvodu či naopak v závěru artikulí menšího pořádku jména cechmistrřů, za jejichž vedení byly články sepsány.

1.3.2 Cechovní úřední knihy

Druhým typem pramene, který má pro vedený výzkum nezastupitelnou výpovědní hodnotu, jsou úřední knihy vedené samotnými cechy. Tyto písemnosti nám oproti artikulím zprostředkovávají dobová svědectví o každodenním fungování profesních organizací. Tradice vedení vlastních knih sahá v případě pražských cechů až do 14. století, přičemž nejstarší dochovanou cechovní knihou je ta, do níž si pražští zlatníci od roku 1324 zapisovaly své arti-

⁸⁵ Více o menších pořádcích viz Z. WINTER, *Český průmysl*, s. 376–395.

kule.⁸⁶ Zpočátku si cechy vedly jen jedinou knihu, do níž se zapisovaly jak významné události, texty artikulí či průběh cechovních schůzí, tak také účetní a evidenční záležitosti. Již v průběhu pozdního středověku si movitější cechy začaly po vzoru městských knih vést knih více pro různé typy úřední agendy. Rozkvět cechovních knih pak naplno nastal v období raného novověku.⁸⁷ Ačkoliv lze ve vedení cechovních knih sledovat velké rozdíly, jak kvalitativní, tak kvantitativní, můžeme na základě dochovaných exemplářů stanovit jejich základní typologii.⁸⁸ Nyní si jednotlivé typy cechovních knih představíme a zároveň i zhodnotíme jejich výpovědní hodnotu pro předkládaný výzkum.

Nejstarším typem cechovních knih, který přečkal až do období novověku, jsou knihy označované tradičně jako *památné* nebo také *pamětní*. Ve své podstatě si každý cech vedl pamětní knihu (rozuměj knihu pro budoucí paměť), do níž zapisoval ty informace, které byly pro dané řemeslo nejdůležitější. Často zde nacházíme opisy artikulí, ale i zápisy o hromadných nákupech výrobní suroviny, seznamy členů, popř. informace o volbě nových cechmistrů. S ohledem na nastíněnou variabilitu zápisů by bylo věcně správnější označovat tyto knihy jako *smíšeného charakteru*. Ačkoliv jsou knihy pamětní či knihy smíšeného charakteru pro výzkum cechmistrů mimořádně důležité, nelze v obecné rovině stanovit, jaký typ informací v nich lze nalézt. Každá pamětní kniha je natolik individuální, jako byla cechovní organizace, jež ji vedla. Některé knihy pamětní připomínají svým obsahem spíše *knihy privilegií* a sestávají se výhradně z opisů vydaných artikulí či nařízení městské rady, popř. rozsudků městského soudu. Ty pro nás mají význam zejména tehdy, pokud se originály artikulí nedochovaly. Navíc představují svod cechovních práv uspořádaných do jediné knihy, jakési knihy právního naučení. Na sklonku sledovaného období se setkáváme také s *knihami dekretů*, do nichž byly zapisovány (po roce 1781 dokonce povinně) obdržené normativy nadřízených orgánů, v té době zejména městských rad, nejvyšších zemských úřadů, zemského gubernia či přímo panovníka.

Druhou kategorií představují knihy, které byly vedeny pro potřeby vlastní správy cechu. Jedná se zejména o *manuály*, které jsou v mnoha případech skutečně tou hlavní knihou, kterou si cech vedl. V chronologickém sledu byly do manuálů zapisovány jednotlivé kvartální schůze cechu a jejich průběh, resp. projednávané záležitosti. Z manuálů se v 17. a zejména pak 18. století vyvinuly *knihy protokolů ze schůzí cechu*, v nichž jsou jednotlivé projednávané

⁸⁶ Ta je dnes uložena v Rakouské národní knihovně ve Vídni. Österreichische Nationalbibliothek, Sammlung von Handschriften und alten Drucken, sign. Cod. 15016.

⁸⁷ Některé cechy vedly i knihy specializované, které i svým označením a obsahem vycházely z knih městských. Příkladem jsou knihy masných krámů, které vedly jednotlivé pražské cechy řezníků. Viz tab. č. 2.

⁸⁸ Autorem nejstarší typologie cechovních knih je Vladimír Jan Sedlák. Vladimír Jan SEDLÁK, *O češích a jejich archivech*, in: Archivní příručka. Sborník přednášek o archivní praxi, (edd.) Miloslav VOLF – Antonín HAAS, Praha 1948, s. 197–223 (zde 206–210).

záležitosti průběžně číslovány. V manuálech či protokolech nejčastěji nacházíme zprávy o volbách nového vedení cechu a o jejich pravomocech vůči jednotlivým členům cechu. Z hlediska studia cechmistrovské funkce jsou oba tyto typy úředních cechovních knih vůbec tím nejdůležitějším.

Další typ knih vedených pro potřeby vlastní správy cechu, představují *knihy účetní*. Zpravidla se jedná o přehledy příjmů a výdajů pro jednotlivé roky. Příjmy sestávaly zejména z poplatků spojených s vyučením či přijetím mezi mistry, pravidelných členských poplatků (tzv. kvartální poplatky) a dále z pokut. Výdaje cechu pak zahrnovaly pravidelné platby za bohoslužby u cechovního oltáře či administrativní poplatky. Na účetnictví cechu lze sledovat, jakých výhod požívali cechmistři. Jednak u některých cechů neplatili kvartální poplatky, jednak zde často nacházíme pravidelné poplatky cechmistrům za jejich službu. Určitou zajímavostí je i samotný způsob vedení účetních knih, neboť u některých cechů měl účetnictví na starosti přímo představený organizace.

Třetí kategorii cechovních knih představují knihy evidenční povahy. Jedná se o ty (dobově *registra*), do nichž se zapisovala jména řemeslníků při významných událostech jejich profesní kariéry. První knihou, do níž byl řemeslník zapsán, byla *knih příjatých učedníků* (něm. *Aufdingbuch*), po úspěšném absolvování učebních let bylo jeho jméno uvedeno v *knize vyučených učedníků* (něm. *Freispehungsbuch* či *Freisagungsbuch*). Knihám posledně zmíněného typu se někdy též nepřesně říká tovaryšské knihy, neboť vyučením se z učedníka stal tovaryš. Označení *tovaryšské knihy* se však správně používá pro knihy menších pořádků, a to zejména těch, které evidovaly vandrující tovaryše. Poslední knihou této kategorie jsou *knihy mistrů* (něm. *Meisterbuch*), do nichž byla zapisována jména nově přijatých mistrů. Knihy této kategorie mají pro studium instituce cechmistrů význam pouze jako zdroj biografických dat k jednotlivým osobám. I když je zcela ze studia vynechat nelze, například v knize přijatých učedníků novoměstských krejčích z let 1599–1662 můžeme překvapivě nalézt i ucelenou řadu pamětních zápisů o volbách cechmistrů.⁸⁹

Na závěr jen krátce připomeňme knihy menších pořádků, které představují jakousi obdobu knih cechovních. Pro vedený výzkum mají pouze malou relevanci, která se (obdobně jako v případě artikulí viz výše) omezuje na titulní strany tovaryšských knih, kde se občas nachází pamětní zápis o tom, za kterých cechmistrů byla kniha založena.

Úřední knihy pražských cechů dnes tvoří poměrně kompaktní celek, který je až na několik výjimek uložen v Archivu hlavního města Prahy. Ačkoliv se tedy téměř všechny nacházejí v jediné instituci, práce s nimi není vůbec snadná. Důvodem je skutečnost, že jednak tvoří

⁸⁹ Archiv hlavního města Prahy (dále AMP), Sběrka rukopisů a úředních knih (dále SÚKR), sign. 3507.

části fondů jednotlivých cechů (a někdy dokonce jsou i ve fondech živnostenských společenstev), jednak je lze nalézt ve Sbírce úředních knih a rukopisů.⁹⁰ Je proto žádoucí sestavit jejich přehled, aby žádná z nich nebyla opomenuta (tab. 2).

Tab. 2. Přehled úředních knih pražských cechů z let 1547–1784.

(SMP – Staré Město pražské, NMP – Nové Město pražské, MS – Malá Strana,
H – Hradčany; P – celopražský cech)

cechovní profese	město	typ knihy	datace	odkaz
barvíři a mandlíři pláten	P	manuál	1749–1818	AMP, SÚKR, sign. 1791
		přijatých a vyučených učedníků	1732–1863	AMP, SÚKR, sign. 1792
bečváři	MS	manuál	1663–1750	AMP, SÚKR, sign. 5715
		mistrů, učedníků a účetní	1687–1771	AMP, SÚKR, sign. 5716
bradýři	P	mistrů a učedníků	1750–1775	AMP, SÚKR, sign. 3414
brusiči mečů	P	účetní	1773–1785	AMP, SÚKR, sign. 5857
dlaždiči	MS	účetní	1662–1721	AMP, Cech dlaždičů, inv. č. 2
jehláři	P	příspěvků nemocnicí Milosrdných bratří	1727–1890	AMP, SÚKR, sign. 3465
kameníci	P	protokolů ze schůzí a mistrů	1741–1791	AMP, SÚKR, sign. 5724
		přijatých a vyučených učedníků	1741–1860	AMP, Cech zedníků, inv. č. 4
kočí	SMP	pamětní	1576–1621	AMP, SÚKR, sign. 1761
		manuál	1577–1731	AMP, SÚKR, sign. 1762
		manuál	1595–1768	AMP, SÚKR, sign. 1756
		manuál	1655–1728	AMP, SÚKR, sign. 1760
kočí	SMP	účetní	1608–1753	AMP, SÚKR, sign. 1755
		účetní	1635–1714	AMP, SÚKR, sign. 1757
kominíci	P	manuál	1749–1761	AMP, SÚKR, sign. 5880
		manuál	1760–1785	AMP, SÚKR, sign. 5875
		účetní	1773–1787	AMP, SÚKR, sign. 5881
koníři	NMP	nálezů	1673–1689	AMP, SÚKR, sign. 73
		manuál	1697–1724	AMP, SÚKR, sign. 66
		manuál	1732–1738	AMP, SÚKR, sign. 179

⁹⁰ Vedle inventářů k jednotlivým cechovním fondům lze využít i prakticky orientovanou pomůcku evidující cechovní knihy ve Sbírce úředních knih a rukopisů. Zlata BRÁTKOVÁ, *Soupis úředních knih pražských cechů uložených ve sbírce rukopisů Archivu hlavního města Prahy 1499–1925*, Praha 2006.

		manuál	1762–1765	AMP, SÚKR, sign. 180
		manuál	1770–1772	AMP, SÚKR, sign. 255
		manuál	1775–1781	AMP, SÚKR, sign. 256
		protokolů ze schůzí	1769–1782	AMP, SÚKR, sign. 254
		missivů a dekretů	1701–1780	AMP, SÚKR, sign. 257
		missivů a dekretů	1777–1783	AMP, SÚKR, sign. 258
kováři	NMP	účetní	1761–1784	AMP, Cech kovářů, inv. č. 2
koželuzi	P	dekretů	1754–1852	AMP, SÚKR, sign. 5740
kožešníci	SMP	pamětní	1571–1730	AMP, Cech kožešníků, inv. č. 9
		pamětní	1576–1681	AMP, Cech kožešníků, inv. č. 10
		manuál	1598–1648	AMP, Cech kožešníků, inv. č. 12
		Fifkovy nadace	1578–1765	AMP, SÚKR, sign. 5743
		účetní	1608–1784	AMP, Cech kožešníků, inv. č. 16
		účetní	1774–1830	AMP, Cech kožešníků, inv. č. 21
		přijatých a vyučených učedníků	1571–1830	AMP, Cech kožešníků, inv. č. 14
	NMP	pamětní	1557–1644	AMP, SÚKR, sign. 5742
		Fifkovy nadace	1578–1614	AMP, SÚKR, sign. 5744
		Fifkovy nadace	1615–1675	AMP, SÚKR, sign. 5745
		účetní	1691–1904	AMP, Cech kožešníků, inv. č. 17
		účetní	1748–1752	AMP, Cech kožešníků, inv. č. 20
	MS	účetní	1751–1785	AMP, SÚKR, sign. 5746
krejčí	SMP	pamětní	1706–1747	AMP, SÚKR, sign. 5750
		manuál	1685–1707	AMP, SÚKR, sign. 5748
		manuál	1706–1731	AMP, SÚKR, sign. 5749
		účetní a dekretů	1763–1812	AMP, SÚKR, sign. 3489
		účetní	1772–1796	AMP, SÚKR, sign. 5751
		přijatých učedníků	1686–1762	AMP, SÚKR, sign. 3495
		krejčovských stříhů	18. stol.	AMP, SÚKR, sign. 5752
	NMP	pamětní	1576–1686	AMP, SÚKR, sign. 3502
		pamětní	1667–1749	AMP, SÚKR, sign. 3501
	kočí	NMP	účetní	1599–1629
účetní			1654–1661	AMP, SÚKR, sign. 3503
mistrů			1782–1855	AMP, SÚKR, sign. 3505
přijatých učedníků			1599–1662	AMP, SÚKR, sign. 3507
přijatých a vyučených učedníků			1770–1833	AMP, SÚKR, sign. 3510
MS		mistrů	1660–1761	AMP, SÚKR, sign. 3517
H		účetní	1735–1801	AMP, SÚKR, sign. 5807

kuchaři	P	účetní	1735–1763	APH, AMK, sign. COD.CLVIII
kupci	SMP	protokolů ze schůzí	1758	AMP, Cech kupců, inv. č. 9
		dekretů	1758	AMP, Cech kupců, inv. č. 16
		mistrů	1667–1786	AMP, Cech kupců, inv. č. 7
		mistrů	1725–1893	AMP, Cech kupců, inv. č. 17
	MS	manuál	1700–1755	AMP, Cech kupců, inv. č. 8
	manuál	1764–1791	AMP, Cech kupců, inv. č. 10	
lazebníci	P	mistrů a účetní	1745–1775	AMP, SÚKR, sign. 3415
		lázní (trhy)	1733–1788	AMP, SÚKR, sign. 1636
malíři	SMP	manuál	1490–1582	ANP, PMB, inv. č. 29
	SMP a MS	manuál	1600–1656	ANP, PMB, inv. č. 30
		MS	manuál	1674–1781
		mistrů	1674–1780	ANP, PMB, inv. č. 31
mlynáři	P	pamětní	17. stol.	AMP, SÚKR, sign. 2068
		pamětní	1593–1628	AMP, SÚKR, sign. 3012
		pamětní	1600–1636	AMP, SÚKR, sign. 3013
		pamětní	1600–1686	AMP, SÚKR, sign. 3011
		pamětní	1601–1661	AMP, SÚKR, sign. 3019
		pamětní	1601–1801	AMP, SÚKR, sign. 8365
		pamětní	1608–1768	AMP, SÚKR, sign. 3023
		pamětní	1617–1631	AMP, SÚKR, sign. 3016
		pamětní	1631	AMP, SÚKR, sign. 3014
		pamětní	1631–1719	AMP, SÚKR, sign. 1833
		pamětní	1636–1664	AMP, SÚKR, sign. 3017
		pamětní	1637–1681	AMP, SÚKR, sign. 3018
		pamětní	1639–1735	AMP, SÚKR, sign. 1832
		pamětní	1662–1686	AMP, SÚKR, sign. 3021
		pamětní	1664–1701	AMP, SÚKR, sign. 3020
		pamětní	1681–1731	AMP, SÚKR, sign. 3022
		pamětní	18. stol.	AMP, SÚKR, sign. 3026/1
pamětní	18. stol.	AMP, SÚKR, sign. 3030		
mlynáři	P	pamětní	1723–1743	AMP, SÚKR, sign. 3024
		pamětní	1736–1861	AMP, SÚKR, sign. 5978
		pamětní	1745–1768	AMP, SÚKR, sign. 3025
		pamětní	1762–1779	AMP, SÚKR, sign. 3027
		pamětní	1770–1782	AMP, SÚKR, sign. 3028
		pamětní	1782–1798	AMP, SÚKR, sign. 3026
		relací	1581–1716	AMP, SÚKR, sign. 7802
		relací	1594–1613	AMP, SÚKR, sign. 3469

		manuál	1603–1718	AMP, SÚKR, sign. 3049
		manuál	1671–1688	AMP, SÚKR, sign. 3036
		manuál	1678–1682	AMP, SÚKR, sign. 3034
		manuál	1686–1703	AMP, SÚKR, sign. 3038
		manuál	1688–1772	AMP, SÚKR, sign. 3039
		manuál	1689–1729	AMP, SÚKR, sign. 3037
		manuál	1704–1717	AMP, SÚKR, sign. 3040
		manuál	1705–1796	AMP, SÚKR, sign. 3050
		manuál	1729–1741	AMP, SÚKR, sign. 3035
		manuál	1741–1751	AMP, SÚKR, sign. 3031
		manuál	1746–1786	AMP, SÚKR, sign. 3042
		manuál	1752–1776	AMP, SÚKR, sign. 3032
		manuál	1776–1793	AMP, SÚKR, sign. 3033
		manuál	1780–1869	AMP, SÚKR, sign. 3041
		účetní	1764–1786	AMP, SÚKR, sign. 3043
		mistrů	1779–1846	AMP, SÚKR, sign. 3045
		přijatých a vyučených učedníků	1730–1738	AMP, SÚKR, sign. 3047
		přijatých a vyučených učedníků	1751–1786	AMP, SÚKR, sign. 3048
		cen mouky	1688	AMP, SÚKR, sign. 3052
mosazníci	P	zemřelých mistrů	1718–1884	AMP, SÚKR, sign. 5995
nákladníci vaření piva	SMP	manuál	1556–1602	AMP, SÚKR, sign. 346
		manuál	1576–1615	AMP, SÚKR, sign. 343
		manuál	1620–1621	AMP, SÚKR, sign. 347
		manuál	1627–1629	AMP, SÚKR, sign. 348
		manuál	1629–1630	AMP, SÚKR, sign. 349
		manuál	1631–1633	AMP, SÚKR, sign. 350
		manuál	1634–1636	AMP, SÚKR, sign. 351
		manuál	1674–1689	AMP, SÚKR, sign. 352
		manuál	1706–1714	AMP, SÚKR, sign. 353
		manuál	1719–1722	AMP, SÚKR, sign. 354
nákladníci vaření piva	SMP	manuál	1733–1741	AMP, SÚKR, sign. 355
		manuál	1757–1762	AMP, SÚKR, sign. 356
		manuál	1770–1773	AMP, SÚKR, sign. 357
		manuál	1776–1780	AMP, SÚKR, sign. 358
		dekretů	1669–1760	AMP, SÚKR, sign. 344
		dekretů	1761–1780	AMP, SÚKR, sign. 361
		výpovědí	1742–1756	AMP, SÚKR, sign. 359
		výpovědí	1756–1777	AMP, SÚKR, sign. 360

	NMP	pamětní	1584–1588	AMP, SÚKR, sign. 362
		pamětní	1725–1768	AMP, SÚKR, sign. 345
		manuál	1608–1617	AMP, SÚKR, sign. 363
		manuál	1683–1685	AMP, SÚKR, sign. 364
		manuál	1686–1690	AMP, SÚKR, sign. 365
		manuál	1691–1696	AMP, SÚKR, sign. 366
		manuál	1696–1698	AMP, SÚKR, sign. 367
		manuál	1698–1703	AMP, SÚKR, sign. 368
		manuál	1704–1707	AMP, SÚKR, sign. 369
		manuál	1707–1712	AMP, SÚKR, sign. 370
		manuál	1718–1722	AMP, SÚKR, sign. 371
		manuál	1722–1725	AMP, SÚKR, sign. 372
		manuál	1725–1727	AMP, SÚKR, sign. 373
		manuál	1727–1730	AMP, SÚKR, sign. 374
		manuál	1731–1733	AMP, SÚKR, sign. 375
		manuál	1735–1738	AMP, SÚKR, sign. 376
		manuál	1738–1741	AMP, SÚKR, sign. 377
		manuál	1741–1746	AMP, SÚKR, sign. 378
		manuál	1746–1753	AMP, SÚKR, sign. 379
		manuál	1753–1758	AMP, SÚKR, sign. 380
		protokolů ze schůzí	1767–1775	AMP, SÚKR, sign. 381
		účetní	1756–1783	AMP, SÚKR, sign. 3066
	účetní	1758–1777	AMP, SÚKR, sign. 3067	
	dekretů	1667–1748	AMP, SÚKR, sign. 3058	
	dekretů	1748–1782	AMP, SÚKR, sign. 382	
	MS	manuál	1612–1715	Strahovská knihovna, sign. D.C.II.7
parukáři	P	účetní a trhová	1716–1794	AMP, SÚKR, sign. 1728
		přijatých učedníků	1736–1788	AMP, SÚKR, sign. 5757
		vyučených učedníků	1736–1800	AMP, SÚKR, sign. 5758
	H	pamětní	1735–1796	AMP, SÚKR, sign. 5759
pastýři	P	účetní	1713–1783	NA, ČG – pomocné knihy, rkp. 3439
pekaři	SMP	manuál	1643–1858	AMP, Cech pekařů, inv. č. 11
		manuál	1661–1767	AMP, SÚKR, sign. 1845
		účetní	1768–1861	AMP, Cech pekařů, inv. č. 13
		cenových tax	1769	AMP, Cech pekařů, inv. č. 7
	NMP	pamětní	1688	AMP, Cech pekařů, inv. č. 2
	H	manuál	1735–1784	AMP, SÚKR, sign. 3573
perníkáři	P	manuál	1724–1784	AMP, SÚKR, sign. 5763
		protokoly ze schůzí	1780–1844	AMP, SÚKR, sign. 5764

		účetní	1778–1846	AMP, Cech perníkářů, inv. č. 4
		dekretů	1781–1839	AMP, SÚKR, sign. 5765
plavců	NMP	pamětní	1735–1748	AMP, SÚKR, sign. 206
		manuál	1501–1744	AMP, SÚKR, sign. 129
		manuál	1705–1718	AMP, SÚKR, sign. 67
		manuál	1719–1730	AMP, SÚKR, sign. 68
		manuál	1731–1752	AMP, SÚKR, sign. 250
		manuál	1752–1772	AMP, SÚKR, sign. 251
		manuál	1772–1783	AMP, SÚKR, sign. 252
		dekretů a šacuňků	1650–1739	AMP, SÚKR, sign. 59
		dekretů	1655–1783	AMP, SÚKR, sign. 253
		pokrývači	SMP a MS	účetní
účetní	1722–1750			AMP, SÚKR, sign. 5957
NMP	mistrů, učedníků a účetní		1695–1783	AMP, SÚKR, sign. 3471
	účetní		1751–1785	AMP, SÚKR, sign. 3472
prýmkaři	P	účetní a dekretů	1779–1835	AMP, SÚKR, sign. 5770
punčocháři	P	účetní	1750–1808	AMP, Cech punčochářů, inv. č. 8
puškaři a pažbaři	P	mistrů	1749–1852	AMP, SÚKR, sign. 5861
rukavičkáři	P	mistrů	1742–1775	AMP, SÚKR, sign. 5954
řezníci	SMP	pamětní a mistrů	1680–1844	AMP, SÚKR, sign. 5774
		pamětní a přijatých učedníků	1715–1862	AMP, SÚKR, sign. 5775
		manuál	1640–1803	AMP, Cech řezníků, inv. č. 7
		manuál	1730–1879	AMP, SÚKR, sign. 5776
		účetní	1751–1840	AMP, SÚKR, sign. 5777
		masných krámů (zápisná)	1602–1741	AMP, SÚKR, sign. 2236
		masných krámů (trhy)	1740–1855	AMP, SÚKR, sign. 4500
	NMP	pamětní	1555–1825	AMP, Cech řezníků, inv. č. 18
		manuál	1616–1622	AMP, Cech řezníků, inv. č. 22
		manuál	1714–1748	AMP, Cech řezníků, inv. č. 23
řezníci	NMP	účetní	1709–1723	AMP, Cech řezníků, inv. č. 24
		účetní	1769–1784	AMP, Cech řezníků, inv. č. 25
		mistrů	1683–1919	AMP, Cech řezníků, inv. č. 20
		přijatých a vyuče- ných učedníků	1701–1921	AMP, Cech řezníků, inv. č. 21
		masných krámů (trhy)	1555–1713	AMP, Cech řezníků, inv. č. 19
		masných krámů (trhy)	1717–1806	AMP, SÚKR, sign. 4505

		masných krámů (přípovědi)	1713–1829	AMP, SÚKR, sign. 4504
		masných krámů (obligace)	1715–1850	AMP, SÚKR, sign. 4506
	MS	masných krámů (opisy trhů)	1634–1737	AMP, SÚKR, sign. 2993
	H	manuál	1735–1784	AMP, SÚKR, sign. 3573
sklenářů	P	účetní	1770–1785	AMP, SÚKR, sign. 5787
		dekretů	1781–1827	AMP, SÚKR, sign. 5788
		přijatých uředníků	1741–1835	AMP, SÚKR, sign. 5786
soukeníci	PP	mistrů a účetní	1644–1764	AMP, Cech soukeníků, inv. č. 5
svíčkaři	P	účetní	1775–1799	AMP, SÚKR, sign. 5847
ševci	MS	dektretů	1750–1796	AMP, SÚKR, sign. 5808
		obligací	1778–1833	AMP, SÚKR, sign. 1749
		listin	1753–1855	AMP, SÚKR, sign. 1748
	H	účetní	1735–1801	AMP, SÚKR, sign. 5807
šmukýři	SMP	manuál	1571–1589	AMP, Sběrka listin, sign. AMP PPL I – 133/3
		mistrů a uředníků	1584–1679	AMP, SÚKR, sign. 163
špalíčkáři	P	mistrů a uředníků	1738–1841	AMP, SÚKR, sign. 5818
uzdáři	SMP	účetní	1736–1784	AMP, SÚKR, sign. 5781
	NMP	účetní	1727–1784	AMP, SÚKR, sign. 5780
	MS	účetní	1769–1784	AMP, SÚKR, sign. 5782
výčepníci piva	NMP	artikulí	1594–1650	AMP, Cech šenkýřů, inv. č. 1
		účetní	1745–1784	AMP, Cech šenkýřů, inv. č. 12
zlatníci	SMP	účetní	1759–1766	AMP, Cech zlatníků, inv. č. 22
		účetní	1770–1777	AMP, Cech zlatníků, inv. č. 25
		účetní – uřednická agenda	1762–1767	AMP, Cech zlatníků, inv. č. 23
		účetní – uřednická agenda	1768–1769	AMP, Cech zlatníků, inv. č. 24
		účetní – uřednická agenda	1770–1771	AMP, Cech zlatníků, inv. č. 26
	P	protokolů ze schůzí	1778–1803	AMP, Cech zlatníků, inv. č. 13
zlatníci	P	dekretů	1779–1804	AMP, Cech zlatníků, inv. č. 14
		účetní	1777–1793	AMP, Cech zlatníků, inv. č. 27

1.3.3 Městské úřední knihy

Úřední knihy vedené městskou radou jsou vedle cechovních artikulí a knih třetím stěžejním pilířem pramenné základny této práce. Bez tohoto typu písemností by nebylo myslitelné zkoumat vztahy mezi cechmistry a městem, a to jak s vedením města, tak rovněž vůči celkové městské společnosti. Pouze na základě dochovaných městských knih lze rekonstruovat specifické postavení pražských cechmistrů a jejich zapojení do systému městské správy, jakož i politickou kariéru jednotlivých osob. Jsou zdrojem důležitých biografických dat a také nám umožňují pohlédnout na cechy zvnějšku, což nám doposud představené typy pramenů zprostředkovat nemohou. Jedinou nevýhodou této skupiny písemností je jejich vysoký počet, který v případě pražských měst ve sledovaném období dosahuje několika tisíc svazků. Důsledný rozbor všech dochovaných městských knih zůstává z tohoto důvodu nerealizovatelný. Je proto potřeba dobře volit typy městských knih, které zahrnout do heuristiky práce, a optimalizovat tak množství využitých pramenů ve vztahu k jejich výpovědní hodnotě.

Cechy byly natolik provázané s jednotlivými složkami městské správy i samosprávy, že na důležité poznatky o jejich představených, ať už tím myslíme funkci jako takovou či jednotlivé osoby, můžeme narazit v kterémkoliv typu městských knih, ať už se jedná o knihy městské správy, knihy městského soudnictví nebo knihy jiných městských orgánů.⁹¹ Představovat zde jednotlivé druhy dochovaných knih a jejich výpovědní hodnotu by nebylo příliš účelné. S ohledem na tuto skutečnost bude o jednotlivých tematických skupinách městských knih pojednáno dohromady a jejich výpovědní hodnota bude představena pouze v obecné rovině. Velká část tohoto oddílu je pak věnována jednomu specifickému typu pramene, který nacházíme v městských úředních knihách. Jsou jimi rozšířené pamětní zápisy o obnovách městských rad, jež nabízí z hlediska vedeného výzkumu nejlépe využitelné informace.

Předně se jedná o knihy městské správy, které můžeme dále rozdělit na knihy městského zákonodárství, knihy správy v užším slova smyslu a knihy městského hospodářství. Z těchto tří podskupin je pro vedený výzkum jednoznačně nejdůležitější druhá, tedy knihy městské správy v užším slova smyslu. Vedle provozních záležitostí, jakými jsou např. knihy přísah (*libri iuramentorum*) s předepsanými formuláři pro představené cechů, nacházíme nejdůležitější informace v knihách obnovy městských rad (*libri renovatorum*). O typu zápisů, který můžeme najít v těchto knihách, bude podrobněji pojednáno dále. Mimořádně cennými jsou pro vedený výzkum i radní manuály, popř. knihy protokolů městské rady. Jejich význam lze přirovnat k podobným typům knih vedených cechy (viz kapitola 1.3.2).

⁹¹ Při dělení městských knih vycházíme z jejich typologie, jejímž autorem je Jiří Čarek. Jiří ČAREK, *Městské a jiné úřední knihy Archivu hlavního města Prahy. (Přehled)*, Praha 1956, s. 29–38.

Knihy městského soudnictví dále rozlišujeme na knihy zahájených soudů (tzn. soudu rychtáře) a knihy městské rady, jež byly vedeny buď pro soudnictví sporné, nebo nesporné. Přirozeně různé soudní spory mezi cechy nebo cechem a řemeslníkem nám podkrývají kompetence cechmistrů mimo organizaci, opomenout však nelze ani knihy soudnictví nesporného, jež jsou nenahraditelným zdrojem biografických dat k jednotlivým měšťanům, tedy i představeným cechů.

Úřední knihy jiných městských orgánů – těmi jsou myšleny nižší městské úřady, delegované soudy, záduší nebo obecní špitály – jsou přínosné zejména v těch případech, kdy cechmistrů zastávali některý post v čele těchto správních institucí. Ve specifických případech byl městský úřad tvořen výhradně představenými městských cechů, jindy pak byl cech přímo delegovaným soudem. Takových institucí nebylo v poměru k celkovému počtu cechů mnoho, nicméně jsou neopomenutelným fenoménem správního systému pražských měst.

Typem zápisu, u kterého bych se chtěl zastavit podrobněji a jež nacházíme v různých typech knih napříč představenými kategoriemi, jsou rozšířené pamětní zápisy o obnovách městských rad. Pamětní zápisy o jmenování nové městské rady se vyskytují v městských knihách evropských měst poměrně běžně již od pozdního středověku. V případě pražských měst pocházejí nejstarší zápisy tohoto typu již z třicátých a čtyřicátých let 14. století.⁹² Pramenem, o kterém je tu nyní řeč, jsou ty zápisy o obnovách rad, které byly v minulosti doplněny rovněž jmenným soupisem představených nižších orgánů městské právy. Tyto úřady totiž bývaly obnoveny krátce po ustavení nové městské rady. V těchto zápisech dokonce vedle městských úředníků nalézáme běžně i jména cechmistrů.

Tyto rozšířené pamětní zápisy o obnovách městských rad byly nesporně jedním z projevů vyspělé administrativy pražských měst, ale nebyly jejím specifikem. To ostatně prokázal dotaz vznesený na pracovníky okresních archivů ve Středočeském kraji.⁹³ Obdobný typ zápisů včetně stejné struktury i grafické úpravy můžeme nalézt v úředních knihách mnoha dalších českých měst. Mezi nimi nalezneme jak města královská (Kolín, Velvary), věnná (Mělník) a horní (Jílové u Prahy, Kutná Hora⁹⁴), tak rovněž města poddanská (Kladno) a komorní (Brandýs nad Labem⁹⁵). V případě všech zmíněných měst obsahovaly zápisy vedle jmen no-

⁹² Hana PÁTKOVÁ – Věra SMOLOVÁ – Aleš POŘÍZKA (edd.), *Liber Vetustissimus Antiquae Civitatis Pragensis 1310–1518*, Praha 2011, s. 239, 344, 346, 348, 349.

⁹³ Dotaz na výskyt rozšířených zápisů o obnovách městských rad byl vznesen na pracovníky SOKA Benešov, SOKA Beroun, SOKA Kladno, SOKA Kolín, SOKA Kutná Hora, SOKA Mělník, SOKA Mladá Boleslav, SOKA Nymburk, SOKA Praha-východ, SOKA Praha-západ, SOKA Příbram a SOKA Rakovník v dubnu roku 2019.

⁹⁴ Podrobně o tomto typu zápisů v kutnohorských městských knihách z období pozdního středověku pojednala Marie Kapavíková. Marie KAPAVÍKOVÁ, *Kutnohorské radní knihy z let 1462–1527 a městská správa v tomto období*, Sborník archivních prací 23, 1973, s. 106–155 (zde s. 115).

⁹⁵ Ve své knize o ceších v Brandýse nad Labem na existenci těchto soupisů upozornila Karin Pátrová. V knize je zároveň publikována ukázka zápisu z roku 1608, který se nachází ve druhé nejstarší knize Brandýsa nad Labem.

vých radních i jména dalších městských úředníků a cechmistrů. Většina nalezených zápisů pochází z období 17. a 18. století, výjimku tvoří pouze Kolín, kde je známa tato agenda i z 16. století, a Kutná Hora, kde nejstarší zápis pochází již z roku 1462. Tento typ zápisů se dochoval nejčastěji v pamětních knihách, v případě Jílového u Prahy a Mělníka v radních manuálech a v případě Kolína dokonce v knihách trhových. Lze předpokládat, že soustavnější výzkum by objevil tento typ zápisů i v dalších městech na území Čech,⁹⁶ Moravy a Slezska.⁹⁷

V širším kontextu písemné kultury měst ve střední Evropě, jsou však tyto rozšířené pamětní zápisy o obnovách městských rad poměrně ojedinělé. Přirozeně se i v německých, rakouských či polských městech běžně setkáváme se specializovanými typy městských knih, do nichž byli zapisováni představení města (tzv. Ratsbücher). Jako příklad můžeme uvést norimberské radní knihy evidující členy tzv. malé rady,⁹⁸ vídeňský rukopis obsahující jména radních z let 1401–1601⁹⁹ či dochované radní knihy v Lipsku.¹⁰⁰ Jak v případě Vídně, tak rovněž v případě Lipska, evidovaly tyto knihy i jména dalších městských úředníků.

Na rozdíl od rozšířených pamětních zápisů o obnovách rad v českých městech však tyto knihy neevidovaly jména představených cechů. Ojedinělý doklad evidence cechmistrů z německého prostředí pochází z Drážďan. Na vazbu tamější nejstarší dochované městské knihy byly totiž použity dva pergameny, na nichž jsou jmenné seznamy řemeslnických mistrů z let 1424 a 1433. Přestože se z obou zápisů dochovaly pouze fragmenty, z jejich struktury vyplý-

Karin PÁTROVÁ, *Řemeslnické cechy v Brandýse nad Labem. Polovina 16. – polovina 19. století*, Brandýs nad Labem – Stará Boleslav 2010, s. 19.

⁹⁶ Jmenné seznamy cechmistrů pořizované v souvislosti s obnovou městské rady prozatím nebyly systematicky evidovány. V dosavadní literatuře proto nacházíme pouze dílčí zmínky o nich, např. seznamy tzv. čtyřmistrů (cechmistrů) v Kadani, které byly připojeny k zápisům o obnovách městských rad v letech 1619 a 1620. Obdobný soupis cechmistrů k roku 1620 nacházíme i v Nymburce. Na existenci soupisů obnovených cechmistrů v Českých Budějovicích z let 1620–1649 upozornil Tomáš Sterneck. Konečně tento výčet lze uzavřít zápisem o obnovách cechmistrů ve Slaném na něj upozornila Romana Kmochová. Marek ĎURČANSKÝ, *Česká města a jejich správa za třicetileté války. Zemský a lokální kontext*, Praha 2013, s. 190; Romana KMOCHOVÁ, „*I přišli k nám soldáti...*“ *Město Slaný za třicetileté války optikou pramenů městské kanceláře*, diplomová práce Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Praha 2015, s. 169 (pozn. 863), 260 (pozn. 1306); Petr RAK, *Správa města Kadaně v letech 1465–1620*, Ústí nad Labem – Praha 2014, s. 225; Tomáš STERNECK, *Obnovování českobudějovické městské rady za třicetileté války*, JSH 74, 2005, s. 104–149 (zde s. 139, pozn. 153).

⁹⁷ Soustavnější evidenci konšelů, městských úředníků a cechmistrů nacházíme například v ochranném městě Hlučíně, kde se tato agenda dochovala pro léta 1714–1782 v tzv. protokolu zpráv purkmistrovských. Irena KORBELÁŘOVÁ, *Ke společnému původu členů městské správy a představitelů cechů v Hlučíně v první polovině 18. století I. Městské správní úřady a jejich personální obsazení*, Časopis Slezského zemského muzea, série B – vědy historické 42, 1993, č. 3, s. 277–280 (zde s. 277).

⁹⁸ Ukázku dochovaného rukopisu z počátku 15. století nalezneme v katalogu výstavy „*Zünftig! Geheimnisvolles Handwerk 1500–1800*“, kterou pořádalo od 21. 3. do 7. 6. 2013 Germanisches Nationalmuseum v Norimberku. *Zünftig! Geheimnisvolles Handwerk 1500–1800*, (Hrsg.) Thomas SCHINDLER – Anke KELLER – Ralf SCHÜRER, Nürnberg 2013, s. 78–79.

⁹⁹ Jedná se o rukopis uložený pod číslem 8019 v Rakouské národní knihovně. Na jejích základě sestavil v osmdesátých letech 20. století Richard Perger seznamy vídeňských radních a úředníků do roku 1526. Viz pozn. č. 70.

¹⁰⁰ Soupisy radních podchytila ve své práci Katrin Keller. K. KELLER, *Gemeine Bürgerschaft und Obrigkeit*, s. 183–190.

vá, že se jednalo o jména cechmistrů.¹⁰¹ Listinná forma seznamů drážďanských cechmistrů, stejně jako absence obdobných, vědecky podchycených zápisů v úředních knihách německých a rakouských měst, svědčí o tom, že pokud byla taková evidence v minulosti vedena, nebyla systematicky zapisována do městských knih, a to ani do těch, které byly určeny pro evidenci cechovních privilegií.¹⁰² Se systematickým zapisováním jmen cechmistrů do městských knih se však setkáváme v Polsku, konkrétní příklady pak pocházejí z Krakova.¹⁰³ V tomto ohledu lze spatřovat mezi praxí v českých a polských městech (minimálně Krakovem) přímou analogii.

Nyní bude pozornost zaměřena na pamětní zápisy o obnovách městských rad, které se dochovaly v prostředí pražských měst. Jak už bylo řečeno, nejstarší z nich pochází již z první poloviny 14. století.¹⁰⁴ Zápisy o obnovách staroměstských rad byly již někdy v této době doplněny seznamy městských úředníků (např. vážného nebo litkupníků),¹⁰⁵ ojediněle byli evidováni i představení městských cechů.¹⁰⁶ Bohužel tyto rozšířené pamětní zápisy o obnovách městských rad mizí v 15. století z městských knih. V radních manuálech a pamětních knihách tak můžeme v tomto období nalézt pouze redukované jmenné seznamy nově dosazených konšelů. Otázkou zůstává, zda rada přestala na určité období městské úředníky evidovat, nebo zda se jen tyto soupisy nedochovaly. Domnívám se, že je na vině špatný stav dochovaných pramenů, neboť na počátku 16. století se v pamětních knihách setkáváme se zápisy, které svou strukturou do určité míry navazují na ty středověké.

Rozšířené pamětní zápisy o obnovách městských rad nacházíme od 16. do 18. století ve všech třech pražských městech. Do dnešních dnů se jich dochoval poměrně vysoký počet, celkem je známo 109 zápisů, které evidují 94 proběhlých obnov v letech 1528–1729. V některých případech se totiž zápis o obnově vyskytuje ve dvou exemplářích v různých městských knihách. Je zapotřebí znovu připomenout, že se jedná o rozšířené pamětní zápisy o obnovách městských rad, neboť zápisy, které evidují pouze obnovu městské rady nebo složení některého z městských úřadů, je známo z období raného novověku nesrovnatelně více. Z celkového počtu 111 zápisů jich pochází 57 ze Starého Města pražského (zachycují 48 obnov

¹⁰¹ U každého nadepsaného řemesla (tkalci, kováři, ševci, krejčí, kožešníci, pekaři, bečváři a mlynáři) byl nadepsán pouze malý počet jmen, který se pohyboval od dvou do pěti osob. Thomas KÜBLER – Jörg OBERSTE (edd.), *Die drei ältesten Stadtbücher Dresdens (1404–1476)*, Leipzig 2007, 91–92.

¹⁰² Takovým příkladem je vídeňská kniha řemeslnických pořádků. Viz pozn. č. 39.

¹⁰³ Seznamy krakovských cechmistrů z období do roku 1550 byly vydány v rámci dvousvazkové edice *Cracovia artificum*, mladší zápisy z období let 1550–1788 v současnosti zpracovává Kamila Follprecht z Archiwu Narodowego w Krakowie. Jan PTAŚNIK (ed.), *Cracovia artificum 1300–1500*, Kraków 1917; Jan PTAŚNIK (ed.), *Cracovia artificum 1501–1550*, Kraków 1937.

¹⁰⁴ Viz pozn. č. 86.

¹⁰⁵ H. PÁTKOVÁ – V. SMOLOVÁ – A. POŘÍZKA (edd.), *Liber Vetustissimus*, s. 242, 243, 275, 276, 340, 341, 344–362, 371.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 361.

z let 1571–1729), 22 z Nového Města pražského (zachycují 21 obnov z let 1528–1723) a 31 z Malé Strany (zachycují 25 obnov z let 1572–1694).

Tab. 3. Přehled dochovaných rozšířených pamětních zápisů o obnovách městských rad Starého Města pražského z let 1571–1729.

rok	datum obnovy	odkaz
1571	4. července	AMP, SÚKR, sign. 69, fol. 2r–4v
1574	29. ledna	AMP, SÚKR, sign. 69, fol. 19r–21v
1575	10. října	AMP, SÚKR, sign. 69, fol. 31r–33v
1579	10. listopadu	AMP, SÚKR, sign. 69, fol. 47r–52r
1581	18. prosince	AMP, SÚKR, sign. 69, fol. 61r–63v
1584	4. července	AMP, SÚKR, sign. 69, fol. 79r–83r
1590	13. července	AMP, SÚKR, sign. 69, fol. 114r–118r
1594	30. dubna	AMP, SÚKR, sign. 69, fol. 149r–154r
1599	26. června	AMP, SÚKR, sign. 69, fol. 172r–178r
1602	23. července	AMP, SÚKR, sign. 69, fol. 180r–186r
1606	5. června	AMP, SÚKR, sign. 69, fol. 189r–194r
1608	1. září	AMP, SÚKR, sign. 69, fol. 196v–202v
1611	4. srpna	AMP, SÚKR, sign. 69, fol. 204r–211r
1612	5. listopadu	AMP, SÚKR, sign. 69, fol. 213r–219r
1615	9. října	AMP, SÚKR, sign. 69, fol. 221r–226r
1616	24. října	AMP, SÚKR, sign. 69, fol. 227r–232r
1617	6. listopadu	AMP, SÚKR, sign. 69, fol. 236r–241r
1619	11. června	AMP, SÚKR, sign. 69, fol. 243r–249v
1620	26. ledna ¹⁰⁷	AMP, SÚKR, sign. 69, fol. 251r–257r
1622	21. října	AMP, SÚKR, sign. 69, fol. 261r–267r
1626	26. listopadu	AMP, SÚKR, sign. 69, fol. 269v–276v
1628	17. července	AMP, SÚKR, sign. 69, fol. 278r–287r
1629	13. listopadu	AMP, SÚKR, sign. 69, fol. 287v–295v
1630	29. listopadu	AMP, SÚKR, sign. 70, fol. 3r–12v
1634	18. července	AMP, SÚKR, sign. 70, fol. 14r–20v

¹⁰⁷ V roce 1620 proběhly dvě obnovy městské rady a dalších orgánů městské správy. K první došlo, jak je ostatně uvedeno v tabulce, 26. ledna. Druhá obnova proběhla 30. listopadu, a reflektovala změněnou politickou situaci po porážce druhého stavovského odboje. Tuto obnovu nebylo možné do vedeného výzkumu zahrnout, neboť pamětní zápis pouze uvádí, že konšely a městskými úředníky mají být ty osoby, které do těchto funkcí byly jmenovány 6. listopadu 1617. Přesné složení úřadů proto nelze určit, neboť v zápise chybí jmenný seznam a mnozí měšťané, kteří o tři roky dříve zastávali některou funkci, již nebyli naživu. AMP, SÚKR, sign. 69, fol. 259r–v.

1637	21. července	AMP, SÚKR, sign. 70, fol. 22r–29v
1639	1. února	AMP, SÚKR, sign. 70, fol. 31r–38v
1643	26. října	AMP, SÚKR, sign. 70, fol. 40r–46v
1647	18. listopadu	AMP, SÚKR, sign. 70, fol. 48r–55r
1650	22. září	AMP, SÚKR, sign. 70, fol. 57r–64v; tamtéž, sign. 328, fol. 83r–96v
1653	30. září	AMP, SÚKR, sign. 70, fol. 66r, 67r–73v
1658	6. července	AMP, SÚKR, sign. 70, fol. 75r, 76r–85r; tamtéž, sign. 328, fol. 146r–154v
1661	14. července	AMP, SÚKR, sign. 70, fol. 86r–97r; tamtéž, sign. 328, fol. 227r–240v
1666	20. července	AMP, SÚKR, sign. 70, fol. 99r–107v; tamtéž, sign. 329, fol. 1r–18r
1670	8. ledna	AMP, SÚKR, sign. 70, fol. 108v–117v; tamtéž, sign. 329, fol. 45v–59r
1671	14. července	AMP, SÚKR, sign. 70, fol. 118v, 119r, 120r–132r; tamtéž, sign. 329, fol. 73r–88r
1674	31. ledna	AMP, SÚKR, sign. 70, fol. 133r–147r; tamtéž, sign. 329, fol. 176r–193r
1678	9. února	AMP, SÚKR, sign. 70, fol. 148r–164v; tamtéž, sign. 329, fol. 206r–225r
1682	25. června	AMP, SÚKR, sign. 329, fol. 275v–293r
1685	13.–29. srpna	AMP, SÚKR, sign. 329, fol. 301v–317v
1689	28. listopadu	AMP, SÚKR, sign. 329, fol. 330r–346r
1694	13. září	AMP, SÚKR, sign. 329, fol. 359r–377r
1699	3. února	AMP, SÚKR, sign. 329, fol. 384r–400v
1705	3. srpna	AMP, SÚKR, sign. 329, fol. 410r–427v
1710	26. srpna	AMP, SÚKR, sign. 329, fol. 430v–441r.
1715	20. května	AMP, SÚKR, sign. 329, fol. 458v–472r.
1723	10. května	AMP, SÚKR, sign. 330, fol. 18r–33v
1729	18. října	AMP, SÚKR, sign. 330, fol. 38r–53r; tamtéž, sign. 71, fol. 1r–12r

Rozšířené pamětní zápisy o obnovách městských rad nalezneme nejčastěji v pamětních knihách¹⁰⁸ a radních manuálech.¹⁰⁹ Velký počet z nich se dochoval i v knihách vedených při purkmistrovských úřadech jednotlivých pražských měst.¹¹⁰ Na Starém Městě pražském se dokonce setkáváme se specializovanými knihami obnov, o nichž již byla řeč výše.¹¹¹ Až na jedinou knihu se všechny rukopisy obsahující rozšířené pamětní zápisy o obnovách městských rad nacházejí v Archivu hlavního města Prahy, a to konkrétně ve Sbírce úředních knih a rukopisů. Pouze registra purkmistrovského úřadu na Malé Straně z let 1630–1681 jsou dnes uloženy

¹⁰⁸ AMP, SÚKR, sign. 328, 329, 330, 332.

¹⁰⁹ Tamtéž, sign. 1420, 1427, 1480, 1481, 1488, 1489, 1491–1493, 1498.

¹¹⁰ Tamtéž, sign. 25, 96, 97; Knihovna Národního muzea (dále KNM), Sbírka rukopisů, sign. III B 3.

¹¹¹ AMP, SÚKR, sign. 69, 70.

na v Knihovně Národního muzea a jejich nedávné „znovuobjevení“ napomohlo významným způsobem doplnit řadu tamějších zápisů ze 17. století.¹¹²

Tab. 4. Přehled dochovaných rozšířených pamětních zápisů o obnovách městských rad Nového Města pražského z let 1528–1723.

rok	datum obnovy	odkaz
1528	9. září–15. října	AMP, SÚKR, sign. 332, fol. A 3‘
1530	19.–21. února	AMP, SÚKR, sign. 332, fol. 20‘
1532	8.–12. června	AMP, SÚKR, sign. 332, fol. B 9
1534	19.–21. srpna	AMP, SÚKR, sign. 332, fol. B 17
1537	1. září	AMP, SÚKR, sign. 332, fol. 50
1549	15.–17. ledna	AMP, SÚKR, sign. 1420, fol. 183r–184v, 473r–475r
1567	s. d. ¹¹³	AMP, SÚKR, sign. 25, fol. 1r–5v
1581	18. prosince	AMP, SÚKR, rkp. 96, fol. 15r–22v
1584	4. července	AMP, SÚKR, rkp. 96, fol. 102r–108v
1637	21. července	AMP, SÚKR, rkp. 97, fol. 8r, 9r–15r
1639	1. února	AMP, SÚKR, rkp. 97, fol. 50r–57v.
1643	26. října	AMP, SÚKR, rkp. 97, fol. 176r–182v
1647	18. listopadu	AMP, SÚKR, rkp. 97, fol. 234r–242r
1650	20. září	AMP, SÚKR, rkp. 97, fol. 275r–280r
1653	30. září	AMP, SÚKR, rkp. 97, fol. 291r–296r
1658	6. července	AMP, SÚKR, rkp. 97, fol. 305r–311v
1666	20. července	AMP, SÚKR, rkp. 97, fol. 320r, 321r–327r
1670	s. d.	AMP, SÚKR, rkp. 97, fol. 329r–338v
1671	14. července	AMP, SÚKR, rkp. 97, fol. 339r–345r
1674	31. ledna	AMP, SÚKR, rkp. 97, fol. 346r–354r
1678	9.–25. února	AMP, SÚKR, rkp. 97, fol. 355r–364r
1723	10. května–15. června ¹¹⁴	AMP, SÚKR, rkp. 1427, fol. 99v–107v.

Nejstarší rozšířené zápisy o obnovách městských rad pocházejí z prostředí Nového Města pražského a evidují radní, obecní starší, městské úředníky a cechmistry v prvním desetiletí po rozpadu jednoty pravobřežní Prahy, k níž došlo v roce 1528. Celkem pět zápisů z tohoto ob-

¹¹² Jiří SMRŽ, *Správa Malé Strany v 16. a 17. století v rozšířených pamětních zápisech o obnovách městských rad*, PSH 47, 2019, s. 11–73 (zde s. 18).

¹¹³ Zápis není dochován v úplnosti, chybí úvodní pasáž přibližující okolnosti obnovy a jména prvních pěti konšelů.

¹¹⁴ Zápis neobsahuje kompletní složení městské rady, nýbrž pouze jména nových konšelů.

dobí se nacházelo v památné knize č. 332 městského archivu, která shořela při požáru Staroměstské radnice v květnu roku 1945. Naštěstí se dochovaly fotokopie jejich přepisu z první poloviny 20. století, jejich text je tedy znám. Přestože tyto zápisy pocházejí z doby před rokem 1547, tvoří nejstarší vrstvu prezentovaného výzkumu. Na tuto poměrně dobře dochovanou agendu navazují ojedinělé zápisy z let 1549, 1567, 1581 a 1584, které nám umožňují udělat do novoměstských poměrů ve druhé polovině 16. století pouze dílčí sondy. Z počátku 17. století rozšířené pamětní zápisy o obnovách městských rad na Novém Městě pražském zcela chybí.¹¹⁵ Ty známe v ucelené řadě až pro roky 1637–1678 (výjimku tvoří pouze rok 1661). Poslední známý rozšířený pamětní zápis o obnově rady na Novém Městě pražském pochází z roku 1723 a opět se jedná o ojedinělou sondu do poměrů na počátku 18. století (tab. 4).

Obnovou, která proběhla roku 1571, začíná vůbec nejlépe dochovaná řada zápisů staroměstských. Dodnes jsou tak známy všechny proběhlé obnovy rad Starého Města pražského i dalších orgánů městské správy od sedmdesátých let 16. století až do konce let dvacátých na počátku 18. století (tab. 3).

Ze sedmdesátých let 16. století pocházejí i nejstarší dochované rozšířené pamětní zápisy o obnovách městských rad na Malé Straně. Kompletně dochovaná řada zápisů z let 1572–1580 svědčí o tom, že zde probíhala obnova městské rady jednou do roka.¹¹⁶ Tento rozdíl v praxi obnovování městské rady na Malé Straně a v městech pravobřežní Prahy byl dán skutečností, že Staré i Nové Město pražské se již na sklonku středověku vyvíjelo z podřízenosti úřadu královského podkomořího.¹¹⁷ K vyvázání Malé Strany z této podřízenosti došlo až roku 1628,¹¹⁸ od té doby docházelo k obnovám ve všech třech městech ve stejný den, jak o tom svědčí dochované zápisy o obnovách malostranské rady z let 1630–1678.¹¹⁹ K tomuto výčtu lze ještě připojit poslední dochovaný rozšířený pamětní zápis o obnově městské rady na Malé Straně z roku 1694, který nám umožňuje dílčí vhled do malostranských poměrů na sklonku 17. století (tab. 5).

¹¹⁵ Jmenné seznamy nově dosazených konšelů z let 1602, 1606, 1617, 1619, 1620, 1622, 1626 a 1628 se dochovaly v knihách šestipanského úřadu a obdobně zápisy o obnově novoměstské rady z let 1608, 1611, 1612, 1615 a 1616 v manuále osmipanského úřadu. J. MENDELOVÁ, *Rada Nového Města*, s. 59 (pozn. 1).

¹¹⁶ P. BIŠKOVÁ, *Městská rada*, s. 67.

¹¹⁷ Procesu obnovování městských rad v období středověku se podrobně zabýval Jaromír Čelakovský. Jaromír ČELAKOVSKÝ, *Obnovování rad v král. městech v Čechách*, Časopis Musea království Českého 53, 1879, s. 88–112, 258–266.

¹¹⁸ Jaromír ČELAKOVSKÝ, *Úřad podkomořský v Čechách*, Časopis Musea království českého 51, 1877, s. 3–31, 239–271, 437–458, 557–580 (zde s. 563). Při podkomořském úřadě byla vedena paralelní evidence představených města, které se dodnes dochovaly ve třech knihách protokolů. Nejmladší z dochovaných protokolů z let 1624–1636 podrobně zpracoval Marek Ďurčanský. P. BIŠKOVÁ, *Městské rady*, s. 6; Marek ĎURČANSKÝ, *Obnovování městských rad v českých královských městech v letech 1624–1636*, DP 21, 2002, s. 93–101.

¹¹⁹ Tuto praxi ostatně sledujeme v pražských městech na pravém břehu Vltavy už od sklonku 16. století. Pouze v první polovině 17. století sledujeme několik případů, kdy se obnovy nekonaly v obou městech v ten samý den. J. MENDELOVÁ, *Staroměstské a novoměstské rady*, s. 87.

Jmenné seznamy cechmistrů obsažené v rozšířených pamětních zápisech o obnovách městských rad tvoří základní pramen pro rekonstrukci cechmistrovských řad, které jsou prezentovány v příloze této disertační práce. Kromě personálního složení cechmistrů v době obnovení konšelského úřadu a dalších orgánů městské správy totiž obsahují řadu přípisů. Ty jsou ostatně dokladem toho, že tyto zápisy sloužily k evidenci představitelů jednotlivých složek městské správy a samosprávy i v období mezi obnovami městské rady. Vedle biografických informací jsou rozšířené pamětní zápisy o obnovách městských rad nenahraditelným pramenem pro studium vztahů v rámci městské správy a jsou rovněž důležitým zdrojem pro rekonstrukci podílu cechmistrů na správě a vládě pražských měst.

Rozšířené pamětní zápisy o obnově městských rad končí v roce 1729, kdy proběhla poslední formální renovace konšelských sborů v pražských městech. Po tomto roce již nedocházelo k pravidelným obnovám ani městských rad, ani dalších městských úřadů. V praxi byly všechny správní i samosprávní orgány doplňovány pouze v případě, že některý z jejich představených zemřel nebo na svůj post rezignoval. Pro období 1729–1784 je proto potřeba využít jiné prameny. Pro složení městských rad a nižších městských úřadů lze využít tištěné titulární kalendáře, popř. jiné úřední knihy. Zcela unikátním pramenem je v tomto ohledu kniha přísah Nového Města pražského z let 1681–1783, do níž byla k jednotlivým přísahám dopisována jména měšťanů s daty, kdy dotyčný danou přísahu složil.¹²⁰ Vedle městských úředníků zde navíc ve velké míře nacházíme i přípisy o složení cechmistrovské přísahy. Přestože se nejedná o seznamy kompletní, jsou tyto přípisy zejména pro období po roce 1729 klíčovým zdrojem biografických dat nejen k jednotlivým úředníkům, ale rovněž cechmistrům. Konečně v případě pražských cechů můžeme vedle úředních knih pro období 18. století využít ještě další typ pramenů, kterým je aktový materiál.

¹²⁰ AMP, SÚKR, sign. 85.

**Tab. 5. Přehled dochovaných rozšířených pamětních zápisů
o obnovách městských rad Malé Strany z let 1572–1694.**

rok	datum obnovy	odkaz
1572	21. března	AMP, SÚKR, sign. 1480, fol. 26r–29r
1573	7.–9. března	AMP, SÚKR, sign. 1480, fol. 94v–96r
1574	19.–22. března	AMP, SÚKR, sign. 1480, fol. 161r–162r
1575	22.–28. března	AMP, SÚKR, sign. 1480, fol. 241r–242r
1576	29. března–4. dubna	AMP, SÚKR, sign. 1480, fol. 300r–301r.
1577	8.–21. května	AMP, SÚKR, sign. 1481, fol. 43r–44r
1578	18.–21. března	AMP, SÚKR, sign. 1481, fol. 120r–121r
1579	9. dubna–4. května	AMP, SÚKR, sign. 1481, fol. 196r–197v
1580	23. března–8. dubna	AMP, SÚKR, sign. 1481, fol. 267r–268v
1630	29. listopadu	KNM, sign. III B 3, fol. 1r–4r
1634	18. července–24. listopadu	KNM, sign. III B 3, fol. 55r; AMP, SÚKR, sign. 1486, fol. 163v–166r
1637	21. července	KNM, sign. III B 3, fol. 99v–101v
1639	1. února	KNM, sign. III B 3, fol. 127r–129v
1643	26. října	KNM, sign. III B 3, fol. 190r–192r
1647	18.–26. listopadu	KNM, sign. III B 3, fol. 257r–261r
1650	22. září–4. října	KNM, sign. III B 3, fol. 286r–290r
1653	30. září–2. října	KNM, sign. III B 3, fol. 321v–326r; AMP, SÚKR, sign. 1488, fol. 69r–72v
1658	6.–9. července	KNM, sign. III B 3, fol. 352r–356r; AMP, SÚKR, sign. 1489, fol. 177v–181v
1661	14. července	KNM, sign. III B 3, fol. 376r–379r; AMP, SÚKR, sign. 1491, fol. A 59v – B 3v
1666	20.–26. července	KNM, sign. III B 3, fol. 400v–402v; AMP, SÚKR, sign. 1492, fol. I 45r – I 50v
1670	8.–14. ledna	KNM, sign. III B 3, fol. 413r–416r; AMP, SÚKR, sign. 1493, fol. N 64r–O 2v
1671	14. července–4. srpna	KNM, sign. III B 3, fol. 427v–432v; AMP, SÚKR, sign. 1493, fol. P 50r–P 50v, P 55v–P 58v
1674	31. ledna	KNM, sign. III B 3, fol. 445r–450v
1678	9.–17. února	KNM, sign. III B 3, fol. 466v–472r
1694	13. září–19. října	AMP, SÚKR, sign. 1498, fol. Q 11v, S 7v–T 3v.

1.3.4 Aktový materiál cechovních registratur

Vedle artikulí a úředních knih tvořily v minulosti cechovní registratury (tímto termínem se označuje soubor písemností trvale uchovávaných cechem v pokladnici) i aktový materiál nej-různějšího určení. Ze všech druhů cechovních písemností je však nejhůře dochovanou kategorií. Jednalo se totiž zpravidla o dokumenty provozního charakteru, které měly pro cech význam pouze po omezenou dobu a po jejím skončení nebylo potřeba je dále trvale uchovávat. Navzdory této dobové praxi se v případě některých cechů dochovaly ucelené soubory aktového materiálu, většinou pocházející až z 18. a zejména pak 19. století. Starší písemnosti vzniklé z působnosti cechů lze až na výjimky nalézt takřka výhradně v registraturách příjemců, kterými byly zpravidla nadřízené orgány či jiné cechovní organizace.

Přirozeně tento typ cechovních písemností, byť velmi torzovitě dochovaný, je pro vedený výzkum velmi cenný. Zachycuje totiž každodenní fungování cechu a je unikátním dokladem kompetencí jeho představených. Ti totiž tyto dokumenty vydávali a stvrzovali je cechovní pečeti, kterou měli po dobu výkonu své funkce v opatrování (viz kapitola 1.3.5).

Aktový materiál lze na základě jeho obsahu rozdělit do dvou základních skupin, na provozní písemnosti cechu a na osobní doklady členů cechu. Do první skupiny náleží zejména korespondence cechu s nadřízenými orgány a aktový materiál účetní povahy (nejrůznější výkazy, přehledy, kvitance apod.). O komunikaci, kterou pražští cechmířtři vedli se zástupci města, si můžeme udělat dobrou představu v knihách městského soudnictví. Zejména v úvodních částech soudních protokolů či rozsudků nacházíme informace o iniciační písemnosti, kterou byla ve většině případů stížnost představených cechu na neřádného řemeslníka, ať už se jednalo o cechovního mistra či tzv. fušera (řemeslníka pracujícího mimo cech). Písemnosti podepsané zástupci pražských cechů můžeme nalézt i na úrovni zemských úřadů, s nimiž často řešili postavení dvorských mistrů či potvrzování artikulí. Tyto písemnosti bychom dnes mohli najít ve fondech Stará manipulace, Nová manipulace, Staré české místodržitelství, Česká dvorská kancelář a České gubernium (oddělení Commerciale), uložených v Národním archivu.¹²¹ Pouze výjimečně tvoří takto starý materiál součást cechovního fondu, jako příklad můžeme uvést dochovaný aktový materiál pražských cechů zlatníků.¹²²

¹²¹ Karel BERÁNEK – Věra BERÁNKOVÁ, *Stará manipulace 14. stol.–1805. Inventář*, Praha 1973; Dagmar CULKOVÁ, *Staré české místodržitelství 1563–1751. Obsahový rejstřík*, Praha 1980; Marie ČERMÁKOVÁ – Pavla BURDOVÁ, *České gubernium, díl III. – Commerciale. Inventář*, Praha 1960.

¹²² Zlata Brátková, která tento fond zpracovala, přiblížila jeho obsah v materiálové studii. Zlata BRÁTKOVÁ, *Cech pražských zlatníků, stříbrníků a výrobců galanterie ve fondu Archivu hlavního města Prahy*, PSH 46, 2018, s. 363–379.

Druhou skupinu tvoří osobní doklady členů cechu. Zdaleka ne všechny druhy písemností, které řemeslník v průběhu své profesní kariéry vlastnil, byly vydány cechem, resp. cechmistry coby jeho zástupci. Hned ty nejdůležitější písemnosti pro vstup do cechu – *list řádného na svět zplození, list zachovací, list výhostní* a *vrchnostenský konsens* ze své podstaty vydávala vždy příslušná vrchnost. Stejně tak v počáteční fázi učení se řemeslu, tedy při jeho sjednávání mezi rodiči chlapce a řemeslnickým mistrem (tzv. *smlouva o učení*), nehrál cech žádnou roli. O této dobové praxi svědčí smlouvy o učení z 16.–18. století, které se dochovaly v cechovních registraturách malířských cechů.¹²³

Po absolvování učebních let obdržel novopecený tovaryš *list výuční*. To je první typ osobního dokladu, který ze své autority vydávali představení cechu. To ostatně odpovídá tomu, že úspěšné zakončení učení se odehrávalo na schůzi cechu a bylo spojeno s rituálem dávání za vyučenou (viz kapitola 1.3.5). Jako tovaryš musel řemeslník v raném novověku absolvovat vandr, tedy vycestovat do jiných měst a okolních zemí, aby zde načerpal zkušenosti s provozováním své profese v dílnách jiných mistrů. V souvislosti s vandrem se již od 17. století setkáváme s novým typem osobního dokumentu, kterým byl *list fedrovní* (dobově též někdy označovaný *atestace*). Tento doklad vydával vždy cech, u kterého tovaryš po nějakou dobu pracoval, a sloužil tovaryši jako potvrzení, že je na vandru a nejedná se o zběhlého poddaného. Fedrovní list tak suploval výhostní list i cestovní pas. Systém povinného vydávání fedrovních listů pro vandrující tovaryše zavedl v českých zemích generální cechovní patent vydaný císařem Karlem VI. v roce 1731.¹²⁴ V této právní normě bylo také závazně stanoveno jeho přesné znění, proto ho lze vždy bezpečně identifikovat. S ohledem na skutečnost, že formulář listu byl neměnný, docházelo často k tomu, že si je cechy nechávaly tisknout ve velkém nákladu a pak pouze do prázdných míst doplnily nacionále daného tovaryše. Z toho, co bylo již o fedrovních listech řečeno, vyplývá, že i na tomto typu osobních dokumentů nalezneme jména cechmistrů, kteří je vydávali vandrujícím tovaryšům. To je ostatně doklad, že cechmistrů hráli důležitou roli v systému dohledu a kontroly tovaryšů, nad jejichž pohybem a přidělováním práce měli vrchní dohled. Tyto pravomoci jim byly odňaty až v první polovině 19. století, kdy byly na základě patentu z 24. dubna 1827 fedrovní listy nahrazeny vandrovními knížkami, které již nevydávaly cechy, ale příslušné úřady.

Posledním typem osobního dokladu jsou *listy mistrovské*. Pokud tovaryš splnil všechny předepsané podmínky členství v cechu, byl opět v přítomnosti celého cechu na schůzi slavnostně přijat za spolumistra. Při této příležitosti mu cechmistrů vystavili tuto formu vysvěd-

¹²³ Radka TIBITANZLOVÁ – Martina BERANOVÁ (edd.), „...aby se umění malířskému vyučoval“. *Křestní, výuční a zachovací listy z fondu Pražská malířská bratrstva*, Praha 2009.

¹²⁴ Konkrétně byl této praxi věnován celý článek 2.

čení, které ho opravňovalo v místě působnosti příslušného cechu provozovat řemeslo a přijímat učedníky či tovaryše.

Aktový materiál má pro nás dvojí přínos. Jak už bylo několikrát řečeno, můžeme si na jeho základě udělat představu o dění v cechu a blíže zkoumat pravomoci jeho představených. Druhým přínosem je, že v dokumentech jsou často uvedena jména cechmistrů, kteří danou písemnost vydali. Lze tedy na základě aktového materiálu uceleněji rekonstruovat řady cechmistrů jednotlivých organizací. V této souvislosti mají pro vedený výzkum o něco větší přínos dochované osobní doklady členů cechu, v suplikách či listech se totiž častěji setkáváme pouze s neurčitým označením „*starší cechu*“ bez uvedení konkrétních jmen.

1.3.5 Cechovní předměty

Další typy historických pramenů, které na první pohled nejsou tolik sdílné jako písemnosti, představují předměty, které kdysi patřily městským cechům a hrály v životě těchto organizací svou specifickou a často ritualizovanou roli. Interpretace těchto hmotných pramenů je na rozdíl od dokumentů poměrně komplikovaná a nezdědka i úplně nemožná. Řeč je o pokladnicích, korouhvích, pečetidlech a ferulích, ale rovněž o konvicích či sochách světců. Tím, co je pro tyto dochované předměty typické, je jejich luxusní provedení, které bývá prodchnuto řemeslnickou symbolikou. Často jsou na nich také uvedena jména cechmistrů, o něž nám půjde ve vztahu k této skupině pramenů především.

Než přejdeme ke kritice výpovědní hodnoty jednotlivých typů cechovních předmětů, bude pozornost věnována té skupině hmotných pramenů, kterou bychom mohli označit jako odznaky cechmistrovské funkce. Ze zahraničí pocházejí ojedinělé doklady o řetězech, které nosil představený cechu zavěšené jako odznak svého postavení kolem krku.¹²⁵ Běžnější insignií funkce cechmistra jsou však tzv. ferule, žezla, která byla určitou obdobou rychtářského práva. S tímto typem předmětů se setkáváme napříč Evropou, přičemž někdy nás mohou překvapit svým tvarem či provedením. Např. v Krakově třímali představení některých cechů tzv. *buzdygany*, které vycházejí z tureckých velitelských holí a nejvíce připomínají hejtmanské palčáky.¹²⁶ V jiných případech mohla být ferule stylizována do podoby náradí, které daná profese používala (například palice u bečvářů či kladívko u ševců).¹²⁷

¹²⁵ Katarzyna MOSKAL, *Prestige in den Krakauer Zünften die Ausstattung der Zunftschenken, Zunfthäuser und Kapellen*, in: Krakov – Norimberk – Praha. Město a řemeslo v době předindustriální, (edd.) Olga FEJTOVÁ – Antonia LANDOIS – Zdzisław NOGA, Praha 2022, s. 317–336 (zde s. 321 a vyobrazení č. 5).

¹²⁶ Tamtéž, s. 320, vyobrazení č. 4; Marcin GADOCHA, *Cech piekarzy i handel chlebem v Krakowie w okresie nowożytnym*, Krakov 2012, s. 60, vyobrazení č. 4, 5.

¹²⁷ *Zünfftig!*, (Hrsg.) T. SCHINDLER – A. KELLER – R. SCHÜRER, s. 151 (č. 2.61); *Zabytki cechów śląskich*, (ed.) Małgorzata KORŻEL-KRAŚNA, Wrocław 2002, s. 433 (č. 69).

**Tab. 6. Přehled ferulí pražských cechů
uložených v Muzeu hlavního města Prahy.¹²⁸**

cechovní profese	město	datace	inventární číslo
mlynáři	Praha	1724	H 035 877
nákladníci vaření piva	neurčeno	1712	H 012 805
	neurčeno	1743	H 041 212
	neurčeno	1753	H 000 358
	neurčeno	2. pol. 18. stol.	H 002 290
	neurčeno	konec 18. stol.	H 014 458
pekaři	neurčeno	1791	H 017 101
pokrývači	Praha	1773	HD 000 847
řezníci	Nové Město	1626	HD 001 223
	Hradčany	1791	H 026 079
řezníci a pekaři	Hradčany	1759	H 026 078
tesaři	neurčeno	1671	H 000 587
vinaři	Josefov	kolem 1700	H 002 366
	neurčeno	1800	H 038 825
zahradníci	Nové Město	1700	H 016 283
zedníci	neurčeno	1691	H 000 811

V Čechách měly ferule nejčastěji tvar vařečky, tedy dřevěného vyřezávaného žezla zakončeného na konci kulovitým plochým kotoučem (obr. 1). V pražském městském muzeu se dochovalo celkem 16 ferulí, přičemž ne vždy je průkazná jejich vazba na některý z pražských cechů (tab. 6). Nejstarší z nich je ferule novoměstských řezníků, která pochází již z roku 1626.¹²⁹ Většina z dochovaných exemplářů však byla zhotovena až v 18. století. Tímto žezlem měl vládnout vždy první mezi cechmistry (tzv. přední starší viz kapitola 2.1), čemuž odpovídá i jejich výzdoba. Zpravidla na nich totiž nacházíme iniciály pouze jedné osoby. Pokud je tam iniciál více osob (jedná se o několik málo případů), tak patrně reprezentují všechny představené příslušného cechu v době pořízení ferule. Zcela unikátní je v této souvislosti výzdoba ferule jednoho z pražských cechů pokrývačů. Ta byla zhotovena již v roce 1773, její současná podoba však pochází až z doby okolo roku 1863, kdy byla obnovena. Jména představených tehdy již živnostenského společenstva pokrývačů (nástupnické organizace původního cechu) byla zapisována spirálovitě na samotné držadlo ferule.

¹²⁸ Jan DIVIŠ, *Pražské cechy*, Praha 1992.

¹²⁹ MMP, inv. HD 001 223.

Je pravděpodobné, že ferule hrála spíše symbolickou roli. Představený ji držel při schůzích organizace, popř. během náboženských procesí či jiných městských slavností. Z pramenů vysvítá, že hrála také důležitou roli při zvaní mistrů na pravidelné kvartální schůze. Známa je rovněž funkce ferule jako nástroje výkonu trestu, kdy jí byl provinilec vyplácen, a podobně při absolvování vyučení dostával ferulí učedník přes zadnici „za vyučenou“.¹³⁰

Posledním symbolem představených cechu mohla být cechmistrovská pečeť. Piši mohla, neboť existence takového odznaku této funkce zůstává prozatím poněkud sporná. Cechmistři měli po dobu svého mandátu v opatrovnictví veškerý majetek organizace, a to včetně cechovního pečetidla. Tím potvrzovali vydávané písemnosti z pozice zástupců cechu, tedy všech sdružených mistrů. V této souvislosti nedává existence speciální pečeti, jež by reprezentovala výhradně cechmistry, dost dobře smysl. Přesto se ve Sbírce typářů a razítek Archivu hlavního města Prahy dochovalo sedm pečetidel, u nichž se tento způsob interpretace nabízí.¹³¹

Téměř ve všech případech se jedná o typář, v jehož pečetním poli jsou atributy řemesla doplněné iniciálami jedné či více osob.¹³² V případě, že se na pečetidle nacházejí iniciály pouze jedné osoby, mohlo by se nabízet vysvětlení, že se jedná o pečeť osobní. V ostatních případech se však musí nesporně jednat o iniciály představených cechu, které lze dokonce někdy ztotožnit.¹³³ Zarážející jsou rovněž rozměry všech sedmi dochovaných pečetidel, které mají v průměru od 250 do 300 mm. Osobní pečeti měšťanů mívaly zpravidla prstenovou formu, a tedy byly řádově o 100 milimetrů menší. Pravděpodobnější proto je, že se ve všech případech jednalo o typář cechovní, a to i tehdy, když jsou na pečetidle iniciály pouze jediné osoby. I když v opise chybí přesné označení cechu (místo něj tam jsou iniciály), domnívám se, že tyto typáře lze považovat za pečetidla celé organizace, nikoliv za pečetidla reprezentující pouze samotné cechmistry. Iniciály v pečetním poli tak měly připomínat osoby, za jejichž vedení byl typář pořízen, což bylo běžnou praxí, jak bude vyloženo dále. Tyto typáře sloužily k potvrzování méně významných písemností cechu. V případě, že by iniciály na pečetidle reprezentovaly konkrétní cechovní představené, musely by se při jakékoliv personální změně vyrábět typáře nové, což by nebylo praktické a ani v účetních knihách cechů nenacházíme o takové praxi žádné doklady.

¹³⁰ Tamtéž, s. 14–15.

¹³¹ AMP, Sbírka typářů a razítek, sign. AMP K III – 206, 212, 213, 231, 232, 466, 480.

¹³² Podobným příkladem je i údajná cechmistrovská pečeť Johanna Augusta Christellyho, představeného cechu zvonářů a děloličů v Bratislavě. Martin BESEDIČ, *Pečate bratislavských cechov*, Bratislava 2023, s. 239 (č. 116).

¹³³ Jako příklad uveďme typář staroměstských ševců z počátku 18. století s iniciálami CS a WT reprezentující dva ze čtyř cechmistrů, a to Kristiána Sendermanna a Viléma Tichého. AMP, Sbírka typářů a razítek, sign. AMP K III – 212.

Jiným případem je pečetidlo, které si patrně v 18. století pořídil významný cech malostranských nákladníků vaření piva (obr. 2). Jeho opis zní: „*Obereltester der Kleinseiten*“.¹³⁴ V tomto konkrétním případě připouštím, že by se mohlo jednat o odznak předního staršího obdobně jako ferule. Takový typář snad mohl sloužit k pečeti korespondence představeného cechu. Je ale zřejmé, že v této podobě skutečně reprezentoval funkci předního staršího, ať už ji zastával kdokoliv. Přestože je prozatím znám pouze tento ojedinělý příklad, je možné, že v budoucnu se existence podobných cechmistrovských pečetidel prokáže.

U cechovních pečetidel ještě chvíli zůstaneme, neboť v jejich výzdobě můžeme nalézt jména představených cechu, za jejichž působení byl typář pořízen, jak již bylo uvedeno výše. Rozbor dochovaných typářů pražských cechů, jejichž přesný popis nám zprostředkovává jejich katalog,¹³⁵ ukázal, že přibližně na čtvrtině z nich můžeme jména cechmistrů skutečně nalézt. Liší se však jejich umístění či podoba. Nejčastěji je možné nalézt jména cechmistrů na rubové straně pečetidla (obr. 3), v několika vzácných případech jsou dokonce vyryta po jeho obvodu. Druhým případem je, když jména cechmistrů byla zakomponována do opisu pečeti či přímo do pečetního pole. Zatímco na rubové straně nacházíme zpravidla celá jména cechmistrů, na pečetní straně typáře jsou častěji uvedeny pouze iniciály. Uvedení celých jmen v pečetním poli je spíše výjimkou (obr. 4).¹³⁶ Důležitým poznatkem je ale v této souvislosti zjištění, že jména uvedená na pečetidle (v jakékoliv formě) vždy patřila cechmistrům.

To samé bohužel nelze říct o dalších typech cechovních předmětů, na nichž rovněž ve velké míře nacházíme uvedená jména. Cechovní předměty jsou dnes až na výjimky uloženy v Muzeu hlavního města Prahy. Existuje k nim pouze několik pomůcek, z nichž nejobsáhlejší katalog pochází od Jana Diviše.¹³⁷ Ten ve svých popiscích u těch předmětů, do jejichž výzdoby byla zakomponována i jména, zpravidla uvedl, že na exponátu jsou „*jména cechovních funkcionářů*“. Při provedeném rozboru se však ukázalo, že spektrum osob uvedených na jednotlivých cechovních předmětech mohlo být (a také zpravidla i bylo) mnohem širší. Přirozeně nejčastěji jména skutečně patří cechmistrům, nicméně mohlo se též jednat o cechovní inspektory (zástupci městské rady, kteří dohlíželi na činnost cechu a účastnili se cechovních schůzí), donátory (osoby, které daný předmět nechaly na své náklady vyrobit a pak jej věnovaly cechu), zhotovitele předmětu (nejčastěji truhlář) nebo starší tovaryše (představení men-

¹³⁴ AMP, Sběrka typářů a razítek, sign. AMP K III – 179.

¹³⁵ Jakub HRDLIČKA – Jaroslav JÁSEK – Vladimír HRUBÝ, *Pět století řemeslné symboliky ve sbírce pečetidel a razítek Archivu hlavního města Prahy*, Praha 1999.

¹³⁶ Příkladem je pečetidlo novoměstských kloboučníků z období kolem roku 1640. AMP, Sběrka typářů a razítek, sign. AMP K III – 149.

¹³⁷ Jan DIVIŠ, *Pražské cechy*, Praha 1992.

ších pořádků). V některých případech byla na předmět vyryta jména všech členů sdružení, resp. mistrů.

Jak vyplývá z doposud řečeného, při práci s cechovními předměty musíme vždy provést důslednou kritiku uvedených jmen, která vyžaduje komparaci s dalšími (nejčastěji písemnými) prameny. Tato kritika bývá usnadněna v těch případech, kdy se na předmětu nachází pamětní zápis o jeho pořízení či renovaci. Zde jsou vždy jména doplněna o funkce dotyčných spolu s datací. Pokud tomu tak není, je na místě velice opatrný přístup k identifikaci jednotlivých osob.

Kdybych měl krátce shrnout, na jakých typech cechovních předmětů nejčastěji nacházíme jména představených organizace, tak jsou to v první řadě pokladnice.¹³⁸ U necelé poloviny dochovaných exponátů byla jména cechmistrů zakomponována do jejich výzdoby. Jména nacházíme buď na vnějším plášti pokladnice (obr. 5), nebo na vnitřní straně víka. V souvislosti s pokladnicemi se poměrně často setkáváme i s uváděním jmen cechovních inspektorů nebo všech cechovních mistrů.

U dalších typů cechovních předmětů je již výskyt jmen cechmistrů víceméně náhodný a jsou to zpravidla ty exponáty, u nichž je velice obtížné určit vztah nositele uvedeného jména a cechu. Velice často lze předpokládat jména donátorů z řad členů organizace. Jedná se o korouhve, pohřební štíty, holby či konvice, vývěsní štíty, výběrčí pokladničky, sochy patronů a další drobné nádoby používané při cechovních schůzích. Navzdory všem naznačeným obtížím s rozbořením uvedených jmen či iniciál na cechovních předmětech je taková práce velice přínosná. Jednak jména na konkrétních předmětech nakonec mohou doplnit cechmistrovské řady, jednak určení jmen cechmistrů pomáhá bližší identifikaci původní provenience dochovaných předmětů.

¹³⁸ Pokladnice pražských cechů se vždy těšily velké badatelské pozornosti. František Xaver HARLAS, *Cechovní pokladny v Museu kr. hl. města Prahy*, Časopis společnosti přátel starožitností českých v Praze 11, 1903, č. 3, s. 122–128; Antonín NOVOTNÝ, *Pražské cechovní truhlice a korouhve*, Praha 1948; Jan DIVIŠ, *Pokladny pražských cechů*, Praha 1984.

Obr. 1. Ferule blíž
neurčeného pražského cechu
pekařů z roku 1791.
MMP, inv. č. H 017 101.

Obr. 2. Pečetidlo předního
cechmistra cechu
nákladníků vaření piva
na Malé Straně.
AMP, Sbírnka typářů
a razítek,
sign. AMP K III – 179.

Obr. 3. Pečetidlo staroměstského cechu ševců z roku 1590 se jmény cechmistrů na rubové straně typáře. AMP, Sbírnka typářů a razítek, sign. AMP K III – 373.

Obr. 4. Pečetidlo novoměstského cechu kloboučníků z období kolem roku 1640 se jmény cechmistrů v pečetním poli. AMP, Sbírnka typářů a razítek, sign. AMP K III – 149.

Obr. 5. Pokladnice staroměstského cechu kovářů z roku 1676 s iniciálami cechmistrů. MMP, inv. č. HD 000 624.

1.3.6 Ikonografické prameny

Na závěr této kapitoly je potřeba představit ještě jeden typ pramene, který je v mnoha ohledech velmi specifický. Řeč je o památkách ikonografické povahy, přičemž do této kategorie lze zařadit vyobrazení cechmistrů či nejrůznější odkazy na ně, ať už je nacházíme namalované v rukopisech nebo plasticky ztvárněné na domech.

V první řadě se jedná o portréty cechmistrů. Z období raného novověku se dochovalo několik desítek podobizen pražských měšťanů, z nichž někteří zastávali funkci představených městských cechů. Můžeme tak (s trochou nadsázky) i dnes pohlédnout do tváří těch, kteří jsou hlavními aktéry této disertační práce. Ačkoliv je tento typ pramene nesporně atraktivní, provedený výzkum není ani tak důležitá podoba jednotlivých osob, nýbrž okolnosti vzniku portrétů.

Některé z dochovaných portrétů totiž vznikly v cechovním prostředí, a to v přímé souvislosti s výkonem cechmistrovské funkce. Zcela unikátními jsou čtyři portrétní medailony představených staroměstského cechu kožešníků z roku 1595, které se dochovaly v jedné z cechovních (a posléze i společenstevních) knih pražských kožešníků (obr. 6).¹³⁹ Na foliích této knihy ostatně lze nalézt i další portréty významných představených pražské organizace kožešníků z 19. století.

Doklady o portrétech cechmistrů, které vznikly pro potřeby cechu, pocházejí také z prostředí pražských cechů stavebních řemesel. Příмым dokladem je soubor čtyř portrétů cechmistrů pražských zedníků a stavitelů.¹⁴⁰ Ze všech vyobrazených osob můžeme bezpečně identifikovat pouze staroměstského cechmistra Františka Sallovisia, jehož portrét pochází z roku 1754 (obr. 7). Tyto obrazy byly nejprve majetkem cechu a po roce 1860 i nástupnické organizace, kterou bylo živnostenské společenstvo stavitelů, kameníků a zedníků. Dochování portrétů cechmistrů je unikátním jevem a lze se pouze dohadovat, zda sloužily k výzdobě sídla cechu v domě čp. 915 na Kozím plácku ve Starém Městě pražském.¹⁴¹ Původní dům, který cechu v 17. století věnoval jeden z jejích představených – Jan Dominik de Barifis (viz 4.1), byl v roce 1875 nahrazen velkolepě pojatou novostavbou, která se dochovala dodnes. Již ze sedmdesátých let máme doklady o tom, že hlavní sál byl vyzdoben portrétem mecenáše Dominika.¹⁴² V případě jiných cechů, které neměly stálé sídlo (a těch byla většina), však nelze existenci podobných souborů předpokládat.

Dům Společenstva stavitelů, kameníků a zedníků je pozoruhodný ještě z jiného důvodu, a to výzdobou vnější fasády. Na ní jsou tři busty významných středověkých stavitelů – Beneše z Loun, Petra Parlěře a Matyáše Rejska. Nad nimi jsou zdobné tabulky se jmény dalších pražských stavitelů z období raného novověku, z nichž mnozí stáli po určitou dobu v čele některého z pražských cechů stavebních profesí (obr. 8). Ozdoba sídla cechu je tak dalším typem ikonografického pramene, jež je možné při studiu cechmistrů využít. V této souvislosti uvedme ještě jiný příklad, a to výzdobu domu čp. 383 v Karmelitské ulici na Malé Straně. Do fasády tam byla roku 1678 vsazena kartuše se znamením korunovaného preclíku a iniciálami AL. Toto znamení označovalo dům předního staršího Ondřeje (Andrese) Lercha, v němž se odehrávaly schůze cechu. I když toto znamení po smrti majitele již neplnilo svůj původní účel, je dodnes jeho připomínkou.

¹³⁹ AMP, Společenstvo kožešníků Praha, kniha nadace Kašpara Fifka z let 1840–1948, fol. 1v.

¹⁴⁰ Muzeum hlavního města Prahy (dále MMP), inv. č. H 000 815, H 044 462, H 044 464, H 044 465.

¹⁴¹ Více o této stavbě viz Zdeněk ZE SCHUBERTŮ, *Spolkový dům společenstva stavitelů, kameníků a zedníků*, Zprávy Spolku architektů a inženýrů v Království českém 14, 1879, s. 131–133; Václav RYBAŘÍK, *Pražští skalníci, kameníci a sochaři*, Praha 2007, s. 50–52.

¹⁴² Z. ZE SCHUBERTŮ, *Spolkový dům*, s. 133.

Když se vrátíme k portrétům, přirozeně nacházíme i podobizny cechmistrů, které nevznikly pro potřeby organizace. Může se jednat o epitafy v kostelech, jako příklad lze uvést epitaf Mikuláše Müllera, jenž byl v letech 1576–1577 představeným malostranského cechu.¹⁴³ Dalším, poněkud specifickým případem je galerie staroměstských primátorů (prvního mezi konšely), jejíž nejstarší části pocházejí z první poloviny 17. století. I mezi staroměstskými primátory ojediněle nacházíme cechmistry, např. movitého kupce Jana Kirchmajera z Rejchvic či neméně zámožného nákladníka vaření piv Jana Jiřího Riesmanna z Riesenberku.¹⁴⁴ Při soustavnějším hledání bychom určitě objevili i další prameny podobného typu, a to zejména na sepulkrálních památkách, jež z časových důvodů zůstaly stranou vedeného výzkumu.

Jeden zajímavý kryptoportrét cechmistrů se nachází i v Malostranském graduále – ve zpěvníku literátského bratrstva kostela sv. Mikuláše na Malé Straně. Na rectu folia 377 v prvním díle graduálu se nachází donace bradýřského cechu z roku 1572, přičemž jmenovitě jsou zde uvedeni tehdejší cechmistré – Michal Purkminstr a Kašpar Cipl. Pod tabulkou s označením donátorů a cechovním znakem jsou vyobrazeni patroni bradýřů, sv. Kosma a sv. Damián, kteří nesou portrétní rysy obou zmíněných malostranských měšťanů (obr. 9).¹⁴⁵ Na stránkách Malostranského graduálu nacházíme více donací, v nichž jsou uvedena jména cechmistrů. Ti zde vystupují buď sami za sebe, v takových případech zde zpravidla figuruje osobní erb daného měšťana, nebo jako zástupci cechu, pak ikonografie vychází ze symboliky organizace.¹⁴⁶

Prameny ikonografické povahy mají pro vedený výzkum svou nezastupitelnou hodnotu. Nelze však k této skupině přistupovat jako k homogennímu celku, naopak je potřeba si uvědomit, že se jedná o velice rozmanitý soubor jednotlivostí. Pro každou z nich je proto potřeba zvolit jiný přístup a využít naplno její unikátní výpovědní hodnoty.

¹⁴³ Epitaf vznikl mezi lety 1592–1593 a autorem je Müllerův zeť Bartoloměj Spranger. Národní galerie Praha, inv. č. O 1574.

¹⁴⁴ Oba portréty jsou dnes uloženy v Galerii hlavního města Prahy. Galerie hlavního města Prahy, inv. č. M–1575, M–1589.

¹⁴⁵ Národní knihovna České republiky v Praze (dále NK ČR), sign. XVII.A.3, fol. 377r.

¹⁴⁶ Více o způsobech reprezentace cechů a jejich představených viz Jana DOKTOROVÁ, *Malostranský graduál a jeho donátoři: renesanční iluminovaný rukopis jako nástroj měšťanské reprezentace*, Praha 2020, s. 233–246.

Obr. 6. Čtveřice portrétů představených kožešnického cechu na Starém Městě pražském z roku 1595. AMP, Společenstvo kožešníků Praha, kniha nadace Kašpara Fífka, 1840–1948, fol. 1v.

Obr. 7. Portrét
představeného staro-
městského zednicko-
stavitelského cechu
Františka Sallovisia
z roku 1754.
MMP, inv. č. H 000 815.

Obr. 8. Někdejší sídlo
živnostenského
společenstva stavitelů,
zedníků a kameníků –
dům čp. 915 na Kozím
plácku na Starém Městě.
Foto: Jiří Smrž.

Obr. 9. Stylizovaný portrét Michala Purkmistra a Kašpara Cipla, představených cechu bradýřů na Malé Straně, do podoby patronů řemesla sv. Kosmy a sv. Damiána v Malostranském graduále. NK ČR, sign. XVII.A.3, fol. 377r.

1.4 Metodický přístup

Jak vyplývá z předešlé kapitoly, tato disertační práce je silně pramenně ukotvena a analýza historických pramenů tvoří samé jádro vedeného výzkumu. Proto se práce svým primárním metodickým přístupem řadí do neopozitivistkého diskurzu současné české historiografie. Využitá pramenná základna je svou skladbou (a s tím související výpovědní hodnotou) natolik pestrá, že umožňuje v jednotlivých částech práce aplikaci odlišných vědeckých metod. Ty budou nyní představeny spolu s vysvětlením způsobu shromažďování zdrojových dat.

V první řadě je potřeba připomenout východiska výzkumu cechmistrů. Tím teď nejsou myšleny prameny, nýbrž výhody a nevýhody této společenské skupiny. Tou největší výhodou

je nesporně skutečnost, že jde o velice snadno a jasně definovatelný segment městského obyvatelstva, protože lze snadno odlišit, kdo v minulosti cechmistrem byl, a naopak kdo ne. Dobře dochovaná pramenná báze sledovaného období nám pak dovoluje v základních rysech rekonstruovat cechmistrovské řady pro jednotlivé cechy. Tyto seznamy přirozeně nikdy nebudou zcela kompletní, výsledný soubor je ale dostatečně velkou částí původní skupiny, abychom ji mohli analyzovat jako celek. Zároveň cechmistrři do určité míry reprezentují a minimálně navenek formulovali požadavky největší části městského obyvatelstva pozdně středověkých a raně novověkých měst, kterou představovali řemeslníci, obchodníci a drobní živnostníci spolu s jejich rodinami. Tato skupina tvořila ve velkých sídelních městech až 40 % celkové populace, přičemž v menších městech byl jejich podíl ještě podstatně vyšší. Pokud bychom analyzovali pouze plnoprávné měšťany (tzn. osoby s městským právem) je jejich zastoupení odhadováno dokonce až na 80 %, a to i ve velkých městech.¹⁴⁷

Další nespornou předností studia cechmistrřů je určitá univerzálnost cechovního systému napříč regiony či státními útvary v Evropě. To umožňuje využívat analogie k vývoji v jiných městech střední Evropy v těch případech, kde se nám nedostává přímých pramenných dokladů. Je samozřejmě otázkou, do jaké míry, resp. v jakém rozsahu, lze tuto univerzálnost předpokládat a smysluplně aplikovat. Je zřejmé, že využívat k analogii poměry panující ve španělských či francouzských městech není úplně adekvátní. Na druhou stranu jsem přesvědčen, že cechy ve městech střední Evropy jsou pro analogii a případnou komparaci nanejvýš vhodné.

Nyní již přejdu k jednotlivým výzkumným metodám. Vedle metody přímé a nepřímé je s ohledem na dochované prameny vhodnou metoda normativně-komparativní. Tu lze aplikovat zejména po provedené analýze cechovních artikulí, které předepisovaly, jak cechy měly fungovat a jaké měly být kompetence cechmistrřů. Jiné typy pramenů, zejména městské a cechovní úřední knihy, pak umožňují sledovat, jak byly jednotlivé články artikulí v praxi uplatňovány či představenými cechů vymáhány. Normativně-komparativní metoda nám jako jediná zprostředkovává komplexní pohled na vývoj funkce cechmistra, proto byla ve větší míře využita v druhé kapitole této práce.

V dalších dvou částech byla aplikována metoda biografická, a to jak individuální, tak skupinová. Vytváření biogramů jednotlivých cechmistrřů v rámci kartotéky či databáze je spojeno se sběrem velkého množství osobních dat a v rámci každé karty můžeme nalézt informace o osobním, profesním a veřejném životě konkrétního cechmistra. Obecně lze říct, že do osobních dat náležejí zejména informace z matrik a knih městského soudnictví nesporného. Typic-

¹⁴⁷ Tato čísla vycházejí z odhadů zastoupení jednotlivých skupin městského obyvatelstva, které pro pozdně středověkou Vídeň provedl v osmdesátých letech 20. století Rudolf Perger. R. PERGER, *Die politische Rolle*, s. 9; TÝŽ, *Die Wiener Ratsbürger*, s. 17.

kými příklady jsou biografické údaje (nejčastěji úmrtí), původ, náboženství, zisk měšťanského práva, vlastnictví domů a informace o majetku. Z pramenů cechovní provenience je možné získat data o profesní kariéře cechmistra, u koho se vyučil, kdy se stal mistrem nebo kolik sám měl učedníků. Konečně informace o jeho veřejném životě, čímž je myšleno, zda se nějak podílel na životě komunity (farnosti nebo čtvrti), správě nebo dokonce působil ve vedení města, čerpáme primárně z rozšířených pamětních zápisů o obnovách městských rad.

V souvislosti s tvorbou databáze, obsahující biografické údaje většího počtu osob, je možné aplikovat několik metod kvantifikace výsledků. První z nich je metoda prosopografická, která kombinuje tvorbu biogramů, jež tvoří její základ, a dále statistiku, která matematicky zobecňuje, průměruje a počítá četnost zkoumaných jevů.¹⁴⁸ Druhou aplikovanou metodou je tzv. historická analýza vztahů (něm. *historische Netzwerkanalyse*).¹⁴⁹ Základem této metody je rovněž databáze s biogramy jednotlivých osob, nicméně při analýze se klade důraz na studium vztahů mezi nimi. Jednoduše řečeno zkoumá ty případy, kde dochází k tvorbě „uzlů“ v rámci sledované společenské „sítě“. Výhodou této metody je, že neklade tak vysoké nároky na množství vstupních biogramů, a je vhodná jak pro města malá, tak i města s vysokým počtem obyvatel. Tuto metodu ve vztahu k výzkumu řemeslníků a s nimi spojených cechů představila na příkladu Štrasburku Sabine von Heusinger,¹⁵⁰ dále ji obdobně aplikovala i Eva Jullien v případě města Lucemburku.¹⁵¹ Obě práce ukazují možnosti této metody na středověkém materiálu, přičemž autorky pro tvorbu databáze využily všechny dochované prameny. V jejich pojetí je pak karta každého řemeslníka naplněna všemi druhy informací.

To přirozeně nebylo v intencích prezentované disertační práce možné a ve své podstatě ani účelné, neboť vedený výzkum sledoval cechmistry tří (a posléze dokonce čtyř) pražských měst v poměrně dlouhém časovém úseku více než dvou století. Rozhodl jsem se proto metodu historické analýzy vztahů pro potřeby této práce upravit a aplikovat ji pouze na jeden konkrétní segment zkoumané problematiky. Tím se stalo studium podílu cechmistrů na správě pražských měst. Pro tyto účely vznikla databáze čítající přibližně 3000 biogramů cechmistrů, která kromě informací o vykonávané profesi (resp. příslušnosti k cechu) obsahuje výhradně údaje o výkonu funkce cechmistra a dalších úřadů v městské správě a samosprávě. Jako ukáz-

¹⁴⁸ Martin NODL, *Středověká prosopografie jako metodická inovace*, in: VIII. sjezd českých historiků (Hradec Králové 10.–12. září 1999), (ed.) Jiří PEŠEK, Praha 2000, s. 146–149; Jana BOROVIČKOVÁ – Jiří STOČES, *Nové metody – prosopografie*, in: Studie a články k dějinám vědy a vědeckých informací, Praha 2002, s. 47–61.

¹⁴⁹ Tato metoda byla dříve také často označována německým termínem *Verflechtungsanalyse*, toto označení používal zejména Wolfgang Reinhard.

¹⁵⁰ Blíže k metodě viz S. VON HEUSINGER, *Die Zunft in Mittelalter*, s. 31–33.

¹⁵¹ Eva JULLIEN, *Die Handwerker und Zünfte der Stadt Luxemburg im Spätmittelalter*, Köln – Weimar – Wien 2017.

ka může posloužit databázová karta Kryštofa Funka (tab. 7), jehož kariéru ve správě Malé Strany můžeme rekonstruovat pro roky 1572–1578.

Primárním pramenem pro vytváření této databáze se staly rozšířené pamětní zápisy o obnovách městských rad. Ačkoliv tomuto typu pramene byl věnován výklad na příslušném místě této práce (viz 1.3.3), je potřeba na tomto místě provést jeho podrobnou kritiku. V první řadě je potřeba uvést (je to ostatně patrné z přehledu dochovaných zápisů viz tab. 3, 4, 5), že k obnovám nedocházelo v pravidelných intervalech. To znamená, že funkční období bylo pokaždé jinak dlouhé. Ačkoliv zápisy obsahují řadu přípisů, které měly za cíl evidovat změny v zastoupení úřadu v období mezi oběma obnovami, lze personální složení jednotlivých orgánů městské správy studovat bezpečně pouze k okamžiku pořízení zápisu, tedy faktického potvrzení osob v těchto funkcích. Z toho důvodu byl zvolen za základní jednotku analýzy jeden mandát (tj. období mezi dvěma obnovami), bez ohledu na to, jak byl dlouhý. Ve chvíli svého jmenování totiž nikdo z nově dosazených netušil, kdy proběhne další obnova úřadu nebo zda své funkční období vůbec řádně dokončí. Přepočítání na mandáty umožnilo kvantifikovat velké množství vstupních dat a zároveň je bylo možné snadněji časově stratifikovat.

Tab. 7. Databázová karta Kryštofa Funka s přehledem zastávaných funkcí ve správě Malé Strany.

jméno	Kryštof Funk						
profese	kovář						
městské právo	Malá Strana						
funkce	rok obnovy						
	1572	1573	1574	1575	1576	1577	1578
radní	x	x	x	x	x	x	
obecní starší							x
úředník obecní výhně	x	x	x	x	x	x	
cechmistr kovářů a kolářů	x	x	x	x	x	x	

Na příkladu Kryštofa Funka lze ukázat ještě jeden důležitý aspekt studia podílu cechmistrů na městské správě, na který byl brán zřetel. A tím je odlišování statusu cechmistra vykonávajícího některou ze správních funkcí. Pokud ji cechmistr zastával souběžně s působením v čele cechu, jednalo se o *aktivního* cechmistra. V tomto konkrétním případě byl Kryštof Funk v době, kdy byl konšelem a úředníkem obecní výhně, aktivním cechmistrem, což značí souběh

všech vykonávaných funkcí. Pokud se stal městským úředníkem až po ukončení svého působení v čele cechu, mluvíme o cechmistru *vysloužilém*. Poté, co Kryštof Funk ukončil své působení v čele cechu, zastával ještě (už coby vysloužilý cechmistr) funkci obecního staršího. Přirozeně se nabízí ještě třetí možnost, a to jsou ty případy, kdy byl řemeslnický mistr nejdříve pověřen správní funkcí a až následně se stal cechmistrem. Takové případy však nebyly zahrnuty do výzkumu, neboť v době jmenování do funkce byl daný měšťan pouze řadovým mistrem cechu a takových řemeslníků mohlo být mezi městskými úředníky více, pouze o jejich příslušnosti k cechu nevíme. Docházelo by proto k nerovnoměrnému započítání osob stejného společenského statusu. Z toho důvodu tyto případy nebyly zahrnuty do výzkumu.

Čtvrtá kapitola této disertační práce rovněž vychází z biografické metody, ale prezentuje získaná data odlišnou formou. Jedná se totiž o životopisy konkrétních osob, které v průběhu sledovaného období vykonávaly funkci cechmistra. Na příkladu jednotlivých biogramů jsou přiblíženy různé aspekty výkonu cechmistrovské funkce, a to zejména v privátní sféře. Životní osudy jednotlivých řemeslníků vytváří kulisu pro výklad o významu představených cechu na život konkrétní profesní organizace, jejich členů i celkové městské společnosti.

2. Funkce cechmistra v raném novověku

Představení řemeslnických organizací – cechmístři, tvořili po celou dobu existence cechovního systému jeden z jeho základních pilířů. Již v počátcích vzniku jednotlivých organizací to byly zpravidla ty osoby, které si řemeslničtí mistrři zvolili mezi sebou za své mluvčí a zástupce, a i v pozdějších dobách tyto osoby aktivně hájily zájmy svého cechu. Tak patrně cechmistry i nejčastěji vnímáme, jako reprezentanty sdružených řemeslníků. Jejich postavení však bylo mnohem komplexnější a v samotné funkci představených cechů se vždy snoubily dva na první pohled protichůdné principy – požadavky mistrů na ochranu jejich výsadní pozice v rámci městského trhu a potřeba příslušné vrchnosti chránit měšťany-spotřebitele. Takto zjednodušeně bychom ostatně mohli v obecné rovině popsat poměrně složitý konflikt mezi cechy a vrchností, který se podařilo ve středověkých městech vyřešit právě prostřednictvím instituce cechmistrů a jejich velice specifického postavení. To pak sledujeme v nezměněné formě až do raného novověku, proto si ho pojďme podrobně přiblížit.

Abychom pochopili unikátnost postavení cechmistrů v pražských městech, musíme popsat základní východiska vzniku celého cechovního systému. Mistrři určité profese usazení ve městě, platící městu daně a i jinak „s městem trpící“, chtěli být na tržištích uvnitř hradeb zvýhodněni oproti přespolním mistrům. Tento požadavek se jevil představitelům měst (případně zástupcům příslušné vrchnosti) jako legitimní, nicméně již od počátků snah řemeslníků o ustavení cechu bylo zástupcům města zřejmé, že vytvořením organizace dojde k monopolizaci daného odvětví, a tedy i k hrozbě diktování cen ze strany členů sdružení. V takovém případě by sice zvýhodnili měšťany-výrobce, zkrátka by však přišli měšťané nakupující tyto předražené produkty. Důvodem, proč nakonec představitelé měst souhlasili se zakládáním cechů, byly další výhody plynoucí z existence řemeslnických spolků. Mezi ně patřila efektivní organizace městského obyvatelstva na nejnižší úrovni, pomoc cechů při mimořádných událostech (např. hašení požárů či obrana města) a v neposlední řadě i to, že cechy představovaly nový zdroj financí pro městskou pokladnu.

Na druhou stranu museli představitelé měst získat záruky, že závazky cechů vůči obci budou dodržovány, a zároveň bylo žádoucí vytvořit životaschopný způsob ochrany měšťanů-spotřebitelů před možnými nároky ze strany sdružených mistrů. Jediným východiskem z nastalé situace bylo začlenit osoby stojící v čele cechů do systému městské správy. Z cechmistrů se tak stali jednak zástupci sdružených mistrů, jednak prodloužená ruka představitelů

města. Jejich podřízenost vůči zástupcům vrchnosti symbolizovala přísaha, kterou každý nový cechmistr musel složit, zároveň s tím však cechmistři získali významné pravomoci nad městskými trhy i nad samotnými členy sdružení. Došlo tak k tomu, že funkce cechmistra byla současně orgánem městské správy i cechovní samosprávy. A právě tento duální charakter postavení představených cechů určoval jejich specifickou roli v českých městech, která se promítala do způsobu ustavení cechmistrů, jejich pravomocí a práv.

Jak toto všechno lze s takovou jistotou tvrdit, když nám dochovaná pramenná základna neumožňuje ani přesně rekonstruovat počátky českých cechů? Zde je nutno upřímně přiznat, že z přelomu 13. a 14. století, kdy v českých městech vznikala první řemeslnická sdružení, nemáme žádné přímé doklady cechovního systému či cechmistrů. Nejstarší statuta pražských profesních organizací pocházejí až z období mezi lety 1318–1348, a i ta jsou poměrně skoupá na informace o postavení jejich představených. Za vůbec nejstarší nepřímou zprávu o představených pražských cechů můžeme považovat blíže nedatované privilegium Přemysla Otakara II. pro pražské zlatníky, v nichž jim dovolil volit ze svého středu čtyři mistry, kteří měli v obecním domě zkoušet jakost stříbra.¹⁵² Další, tentokrát již přímé zmínky o bratrských mistrech a starších či přísežných mistrech nacházíme v artikulech staroměstského sdružení zlatníků (1324),¹⁵³ řezníků (1339),¹⁵⁴ krejčích (1341)¹⁵⁵ a malířů (1348).¹⁵⁶ Při rekonstrukci postavení představených nejstarších českých cechů můžeme využít dřívější výzkum Marie Kučerové, který se podrobně zabýval vývojem cechovního systému v českých zemích ve 14. a na počátku 15. století.¹⁵⁷ V rámci svého studia provedla tato badatelka důsledný rozbor všech dochovaných artikulí do roku 1419. Přestože její zjištění vycházejí z normativních pramenů 14. století a počátku 15. století, je zřejmé, že tato ustanovení kodifikovala praxi, která platila ve starším období, pro něž nemáme dochované prameny.

Marie Kučerová ve své práci podrobně popsala dvojí charakter představených cechů, tedy samosprávní ve vztahu k vlastní cechovní organizaci a správní i exekutivní vůči městské radě. Ve své jinak precizní analýze se však dopustila jedné, a to poměrně zásadní chyby. Vyslovila totiž hypotézu, že v čele profesních organizací stáli jednak cechmistři reprezentující mistry, jednak přísežní mistři dosazení městskou radou, kteří zajišťovali dohled vrchnosti na fungo-

¹⁵² Toto privilegium jim poté potvrdil i král Václav II. Johannes VOIGT (ed.), *Das urkundliche Formelbuch des königl. Notars Henricus Italicus aus der Zeit der Könige Ottokar II. und Wenzel II. von Böhmen*, Wien 1863, s. 160 (č. 171); Josef EMLER (ed.), *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae II*, Praha 1882, s. 1017–1018 (č. 2341, 2342).

¹⁵³ Ferdinand MENČÍK (ed.), *Pořádek bratrstva zlatnického v Praze a jeho stanovy z r. 1324*, Věstník Kr. české společnosti nauk pro vědy a umění, tř. filosoficko-historicko-filologická, 1891, č. 7, s. 257–279.

¹⁵⁴ Josef STRNAD (ed.), *Listář královského města Plzně a druhy poddaných osad I*, Plzeň 1891, s. 49–50 (č. 46).

¹⁵⁵ H. PÁTKOVÁ – V. SMOLOVÁ – A. POŘÍZKA (edd.), *Liber Vetustissimus*, s. 237, 238.

¹⁵⁶ H. PÁTKOVÁ (ed.), *Cechovní kniha*, s. 1–5.

¹⁵⁷ Viz pozn. č. 16.

vání sdružení a prosazovali v něm její zájmy.¹⁵⁸ My dnes s jistotou víme, že výraz *cehmistr* a slovní spojení *přísežný mistr* jsou synonyma (více o tom v kapitole o názvosloví, viz 2.1), a tedy rozdělovat osoby stojící v čele cechů do více skupin není věcně správné. Opět se tak potvrzuje výše nastíněná premisa, že cechmistři, jinak též mistři vázaní městské radě přísahou (přísežní mistři), byli zároveň představiteli cechovní samosprávy i zástupci městské vrchnosti. Na jedné straně hájili hospodářské zájmy sdružených mistrů a na druhé dohlíželi na dodržování kvality produkce a všech závazků příslušníků cechu vůči městu.

Takové postavení nebylo v evropském kontextu nijak výjimečné, skládání přísahy zástupcům vrchnosti bylo běžnou praxí i v německých oblastech, v rakouských zemích i ve městech polského království. Rozdíly však nacházíme v míře podřízenosti cechmistrů vůči představitelům měst jednotlivých regionů. Zatímco v Německu byl proces volby cechmistrů většinou výsadní záležitostí sdružených mistrů, v polských městech byly cechy v podřízeném postavení vůči městským radám a volby cechmistrů se odehrávaly v přítomnosti jejich zástupců.¹⁵⁹ Ačkoliv polští badatelé často dávají prosazení takového modelu do souvislosti s přijetím zásad hornoněmeckého (jinak též magdeburského) práva, podobný model spatřujeme i v pražských a jiných českých městech, která se řídila právem jihoněmeckým (tzv. norimberským). Spíše se proto domnívám, že na postavení cechmistrů v rámci městské správy měly vliv jiné aspekty, a to zejména celkový vývoj samosprávy v zeměpanských městech dané lokality.¹⁶⁰

Jestliže v Polsku a v Čechách došlo k většímu podřízení cechmistrů představitelům královských měst, na Slovensku sledujeme situaci zcela opačnou. Jak prokázal výzkum bratislavských cechů Antona Špiesze, tamější cechy nebyly vůči představitelům města nijak vázány. Na rozdíl od jiných regionů tak bratislavští cechmistři neskládali ani tolik rozšířenou přísahu.¹⁶¹

Text přísahy pražských cechmistrů je nám znám z mnoha dochovaných exemplářů, které pocházejí z různých období pozdního středověku a zejména pak raného novověku. Nejstarší dochované znění cechmistrovské přísahy nacházíme v rozsudku novoměstské rady z roku 1515, kterým byla urovnána pře mezi cechem koželuhů a Janem Monkem.¹⁶² Nález je totiž

¹⁵⁸ M. KUČEROVÁ, *Příspěvky k dějinám cechů*, s. 42–48.

¹⁵⁹ Situaci v německých oblastech popsal ve své syntéze Arndt Kluge, exkurz do polských poměrů pak umožňují práce o krakovských ceších. Arndt KLUGE, *Die Zünfte*, s. 348–349; M. KRÓL, *Cechy krakowskie*, s. 86; Z. NOGA, *Der Krakauer Rat und Zünfte*, s. 259.

¹⁶⁰ Krásným (a do značné míry i unikátním) příkladem je říšské město Norimberk, kde rovněž existovala instituce přísežných mistrů stojících v čele profesních sdružení, jejich označení však bylo odvozeno od přísahy na artikule organizace. I v tomto případě byli tito mistři podřízeni orgánům města. M. DIEFENBACHER, *“Gechenk”*, s. 48.

¹⁶¹ A. ŠPIESZ (ed.), *Štatúty bratislavských cechov*, s. 10.

¹⁶² AMP, SÚKR, sign. 2075, fol. 233v–234r.

doplněn instrukcí, že osobám stojícím v čele organizace „*pan purkmistr a páni přísahu vydati ráčie*“. Poté je připojen text přísahy, a to v následujícím znění:

„Přisaháme Pánu Bohu, matce jeho i všem svatým, najjasnějšímu [!] králi a panu pánu Vladislavovi, uherskému a českému etc. králi, panu purgmistru, pánuom jich milostem, pánuom starším i vše obci tento úřad cechmistrství v řemesle našem podle práva našeho a ortele výpovědi panské věrně, právě a upřímně řediti [!] a zpravovati [!], jinak nečiniti. A to ani pro přiezeň, ani pro nepřiezeň, ani pro všelijakú věc, tak se zachovati, jinak nečiniece, toho nám Pán Buoh pomáhaj, matka Božie, všickni světi [!].“

Výčet autorit, jimž byla přísaha adresována, zůstával i v nadcházejících staletích neměnný, pouze z roku 1528 se dochoval text určený pro novoměstské cechmistry, v němž není uveden panovník.¹⁶³ Naopak v některých exemplářích z 18. století byli po panovníkovi uvedeni i jeho zástupci v pražských městech – královský hejtman nebo královský rychtář. Stejně tak zůstávala neměnná ta část, v níž se cechmířtři zavazovali spravovat svou funkci v souladu s městským právem a zachovávat rovný přístup ke všem, kteří se ocitli před jejich soudem. Princip soudní nestrannosti se postupem rozvinul do ustálené klauzule, která zněla: „*jak bohatému, tak i chudému, k domácímú i přespólnímú ve všem upřímně a spravedlivě se chovati chci a mám, jináče nečiniece bud' pro přízeň, neb nepřízeň, strach, dary, ani jakoukoliv jinou věc.*“¹⁶⁴

Většina dochovaných přísah pochází až z období vlád Leopolda I., Josefa I. a Karla VI. (tab. 8). Můžeme je nalézt v knihách přísah všech čtyř pražských měst, přičemž jejich text na Starém a Novém Městě pražském je takřka totožný. Stejně jsou výše popsané jednotlivé části protokolu a liší se pouze stylistika některých pasáží. Pozoruhodné je, že ve staroměstských knihách přísah je pro představené kupců, šmejdiřů, bradýřů a malířů uvedena samostatná přísaha, a to z toho důvodu, že organizace těchto profesí nebyly formálně běžnými řemeslnickými cechy, nýbrž grémii či bratrstvy. Rozdíly v přísahách však byly ryze formální, obsahově byly obě totožné. Stejně tak se setkáváme s tím, že cechmířtři, kteří byli zároveň soudci subdelegovaného úřadu, skládali jinou přísahu, která se více podobala přísahám jiných nižších

¹⁶³ Zdeňka Karlová to vnímala jako projev určité formy nezávislosti cechů českých královských měst na panovnících v období před rokem 1547, kdy cechy uznávaly jako jedinou svou vrchnost městskou radu. To vše podle ní korespondovalo se změnami v samosprávě pražských měst a cechů po neúspěšném prvním stavovském povstání. Domnívám se však, že příčiny tohoto jevu jsou jiné, neboť v přísaze z roku 1515 panovník uvedený je. Z. KARLOVÁ, *Změny v cechovním zřízení*, s. 68–69.

¹⁶⁴ AMP, SÚKR, sign. 188, fol. 40r.

městských soudů. Jednalo se zejména o starší nákladníky vaření piva, přísežné zemské mlynáře či novoměstské koníře.

Ve městech levobřežní Prahy nacházíme poněkud odlišné znění cechmistrovské přísahy. Zaznívá v ní větší odpovědnost k organizaci jako takové. Vedle obligátní formulace, že bude nastupující cechmistr soudit spravedlivě a všechny stejně, nacházíme v malostranské přísaze i tuto pasáž: „*privilegia podle mí [!] mocnosti hájiti a taky kasu jinší k ní patřící [!] peníze k lepšímu pořádku nakládati*“. Zatímco malostranští cechmistři skládali přísahu panovníkovi, jeho zástupci ve městě a městské radě, v hradčanské přísaze jsou všechny tyto instituce vynechané. Ještě silněji zde zaznívá závazek vůči cechu, v jehož čele dotyčný stanul: „*daß ich in meiner mir anvertrauten Eltisten Stele das beste des Handwercks in conformitate der Zunftprivilegiorum jederzeit observiren und befördern, die mir anvertraute Laaden, Privilegien und Insigl treylich verwahren und mit dem darinen befündtlichen Geldt aufrichtig und redlich pahren*“.

**Tab. 8. Přehled cechmistrovských přísah z let 1547–1784
v úředních knihách pražských měst.**

město	datace	odkaz
Staré Město pražské	vláda Leopolda I.	AMP, SÚKR, sign. 78, fol. 52v–53r
	vláda Karla VI.	AMP, SÚKR, sign. 78, fol. 9r–10r
	vláda Karla VI.	AMP, SÚKR, sign. 188, fol. 39v–41r
Nové Město pražské	vláda Leopolda I.	AMP, SÚKR, sign. 85, fol. 10r–11r
Malá Strana	1764	AMP, SÚKR, sign. 12, s. 106–111
Hradčany	po roce 1731	AMP, SÚKR, sign. 83, fol. 24v

Ačkoliv by se to mohlo jevit lákavě, nepřikládám bych rozdílům ve formuláři předepsaných přísah v jednotlivých pražských městech přílišný význam. Naopak bych chtěl podtrhnout minimální rozdíly mezi přísahou, kterou skládali cechmistři na počátku 16. a ve druhé polovině 18. století. Osobně se domnívám, že její ustálenost odráží stálost cechovního systému, a to i navzdory měnící se politické situaci a hospodářským podmínkám. Podobně neměnné jako cechmistrovská přísaha zůstávalo po celé sledované období i postavení představených cechů. Oproti tomu samotná jejich funkce procházela sice drobnými, ale přesto významnými proměnami.

2.1 Názvosloví

Ve středověkých a raně novověkých pramenech se běžně setkáváme s tím, že se pro označení osob stojících v čele cechu používaly různé, a to někdy i velmi odlišné výrazy. S touto neustálenou terminologií se setkáváme nejen v česky psaných pramenech, ale rovněž v písemnostech německých a latinských. Zejména starší bádání přisuzovalo odlišnostem v označování cechmistrů přílišný význam, a proto se řada historiků snažila nalézt v užívaných termínech určité zákonitosti, což je někdy vedlo k mylným závěrům, že osoby stojící v čele cechu se vnitřně členily do více skupin. V této souvislosti ještě jednou připomeňme práci Marie Kučerové, v níž autorka považovala cechmistry za představitele cechovní samosprávy, zatímco radou dosazení přísežní mistři podle ní zajišťovali v organizaci dohled příslušné vrchnosti.¹⁶⁵ Současné bádání od těchto snah upustilo a v souladu s historickou skutečností vnímá všechna dobová označení představených cechů za synonymní. A tak výraz *cechmistři* lze substituovat slovním spojením *přísežní mistři* (lat. *iurates*) nebo *starší mistři* (lat. *seniores*).¹⁶⁶ Že popsany vztah mezi všemi uvedenými označeními je správný, nejlépe dokládají pozdně středověké a raně novověké česky psané prameny, v nichž se běžně setkáváme se *staršími přísežnými mistry*, *staršími cechmistry* nebo dokonce se *staršími přísežnými cechmistry*.

Všechny tři uvedené výrazy přirozeně měly své raně novověké ekvivalenty i ve druhém zemském jazyce, kterým byla oficiálně po vydání Obnoveného zřízení zemského němčina. Pro označení cechmistr se v minulosti užívaly nejčastěji dvě německé varianty, a to buď v Čechách tradičnější označení *Zechmeister* (z něhož ostatně vychází jeho počestěná podoba), tak rovněž v německých oblastech běžnější výraz *Zunftmeister*. Ačkoliv slovní spojení přísežní mistři v českých pramenech sledovaného období dominuje, německý ekvivalent *geschworne Meister* nacházíme v pražských písemnostech 16. a 17. století pouze sporadicky. Jeho četnost v pramenech prudce narůstá až po roce 1731, a to v souvislosti s vydáním generálního cechovního patentu. Ten totiž předepisoval v obou zemských jazycích závazný text fedrovního listu, přičemž v jeho německé verzi bylo použito právě toto slovní spojení. Posledním německým označením používaným v raném novověku pro cechmistry je pak ekvivalent ke slovnímu spojení starší mistři, které mělo v němčině jednoslovnou variantu *Älteste*, popř. *Elteste* či *Eltiste*. Oproti češtině nacházíme v německých pramenech ještě dvě označení, s nimiž se setkáváme zejména v pramenech od konce 17. století. Těmito výrazy jsou *Vorsteher* (popř. *Zunftsvorsteher*), které bychom mohli přeložit jako *představený*, a *Vorgehene* v podobném

¹⁶⁵ Viz pozn. č. 157.

¹⁶⁶ K těmto ustáleným latinským označením přidal Petr Čornej ještě jeden, a to *maiores*, který bychom mohli patrně přeložit jako *předáci*. P. ČORNEJ, *Kočička, Kurvička, Kokot*, s. 25–27.

významu *představený* či *předák*.¹⁶⁷ Posledně zmíněný termín se v pramenech pražské provenience vyskytuje pouze výjimečně.¹⁶⁸

Lze předpokládat, že představená německá označení představených cechů, jež byla v minulosti užívána v pražských městech, se běžně vyskytovala i v dalších českých a moravských městech. Tento předpoklad se velice těžko ověřuje, protože pouze zřídka je této problematice v pracích věnována pozornost. Jaké bylo používané výrazy na Moravě nám proto může alespoň částečně zprostředkovat práce Davida Sobka pro Kroměříž a Miroslava Čermáka pro Olomouc. Zatímco Sobek uvádí výrazy *Zechmeister*, *Vorsteher* a *Zunftsvorsteher*, tedy stejná označení, s jakými se setkáváme v pramenech pražské provenience, Miroslav Čermák uvádí pouze slovní spojení *die ältesten Geschwornen*.¹⁶⁹ Na základě těchto dílčích poznatků lze usuzovat, že užívané názvosloví bylo napříč českými zeměmi víceméně stejné.

V souvislosti s českými a německými ekvivalenty, které se v minulosti používaly k označování cechmistrů, musíme uvést i dva další výrazy, s nimiž se sice v pramenech často setkáváme, nicméně představené cechů neoznačovaly. Jedná se o termíny *přisedící* a *Beisitzmeister* (z tohoto označení byla odvozena i dobová česká varianta *basicmistr*).¹⁷⁰ Uvedené výrazy označovaly mistry, kteří byli cechmistry pověřeni dohledem nad tovaryši a jejich sdružením. Jednalo se tak sice o cechovní „funkcionáře“, přisedícími však byli cechovní mistři a jako takoví byli cechmistrům podřízeni. Představení cechu vybrané osoby z řad členů organizace na tyto posty dosazovali a potažmo je z nich i odvolávali.¹⁷¹

Dobové názvosloví užívané v pozdně středověkých a raně novověkých pramenech nám rovněž poodkrývá vnitřní hierarchii, která mezi cechmistry již od počátků panovala. Vzájemné postavení představených cechů bylo vyjádřeno jejich pořadím, které u menších organizací nemělo nijak zásadní vliv, u významných cechů mu však jednotliví cechmistři přikládali velkou důležitost. Ze zahraničí jsou známy příklady, kdy se pro každého cechmistra používalo jiné, speciální označení. Jako příklad lze uvést krakovské pekaře, u nichž se čtyři cechmistři označovali odlišnými jmény *prymas*, *podprymas*, *podskarbi* a *przysadni*.¹⁷² V pražských měs-

¹⁶⁷ Libuše SPÁČILOVÁ – Vladimír SPÁČIL – Václav BOK, *Glosář starší němčiny k českým pramenům*, Olomouc 2014, s. 922.

¹⁶⁸ Ojedinělý výskyt nacházíme v písemnostech novoměstského cechu zahradníků, např. na výučním listu Karla Jindřicha Nováka z roku 1689. AMP, Sbirka listin, sign. AMP PGL II – 2044.

¹⁶⁹ David SOBEK, *Raně novověká Kroměříž a její cechy v 17.–19. století*, bakalářská práce Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, Olomouc 2013, s. 13; M. ČERMÁK, *Olomoucká řemesla a obchod*, s. 72.

¹⁷⁰ Výrazy *basicmistr* či *Beisitzmeister* jako možné označení pro některého z cechmistrů chybně uvedla ve svém pojednání o pražských mečířích Marie Vávrová-Preisová, od níž jsem to převzal i já do své studie. AMP, SÚKR, sign. 7857, fol. 2r; Jiří SMRŽ, *Cech pražských mečířů v letech 1731–1860*, PSH 45, 2017, s. 9–57 (zde s. 48).

¹⁷¹ Dobře lze tuto instituci studovat u pražských cechů krejčích. V úvodu knihy menšího pořádku na Novém Městě pražském jsou uvedeni dva přisedící mistři „při menším pořádku“ – český a německý. V pamětní knize staroměstského cechu jsou pravidelné zápisy o jako ustanovení. AMP, SÚKR, sign. 3508, 5750

¹⁷² M. GADOCHA, *Cech piekarzy*, s. 60–63.

tech se s takovou praxí neseťkáváme, nicméně ve zdejší terminologii byl tradičně odlišován pouze první mezi cechmistry, který reprezentoval cech navenek, disponoval odznaky této funkce (v českých městech pak zejména ferule viz 1.3.5), ve svém domě hostil cechovní schůzky a opatroval cechovní pokladnici. Pro označení prvního cechmistra se v češtině používalo slovní spojení *přední starší*, v německých pramenech byla před výraz označující cechmistra přidána předpona *Ober-*. V dokumentech se vůbec nejčastěji setkáváme s variantami *Oberältester* či *Obervorsteher*. Analogicky se k těmto označením prvního či předního cechmistra pro zbylé používal termín *spolustarší*, v němčině *Mitältesten* či *Mitvorsteher*. Předpona *Mit-* je určitým specifíkem českých zemí. Setkáváme se s ním i v moravských městech, kde jsou další cechmistrů rovněž označováni řadovými číslovkami (např. *zweiter Vorsteher*).¹⁷³ V německých a rakouských oblastech se běžně užívala pro označení zbylých cechmistrů předpona *Unter-*.¹⁷⁴ V některých raně novověkých pramenech se setkáváme i s latinskými ekvivalenty předního staršího a spolustaršího, v takovém případě jsou nejčastěji používány výrazy *senior* a *consenior*.¹⁷⁵ Mezi spolustaršími už k další terminologické stratifikaci (na rozdíl od Krakova) nedocházelo.

Doposud popsaná terminologie platila pro naprostou většinu pražských cechů, jen u málokterých organizací nacházíme jiné výrazy pro označování jejich představených. Zpravidla se jednalo o cechy, které měly poněkud jiný status než většina klasických sdružení. Jedním z příkladů je cech pražských rybářů, jehož členové bydleli v osadě kolem kostela sv. Petra na severním konci Kampy. Cechmistrů tak byli zároveň jakýmiśi neformálními představenými rybářské osady, která spadala do jurisdikce mosteckého úřadu, proto se pro ně vžilo označení *rychtář a konšelé*.¹⁷⁶

Ucelenou skupinu pak tvoří ty cechy, ze kterých se na přelomu pozdního středověku a raného novověku staly delegované městské soudy. Řeč je zde zejména o ceších nákladníků vaření piva, jež byly zároveň osmipanskými úřady, dále novoměstské cechy konířů a podskalských plavců, jejichž představení byli současně soudci výsadního práva konířského a poříčního (viz 3.4.1). Pro tyto cechmistry se sice běžně používalo označení starší, nicméně od 17. století se čím dál více prosazuje terminologie typická pro označování městských úředníků, popř. členů nižších městských soudů. V čele těchto cechů-soudů tak stál *direktor*, v pořadí

¹⁷³ D. SOBEK, *Raně novověká Kroměříž*, s. 13.

¹⁷⁴ Ve Vídni se rozdělení na *Obervorsteher* a *Untervorsteher* prosadilo přibližně ve stejné době jako u nás (v 18. století), přičemž zde se navíc tento terminologický trend promítl i do tradičního označení cechmistrů, v pramenech se tak setkáváme i s výrazy *Oberzechmeister* a *Unterzechmeister*. H. ZATSCHEK, *Handwerk und Gewerbe*, s. 66.

¹⁷⁵ Jako příklad mohou posloužit artikule menšího pořádku pražských bradýřů a chirurgů z roku 1748. Latinské označení cechmistrů se nachází až v závěru textu, kde jsou připojeny podpisy představených cechu, kteří artikule vydali. AMP, Sběrka listin, sign. AMP PGL II – 65, fol. 10r.

¹⁷⁶ J. SMRŽ, *Cechy v pražských městech*, s. 298.

druhý cechmistr byl *vicedirektorem* a zbylí *asesory*. Dokonce se u všech zmíněných soudů prosadila instituce tzv. *nadpočetného* (lat. *supernumerarius*), který se stal řádným asesorem v případě úmrtí či rezignace některého se soudců.¹⁷⁷

Až na těchto několik výjimek, které je potřeba mít při práci s prameny pražské provenience na paměti, však byla raně novověká terminologie poměrně ustálená. To nám umožňuje rychlou a poměrně snadnou orientaci v písemnostech pražských cechů i v městských knihách. Velikou výhodou je, že pokud si osvojíme všechny uvedené výrazy, dokážeme bezpečně určit, zda dotyčný byl cechmistrem, nebo nikoliv.

2.2 Funkční období a jeho průběh

Základní otázkou, která by měla být při studiu cechmistrovské funkce zodpovězena, je, jakým způsobem se z řadového mistra stal představený celé organizace. Zda cechmistry vybírali na společné schůzi všichni mistři, nebo byli adepti na tento post dosazováni představiteli města či jinými zástupci vrchnosti (v případě pražských měst panovníka). V odpovědi na tuto zdánlivě jednoduchou otázku totiž tkví i klíč k poznání vzájemného vztahu mezi zástupci městských cechů (a ve své podstatě i cechy obecně) a nadřízenými orgány. Jednalo se tedy o funkci volenou či dosazovanou? S tím úzce souvisí i otázka, zda mohli představitelé města zasahovat do personálního složení cechmistrů a jednotlivé osoby z této pozice i o své vůli odvolávat, nebo zda k tomu potřebovali souhlas celého cechu. Byly tyto procesy kodifikovány nebo vycházely pouze ze zažitě praxe? A můžeme sledovat v průběhu raného novověku jejich proměnu? Studium způsobu získávání cechmistrovské funkce, ale i její ztráty, je bez nadsázky jedním z ústředních motivů vedeného výzkumu, neboť nám odhaluje samotnou podstatu postavení osob v čele cechů.

S nastíněnou problematikou úzce souvisí ještě jedno neméně důležité téma, kterým je délka funkčního období cechmistrů. Byli představení cechů voleni na pevně stanovené období nebo k obměně docházelo pouze tehdy, pokud některý ze stávajících cechmistrů na svůj úřad rezignoval, byl z něho odvolán či zemřel? Můžeme ve vztahu k této funkci mluvit o volebních obdobích či mandátech, nebo se řemeslníci stávali cechmistry na dobu neurčitou? Odpovědi na tyto otázky jsou klíčové k poznání toho, zda byla tato funkce víceméně čestná a formální či naopak dynamicky se vyvíjející a reagující tak na aktuální potřeby organizace.

¹⁷⁷ Více o užívané terminologii viz literatura o poříčním a konířském právu. František HOLEC, *Poříční právo na Novém Městě pražském (Příspěvek k dějinám městské správy v 16.–18. století)*, Právněhistorické studie 14, 1969, s. 181–197 (zde 185, 188); Jiří SMRŽ, *Konířské právo na Novém Městě pražském (Příspěvek k dějinám městské správy v 16.–18. století)*, PSH 49, 2021, s. 13–72 (zde 31, 33, 36).

Studium pramenů pozdního středověku a raného novověku nám nejen umožňuje všechny položené otázky spolehlivě zodpovědět, ale zároveň můžeme sledovat jednotlivé fenomény v časovém rozpětí čtyř století. To nám dává dostatečný prostor pro stanovení základních vývojových tendencí ve vztazích cechovní samosprávy a správy pražských (a snad i jiných českých královských) měst.

2.2.1 Proces ustanovování cechmistrů

Podíváme-li se do starší tuzemské literatury o ceších, zjistíme, že dosavadní badatelé si s jednoznačným určením způsobu ustanovování představených městských cechů nevěděli rady. Jako první popsal dobovou praxi Václav Vladivoj Tomek, který se domníval, že původně byli cechmistrři dosazováni městskou radou, později však prý bylo běžnější, že si je volili samotní mistři. Tomek si však povšiml jednoho důležitého momentu, a sice že i od mistrů zvolení cechmistrři potřebovali potvrzení od konšelů.¹⁷⁸ Josef Emler oproti tomu uvedl, že cechmistry dosazovali konšelé, a to vždy po jmenování nové rady.¹⁷⁹ Patrně nejobširněji o způsobech volby cechovních představených pojednal Zikmund Winter. Ten (podobně jako Tomek) předpokládal postupný přerod od nejdříve radou dosazovaných cechmistrů k osobám voleným, přičemž se domníval, že k tomuto vývoji došlo v průběhu 15. století. Uvědomoval si však, že i nadále hráli konšelé v procesu volby určitou roli, ta se ale měla lišit cech od cechu, město od města.¹⁸⁰ O svérázném výkladu Marie Kučerové, která odlišovala cechmistry a přísežné mistry, tu již bylo řečeno dost, proto jej nyní ponechám stranou. Každý další badatel si ve své podstatě vybral pro svůj text kompilát z uvedených výkladů, přičemž někteří více akcentovali cechovní volbu, jiní zase závislost cechmistrů na městské radě. Zjednodušeně v dosavadních odborných textech i nadále rezonuje otázka položená v úvodu k tomuto oddílu, zda byla cechmistrovská funkce volená či dosazovaná.

Jednoznačné odpovědi na ni se badatelé doposud vyhýbali. To je celkem pochopitelné, neboť prameny z nejstaršího období cechovního vývoje v tomto ohledu buď mlčí, nebo si na první pohled protirečí. Vezmeme-li za dostatečně reprezentativní vzorek pozdně středověkých artikulí korpus, který vydal v Archivu českém Václav Vladivoj Tomek, zjistíme, že ze dvou desítek vydaných artikulí nacházíme zmínky o ustanovení cechmistrů pouze v osmi, přičemž ve čtyřech případech se přesný způsob celého procesu vůbec neřeší (je zde pouze konstatováno, kolik představených stojí v čele cechu). Ve zbylých případech je jednou řečené: „*ti staršie aby sobě s panskú vuolí a radú z svého řemesla volili a vybrali*“ (artikule novoměstských pe-

¹⁷⁸ V. V. TOMEK, *DMP II*, s. 389–390; TÝŽ, *DMP VIII*, s. 377.

¹⁷⁹ J. EMLER, *Řemeslničtí pořádkové pražští*, s. 516.

¹⁸⁰ Z. WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 660–664.

kařů z roku 1444), ostatní mluví o cechmistrech ustanovených konšely (artikule novoměstských cechů uzdářů z roku 1445, sladovníků a pivovarníků z roku 1456 a hrnčírů z roku 1488).¹⁸¹

Důležitým pramenem pro rekonstrukci způsobu ustanovování cechmistrů je městský řád z roku 1483. Jen pro úplnost připomeňme, že tento tzv. zápis o jednotě obcí tří pražských měst z 6. října byl výsledkem krvavého převratu, k němuž došlo řečeného roku na sklonku září.¹⁸² V tomto novém městském řádu, konkrétně v jeho devátém bodě, lze nalézt ustanovení, že „*cechmistři, kteréž sobě v kterémkoli řemesle zvolí, těch mají a budou mieti páni a rady potvrditi a ne jiné měniti*“.¹⁸³ Tento artikul nám tak odhaluje dobovou praxi druhé poloviny 15. století, kdy cechmistři vzešli ze svobodné volby, které se účastnili všichni řadoví mistři na společné schůzi, nicméně poté byly tyto zvolené osoby potvrzeny ve svých funkcích městskou radou. S tímto oficiálním uvedením do funkce pak souviselo i složení přísahy na radnici. Městský řád podkryvá, že před rokem 1483 bylo běžné, že konšelé zasahovali do finálního složení představených cechů, a tedy že volba samotná pro ně nebyla nijak závaznou. Uvedené ustanovení tak představuje významný úspěch zástupců cechů, protože nově museli radní respektovat výsledky cechovní volby.

Nyní se vraťme k výše zmíněným cechovním artikulím z 15. století. Pokud se znovu podíváme na jednotlivé články, které předepisují, jakým způsobem mají být ustanovováni cechmistři, zjistíme, že si nijak neodporují a buď popisují jen jednu část celého procesu (volbu nebo potvrzení), nebo oba tyto akty vnímají jako integrální součást jednoho a téhož. Ona volba a výběr nových starších „*s panskú vuolí a radú*“ v artikulích novoměstských pekařů zní v této nové perspektivě najednou zcela pochopitelně a jednoznačně. Obdobně je to i u dalších, které zdůrazňují závislost a podřízenost cechmistrů vůči radě. Jako příklad uveďme statuta novoměstských hrnčírů, v nichž je uvedeno, že „*jiní všickni [mistři – pozn. autora] aby jim poddáni byli, jakožto starším od nás ustanoveným*“.¹⁸⁴ Na první pohled by se mohlo zdát, že hrnčírům byli jejich cechmistři dosazováni konšely. Opak je však pravdou, neboť řečené ustanovení pochází až z roku 1488, tedy z doby, kdy už platil nový městský řád z roku 1483, a tedy radní museli potvrdit ve funkci ty osoby, které si hrnčírští mistři mezi sebou zvolili. Citované ustanovení hrnčírských artikulí tak znamená, že starší se při výkonu své funkce opírají o autoritu městské rady, která je po jejich zvolení dosadila do čela cechu.

¹⁸¹ Václav Vladivoj TOMEK (ed.), *Artikule cechů pražských z 15. století*, Archiv český (dále AČ) 14, 1895, s. 437–492 (zde s. 443, 446, 467, 469, 484).

¹⁸² Více informací o průběhu bouří přinesl František Šmahel. František ŠMAHEL, *Pražské povstání 1483*, PSH 19, 1986, s. 35–102.

¹⁸³ Tamtéž, s. 97.

¹⁸⁴ V. V. TOMEK (ed.), *Artikule cechů pražských*, s. 484.

Někdy se ve starších pracích setkáváme s tvrzením, že zatímco u jednoho cechu si mistři své cechmistry volili, v jiném byli vybíráni konšely. Dřívější badatelé tím vysvětlovali zjevné rozdíly v ustanoveních o volbě či jmenování cechmistrů.¹⁸⁵ Úvahy o tom, že se způsob volby mohl mezi cechy v tom samém městě lišit, však nepovažuji za správné. Věřím, že v každé lokalitě postupovali konšelé ve věci ustanovování cechmistrů vůči všem cechům stejným způsobem. To ostatně potvrzují doklady v artikulích dalších novoměstských cechů z období kolem poloviny 15. století. Ve statutech kabátníků z roku 1448 tak čteme, že „*své staršie přísežné obyčejem a řádem jiných řemesel [ve smyslu cechů – pozn. autora] mieti mají*“.¹⁸⁶

Popsaný způsob ustanovování je kombinací obou principů – samosprávného a správního (dnešními slovy přenesené působnosti). Z pohledu cechovních mistrů byli cechmistři vybíráni ze svého středu na schůzi coby zástupci sdružení, z pohledu představitelů města byly vybrané osoby z autority městské rady dosazovány do těchto správních funkcí. Tento duální princip tak opět odpovídá specifickému postavení cechmistrů, které bylo popsáno v úvodu této kapitoly. Odpověď na základní otázku položenou výše, zda se jednalo o funkci volenou či jmenovanou, tedy zní, že byla obojí, resp. kombinací obojího. Jen pro srovnání připomeňme, že podobně fungoval proces ustanovování cechmistrů i u krakovských či vídeňských cechů.¹⁸⁷ Na druhou stranu je potřeba zdůraznit, že tímto způsobem byli prokazatelně ustanovováni cechmistři pouze v pražských a patrně i jiných českých královských městech. Je totiž pravděpodobné, že v poddanských městech hráli zástupci vrchnosti při jmenování cechmistrů mnohem významnější úlohu.

Osobně jsem toho přesvědčení, že tímto duálním způsobem byli cechmistři voleni a dosazováni již od počátku fungování cechovního systému. Samosprávná funkce cechu je totiž jedním ze základních principů tohoto typu organizací. Již ve 14. století se mistři prokazatelně scházeli na pravidelných schůzích, kde spolu řešili vzájemné spory a další záležitosti řemesla, cechmistři se také podíleli na tvorbě artikulí, které předkládali představitelům měst, vybírali poplatky i pokuty, tedy hospodařili s majetkem sdružení. Nevidím proto důvod, aby volba představených byla právem či privilegiem, které si museli cechovní mistři vydobýt na městské radě či si jej v průběhu 15. století osvojit. Zvláště s ohledem na skutečnost, že v pravomoci konšelů bylo do personálního složení cechmistrů svobodně zasahovat.

Princip cechovní volby a následného konšelského potvrzení přetrval v nezměněné formě po celé sledované období. O tom, že se jednalo o všeobecně fungující způsob ustanovování

¹⁸⁵ Tak to vyznívá zejména z výkladu Zikmunda Wintera. Viz pozn. č. 179.

¹⁸⁶ Podobné vyznění nacházíme i v artikulích sedlářů z roku 1451, že „*mají dva staršie přísežná na svém řemesle jmieti, aby to řemeslo spravovali obyčejem takovým, jehožto jiná řemesla požívají*“ . V. V. TOMEK (ed.), *Artikule cechů pražských*, s. 457, 460.

¹⁸⁷ Z. NOGA, *Der Krakauer Rat und Zünfte*, s. 259; H. ZATSCHEK, *Handwerk und Gewerbe*, s. 64.

cechmistrů, svědčí i skutečnost, že byl v roce 1739 kodifikován v 55. článku generálních cechovních artikulí, které vydal císař Karel VI., aby sjednotil právní praxi u cechů ve všech městech a městečkách napříč dědičnými českými zeměmi. Podíváme-li se do dochovaných cechovních artikulí jednotlivých pražských organizací, zjistíme, že způsob volby a potvrzení cechmistrů není popsán ve větší části z nich. Ve statutech z druhé poloviny 16. a první poloviny 17. století nacházíme články upravující tuto problematiku spíše sporadicky, po roce 1650 jejich četnost postupně narůstá a v 18. století bychom jen stěží hledali normativ, jehož součástí by tato ustanovení nebyla.

Přestože základní princip volby zůstal neměnný, můžeme v pramenech pražské proveniencie sledovat postupnou proměnu jednotlivých částí jmenování cechmistrů. Předně došlo v průběhu raného novověku ke ztrátě práva cechů na svobodnou volbu, tedy onoho pravidla z roku 1483, že konšelé musí respektovat volbu shromáždění mistrů. V průběhu sledovaného období lze uvést řadu případů, kdy městská rada zasáhla do personálního složení představených cechů. Například na počátku devadesátých let 16. století konšelé náhle odvolali všechny cechmistry staroměstské mečířské organizace a na jejich místa pak dosadili nové představené. O tom, zda tomu předcházela (byť možná formální) volba, není v zápise bohužel žádná zmínka.¹⁸⁸ Stejně tak máme doklady o aktivních zásazích konšelů do výsledků samotné volby mistrů. Jeden z mála zdokumentovaných případů pochází z roku 1741, kdy bylo nutné vybrat nového cechmistra do čela malostranské organizace malířů. Přestože nejvíce hlasů získal na shromáždění cechu Matěj Schmidt, do funkce byl konšely dosazen Jan Jiří Schmidt.¹⁸⁹

Kdy přesně cechovní mistři ztratili právo na svobodnou volbu svých představených, se dnes můžeme pouze dohadovat, protože žádný přímý pramen k této problematice nemáme. S ohledem na silné postavení, jemuž se cechmistrů těšili v první polovině 16. století,¹⁹⁰ se domnívám, že k podlomení samostatnosti pražských cechů došlo až v souvislosti s porážkou prvního stavovského povstání roku 1547. Jak zde už bylo několikrát uvedeno, cechy v českých královských městech byly zrušeny jako jeden z trestů, jež panovník uvalil na městský stav za jeho účast na povstání.¹⁹¹ Ačkoliv Ferdinand I. chtěl zavést jiný způsob organizace městských řemesel, od svého záměru koncem padesátých let 16. století ustoupil a postupně všechny cechy obnovil. Využil však této situace a podlomil jejich samosprávný princip, když

¹⁸⁸ AMP, SÚKR, sign. 69, fol. 116r.

¹⁸⁹ R. HEISLEROVÁ (ed.), *Malířský cech*, s. 50.

¹⁹⁰ Jako příklad uveďme několik příkladů, kdy představení pražských cechů významným způsobem ovlivnily vývoj dějinných událostí. V letech 1504–1508 zabránili novoměstští cechmistrů řezníků a plavců spojení Starého a Nového Města pražského. Po zavedení daně třicátého peníze v roce 1534 se představení pražských cechů (zejména sladovníků, řezníků a pekařů) dokonce postavili do čela opozice proti samotnému panovníkovi. Úspěšným bojkotem zavedené daně přinutili Ferdinanda I. k jejímu zrušení. Jiří PEŠEK, *Některé problémy bádání o spojené Praze let 1518–1528*, DP 4, 1984, s. 186–197 (zde s. 187); J. JANÁČEK, *Zrušení cechů*, s. 235, 236.

¹⁹¹ Viz pozn. č. 78.

obnovená sdružení podřídil přísnému dohledu královských rychtářů. Pouze „s vědomím a povolením Jeho Milosti císařské pana rychtáře“¹⁹² se nadále mohli mistři scházet ke schůzím, přijímat nové mistry a volit své představené.¹⁹³

Dohled vrchnosti nad cechy se ještě zpřísnil po roce 1578, kdy Rudolf II. na základě žádosti zemského sněmu vydal drahotní řád.¹⁹⁴ Snahou stavů bylo zavést kontrolní mechanismy, které by bránily neúměrnému nárůstu cen potravin i dalšího zboží. V rámci přijatých opatření tak bylo nařízeno, aby pražští cechmistři podávali pravidelné zprávy o stavu svého řemesla královskému hejtmánovi, a navíc měli nově na činnost cechů dohlížet inspektoři ustanovení městskými radami. Ještě na sklonku 16. století se ustálila praxe, že inspektory byli samotní konšelé, popř. obecní starší či desetipáni, a to v počtu jedné až dvou osob. Pouze výjimečně bylo inspektorů více. Tito radní inspektoři do určité míry nahradili královského rychtáře v přímém dohledu nad cechy. V případě pražských měst s rozvinutým cechovním systémem stejně nebylo reálné, aby jediný královský rychtář dohlížel vedle svých ostatních povinností na činnost dvaceti až třiceti cechů. Královský rychtář však o svou kontrolní funkci nepřišel a v 17. a 18. století ho běžně nacházíme mezi cechovními inspektory některých pražských cechů.

Cechovní inspektoři tvořili stálý dozorčí orgán nad každou organizací. Pravidelně se účastnili schůzí, každoročně kontrolovali účetnictví a rovněž se účastnili voleb nového vedení. Je nasnadě, že samotná jejich přítomnost při volbě dokázala zabránit zvolení osob, které by z nějakého důvodu nebyly pro městskou radu přijatelné. Předcházelo se tím většinou konfliktním situacím, kdy by mistr, který získal nejvíc hlasů na cechovní schůzi, nakonec nebyl do funkce jmenován. O tom, že i nadále k takovým případům mohlo docházet, svědčí výše citovaná kauza z roku 1741. Ačkoliv inspektoři nad cechy fungovaly v pražských městech již od konce 16. století, v ostatních českých, moravských a slezských městech byla tato instituce zavedena až prvním článkem generálního cechovního patentu z roku 1731. Jen pro úplnost lze doplnit, že dohled nad cechy skrze inspektory fungoval i v dalších středoevropských městech, jejich zavedení proběhlo například ve Vídni, kde k tomu došlo za vlády Leopolda I. roku 1689.¹⁹⁵

Rady pražských měst si po celé sledované období udržovaly rozhodující vliv na personální složení vedení městských cechů. Konšelům v tomto ohledu výrazně napomohly zásahy českých panovníků do cechovního vývoje v pražských městech. Nejprve Ferdinand I., který využil porážky prvního stavovského povstání k potlačení rozvinuté cechovní autonomie, a po-

¹⁹² AMP, Sbírnka listin, sign. AMP PGL II – 67.

¹⁹³ Doklady přítomnosti královského rychtáře při volbě cechmistrů nacházíme v mnoha cechovních knihách, jako příklad uveďme zápis v pamětní knize staroměstského cechu nákladníků vaření piva z roku 1584. AMP, SÚKR, sign. 362, fol. 2r.

¹⁹⁴ Antonín GINDELY (ed.), *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu V (1577–1580)*, Praha 1887, 260–294 (č. 153).

¹⁹⁵ H. ZATSCHEK, *Handwerk und Gewerbe*, s. 66.

té Rudolf II., jehož snahy zabránit rostoucím cenám surovin a řemeslnických výrobků podřídily profesní organizace dohledu inspektorů dosazovaných městskými radami. Tato opatření byla v nadcházejících staletích vnímána jako dostatečná, proto se nesetkáváme s dalšími zásahy vrchnosti do této sféry.

Konšelé si své výsadní postavení ve vztahu k městským cechům důsledně chránili a tvrdě vyžadovali, aby v živnostenských záležitostech pražských měst hráli prvořadou úlohu. O tom svědčí spor, který se na počátku 18. století rozhořel mezi městskými radami všech tří pražských měst a akademickým senátem pražské univerzity. Předmětem sporu se staly organizace bradýřů a lazebníků, které sdružovaly také chirurgy a ranhojiče. Představitelé lékařských profesí totiž od vlády Leopolda I. podléhali vrchnímu dohledu zástupcům lékařské fakulty.¹⁹⁶ Akademický senát v té době začal požadovat, aby představení bradýřských a lazebnických cechů začali skládat přísahu univerzitě a nikoliv městu, jak tomu bylo doposud. Proti takovému požadavku se razantně ohradily městské rady všech tří měst, které v letech 1706–1708 vedly úspěšnou obhajobu svých starých práv.¹⁹⁷ Tento incident názorně dokládá zájem městských rad udržet si i nadále své nadřazené postavení vůči představeným všech městských cechů, což se jim (navzdory pozvolné státní reglementaci cechovnictví v 18. století) až do konce sledovaného období dařilo.

2.2.2 Systém mandátů, střídání ve funkci a nástupnická posloupnost

Nyní přejdeme k tomu, jak probíhalo funkční období představených cechů. Základní otázkou v této souvislosti je, zda se jednalo o nepřetržitou dobu od zvolení do rezignace nebo zda se skládalo z jednotlivých mandátů, tedy pevně stanovených období, na něž byli cechmířti pravidelně voleni. Vše totiž nasvědčuje tomu, že právě v této oblasti prodělala cechmistrovská funkce v období raného novověku poměrně dramatický vývoj a právě problematika mandátů hrála důležitou roli ve vztahu představených cechů se zástupci vrchnosti.

Nejstaršími prameny k této problematice jsou artikule tří novoměstských cechů z období kolem poloviny 15. století, konkrétně pekařů z roku 1444, kovářů z roku 1446 a sedlářů z roku 1451. V nich je totiž shodně uvedeno, že „*ti starší v tom úřadě nemají býti déle než do roka*“.¹⁹⁸ Tradičně byl tento text vykládán pouze ve vztahu k délce funkčního období. Já se naproti tomu domnívám, že je potřeba klást tato ustanovení do širšího kontextu fungování městské správy, a to konkrétně do vztahu s pravidelným obnovováním městské rady, jež se

¹⁹⁶ Alžběta LAŇOVÁ, *Vývoj chirurgické profese od období pozdního středověku do roku 1848 na území Prahy*, PSH 45, 2017, s. 59–119 (zde s. 71).

¹⁹⁷ V městském archivu se k této kauze dochovala celá složka. AMP, Sbírk listin, sign. AMP PPL I – 228/1–15.

¹⁹⁸ V. V. TOMEK (ed.), *Artikule cechů pražských*, s. 443, 450, 460.

v té době odehrávalo ve všech částech pražského souměstí každoročně. Z období raného novověku máme doklady o praxi, kdy se krátce po jmenování nových konšelů dostavili na radnici představení všech městských cechů, aby obnovili svou cechmistrovskou přísahu novému vedení města.¹⁹⁹ Při této příležitosti je konšelé potvrzovali v jejich funkcích stejně, jak to při příležitosti obnovení městské rady dělali v případě všech ostatních městských úředníků. O tom ostatně svědčí rozšířené pamětní zápisy o obnovách městských rad, jež evidovaly nové personální složení všech orgánů městské správy a samosprávy. Popsaný proces dával konšelům další možnost, jak mohli rozhodovat o tom, kdo bude stát v čele cechu. Členové městské rady totiž měli možnost dosavadní cechmistry ve funkci nepotvrdit, načež si cech musel zvolit nové vedení. A právě tuto dobovou praxi zachycují již zmíněné artikule z poloviny 15. století. Svědčí o tom dodatek, který nacházíme v ustanovení o roční délce funkčního období novoměstských pekařů z roku 1446: „*leč by je přitom páni zuostaviti chtěli déle.*“²⁰⁰

Na základě dosud řečeného je zřejmé, že v období pozdního středověku se funkční období cechmistrů skládalo z jednotlivých mandátů, přičemž každý mandát začínal a končil obnovou městské rady. Vzhledem k tomu, že k obnově docházelo pravidelně jednou do roka, lze předpokládat, že i volba cechmistrů probíhala na jedné z kvartálních schůzí, která se konala někdy v období kolem obnovy rady, aby na radnici skládali přísahu již noví cechmistři. Roční délka mandátu byla v mnoha ohledech optimální. Představeným města to dávalo možnost mít v čele cechů osoby, které jim vyhovují. V těch případech, kdy některý z cechmistrů zemřel či z jiného důvodu nemohl dokončit svůj mandát, bylo jeho místo zaplněno v krátké době. Z pohledu cechovních mistrů pak rok nebyla tak dlouhá doba na to, aby nemohli dostát všem nárokům, jež tato funkce obnášela. Musíme totiž počítat i s tou variantou, že ne každý mistr toužil po postavení, které mu tato funkce nabízela, a spíše vnímal tento post jako „břímě“. V tomto ohledu vyznívají artikule novoměstských sedlářů z roku 1451, kde nalezneme tento text: „*A ta staršie mají vždy v rok měněna býti, aby sobě práce zespolka pomohli všickni nésti*“. Všichni mistři se tedy měli v ideálním případě ve funkcích cechmistrů střídát, protože ale takový scénář nebyl pravděpodobný, nacházíme v ustanovení dovětek: „*leč by se řemeslu všemu zdálo druhý rok ty staršie zuostaviti*“.²⁰¹

Popsaný model mohl fungovat pouze za té podmínky, že k obnovám městských rad docházelo pravidelně a každoročně. To na Starém a Novém Městě pražském platilo (až na výjimečné případy) do dvacátých let 16. století. Po skončení jednoty obou pražských měst v roce

¹⁹⁹ O této tradici hovoří například zápis z roku 1590, kdy čtyři dny po dosazení nové staroměstské rady „*obnovení cechové a mistři starší jednoho každého řemesla, a kteří tak zvoleni za starší sou [!], přísahu učinili a potom napomenuti byli.*“ AMP, SÚKR, sign. 1284, fol. 135v.

²⁰⁰ V. V. TOMEK (ed.), *Artikule cechů pražských*, s. 443.

²⁰¹ Tamtéž, s. 460.

1528 se interval mezi obnovami prodloužil na dva roky a od konce třicátých let začaly probíhat nepravidelně, a to v rozmezí 1–3 let. V tu chvíli se začala závislost volby nových cechmistrů na obnově městské rady rozvolňovat. I nadále byli cechmistrři potvrzováni nově dosazenými konšely, k volbám však docházelo i v období mezi obnovami. To je pochopitelné, když si uvědomíme, že nebylo předem veřejně známé, kdy přesně proběhne další jmenování nové městské rady. Ve chvíli, kdy se uvolnilo místo v čele cechu, mistři nevěděli, jak dlouho by mohlo zůstat prázdné. Je přitom nasnadě, že dlouhodobá absence jednoho z cechmistrů by sdružení mohla způsobovat celou řadu organizačních problémů. Proto ve sledovaném období končí pozdně středověký systém mandátů vázaných na obnovy městských rad, který se v nových podmínkách ukázal jako nedostatečně flexibilní.

Tato změna však nenastala najednou, proto se ve městech pravobřežní Prahy ještě po celou druhou polovinu 16. století setkáváme s projevy typickými pro systém mandátů. Podíváme-li se na rekonstruované řady staroměstských a novoměstských cechmistrů, spatřujeme u mnoha cechů časté střídání se mistrů v čele cechu. K tomu by přirozeně nedocházelo v takové míře, pokud by se funkční období neskládalo právě z mandátů. V artikulech některých cechů z tohoto období pak nacházíme zmínky o tom, že k jmenování cechmistrů mělo docházet vždy v souvislosti s obnovou městské rady. V roce 1576 bylo takové ustanovení vtěleno do artikulí staroměstské organizace kočích: „*Nejprve toto ustanovujeme, aby každého času v Starém Městě pražském po obnovení a osazení rady od pana purkmistra a spoluradních mezi kotčími a v tom pořádku jejich čtyři osoby zvolené a nařízené byly...*“.²⁰² A stejný článek nalezneme ještě ve statutech zemské organizace barvířů a mandlířů pláten z roku 1596, ve kterém se píše, aby „*osoby, které by ze všech jiných za nejhodnější k tomu byly uznány, za starší mistry od purgmistruov a konšelův hned po každém obnovení ouřadu konšelských zvolení a ustanovení [...] byly*“.²⁰³

Přesto všechno je zřejmé, že už na sklonku 16. století se jednalo o přežitek. O průběžném doplňování cechmistrů v době mezi dvěma proběhlými obnovami svědčí přípisy se jmény nových cechmistrů, které můžeme nalézt takřka ve všech dochovaných rozšířených pamětních zápisech o obnovách městských rad. Postupně tak dochází k prodlužování funkčního období cechmistrů, které je zvláště patrné v 17. a 18. století. Posun v potvrzování cechmistrů v období po jmenování nových konšelů se tak promítl i do textu cechovních artikulí a nejlépe je patrný ve statutech staroměstských ševců z roku 1629: „*Předně, kdybykoliv při obnovení ouřadu konšelského bud' to předešli, anebo noví starší od poctivých purkmistra a rady Starého*

²⁰² AMP, Sběrka listin, sign. AMP PGL II – 87.

²⁰³ AMP, Sběrka listin, sign. AMP PGL II – 54, fol. 2r–v.

*Města našeho pražského témuž pořádku nařízení a ustanovení byli, má se všecken cech do společnosti sjíti a mistři obecní mají je, v nově volené starší, za stůl zasaditi“.*²⁰⁴

Nejdéle se systém mandátů udržel na Malé Straně, protože na rozdíl od Starého a Nového Města pražského se tam udržely pravidelné každoroční obnovy až do první poloviny 17. století. Mohlo za to odlišné postavení jednotlivých pražských měst vůči úřadu podkomořího, do jehož kompetence patřilo jmenování konšelů v královských městech. Z podřízenosti vůči tomuto úřadu se totiž již v první polovině 14. století vyvázalo Staré Město pražské a Nové Město pražské (založené roku 1348 po vzoru Starého Města pražského) do ní ani nikdy nenáleželo. Obnovy rady zde prováděl panovník osobně, popř. jím pověřený komisař, a jak bylo pojednáno výše, po roce 1530 k nim docházelo nepravidelně. Naproti tomu Malá Strana setrvala v jurisdikci tohoto úřadu až do roku 1628, do té doby probíhaly obnovy tamější městské rady každoročně a v odlišných termínech než ve městech pravobřežní Prahy. Po roce 1628 již docházelo k dosazování nových konšelů ve všech třech pražských městech synchronně.²⁰⁵ Ve vztahu k systému mandátů můžeme na základě dochovaných rozšířených pamětních zápisů o obnovách městských rad z let 1571–1580 skutečně potvrdit, že oproti zápisům ze Starého a Nového Města pražského zde nenacházíme tolik přípisů nových jmen cechmistrů. To znamená, že nedocházelo k tak častým personálním změnám ve vedení malostranských cechů v období mezi obnovami.

V 17. století bylo zcela běžné ve všech částech pražského souměstí, že k volbě cechmistrů docházelo nezávisle na obnově městských rad. Jako příklad této praxe může posloužit zápis z roku 1668, kdy došlo v období mezi dvěma obnovami (v letech 1666 a 1670) k volbě nových představených kupeckého cechu na Malé Straně: „*Herr Johann Petr Petroni, Herr Balthasar Mayer und Herr Christoph Dupont seindt zue Eltisten der Kaufleuthe erwöhlet worden und sollen mit dem negsten die Aidtpflichten ablegen.*“²⁰⁶ Současně s tím však i nadále docházelo k pravidelnému potvrzování cechmistrů po proběhlé obnově městské rady, přičemž tuto příležitost využívali konšelé, ale také samotné cechy k dílčím změnám ve vedení organizace.

Vhled do dobové praxe nám zprostředkovávají dva zápisy z roku 1653, které nalezneme v knize protokolů staroměstsko-malostranského malířského cechu. V dubnu řečeného roku došlo k úmrtí Oldřicha Musche, tehdejšího předního cechmistra. Po několika měsících od pohřbu tohoto váženého člena malířského sdružení došlo v červenci k volbě nového vedení: „*Léta Páně 1653, 11. juli. Nykodém Čížek, malíř, a Jiří Lambek, sklenář starší, podali suppli-*

²⁰⁴ AMP, Sběrka listin, sign. AMP PGL II – 135.

²⁰⁵ J. SMRŽ, *Správa Malé Strany*, s. 15, 19, 21–22.

²⁰⁶ AMP, SÚKR, sign. 1492, fol. M 36v.

kaci do rady p. p. p., poněvadž přední starší p. Ulrich Mussau umřel, aby ráčili na místo jeho jiného zvoliti. 14. dito pan Karel Škréta z Zavořic, byvše do radního místa povolán, za předního pana staršího jest p. p. p. zvolen.“²⁰⁷ Přestože se Karel Škréta stal již 14. července předním starším a 20. července se v jeho domě konala kvartální schůze, nalezneme o několik folií dál v knize tento text: „*Léta Páně 1653 po renovaci, kteráž se stala 30. septembris, potvrzen a volen za předního starší urozený p. Karel Škréta z Zavořic, a to se stalo 23. octobris.*“²⁰⁸ I když obnova rady v tomto případě nepřinesla personální obměnu, lze na obou těchto zápisích jasně vidět dvojkolejnost celého procesu.

Pronikavé změny doznala tato praxe v 18. století. Nejprve v roce 1729 proběhla poslední obnova městské rady. Po tomto roce docházelo ke jmenování konšelů a všech městských úředníků pouze v případě, kdy některý ze stávajících členů některého ze správních orgánů zemřel nebo na svou funkci rezignoval. To se přirozeně týkalo i cechmistrů, nicméně v praxi to neznamenovalo nijak významnou změnu oproti dřívějším zvyklostem, pouze zaniklo pravidelné potvrzování představených cechů po obnově městské rady. I nadále však cechmistrů byli po svém zvolení oficiálně jmenováni do funkce městskou radou a skládali cechmistrovskou přísahu.²⁰⁹

Tento zánik pravidelného potvrzování cechmistrů ve funkcích byl pouze dočasný. V rámci postupující státní reglementace cechovníctví, kterou započalo vydání generálního cechovního patentu v roce 1731, rostl postupný tlak na to, aby byl ve vztahu k cechmistrovské funkci obnoven systém mandátů, tedy kratších funkčních období, na něž by byli představení profesních organizací voleni. Vrcholem těchto snah bylo vydání dvorského dekretu dne 27. července 1769, jehož nejdůležitější pasáž zněla: „*Sowohl in Prag, als auf dem Lande sollen die Zunftsältesten alle zwei Jahre abgesetzt, und statt deren andere angestellt werden.*“²¹⁰ Tento normativ tak znovu zaváděl do cechovní praxe systém mandátů, které v tomto novém pojetí měly trvat dva roky, ale rovněž se jeho autoři pokusili vzkřísit starší praxi, kdy docházelo k pravidelnému střídání cechovních mistrů v čele organizace.

Znění tohoto dvorského dekretu se dostalo k pražským cechům formou guberniálního nařízení ze dne 30. října 1769.²¹¹ Pravidlo o dvouletých mandátech cechmistrů bylo opakováno i ve zvláštních cechovních artikulech, které byly pro cechovní mistry jednotlivých profesí vydávány v sedmdesátých letech 18. století. V rámci těchto ustanovení bylo rovněž specifiková-

²⁰⁷ M. HALATA (ed.), *Knihy protokolů*, s. 157.

²⁰⁸ Tamtéž, s. 163.

²⁰⁹ O tom svědčí zejména seznamy cechmistrů z 18. století, které jsou zapsány v novoměstské knize přísah. AMP, SÚKR, sign. 85.

²¹⁰ Johann ROTH, *Vollständiger Auszug aller im Königreiche Böhme am Ende des achtzehnten Jahrhunderts bestehenden Gesetze X*, Praha 1801, s. 265.

²¹¹ AMP, Cech zámečníků Praha, inv. č. 5, fol. 2v.

no, že k volbě má docházet vždy během hlavní kvartální schůze.²¹² V některých cechovních knihách skutečně nacházíme zápisy o obnově cechmistrů v pravidelných dvouletých intervalech, ta se však v praxi stala ryze formální záležitostí. Dokladem toho je například zápis z roku 1775, kdy na hlavním kvartále pražského svíčkařského cechu došlo k velice formální obnově vedení cechu. Královský rychtář se spolu s dalším cechovním inspektorem dotázal shromážděných mistrů, zda jsou se stávajícími cechmistry spokojeni. Když všichni přítomní odpověděli, že jsou, bylo stávající vedení bez dalších okolků potvrzeno na další dva roky.²¹³

Druhé nařízení dvorského dekretu z roku 1769, které zavádělo povinné střídání mistrů ve funkci cechmistra, se zákonodárcům do běžného fungování pražských cechů očividně vůbec prosadit nepodařilo. V jejich čele v té době stály významné osobnosti svých oborů i městské společnosti a v některých případech i protřelí komunální politici. Proto byl tento princip již od sedmdesátých let 18. století nahrazován nástupnickou posloupností. Ta v praxi znamenala, že pokud nemůže být znovu zvolen přední starší, má být na jeho místo zvolen v pořadí druhý cechmistr.²¹⁴ Analogicky měli ve vnitřní hierarchii postupovat i cechmistrů na dalších pozicích. Nástupnická posloupnost se v raném novověku běžně uplatňovala v městských radách a v některých dalších nižších úřadech pražské správy, odkud ji převzaly i vybrané cechy.²¹⁵ Nikdy se však v prostředí profesních organizací nestala obecně platným pravidlem. To měla změnit ustanovení speciálních cechovních artikulí, která zaváděla nástupnickou posloupnost v souvislosti s obnovou principu mandátů. Obecně lze říct, že se tato zásada prosadila do procesu ustanovování představených pražských cechů, nicméně nikdy zcela nenahradila princip volby cechmistrů na cechovní schůzi. Shromáždění mistrů tak i nadále vybírali schopné jedince, nikoliv pouze ty, kteří si postupem času „vyseděli“ své místo v čele cechu. Nikdy tak nedošlo ke zkosnatění celého procesu výběru cechmistrů, což dokládá volba představených pražského mečířského cechu, k níž došlo roku 1837. Tehdy se stal řadový mistr Antonín Preis, znamenitý řemeslník a jedna z nejvýraznějších osobností svého oboru v 19. století, z řadového mistra rovnou předním starším, čímž přeskočil tehdejšího druhého cechmistra.²¹⁶

Z dosavadního výkladu je patrné, že snahy státních orgánů o zavedení (staro)nových principů do procesu ustanovování cechmistrů narazilo ve druhé polovině 18. století na nechuť a odpor pražských profesních sdružení. Ta některá nařízení zcela bojkotovala a jiná přijala

²¹² Jako příklad mohou posloužit podrobně zpracované zvláštní cechovní artikule pro mečířské mistry, které byly vydané 18. listopadu 1774. J. SMRŽ, *Cech pražských mečířů*, s. 13, 48.

²¹³ AMP, SÚKR, sign. 5847, fol. 4r.

²¹⁴ Viz pozn. č. 211.

²¹⁵ Přirozeně se s nástupnickou posloupností setkáváme u těch cechů, které byly začleněny ve formě delegovaných soudů do systému městské správy. Jednalo se zejména o poříční a konířské právo. F. HOLEC, *Poříční právo*, s. 187; J. SMRŽ, *Konířské právo*, s. 36.

²¹⁶ J. SMRŽ, *Cech pražských mečířů*, s. 48.

jako nutnou formalitu, aby bylo zákonným normám učiněno zadost. Je poněkud s podivem, proč se nepodařilo znovuzavést systém mandátů či střídání mistrů ve funkci, když oba principy byly dříve naprosto běžnou součástí cechovní každodennosti. Mistři v nich patrně spatřovali pokračující zásahy státní moci do vývoje cechovnictví, proto se snažili udržet si své „staré“ zvyky za každou cenu. Druhou možností je, že některá zaváděná pravidla (zejména nástupnická posloupnost) nebyla pro členy cechů dostatečně flexibilní a ve svém důsledku mohla vést k omezení cechovní samosprávy. V tomto ohledu zůstala funkce představených profesních sdružení dynamicky se vyvíjející institucí až do zrušení cechovního systému v roce 1860.

2.2.3 Způsoby zániku funkčního období

Zápisy v radních či cechovních knihách, z nichž se dozvídáme o volbě nového vedení organizace, jsou překvapivě skoupé na popis okolností, za nichž předchozí cechmistrů končili. Přesné důvody ukončení funkčního období tak známe jen u malé části z celkového počtu představených pražských cechů. To mohlo být způsobeno jednoduše tím, že se ve většině případů jednalo o běžné nebo často se opakující příčiny (např. úmrtí či zdravotní problémy), proto je zapisující písař nezaznamenal. V mnoha případech také docházelo k personální obměně cechmistrů po proběhlé obnově městské rady, kdy důvody pro nezvolení dosavadních představených nebyly blíže rozváděny. O skutečných příčinách se proto dozvídáme pouze z přípisů u jmen cechmistrů, kteří ukončili svůj mandát předčasně, v rozšířených pamětních zápisech o obnově městských rad nebo z poznámek v cechovních knihách. Ačkoliv je studovaný vzorek takových případů poměrně malý, je i přesto dostatečně reprezentativním pro celou skupinu. Můžeme tak z něho vybrat modelové příklady, na jejichž základě popíšeme obecně platné principy.

Způsoby zániku funkčního období cechmistrů můžeme rozdělit do dvou základních skupin, a to na řádné a neřádné. Pokud cechmistr ukončil své působení v čele sdružení řádně, mohl se kdykoliv na tuto pozici vrátit. K tomu ostatně docházelo v raném novověku poměrně běžně. V 16. století nejčastěji v souvislosti se systémem mandátů, kdy se cechmistrů v této funkci střídali, později zejména tehdy, když se nečekaně uvolnilo místo ve vedení cechu. V takovém případě mistři často pověřili dočasným vedením cechu osobu, která již měla s výkonem této funkce dřívější zkušenosti. Naproti tomu, pokud cechmistr neukončil své funkční období řádně, uzavřel si tím cestu k budoucímu znovuzvolení.

Proces řádného ukončení cechmistrovské funkce se ve sledovaném období proměňoval, a to v přímé závislosti na končícím systému mandátů. Dokud docházelo k pravidelnému kaž-

doročnímu obnovování rady (a tedy i městských úředníků a představených cechů), bylo ze strany konšelů vyžadováno, aby každý cechmistr dokončil svůj roční mandát. Když v roce 1553 zažalovali představení novoměstské organizace kloboučníků Řehoře Hlůmu, že zanedbává své cechmistrovské povinnosti, bylo jim proto odpovězeno, že „jsú jiné osoby na úřadech, zde i v dolejším městě, ježto by rády z těch prací byly propuštěny, ale nemohou býti propuštěny, pokudž obnovení úřaduov nebude“. Konšelé Nového Města pražského tak tehdy odmítli uvolnit Řehoře Hlůmu z cechmistrovské funkce mimo termín pravidelné obnovy.²¹⁷ Naproti tomu čteme v osmdesátých letech 16. století, že na Novém Městě pražském byl kožešnický cechmistr Jan Málodobry „propuštěn z toho na jeho snažnou žádost“.²¹⁸ Na těchto případech je patrný posun, ke kterému došlo v důsledku prodloužení doby mezi jednotlivými obnovami městských rad.

V 17. a 18. století bylo naprosto běžné, že chtěl-li cechmistr ukončit řádně své působení v čele organizace, měl na výběr ze dvou možností: buď se neucházet o znovuzvolení v souvislosti s potvrzováním cechmistrů po proběhlé obnově městské rady, nebo na svůj post rezignovat v mezidobí. V druhém případě musel svůj záměr nejprve oznámit ostatním cechmistrům, poté dalším členům cechu a nakonec požádat městskou radu o uvolnění ze svěřené funkce. Ve své žádosti musel své důvody dostatečně vysvětlit, protože záleželo pouze na konšelech, zda jeho prosbě vyhověli. Pokud s tím členové městské rady souhlasili, konala se v krátké době volba nového vedení. V případě, že rezignoval přední cechmistr, byl vyhotoven inventář cechovního majetku a provedena uzavírka účetnictví. Obojí pak bylo předáno spolu s pokladnicí a klíčem od ní novému přednímu staršímu, do jehož domu bylo vše slavnostně přeneseno.²¹⁹

Důvody, proč cechmistr rezignoval nebo se již znovu neucházel o potvrzení ve funkci, byly různé. Nejčastější příčinu představovaly zdravotní problémy nebo vysoký věk. V letech 1618–1627 mohlo hrát velkou roli i vyznání. Zatímco po propuknutí druhého stavovského povstání bylo překážkou katolické vyznání (např. Jan Dominik de Barifis, viz 4.1), v období po bitvě na Bílé hoře v listopadu roku 1620 naopak to nekatolické. I když ve dvacátých letech 17. století nenastaly hromadné personální obměny ve vedení pražských cechů, je zřejmé, že konfesijní příslušnost hrála v období počátků rekatolizace významnou úlohu. Na základě rekonstruovaných řad představených jednotlivých pražských pořádků lze usuzovat, že valná

²¹⁷ AMP, SÚKR, sign. 1422, fol. 391r.

²¹⁸ Tamtéž, sign. 96, fol. 105r.

²¹⁹ V poslední době popsala podrobně tyto procesy Radka Heisslerová na příkladu malířských cechů Nového Města pražského a Malé Strany. R. HEISLEROVÁ (ed.), *Malostranský cech*, s. 50; TÁŽ (ed.), *Malíři Nového Města pražského v období baroka*, s. 56.

většina cechmistrů nekatolického vyznání si vybrala konverzi a zůstala ve svých funkcích. Pouze malá část z nich zvolila odchod do exilu.²²⁰

O tom, že motivace pro ukončení svého působení v čele cechu mohly být velice různorodé, svědčí příklad Matěje Červenky, představeného staroměstského cechu ševců. Ten na počátku osmdesátých let 16. století opustil svou funkci, protože odešel „na vojnu k hispánskému králi“.²²¹ Tímto případem se postupně dostáváme ke druhé skupině způsobů ukončení funkčního období, a to k těm neřádným. I když to nevíme přesně, tak lze jen stěží předpokládat, že dotyčný Červenka čekal s realizací svých záměrů na svolení konšelů a zkrátka odešel.

Vyloženě neřádným způsobem a narychlo opustil svou funkci na počátku třicátých let 17. století Tomáš Keller, který byl představeným staroměstského cechu kočích. O jeho motivacích se můžeme pouze dohadovat, ale s ohledem na probíhající rekatolizaci lze uvažovat i nad tím, že jeho útěk měl náboženské důvody. Píší útěk, protože před svým odchodem vybral všechnu hotovost z cechovní pokladnice, která byla u něj coby předního staršího uložena.²²²

V případech neřádného ukončení funkčního období bylo běžnější, že cechmistra z jeho postu odvolali konšelé. K tomu docházelo zejména tehdy, pokud se dotyčný dopustil nějakého zločinu nebo nečestného jednání. Tak byl roku 1641 zbaven cechmistrovské funkce představený novoměstských pokrývačů Václav Rybička „pro cizoložstvo, kteréhož se s tchýní svou za dlouhé časy dopouštěl“.²²³

Dalším důvodem pro odvolání mohlo být pochybení cechmistrů při výkonu funkce. Na počátku devadesátých let 16. století byli odvoláni všichni představení staroměstské organizace mečířů, protože „tito zle [cech – pozn. autora] spravovali, jsou dolů svrženi“.²²⁴ V tomto konkrétním případě je pozoruhodnou okolností, že někteří z odvolaných cechmistrů, konkrétně Jan Koldínský a Bartoloměj Richter, se po několika letech do čela cechu vrátili. Na Novém Městě pražském byli zase v roce 1581 odvoláni starší truhláři Mikuláš Třeškovský a Vilém Vejr za to, že uspořádali kvartální schůzi bez předchozího dovolení královského rychtáře. Tito dva byli nejprve uvězněni a krátce po jejich propuštění se konala obnova městské rady, při které noví konšelé jmenovali jiné vedení cechu.²²⁵

Přirozeně vůbec nejčastější příčinou zániku funkčního období cechmistra bylo jeho úmrtí. O tom svědčí časté křížky u jmen představených cechů, které nacházíme v rozšířených pamět-

²²⁰ Jejich jména podchytili ve svých seznamech pobělohorských emigrantů Václav Líva a Lenka Bobková. Václav LÍVA, *Studie o Praze pobělohorské I. Emigrace*, SPDHMP 6, 1930, s. 357–415 (zde s. 368–413); Lenka BOBKOVÁ (ed.), *Exulanti z Prahy a severozápadních Čech v Pirně v letech 1621–1639*, Praha 1999.

²²¹ AMP, SÚKR, sign. 96, fol. 20v.

²²² Tamtéž, sign. 1757, s. f.

²²³ Tamtéž, sign. 97, fol. 56v.

²²⁴ Tamtéž, sign. 69, fol. 116r.

²²⁵ Tamtéž, sign. 96, fol. 13r, 20r.

ních zápisech o obnovách městských rad, spolu se jmény jejich nástupců. Úmrtí ze své podstaty nepatří ani mezi řádné, ani mezi neřádné způsoby ukončení působení v čele cechu, ale jednalo se vždy o mimořádnou událost, na niž musel cech neprodleně zareagovat. Byla svolána schůze, na které byl zvolen na prázdné místo nový starší. Jak už bylo řečeno výše, velmi často mistři vybrali některého z vysloužilých cechmistrů, který se stal ve velmi krátkém čase plnohodnotnou náhradou. Pokud zemřel řadový cechmistr, byla tím nastalá situace snadno vyřešena. Jinak se muselo postupovat v těch případech, kdy se úmrtí týkalo předního staršího.

Předně bylo potřeba uzavřít cechovní účetnictví a vyhotovit soupis cechovního majetku, aby po cechmistrově skonu nedošlo v nastalých zmatcích ke zpronevěře cechovních financí nebo krádeži jednotlivých kusů výbavy. V tuto chvíli vstoupila do celého procesu nejčastěji vdova po zemřelém, na kterou přešla zodpovědnost za účetní uzávěrku. Ta i zpravidla předala pokladnici nástupci svého manžela.²²⁶ Předání nemuselo být vždy bezproblémové, jak o tom svědčí případ Václava Kocha, předního cechmistra novoměstských mečířů. Po jeho smrti totiž pozůstalá vdova Anna nepředala majetek organizaci, a tak se dostal až do její pozůstalosti. V inventáři z roku 1604 čteme: „*V druhé truhlice [!] žluté: pokladnice železná, pečeť stříbrná, registra a kroužek vosku. Oznameno, že to jest a náleží řemesla mečířského pořádku.*“²²⁷ Z pramenů nejsme schopni zjistit, jak dlouhá doba uplynula mezi úmrtím cechmistra a pořízením inventáře Anny Kochové, ale je jisté, že minimálně několik měsíců (a možná i pár let) se mečíři nebyli schopni dostat k nejdůležitějším částem cechovního majetku. Vše tedy záleželo na spolupráci mezi cechem a pozůstalými, ať už se jednalo o vdovu nebo jiného dědice.

Doposud jsme řešili pouze ty případy, kdy chtěl své působení v čele organizace ukončit samotný cechmistr nebo kdy byli představení odvoláni městskou radou. V praxi ale nutně muselo docházet také k situacím, kdy o sesazení cechmistra stáli řadoví mistři, kteří ho do této funkce zvolili. Měla i členská základna cechu nějakou možnost zasáhnout do personálního složení vedení organizace? Mohli iniciovat svolání schůze, na níž by se hlasovalo o sesazení cechmistra? Vše nasvědčuje tomu, že tak jednoduché to nebylo. V pramenech nalézáme žádosti o odvolání cechmistrů, které mistři vždy adresovali městské radě. To samo o sobě svědčí o tom, že měli v tomto ohledu svázané ruce. Ve své podstatě mohli pouze iniciovat sesazení cechmistra, vždy ale záleželo na rozhodnutí konšelů, zda k němu skutečně došlo.

Celý proces si můžeme podrobně popsat na případu Marka Mittera, který byl z postu představeného malostranského cechu zámečníků mistry odvoláván dokonce dvakrát – jednou

²²⁶ Jako příklad můžeme uvést situaci, která nastala po smrti Jana Kotvy, předního cechmistra staroměstských kočích (podrobněji viz 4.2). Tři předávání pokladnice vdovou v rozpětí let 1584–1678 sledujeme u staroměstských šmukýřů. AMP, SÚKR, sign. 163, fol. 2r, 10v, 14r.

²²⁷ Tamtéž, sign. 1210, fol. 181r.

úspěšně a podruhé nikoliv. Marka Mittera lze poprvé doložit ve funkci cechmistra zámečníků na Malé Straně k roku 1653.²²⁸ V roce 1656 se na malostranskou radu obrátili zámečníci ze všech tří pražských měst se žalobou, že Marek Mitter provozuje dva krámy, což bylo proti platným zásadám. Ačkoliv se žalovaného nejprve malostranští radní zastali, po předložení důkazů pražskými cechy jim vyšli vstříc.²²⁹ Výsledkem bylo, že byl z funkce cechmistra sesazen a mezi cechmistry chyběl i po další proběhlé obnově městské rady, k níž došlo roku 1658.²³⁰ Je nasnadě, že celá kauza výrazným způsobem poškodila jeho kredibilitu a malostranští mistři již nestáli o to, aby nadále vedl jejich organizaci. A konšelé s tím souhlasili.

Je proto s podivem, že již roku 1661 zastával Marek Mitter opět cechmistrovskou funkci, a to dokonce na pozici předního staršího.²³¹ Jeho spolubratři mu patrně jeho někdejší prohřešky odpustili a svěřili mu tuto prestižní úlohu, v níž byl potvrzen i v roce 1666.²³² Záhy po tomto potvrzení však opět přišly problémy. Přestože neznáme podrobnosti kauzy, do níž se Mitter roku 1667 zapletl, víme jen, že nějakým způsobem poškodila jeho pověst.²³³ To odstartovalo v nadcházejících letech opětovné snahy mistrů o jeho odvolání.²³⁴ Přestože dosáhli dílčího úspěchu, když od něj byla dočasně odvezena cechovní pokladnice, na pozici předního cechmistra zůstal. Navzdory velké nevoli ostatních členů cechu a zbylých cechmistrů byl na tomto postu potvrzen i v roce 1670.²³⁵ I když dozvuky celé rozepře nacházíme ještě v roce 1671,²³⁶ Marek Mitter zůstal v čele cechu po celá sedmdesátá léta 17. století.²³⁷ Jediné, čeho mistři dosáhli, že po roce 1670 již nebyl předním cechmistrem.

Z tohoto příkladu je patrné, že mistři měli pouze omezené možnosti „zezdola“ sesadit nevyhovujícího cechmistra, pokud měl zastání u konšelů. Ve všech případech, kdy si členové některého cechu stěžovali na své vedení, podávali samotný návrh městské radě zbývající cechmistři. Pokud by mistři nenašli podporu pro své výhrady ani mezi nimi, neměli vůbec žádnou možnost, jak projevit svou nespokojenost. V tomto ohledu byly cechovní schůze coby samosprávný prvek, který hrál v ustanovování cechmistrů zcela zásadní roli, z celého procesu odvolání z funkce vynechány.

²²⁸ Tamtéž, sign. 1488, fol. 72r; KNM, sign. III B 3, fol. 325v.

²²⁹ AMP, SÚKR, sign. 1489, fol. 57v, 60v.

²³⁰ Tamtéž, fol. 180v; KNM, sign. III B 3, fol. 355r.

²³¹ AMP, SÚKR, sign. 1491, fol. B 2v; KNM, sign. III B 3, fol. 378r.

²³² AMP, SÚKR, sign. 1492, fol. I 50r; KNM, sign. III B 3, fol. 402v.

²³³ Podobný případ, kdy poškozená pověst vedla ke snahám o odvolání cechmistra, popsal ve své práci Thomas Buchner. T. BUCHNER, *Möglichkeiten von Zunft*, s. 195.

²³⁴ Celá kauza je zachycena pouze ve formě zápisů z jednání městské rady, kde chybí detailnější popis jejího průběhu. AMP, SÚKR, sign. 1492, fol. K 35v, L 15r, L 18r, L 59v–L 60r, M 24v, M 38r,

²³⁵ AMP, SÚKR, sign. 1493, fol. O 1r; KNM, sign. III B 3, s. f.

²³⁶ AMP, SÚKR, sign. 1493, fol. Q 8r.

²³⁷ Tamtéž, sign. 1493, fol. P 58r; KNM, sign. III B 3, fol. 431v, 449r, 470r.

2.3 Počty a složení cechmistrů

Dřívější badatelé o pražských ceších věnovali poměrně velkou pozornost otázce, kolik cechmistrů stálo v čele jednotlivých organizací. Již v nejstarších pramenech k profesním sdružením v pražském souměstí (a to zejména na Starém Městě pražském) se nejčastěji setkáváme s počtem čtyř představených, což byl v období pozdního středověku pomyslný ideál. Čtyři mistry si měli ze svého středu volit staroměstští zlatníci již na konci 13. století a čtyři byli i přísazní mistři v nejstarších dochovaných normativech staroměstských cechů (zlatníků z roku 1324, krejčích z roku 1341).²³⁸ V artikulích z 15. století se již setkáváme s různými počty představených, a to nejčastěji dvou nebo čtyř osob v závislosti na velikosti cechu.²³⁹ V případě malé organizace, která sdružovala jen několik málo mistrů, mohl být cechmistr dokonce jediný, jak tomu bylo ve čtyřicátých letech 15. století u novoměstských uzdářů. Samotné ustanovení dokonce připouštělo, že kdyby se počet členů cechu v budoucnu zvýšil, měli si volit představené dva.²⁴⁰ Uzdářské artikule jsou jednoznačným dokladem toho, že počet představených úzce souvisel s počtem sdružených mistrů a mohl být upravován v závislosti na jeho proměnách.

To je velice důležitý poznatek, protože v raném novověku sledujeme v počtech cechmistrů pražských organizací poměrně velkou nahodilost. Ačkoliv Josef Emler podává hned v úvodu své studie přehled, kolik osob stálo v čele jednotlivých cechů,²⁴¹ pravdou je, že ve sledovaném období nebyl počet představených pro sdružené mistry nijak závazný. Pokud vyvstala potřeba dalšího cechmistra, nebo naopak byl cech v úpadku a nebylo pro stávající představené dostatečné využití, bylo možné krátkodobě či dlouhodobě jejich počet navýšit či redukovat. O této flexibilitě svědčí i skutečnost, že jen výjimečně bylo v artikulích uvedeno, kolik osob mělo stát v čele organizace. Když už tuto informaci v ustanoveních nalezneme, jedná se spíše o jakýsi anachronismus. Jako příklad uveďme staroměstský cech kočích a jejich statuta z roku 1576, podle nichž měli cech spravovat a řídit čtyři cechmistři.²⁴²

Cech staroměstských kočů ostatně může posloužit jako vhodný příklad toho, jak málo byl počet cechmistrů (v tomto případě dokonce stanovený v artikulích) v raném novověku závazný. Až do počátku dvacátých let 17. století je patrná snaha dodržovat předepsaný počet. I v tomto období však nalezneme roky, kdy jejich počet kolísal – v letech 1608–1611 a 1622–1623 byli představení jenom tři, naproti tomu v roce 1602 a 1624–1625 jich bylo dokonce pět.

²³⁸ Viz pozn. č. 150, 151 a 153.

²³⁹ V. V. TOMEK (ed.), *Artikule cechů pražských*, s. 456, 460.

²⁴⁰ Tamtéž, s. 446–447.

²⁴¹ J. EMLER, *Řemeslničtí pořádkové pražští*, s. 516–517.

²⁴² AMP, Sbírka listin, sign. AMP PGL II – 87.

Od roku 1626 stáli v čele organizace již jenom dva starší, pouze mezi lety 1630–1636 stoupl přechodně jejich počet na tři. V počtu dvou osob vykonávali funkci cechmistra staroměstští kočí až do první poloviny 18. století.

U většiny cechů se i nadále setkáváme se sudými počty představených, tedy nejčastěji byli cechmistrři čtyři nebo dva. Výjimkou však nejsou ani lichá čísla starších mistrů – jeden, tři nebo pět. S nejvyššími počty starších se setkáváme u těch organizací, které byly zároveň delegovanými soudy – osmipanské úřady (zde byl název soudu odvozen od počtu cechmistrů), konířské a poříční právo, kde počet soudců postupně narůstal ze šesti na osm. Již od pozdního středověku stálo nejvíce osob v čele mlynářského cechu, který byl zároveň vrchní instancí pro spory „o vodu“ v celém Českém království (viz 3.4.1). Zemských přísežných mlynářů bylo po celé sledované období mezi osmi a dvanácti.

Z toho, co jsme si zde prozatím o počtech cechmistrů řekli, vyplývá, že sledování jejich vývoje může mít poměrně velkou výpovědní hodnotu pro studium dějin jednotlivých organizací, popř. výrobních odvětví. Zatímco dlouhodobé navýšení počtu cechmistrů odráželo rozvoj sdružených profesí a nárůst mistrů, opačný trend je dokladem stagnace a úpadku. Na druhou stranu není dobré přikládat přílišnou váhu úplně každé změně počtu, ta mohla být způsobena aktuální potřebou, která nemusela s dlouhodobým trendem nijak souviset.

Vedle počtu cechmistrů je možné studovat i jejich složení, které v minulosti odráželo profesní a místní specifika každé organizace. Nejprve se zastavme u profesní struktury vedení organizace, která byla řešená zejména v těch případech, kdy cech sdružoval mistry několika různých řemesel. Velmi často byla v takových případech jedna živnost ve sdružení dominantní, té pak náležel post předního staršího. Jako příklad můžeme uvést pražské cechy malířů nebo zámečnicků. Ostatní organizované profese však stály o to, aby i ony měly ve vedení cechu své zastoupení. To ostatně dokládá spor, který se na konci 16. století rozhořel v rámci platněřské organizace na Starém Městě pražském, která již od středověku sdružovala mistry více kovodělných profesí. Až do poloviny devadesátých let bylo běžné, že jedním ze čtyř představených cechu byl vždy jehlář. Když někdy kolem roku 1598 po smrti Petra Jehláře byl cechmistrem zvolen zástupce jiné profese, vznesli jehlářští mistři na městskou radu žádost, aby i oni měli mezi cechmistry své zastoupení, jak bylo do té doby běžnou praxí. Konšelé jim vyhověli s tím, že ke stávajícím čtyřem starším mistrům přibude přechodně pátý, který bude vybrán právě z jehlářů.²⁴³ Velice podobný příklad se v 16. století řešil i v krakovském cechu kovodělných profesí.²⁴⁴

²⁴³ AMP, SÚKR, sign. 1286, fol. 279v.

²⁴⁴ M. KRÓL, *Cechy krakowskie*, s. 84–85.

Z hlediska profesního zastoupení ve vedení cechu je patrně nejzajímavější staroměstská organizace malířů, která již od svých počátků sdružovala mnoho dalších řemesel. Ve vůbec nejstarších artikulích tohoto sdružení z roku 1348 bylo ustanoveno, že *bratrským mistrem* (osobou stojící v čele organizace ve smyslu předního staršího) se mohl stát vždy pouze malíř. Toto pravidlo mělo malířům zajistit dominantní postavení ve společné organizaci, v níž působili i iluminátoři, štítaři, řezbáři, zlatotepci, krumplíři, sklenáři, pergameníci nebo knihaři. Postupně byl stálý podíl na správě cechu přiznán i dalším profesím, které se v průběhu pozdního středověku a raného novověku v rámci společné organizace emancipovaly natolik, že dosáhly rovnoprávného postavení s malíři. Prvním takovým řemeslem bylo sklenářství, které nejpozději v roce 1458 vystupuje v pozici druhé cechovní profese.²⁴⁵ V privilegii, které vydal staroměstsko-malostranskému malířskému cechu Rudolf II. v roce 1595, bylo podobné postavení přiznáno ještě třetí živnosti, a tou bylo krumplářství.²⁴⁶ Přestože ve vedení organizace nacházíme v 17. století zástupce všech tří profesí, na pozici předního cechmistra se střídali výhradně malíři. A toto nepsané pravidlo platilo až do zrušení staroměstského malířského sdružení na počátku osmdesátých let 18. století. Popsané dominantní postavení malířů ve společné organizaci bylo dokonce důvodem, proč v druhé polovině 17. století opustili řezbářští mistři staroměstský cech.²⁴⁷

Do personálního složení cechmistrů se vedle vykonávané profese mohla promítat i městská příslušnost, a to v těch případech, kdy organizace sdružovala mistry z několika částí pražského souměstí. Řeč je o tzv. meziměstských ceších, které byly s ohledem na těsné sousedství pražských měst poměrně častým jevem.²⁴⁸ Již od pozdního středověku bylo běžné, že mistři ze dvou či dokonce všech tří pražských měst byli sdruženi ve společné organizaci. Důležitým momentem ve vývoji meziměstských cechů bylo spojení pravobřežní Prahy v letech 1518–1528. V průběhu sledovaného období, a to zejména v průběhu 18. století, je patrný trend vytváření cechů celopražských, přičemž tento proces byl završen po spojení pražských měst v roce 1784.

Meziměstské cechy můžeme rozdělit do dvou skupin, a to s ohledem na to, jak moc se jejich charakter promítal do jejich správy a složení cechmistrů. První skupinu tvořily meziměstské cechy s decentralizovanou správou. Takový svazek byl víceméně formální, mistři sice mohli prodávat své výrobky v kterémkoliv ze sdružených měst, cechy v jednotlivých městech si ale zachovávaly svou právní subjektivitu. To znamenalo, že měly vlastní pokladnu i vedení.

²⁴⁵ Z toho roku pocházejí artikule adresované cechu malířů a sklenářů, tedy obě řemesla v té době byla víceméně rovnocenná. V. TOMEK (ed.), *Artikule cechů pražských*, s. 474–476.

²⁴⁶ K. CHYTL, *Malířstvo pražské*, s. 318

²⁴⁷ R. HEISLEROVÁ, *Malíři Nového Města pražského a vzestup jejich cechu*, s. 23–25.

²⁴⁸ Více o instituci meziměstských cechů viz J. SMRŽ, *Cechy v pražských městech*, s. 91–93.

Cechmistrů z jednotlivých měst se spolu radili o důležitých záležitostech na společných schůzích a ve vztahu k vrchnosti vystupovali jednotně. Tento typ společné organizace sledujeme v raném novověku například u pražských kožešníků nebo řezníků.²⁴⁹

Druhý typ meziměstského cechu představovaly organizace s centralizovanou správou. V takovém případě existovala pokladnice jediná a i vedení bylo společné. Bylo žádoucí, aby postavení všech zúčastněných mistrů bylo co nejvíce rovnocenné, proto se v ideálním případě měli na vedení cechu podílet zástupci každého ze zúčastněných měst. Příkladem meziměstského cechu, v němž si byli mistři z jednotlivých měst skutečně rovni, bylo společné sdružení kameníků tří pražských měst, které vzniklo na přelomu let 1740 a 1741. V artikulích této organizace nacházíme jednak zásadu o paritním zastoupení všech tří pražských měst na správě organizace, jednak ustanovení o pravidelném střídání místa uložení pokladnice tak, aby každý rok byla v jiném ze sdružených měst. Spolu s pokladnicí se tak každoročně měnilo i sídlo cechu a mistři žádné části pražského souměstí nebyli dlouhodobě zvýhodněni oproti ostatním.²⁵⁰

Bohužel častěji se setkáváme s tím, že zástupci jednoho z organizovaných měst zaujímali ve společném sdružení významnější postavení na úkor mistrů ze zbývajících měst. Jako modelový příklad může posloužit celopražský cech pokrývačů a jeho artikule z roku 1583. V nich lze nalézt ustanovení o sídle cechu a složení cechmistrů v tomto znění: „*Takový pak pořádek cechovní nikdež jinde nežli v Starém Městě pražském držán i také přední starší vždyckny Starého Města pražského zvolování býti mají, u kteréhož pokladnice, pečeť i jiné všechny spravedlnosti chovány a nalézány ke všem potřebám téhož pořádku býti mají. K tomu pak staršímu přednímu staroměstskému mají dva jiní mistři za starší přidání býti, jeden z Nového a druhý z Menšího Měst pražských.*“²⁵¹ Podobně explicitně to bylo stanoveno i v případě celopražské organizace kuchařů, u nichž bylo pravidlem, že „*pokladnice v Starém Městě zůstávati má*“.²⁵²

I když většinou zaujímali výsadnější postavení mistři Starého Města pražského, jsou známy i případy, kdy tomu tak nebylo. Celopražský cech barvířů a mandlířů pláten, který byl po roce 1562 i cechem zemským, měl v druhé polovině 16. století sídlo pouze na Novém Městě pražském. Staroměstští mistři získali paritní podíl na správě sdružení až po vydání confirmace artikulí Rudolfem II. v roce 1596.²⁵³ Příkladem celopražského cechu, který měl dlouhodobě

²⁴⁹ Tamtéž, s. 195–196, 306.

²⁵⁰ AMP, Cech zedníků a kameníků Praha, inv. č. 1, fol. 17v, 18r, 19r.

²⁵¹ AMP, SÚKR, sign. 2214, fol. 263r.

²⁵² Antonín RYBIČKA, *O bývalém pořádku mistrů a kuchařů Pražských*, Lumír 8, 14. 1. 1858, č. 2, s. 36–40 (zde s. 38).

²⁵³ J. SMRŽ, *Cechy v pražských městech*, s. 114.

sídlo na Malé Straně je pak organizace sdružující všechny pražské puškaře a pažbaře. Víme o tom ze žádosti, kterou roku 1668 adresovali staroměstští mistři vedení cechu na Malé Straně, aby byla pokladnice přenesena do Starého Města pražského.²⁵⁴ Této prosbě malostranští cechmistři nevyhověli a sídlo celopražského sdružení zůstalo i nadále na levém břehu Vltavy.²⁵⁵

Popsané příklady ukazují, jak moc o velikosti, složení i charakteru organizace může vypovědět podrobný rozbor osob, které stály v jejím čele. Zároveň však ukazují, že funkce cechmistra mohla sloužit (a často i skutečně sloužila) jako prostředek k posílení pozice určité frakce v rámci cechovní organizace. Touto frakcí mohli být mistři stejné profese v rámci společného sdružení více řemesel nebo řemeslníci z jednoho města v případě cechů meziměstských. Nezřídka musela do těchto vnitrocechovních záležitostí vstoupit městská rada, která se snažila vzniklé spory urovnat a prostřednictvím nového normativu obnovit rovnováhu mezi znesvářenými stranami. Pokud již nebyl smír možný, zpravidla konšelé rozhodli o vzniku dvou samostatných organizací.

2.4 Práva a povinnosti cechmistrů v rámci cechu

Složením přísahy městské radě na sebe nově zvolený cechmistr převzal všechna práva a povinnosti, které z jeho nového postavení vyplývaly. V první řadě mu měla být ze strany všech členů cechu, ať už se jednalo o učedníka, tovaryše či mistra, prokazována náležitá vzájemná úcta a měla být respektována veškerá vydaná nařízení. V opačném případě hrozilo řemeslníkům vyloučení z cechu „*pro neposlušnost svou a zpouru*“.²⁵⁶ Cechovní artikule, které se zabývají podřízeným postavením řadových členů organizace vůči jejich představeným, v tomto vyznívají poměrně nekompromisně.²⁵⁷ Cechmistři byli ve vztahu k mistrům garanty dodržování cechovních artikulí, a to jak v těch případech, které byly pro sdružené mistry výhodné (zejména ochrana jejich práv na trzích), tak i v těch, kdy některý z řadových členů dostal trest za porušení některého ustanovení statut. Případné přestupky mistrů nesměly být přehlíženy, neboť v takových případech hrozil postih naopak cechmistrům.²⁵⁸ Představení cechu zároveň byli jedinou instancí, která mohla mistrům udělit výjimku z ustanovení cechovních artikulí, pokud o ni s předstihem požádali.

²⁵⁴ AMP, SÚKR, sign. 1492, fol. M 43r.

²⁵⁵ J. SMRŽ, *Cechy v pražských městech*, s. 291.

²⁵⁶ Úryvek byl převzat z artikulí celopražského cechu pokrývačů z roku 1583. AMP, SÚKR, sign. 2214, fol. 263v.

²⁵⁷ Podobně je to např. i v artikulích staroměstského cechu šmukýřů z roku 1584. AMP, Sbírk listin, sign. AMP PGL II – 67.

²⁵⁸ M. KUČEROVÁ, *Příspěvky k dějinám cechů*, s. 47.

V souvislosti s artikulemi je namístě připomenout, že to byli právě cechmistrři, kteří vyjednávali s nadřízenými orgány vydání nového normativu nebo confirmaci starších práv. A byli to pouze oni, kdo mohli rozhodnout o přenesení některých svých pravomocí na nižší instanci. Tou byly nejčastěji tovaryšské organizace (tzv. menší pořádky), které zajišťovaly dohled nad vandrujícími řemeslníky. Menší pořádky disponovaly určitou mírou samosprávy, měly vlastní pokladnici a představené, kterými byli od cechmistrřů jmenovaní starší tovaryši.²⁵⁹ Právě na ně představení mistrovských organizací delegovali část svých správních pravomocí. Cechmistrři ze své autority vydávali artikule těchto menších pořádků a zároveň byli vrchní instancí ve veškerých sporných záležitostech.

Zikmund Winter napsal, že činnosti spojené s výkonem cechmistrovské funkce lze rozdělit do tří skupin – na záležitosti fiskální, kontrolní a soudní.²⁶⁰ Jinak řečeno, že cechmistrři měli na starosti správu cechovních financí, dohlíželi na kvalitu produkce členů cechu a měli nad nimi delegovanou soudní pravomoc v méně závažných sporech a hospodářských záležitostech. Winter ve svém výčtu ale opomněl další, poměrně důležité oblasti činnosti představených cechů. Nechtěně tak redukoval celou širší cechmistrovských povinností. Minimálně bychom měli doplnit funkci organizační a správní, dále reprezentativní a rovněž zákonodárnou. To znamená, že zajišťovali chod organizace, zastupovali cech ve veřejném prostoru i při všech úředních jednáních a do určité míry byli oprávněni vydávat pravidla a řády, jako např. artikule menších pořádků, jak již bylo uvedeno výše.

Vedle všech těchto činností hráli cechmistrři důležitou roli v profesním životě každého člena cechu. Artikule pražských sdružení jsou plně ustanovení, která předepisují každý důležitý krok ohlásit či přímo vykonat před cechmistry. Žádný mistr nemohl o své vůli přijmout učeníka, aniž by nejdříve nezískal povolení cechmistrřů. Samotný zápis chlapce do učení včetně předložení požadovaných dokumentů a prezentace dvou rukojmí probíhal před cechmistry. A byli to opět oni, kdo mu po absolvování učebních let a závěrečné zkoušky dali před zraky celého cechu „za vyučenou“.

U těch cechů, které neměly menší pořádky, zajišťovali cechmistrři veškeré úkony související s péčí o vandrující tovaryše. Ti se po svém příchodu do města ohlásili v sídle cechu a čekali, zda jim starší zprostředkují práci u některého z mistrů. Pokud se nepodařilo, dostali z cechovní pokladnice finanční obnos, který jim měl pomoci v cestě do dalšího města. Péče o vandrující tovaryše musela být poměrně náročná, a není proto divu, že ji cechmistrři rádi

²⁵⁹ Např. u celopražského cechu barvířů a mandlířů pláten k tomu docházelo pravidelně vždy na sv. Martina.

AMP, Sbírnka listin, sign. AMP PGL II – 54, fol. 4r.

²⁶⁰ Konkrétně to Zikmund Winter napsal takto: „*Cechmistrovské funkce, práva a povinnosti, lze shrnout ve trojí kategorii: týkaly se nejprve stránky finanční; druhé, stránky dohlédací; třetí, jurisdikce nad členy.*” Z. WINTER, *Český průmysl*, s. 102.

přenechávali samotným tovaryšům. Avšak i v těch případech, kdy většinu z výše uvedených úkonů zajišťovali starší tovaryši, zůstával vrchní dohled nad mladými řemeslníky v rukách cechmistrů. I nadále tak kontrolovali dodržování pracovní doby ze strany tovaryšů a v případě některých cechů máme doklady o tom, že starší mistři rozhodovali o jejich pracovní neschopnosti a případné finanční podpoře z pokladnice menšího pořádku po dobu jejího trvání.²⁶¹

Pokud se chtěl nějaký řemeslník usadit ve městě a zřídit si v něm dílnu, opět to byli cechmistři, kteří hráli v procesu udělování mistrovského práva nezastupitelnou úlohu. A ani jako mistr a cechovní spolubratr se z jejich sféry vlivu nevymanil, ba právě naopak. Jeho práce, osobní život i jeho mravopověstnost, to vše tvořilo jednu z hlavních náplní cechmistrovy práce. A právě vztahu cechmistrů k cechu a cechovním mistrům je věnována následující podkapitola.

2.4.1 Právní jurisdikce nad členy cechu

Cechovní organizace představovaly ve středověkých městech způsob, jak na nejnižším stupni efektivně organizovat městské obyvatelstvo při mimořádných událostech (např. požár) nebo pro berní účely. Profesní sdružení však vytvářela nejnižší stupeň městské správy i v mnoha dalších oblastech života a sloužila také jako první soudní instance v méně závažných záležitostech. Cechmistři měli primárně udržovat pořádek mezi členy sdružení a cechovní schůze v tomto ohledu vytvářela platformu pro řešení vzájemných sporů, které se nejčastěji týkaly vedení dílen či prodeje výrobků. Doklady o této soudní funkci cechmistrů nalezneme i v nejstarších dochovaných artikulích pražských zlatníků a malířského sdružení.²⁶² Dále mohli cechmistři trestat členy cechu za morální prohřešky.²⁶³ Z období přelomu pozdního středověku a raného novověku pochází velké množství dokladů o tom, že se na cechmistry obraceli i měšťané, kteří chtěli žalovat některého z cechovních mistrů. V takových případech mohli představení cechu kauzu soudit pouze tehdy, pokud se týkala kvality práce, menších dluhů nebo drobných sousedských provinění. Závažnější spory vždy náležely před městské soudy.

Podle zjištění Zikmunda Wintera byly soudní pravomoci cechů v královských městech na sklonku středověku rozsáhlejší, než jak tomu bylo u organizací ve městech poddanských. V průběhu 16. století mělo dojít k jejich výraznému omezení, a to v důsledku politiky Ferdi-

²⁶¹ Doklady o této praxi pocházejí z artikulí celopražského cechu barvířů a mandlířů pláten z roku 1596. AMP, Sbirka listin, sign. AMP PGL II – 54, fol. 5r.

²⁶² F. MENČÍK (ed.), *Pořádek bratrstva zlatnického*, s. 263; H. Pátková, *Pražské malířské sdružení*, s. 11.

²⁶³ Stejně tomu bylo i v dalších evropských městech, např. Bratislavě. V. SEGEŠ, *Remeslá a cechy*, s. 43.

nanda I.²⁶⁴ Klíčovou úlohu lze v této souvislosti přisoudit událostem, které následovaly po porážce prvního stavovského povstání v roce 1547, i když podřízení cechů dohledu královských rychtářů nemělo na soudní pravomoci cechmistrů konkrétní dopad. Lze proto spíše předpokládat, že bylo od druhé poloviny 16. století snazší se od rozsudku cechmistrů odvolat ke královskému rychtáři, později k cechovním inspektorům či přímo k městské radě.

V jakých oblastech tedy měli cechmistrři ve sledovaném období soudní pravomoci nad členy sdružení? V první řadě se jednalo o prohřešky proti pravidlům fungování cechovní organizace. Do této kategorie spadaly drobné přestupky, jako pozdní příchod na mši, kvartální schůzi nebo na pohřeb některého z mistrů, stejně jako neomluvená neúčast na některé z těchto událostí. V takových případech cechmistrři pouze vyměřili členům malou pokutu v penězích nebo librách vosku. Mnohem závažnějším proviněním bylo neuctivé chování na cechovní schůzi, nebo pokud do shromáždění přišel kdokoliv ozbrojen. V takovém případě hrozilo pachateli i několik dní v městském vězení. Posledním pravidlem, které bývalo ze strany mistrů často porušováno, bylo vyzrazení interních informací z dění v cechu (dobově „*tejnosti pořádku*“). Podle míry provinění pak cechmistrři rozhodli o podobě a výši trestu.

Druhou velkou skupinu sporů, která náležela do pravomoci cechmistrů, představovaly vzájemné neshody mezi mistry. Snahou představených cechů bylo předejít tomu, aby mistři vzali spravedlnost do svých rukou nebo aby své spory předložili jinému soudu než tomu jejich. Proto bylo v artikulech často opakováno, aby veškeré sporné záležitosti byly předány cechmistrům, popř. aby byly předneseny na cechovní schůzi. I když vzájemné nedorozumění či dokonce soudní spor mohlo způsobit cokoliv, hlavními příčinami byly pomluva, nezaplacený dluh nebo nekalý konkurenční boj. Posledně jmenovaný důvod byl pak v přímém rozporu se základními principy cechovního bratrství, proto byly nejčastější prohřešky uváděny již přímo v člancích statut organizací. Předně žádný mistr nesměl učinit lepší nabídku zákazníkovi, který byl už domluvený s jiným řemeslníkem. Dále bylo zakázáno snažit se získat do své služby tovaryše, jenž byl zaměstnaný v dílně někoho jiného, a v posledním případě nesměl nikdo z mistrů přijmout zakázku od měšťana, který zůstal jinému členovi cechu dlužen za práci. V takových případech byl provinilému mistrovi vyměřen cechmistry trest, přičemž byl brán ohled na to, zda se dotyčný dopustil svého pochybení poprvé nebo opakovaně.

Samostatnou kapitolou byly spory v rámci dílny, a to mezi mistrem a jeho tovaryši nebo učedníky. Mistrři si nejčastěji stěžovali na špatnou morálku zaměstnanců dílny, ti potom na špatné pracovní podmínky. Představení cechu museli v takových případech nejen určit, na čí straně došlo k pochybení, ale rovněž zvážit, jakým způsobem urovnat vzájemné vztahy, aby

²⁶⁴ Z. WINTER, *Český průmysl*, s. 166.

chod dílny nebyl vzniklými neshodami příliš poznamenán. Někdy proto zprostředkovali tovaryši práci u jiného mistra, popř. zajistili pro mistra jiného tovaryše.²⁶⁵ Bohužel o těchto sporech se dozvídáme z pramenů velice málo, protože nebylo žádoucí je probírat na schůzi před celým cechem. Specifickou záležitostí v této souvislosti byly hromadné stávky tovaryšů proti mistrům. Cechmistrů v takových případech byli jednou ze sporných stran, neboť tato hnutí tovaryšů byla částečně namířena i proti nim samotným. Rozsouzení všech takových záležitostí spadalo proto výhradně do kompetence městské rady.²⁶⁶

Do jurisdikce cechmistrů náleželi nejen přímí členové organizace – učedníci, tovaryši a mistři, ale rovněž další skupiny pracujících osob, jako hospodáři, nádeníci, pacholci či děvečky, které pomáhaly v dílně, na trzích nebo v krámě. V některých artikulech nacházíme rovněž zmínky o tom, že cechmistrů mají urovnávat také spory mezi manželkami mistrů.²⁶⁷ V obecné rovině toto ustanovení můžeme rozšířit na další členy mistrovny domácnosti, kteří mu pomáhali při výrobě či prodeji výrobků.

Nejpřísnější tresty pak členům cechu hrozily tehdy, pokud dotyčný svými činy ohrozil či dokonce poškodil dobrou pověst sdružení. Zapovězen byl mistrům hazard nebo cizoložství, ale i sňatek se ženou špatné pověsti. Nejdřív zkusili cechmistrů dotyčnému domluvit, a pokud ve svém chování pokračoval, riskoval v lepším případě pobyt v městském vězení, v horším vyloučení z cechu. Každý takový prohřešek byl totiž vnímán jako poškození dobrého jména celé organizace. Tak v roce 1578 vyloučili představení malostranského cechu ševců mistra Jana Divišů, protože opustil svou manželku, která se následně oddávala cizoložství. Jan si potom našel novou ženu, se kterou zplodil dítě a chtěl si ji vzít. Po svém vyloučení však neřádně žijící švec našel zastání u českého místodržitelství, které přikázalo městské radě celou záležitost přezkoumat. Konšelé však dali za pravdu cechmistrům a potvrdili vyloučení Jana Divišů z cechu.²⁶⁸ Popsaná kauza nám ukazuje ještě jeden důležitý moment v celém procesu vyloučení morálně zdiskreditovaného mistra z cechu, kterým byl souhlas městské rady s tímto krokem. Bylo totiž běžnou praxí, že této formě trestu vždy předcházelo oznámení záměru cechmistrů konšelům.²⁶⁹ Získat jejich souhlasné stanovisko bylo v mnoha ohledech důležité, neboť často docházelo k tomu, že vyloučený řemeslník napadl rozhodnutí cechu u městské rady. Bylo potom na konšelech, zda výrok potvrdili či zvrátili.

²⁶⁵ To se přirozeně týkalo i učedníků, jak o tom svědčí např. artikule novoměstského malířského cechu z roku 1669. R. HEISLEROVÁ *Malíři Nového Města pražského a vzestup jejich cechu*, s. 43.

²⁶⁶ Více o tovaryšských stávkách viz Z. WINTER, *Český průmysl*, s. 419–431.

²⁶⁷ Toto ustanovení můžeme nalézt např. v artikulech staroměstských ševců z roku 1629. AMP, Sbírka listin, sign. AMP PGL II – 135.

²⁶⁸ AMP, SÚKR, sign. 1157, fol. 118r–122v.

²⁶⁹ Explicitně je tato podmínka formulována v artikulech novoměstských mydlářů z roku 1464: „*Pakli by kto vždy přes to chtěl svévolný býti, toho budú moci z řemesla vyvrci a kázati jako neposlušného, však vždy prvé na pány to vnesúce.*“ V. V. TOMEK (ed.), *Artikule cechů pražských*, s. 476.

Doposud zde bylo pojednáno o sporech, které byly vedeny uvnitř organizace. Cechmířtři však mohli soudit i ty spory, kdy některého z mistrů žaloval měřř'an či měřř'anka, kteří nebyli členy sdružení. V takových případech záleželo na tom, o co se v dané kauze jednalo. Pokud si měřř'an stěžoval na práci některého z mistrů, tak takové záležitosti přirozeně spadaly do výhradní kompetence cechmířtřtř. Složitější to bylo s žalobami pro dluhy. Zikmund Winter uvedl, že v raném novověku záleželo na výši dlužné částky. Pokud se jednalo o spor do maximální výše dluhu deset kop grořř, mohl být souzen představenými cechů.²⁷⁰

Pokud si přišel měřř'an stěžovat na mistra v záležitosti, která nesouvisela s výkonem profese, bylo částečně na uvážení cechmířtřtř, zda celou věc vyřřšili nebo zda ji postoupili měřř'ské radě. Jemné rozdíly v tomto ohledu lze nalézt ve dvojici kauz z roku 1617, kterou soudili představení novoměřř'ského cechu řezníků. Zatímco v první z nich potrestali jednoho mistra za to, že pošřval svého psa na slepice sousedky, v druhém případě se odmítli zabývat žalobou mydláře Martina Mráže na řezníka Jana Pátera za převrnutí putny se svíčkami a lojem s tím, že to jim soudit nepřisluřří.²⁷¹ Lze předpokládat, že cechmířtři řřšili pouze jednodušřř kauzy, kdy stačila domluva, omluva či velmi nízké odřřkodné. Závažněřř prohrěřřky ostatně představení cechů soudit nesměli.²⁷² Veřřkeré nactiutřřačné spory, spory o dluhy větřřích částek peněž nebo kauzy hrdelní náležely v pražských městech před jiné měřř'ské soudy.²⁷³

2.4.2 Kontrola kvality místní produkce

Dalřří oblastí, v níž cechmířtři disponovali rozsáhlými pravomocemi, byla kontrola produkce místních mistrů. Tato kontrolní funkce představených profesních organizací vycházela ze samotných základů cechovního zřřízení. Přířřslušná vrchnost dovolila řemeslníkům určité profese vytvořit ve městě monopol, který ze své podstaty pošřkozoval spotřřebitele z řad měřř'anů, výměnou za to, že cech ručil za kvalitu výrobků svých členů prodávaných na měřř'ských tržiřřtích. Cechmířtři pak byli garanty této společenské úmluvy. Proto bylo již od středověku všeobecně uznávaným pravidlem, že v případě nálezu prodaného výrobku nedostatečné kvality byli namísto provinilého řemeslníka potrestáni samotní představení cechu.²⁷⁴

²⁷⁰ Z. WINTER, *Český průmysl*, s. 138.

²⁷¹ AMP, Cech řezníků Praha, inv. č. 22, fol. 58r, 72r.

²⁷² Těto problematice se věnovala i Eva Němečková, která zkoumala cechy v královských městech severozápadních Čech. Její závěry ukazují drobné rozdíly v tom, co ještě mohli soudit tamějšřř cechmířtři, a co už náleželo před měřř'skou radu. E. NĚMEČKOVÁ, *Cechy královských měst*, s. 189–190.

²⁷³ I zde však nalezneme výjimky, tak např. v cechu hudebníků byly nactiutřřačné spory souzeny v rámci cechu. To bylo patřně dáno tím, že tyto kauzy byly v prostředí muzikantů běžným jevem. Podobně tomu bylo i v případě krvavého napadení. V takových případech jen musel provinilý hudebník zaplatit veřřkeré výlohy na bradýře. Artuřř REKTORYS (ed.), *Statuta Pocztiwého pořádku muzykářského*, Kniha o Praze (Pražský almanach) 1, 1930, s. 188–191 (zde s. 189).

²⁷⁴ M. KUČEROVÁ, *Přispěvky k dějinám cechů*, s. 47.

Nedostatečná kvalita výrobků na městských trzích mohla být způsobena několika faktory: špatnou vstupní surovinou, nedostatečnou kvalifikací řemeslníků, individuálním pochybením mistra při výrobě nebo jeho dlouhodobou snahou na procesu výroby ušetřit. Ošidit zboží bylo možné zmenšením váhy koncového produktu (zejména u pekařů), nebo použitím nekvalitní (tzn. levnější) suroviny. Častá byla také kombinace nových materiálů s již použitými. S tím se setkáváme například u ševců, kteří dohlíželi na to, aby nedocházelo k přišívání starých podrážek k novým botám.²⁷⁵ Úkolem představených městských cechů bylo dohlédnout na to, aby všichni členové sdružení byli náležitě kvalifikovaní a zároveň, aby dodržovali požadovanou úroveň výroby.

Pravidelná kontrola produkce lokálních řemeslníků byla časově vůbec nejnáročnější ze všech činností, které cechmistrů vykonávali. Nebylo proto divu, že v některých evropských městech představení cechů přenášeli tuto povinnost na vybrané osoby z řad členů sdružení.²⁷⁶ V pražských městech však tento dohled vykonávali výhradně starší mistři, do jejichž kompetence náleželo zároveň nekvalitní zboží zabavit a rozhodnout o trestu pro provinilého mistra. Obecně však bylo v zájmu cechu i města, aby k těmto krajním případům docházelo co nejméně, proto byla v rámci cechovních pravidel věnována poměrně velká pozornost prevenci. K té mělo docházet již v průběhu procesu vzdělávání řemeslníků, a i v ní připadla cechmistrům aktivní role.

Již v úvodu k této podkapitole bylo vyloženo, že každý zájemce o vyučení se v oboru byl přijímán cechmistry. V této souvislosti je potřeba připomenout ještě jeden dobový zvyk, který měl předejít tomu, aby byl do učení přijat chlapec, který neměl pro danou profesi ty správné predispozice. Každý zájemce o vyučení byl nejprve přijat k mistrovi na určitý čas na zkoušku (dobově *na košť*). Tato zkušební lhůta mohla trvat od několika týdnů až po tři měsíce a po jejím uplynutí bylo vyhodnoceno, zda byl dotyčný vhodným kandidátem.²⁷⁷ Teprve poté došlo k jeho řádnému přijetí před cechmistry, jak bylo podáno výše.

Zcela klíčovou úlohu hráli cechmistrů při přijímání dospělých členů cechů, tedy v procesu získávání mistrovského práva. Téměř všechny normativy sledovaného období, které specifikují podmínky mistrovství, v sobě obsahují formule o tom, že mistrovský kus mají prohlédnout a zhodnotit cechmistrů. Na jejich posouzení pak bylo, zda se dotyčný stal mistrem či nikoliv. V artikulech některých cechů můžeme nalézt ještě jednu podmínku, aby mistrovské

²⁷⁵ Tento nešvar je explicitně uveden v artikulech staroměstských ševců z roku 1629. AMP, Sběrka listin, sign. AMP PGL II – 135.

²⁷⁶ Tak tomu bylo např. ve Vídni nebo v Krakově. H. ZATSCHKE, *Handwerk und Gewerbe*, s. 78–80; M. KRÓL, *Cechy krakowskie*, s. 96–97.

²⁷⁷ Více viz Z. WINTER, *Český průmysl*, s. 311. Na příkladu cechu pražských mečířů můžeme dobře sledovat, jak se tato doba měnila v průběhu 18. století. J. SMRŽ, *Cech pražských mečířů*, s. 29.

kusy řemeslník vyhotovil v dílně cechmistra nebo v jeho přítomnosti. Tím představení organizace zajistili, že je vyrobil skutečně osobně žadatel bez pomoci kohokoliv jiného.²⁷⁸

V případě některých cechů se můžeme setkat s určitými výrobními omezeními pro nové mistry. Jejich smyslem bylo předejít možnému poškození spotřebitele (a přirozeně i dobrého jména celého cechu), pokud by nepříliš zkušený řemeslník neodvedl svou práci dobře. Nejpatrnější je tato snaha u pražského cechu pokrývačů, kdy celý jeden rok od svého přijetí do cechu mohl novopečený mistr přijímat pouze zakázky na opravu starých střech, zapovězeno mu bylo dělat střechy nové. Jedinou výjimkou byly ty případy, kdy by pracoval na zakázce pod vedením některého z cechmistrů.²⁷⁹ Popsaná omezení přirozeně dávají smysl zejména u stavebních profesí, kde špatná kvalita výsledného produktu mohla způsobit vážné poškození majetku či dokonce života měšťanů.²⁸⁰ U řemesel, z jejichž působnosti pocházely produkty každodenní potřeby, podobná omezení postrádala smysl, zde byly neúčelnější jejich pravidelné nebo namátkové kontroly.

Kontrola místní produkce byla natolik významnou povinností cechmistrů, že doklady této činnosti nacházíme v nějaké míře ve všech dochovaných statutech pražských cechů již od pozdního středověku.²⁸¹ Články, které se této problematice věnovaly, mohly zcela konkrétně předepisovat průběh či periodicitu kontrol výrobků v dílnách nebo na trhu, nebo byly obecnějšího rázu a předepisovaly pouze, že nehodné dílo má být cechmistry zabaveno. Hledat tedy obecně platný model, jakým probíhala kontrola produkce místních mistrů u pražských cechů, nelze. Její konkrétní podoba se totiž řídila specifiky každé profese a způsobem organizace prodeje. Byl totiž rozdíl, pokud se zboží prodávalo přímo v dílnách, na pravidelných denních či týdenních trzích nebo na určených místech (např. v masných krámech nebo kotcích).

Obecně platilo pouze to, že největší pozornost z hlediska kontroly prodávaného zboží byla věnována tzv. viktualiím, tedy potravinám, na jejichž každodenním nákupu byla závislá celá městská společnost. To se týkalo primárně pečiva a masa, největší kontrole tedy podléhali pekaři a řezníci, ale rovněž pecnáři (přespolní pekaři), huntýři (přespolní řezníci) nebo rybáři. Jednak u těchto profesí probíhaly kontroly nejčastěji, a to i několikrát do týdne, jednak v průběhu raného novověku byl dohled nad tímto segmentem městského hospodářství instituciona-

²⁷⁸ Tak tomu bylo např. u staroměstských uzdářů ještě v 18. století. AMP, SÚKR, sign. 5781, fol. 11r, 15v, 31v.

²⁷⁹ Artikule celopražského cechu z roku 1583. AMP, SÚKR, sign. 2214, fol. 263v.

²⁸⁰ Z těchto důvodů se v raném novověku prosadila u cechů stavebních řemesel (kameníci, zedníci a tesaři) zásada, že mistrovské kusy nebyly reálně vyhotovovány během výstavby nebo opravy domu, ale byly prezentovány pouze v teoretické rovině, a to nejčastěji ve formě nákresů či modelů. V artikulích malostranského cechu kameníků a zedníků z roku 1644 je dokonce ustanovení o tom, že každý mistr byl povinen před realizací stavby předložit plány ke schválení představeným organizace. I. EBELOVÁ, *Pražská a venkovská stavební řemesla*, s. 72–100; Národní archiv v Praze, Stará manipulace, sign. P 106/90, fol. 16v, kart.1779.

²⁸¹ Pro období 14. století tuto funkci nejlépe zmapovala Marie Kučerová. M. KUČEROVÁ, *Příspěvky k dějinám cechů*, s. 45–47.

lizován, a to zejména v souvislosti se stanovováním cen prodáváných produktů (viktuální komise), ale i z hlediska kontroly jejich předepsané váhy (úřad pro kontrolu váhy chleba či úřad pro kontrolu zboží pecnářů).

Pokud probíhala kontrola na trzích, tak se kontrolovalo nejen to, zda měly všechny výrobky požadovanou kvalitu, ale rovněž to, zda byly prodávány na správném, k tomu určeném místě.²⁸² Specifickým případem byl v této souvislosti tarmark či tandlmark, tedy trh, kde bylo prodáváno použité zboží.²⁸³ I tam totiž často chodili cechmistrů na kontrolu, a to zejména z toho důvodu, aby tam nedocházelo k prodeji nových kusů mimo klasická trhovává místa.

Kontroly mohly probíhat namátkově či plošně, kdy bylo kontrolováno všechno zboží. V takových případech často docházelo k označování již prohlédnutých kusů. V některých městech se k tomu používala různá znamení či přímo k tomu určené cejchy.²⁸⁴ S touto metodou, která byla poměrně běžnou u krakovských cechů,²⁸⁵ se však v pražských městech setkáváme pouze výjimečně, a to ještě v období pozdního středověku. Podle ustanovení z roku 1446 směli staroměstští soukeníci umísťovat na postavy sukna (to bylo 30 pražských loktů) městskou pečet'.²⁸⁶ Vyloženě cejchem disponovali pouze starší pražských mlynářů. Ti tím určovali závaznou výšku jezu, jež nesměla být překročena.²⁸⁷ O tom, že by docházelo k častému značkování hotových produktů, které prošly kontrolou, ale v pramenech nenacházíme zprávy.

V souvislosti s kontrolou výrobků je určitou zajímavostí, že jejím důvodem nemusela být vždy jen správná hmotnost, kvalita výrobní surovina nebo cena, mohla jí být i zdravotní nezávadnost produktů. V tomto ohledu musíme zmínit dobovou praxi u pražských konvářů, kteří dohlíželi na to, aby ve slitině používané k výrobě cínového nádobí bylo pouze omezené množství olova. Maximální objem olova byl stanoven na základě zkušeností z Norimberku a Vídně již v roce 1371 a bylo úkolem cechmistrů, aby vedle jiných parametrů kontrolovali i tento aspekt výrobků.²⁸⁸ Zdravotní nezávadnost byla motivací i častých kontrol prodáváného masa, kde se k tomu přidávaly i (dnes bychom řekli veterinární) prohlídky prodáváných zvířat.²⁸⁹

²⁸² Nejstarším dokladem této praxe je ustanovení v artikulích novoměstského cechu olejníků z roku 1452.

V. V. TOMEK (ed.), *Artikule cechů pražských*, s. 464.

²⁸³ Z. WINTER, *Český průmysl*, s. 131.

²⁸⁴ Tamtéž, s. 310.

²⁸⁵ M. KRÓL, *Cechy krakowskie*, s. 98, 104.

²⁸⁶ V. V. TOMEK (ed.), *Artikule cechů pražských*, s. 448–449.

²⁸⁷ Martina MAŘÍKOVÁ, *Die umstrittene Kompetenz der geschworenen Müller in Prag. Böhmische Wasserbauexperten vom Mittelalter bis in die Neuzeit*, in: *Wasserinfrastrukturen und Macht. Politisch-soziale Dimensionen technischer Systeme von der Antike bis zur Gegenwart*, (Hrsg.) Birte FÖRSTER – Martin BAUCH, München – Berlin – Boston 2014, s. 164–184 (zde s. 170–171).

²⁸⁸ Josef HRÁSKÝ, *Pražští cínaři v 17.–19. století*, Praha 1988, s. 10, 18.

²⁸⁹ M. KUČEROVÁ, *Příspěvky k dějinám cechů*, s. 46.

V případě, že došlo k nálezu vadného zboží, ať už jeho nedostatky měly jakékoliv příčiny, bylo nejčastěji cechmistry zabaveno. Pokud se jednalo o výrobky, které byly pouze ošizené, ale jinak dostatečně kvalitní, mohly být prodány a výtěžek následně rozdělen mezi město a cech, a to nejčastěji na základě poměru stanoveném artikulemi. Někdy se však v souvislosti se zabaveným zbožím setkáváme s věnováním části nebo celé utržené částky obecním špitálům, chudobincům nebo přímo městské chudině. Podle artikulí některých pražských cechů mělo být těmto institucím věnováno přímo zabavené zboží. To se týkalo zejména potravin nebo šatstva.²⁹⁰ Nekvalitní výrobky bývaly ničeny nebo, pokud to bylo možné, byla surovina použita k výrobě nového produktu.

Zabavením zboží kauza pro provinilého mistra nekončila. Byla mu ještě vyměřena pokuta či jiný trest. Ve většině pražských cechů se setkáváme s pravidlem třikrát a dost. To znamenalo, že při prvním a druhém přestupku bylo provinilci vedle propadnutí zboží pouze uloženo zaplatit peněžitou pokutu, která se zpravidla s každým dalším opakováním prohřešku zvyšovala. Pokud byl však mistr shledán vinným potřetí z prodávání šizeného či jinak nekvalitního zboží, byl zpravidla vyloučen z cechu.

V případě prodeje nepoctivého chleba hrozil pekaři ještě jeden, poněkud specifický trest. Tím bylo jeho zavření do klece neboli koše, který byl zavěšen na veřejném prostranství. Tam byl provinilý pekař vystaven veřejnému zostuzení za šizení svých zákazníků. Podle Zikmunda Wintera se tato forma trestu v pozdně středověké Praze neujala. Zavedena byla až v roce 1590 císařem Rudolfem II., který tím mimo jiné reagoval na nešvar pečení menších pecnů chleba. To souviselo s výrazným zdražením všech základních surovin (včetně mouky) v druhé polovině 16. století.²⁹¹ Koše byly tehdy zavedeny v jednotlivých pražských městech, přičemž staroměstský se nacházel vedle celnice u Karlova mostu. Tato forma trestu byla zrušena až po roce 1648, a to jako poděkování za podíl pekařů při obraně pravobřežní Prahy před švédským vojskem. V téže době byly koše odstraněny.²⁹²

2.4.3 Vedení účetnictví

Již v nejstarších normativních ze 14. století nacházíme ustanovení o pravidelných příspěvcích nebo častěji o pokutách, které měli mistři platit cechu. Z toho vyplývá, že od svých počátků disponovaly cechy vlastními financemi, které spravovali jejich představení. S obnosem peněz uloženým v pokladnici pak přirozeně souvisela nutnost systematické evidence příjmů

²⁹⁰ Více o tom viz Z. WINTER, *Český průmysl*, s. 132–133.

²⁹¹ Více k tzv. cenové revoluci druhé poloviny 16. století viz Josef JANÁČEK, *Rudolfinské drahotní rády (Příspěvek k dějinám cenové revoluce v Čechách)*, Praha 1957.

²⁹² Z. WINTER, *Český průmysl*, s. 154.

a výdajů, a tedy i vedení účetnictví. To ostatně dokládají i zápisy o složených poplatcích ze sedmdesátých a osmdesátých let 14. století, které nalezneme v nejstarší knize pražského malířského sdružení.²⁹³ V té samé knize také můžeme nalézt nejstarší doklad o vyúčtování, které ze svého hospodaření skládali cechmířtři ostatním mistrům.²⁹⁴

Cechovní prameny účetní povahy z období pozdního středověku takřka neznáme. Dlouhou dobu mohly mít podobu aktového materiálu, který byl po vyúčtování vyřazen jako nepotřebný.²⁹⁵ V období raného novověku se již běžně setkáváme se specializovanými knihami, do nichž byla účetní agenda zapisována. V artikulích celopražského cechu pokrývačů z roku 1583 byla popsána praxe dokonce právně zakotvena: „*Naposledy starší přísežní co pokut do společnosti buď to na vosk, aneb co jiného přijmou, povinni budou jiným spolubratřím každého puol letha počet učiniti. A potom zase na jaké potřeby co vydají jiným tovaryšom to v známost uvozovati. A o to všecko společně pořádná registra při pokladnici chována a opatrována býti mají, a jestliby kdy páni úředníci [šestipanskí – pozn. autora] od nich počtu jakž vosku, tak peněz požádali, aby jim jej učiniti povinni byli.*“²⁹⁶

Citované ustanovení pokrývačských statut v mnoha ohledech výstižně popisuje, jakým způsobem bylo v období raného novověku vedené účetnictví u pražských cechů, proto se k němu budeme v průběhu výkladu v tomto oddílu opakovaně vracet. V první řadě obsahuje základní pravidlo o tom, že účetnictví vedli cechmířtři. V případě většiny pražských cechů to znamenalo nejen, že byli zodpovědní za řádné vedení účtů organizace, ale rovněž, že osobně zapisovali do knih k tomu určených. Běžnou byla u většiny cechů praxe, že účetní knihu vedl přední starší. Pouze movitější cechy si pro tento účel platily služby písaře.²⁹⁷ Cechmířtři byli zodpovědní nejen za hospodaření cechu, který spravovali, ale rovněž za účetnictví menšího pořádku – organizaci tovaryšů, kteří disponovali určitou mírou vlastní samosprávy.²⁹⁸ U sdružení s celozemskou působností (tzv. zemských cechů) prováděli pražští cechmířtři i kontrolu účetnictví organizací v jednotlivých městech Českého království, protože i ty byly jejich přímou součástí.²⁹⁹

Z vedení účetnictví dlouho nevyplývala pro cechmířtře žádná finanční odměna. Ještě v artikulích staroměstských ševců z roku 1629 je řečeno, že představeným měli za tuto činnost

²⁹³ H. PÁTKOVÁ (ed.), *Cechovní kniha*, s. 29–31.

²⁹⁴ Zápis je datován do let 1413–1420. Tamtéž, s. 42.

²⁹⁵ Stejnou situaci způsobenou podobnou dobovou praxí nacházíme i v Krakově. M. KRÓL, *Cechy krakowskie*, s. 91–92.

²⁹⁶ AMP, SÚKR, sign. 2214, fol. 266r.

²⁹⁷ U novoměstského cechu nákladníků vaření piva, který byl zároveň osmipanským úřadem, vedl účetnictví stejně jako jinou agendu písař. Jeho roční plat činil v polovině 18. století 7 zl. AMP, SÚKR, sign. 3066, s. f.

²⁹⁸ O této povinnosti se dozvídáme např. z artikulí celopražského cechu barvířů a mandlířů pláten z roku 1596. Ke kontrole účetnictví menšího pořádku docházelo vždy při pravidelném jmenování nových starších tovaryšů. AMP, Sbířka listin, sign. AMP PGL II – 54, fol. 4v–5r.

²⁹⁹ Tamtéž, fol. 3r.

ostatní mistři pouze „*uctivě poděkovati*“.³⁰⁰ Od poloviny 17. století ale postupně přibývá dokladů o tom, že cechmistrovi, který vedl účetnictví, byla vyplácena finanční odměna. Tato částka nikdy nebyla nijak vysoká (jednalo se zpravidla o několik zlatých ročně), ale pro konkrétního staršího mistra byla alespoň určitým uznáním za práci, kterou by stejně musel ze své pozice vykonat. V druhé polovině 18. století byly cechmistrům odměny za vedení účetnictví přiznány paušálně. Podle guberniálního nařízení z konce roku 1775 měli cechmistři za tuto práci dostávat 2 zl. ročně.³⁰¹

Nyní bude podrobněji pojednáno o tom, jaké byly hlavní zdroje cechovních financí. Překvapivě o tomto tématu nám článek z pokrývačských artikulí mnoho neprozrazuje. Výslovně jsou v něm zmíněny pouze pokuty, zbytek je shrnut pod nic neříkající slovní spojení „*aneb co jiného příjmu*“. Hlavní příjmy cechů se skládaly z poplatků, které do pokladnice skládali jeho členové. Jednalo se o poplatky pravidelné, které mistři i tovaryši platili několikrát do roka na schůzi celého sdružení, a nepravidelné, které představovaly platby spojené s přijetím učeníka na učení, s jeho vyučením a se získáním mistrovského práva. Výše všech těchto příjmů cechu byla zpravidla předepsaná artikulemi. Druhou nejvýznamnější složku příjmů organizace představovaly pokuty, jejichž výše byla stanovena artikulemi nebo ji podle druhu provinění určovali cechmistři.

Vedle těchto hlavních zdrojů cechovních financí, měly některé cechy i vedlejší příjmy, které vyplývaly z vlastnictví nejrůznějších nemovitostí. Jak o tom podrobně pojednal Zikmund Winter, vybrané pražské cechy měly ve svém držení již od pozdního středověku různé společné provozovny, příkladem takových účelových staveb byla jatka (dobově *šlachtata*), barvírny nebo valchy. Dále cechům plynuly nájem z krámů či prostor v cechovním domě nebo užitky z vinic.³⁰² Vlastnictví takových nemovitostí však bylo i v případě pražských cechů ve sledovaném období spíše výjimkou.

Dochované účetnictví cechů evidovalo primárně finance, které se nacházely v pokladnici sdružení. Jak ale ustanovení pokrývačských statut připomíná, jmění cechu mělo v minulosti dvě základní podoby. Předně to byla hotovost, dále se jednalo o množství vosku. Citovaný článek ze statut přitom klade na evidenci obou těchto forem poměrně velký důraz, i když v praxi se se systematickou evidencí vosku nesetkáváme. Přitom téměř ve všech artikulích pražských cechů je vosk často jako platidlo uváděn. Pokud mistr přišel pozdě na mši nebo kvartální schůzi, odváděl pokutu za svůj prohřešek v librách vosku. Stejně tomu bylo i v případě poplatku za přijetí mezi mistry, který se zpravidla skládal z předepsané částky a množ-

³⁰⁰ AMP, Sbirka listin, sign. AMP PGL II – 135.

³⁰¹ NA, České gubernium – Commerciale, inv. č. 502, sign. E4, kart. 262, s. f., 30. 12. 1775.

³⁰² Z. WINTER, *Český průmysl*, s. 104–105.

ství vosku. Vosk jako druhá forma platidla dávala v minulosti velký smysl, neboť výdaje za vosk, který byl použit k odlévání svíci na cechovní oltář, představovaly nezanedbatelnou položku rozpočtu každé organizace.³⁰³ Přijímání vosku tak na jedné straně šetřilo cechmistrům práci s nákupem této často využívané suroviny, na stranu druhou měly pokuty ve vosku jasný náboženský rozměr.³⁰⁴

V účetních knihách jednotlivých cechů se neevidovaly pouze reálné příjmy a výdaje, ale i platby neprovedené. Řeč je zejména o dlužích, které měli někteří členové vůči cechovní pokladnici. Ty jim nejčastěji vznikaly neschopností jednorázové úhrady poplatku spojeného s přijetím mezi mistry nebo v nadcházejících letech při nezaplacení pravidelného kvartálního poplatku. Rovněž bylo možné, aby si kterýkoliv člen z cechovní pokladnice vypůjčil potřebný obnos, který poté splácel. Účetní knihy tak neevidovaly pouze reálný stav cechovních financí, ale i jeho ideální výši.³⁰⁵ O tom, že dlužné částky mistrů, mohly tvořit značnou sumu, svědčí skutečnost, že jen na příspěvcích dlužili mistři novoměstského malířského cechu na počátku sedmdesátých let 18. století neuvěřitelných 150 zl.³⁰⁶

Důležitým prvkem, který je akcentován ve výše citovaném ustanovení pokrývačských statut, byla pravidelná kontrola účetnictví. Ta se v minulosti prováděla dvojím způsobem. Předně předkládali cechmistrů zprávy o stavu cechovních financí všem členům sdružení na kvartálních schůzích. V textu pokrývačských artikulí je uvedeno, že k tomu mělo docházet dvakrát do roka, ve většině případů se tak dělo pouze jednou ročně. Tato průběžná kontrola dávala ostatním mistrům možnost seznámit se s aktuálním stavem hotovosti v cechovní pokladnici a také způsobem, jakým je společné jmění spravováno a co bylo v uplynulém roce za vybrané peníze pořízeno. Na druhou stranu to byla příležitost apelovat na dlužníky z řad mistrů, aby vyrovnali své nedoplatky a srovnali se tak s cechem.

U cechů s celozemskou působností byla povinnost skládání účtů členům sdružení prohloubena ještě o cechy v dalších městech, které odevzdávaly část poplatků hlavní organizaci. A právě přehled toho, jak bylo s penězi odvedenými do hlavní pokladnice naloženo, museli každoročně zasílat do dalších měst cechmistrů pražských barvířů a mandlířů pláten podle arti-

³⁰³ Hezkým příkladem této praxe, byť pochází již z období kolem poloviny 15. Století, je ustanovení v artikulích novoměstských jehlářů z roku 1454: „a ty peníze mistři starší a přísežní aby obracovali na vosk k záduší anebo k jiným potřebám jich řemesla k cechu potřebám”. V. V. TOMEK (ed.), *Artikule cechů pražských*, s. 467.

³⁰⁴ Přehled ustanovení o vosku či svících v pozdně středověkých artikulích (nejen) pražských cechů podala Hana Pátková. H. PÁTKOVÁ, *Bratrstvie ke cti Božie*, s. 121–140.

³⁰⁵ To bylo běžnou praxí i v jiných českých městech viz E. NĚMEČKOVÁ, *Cechy královských měst*, s. 178.

³⁰⁶ Podrobný vhled do účetnictví konkrétní organizace zprostředkoval výzkum Radky Heisslerové, která současně s tím edičně zpřístupnila dochovanou účetní knihu novoměstského malířského sdružení. R. HEISLEROVÁ (ed.), *Malíři Nového Města pražského v období baroka*, s. 41.

kulí z roku 1596.³⁰⁷ S touto praxí se setkáváme i u jiných zemských cechů, i když v jejich případě nebyla tato povinnost explicitně uvedena ve statutech.

Druhou kontrolu zajišťovali zástupci vrchnosti. V případě většiny pražských cechů to byl po roce 1547 královský rychtář. Po zavedení cechovních inspektorů na konci sedmdesátých let 16. století bylo účetnictví kontrolováno vždy v jejich přítomnosti, a to na hlavní kvartální schůzi. Ta se většinou konala po svátku Božího těla, mohla být ale vztažena i k jinému významnému dni v roce.³⁰⁸ Během kontroly cechovní inspektor zkoumal, zda je účetnictví řádně vedeno a zda souhlasí údaje zanesené do účetní knihy s reálným stavem financí v pokladnici.

Určitým specifikem cechů v pražských městech byla jejich rozdílná jurisdikční podřízenost. Co přesně si pod tím představit? Zatímco většina organizací podléhala přímo městské radě, dohled nad některými sdruženími byl svěřen nižším městským úřadům.³⁰⁹ Cech rybářů náležel do jurisdikce úřadu Pražského mostu a vinařskou organizaci spravoval úřad perkmistra pražských hor viničních. Orgánem, jemuž podléhala přibližně desítka pražských cechů, byl úřad šestipanský. Jedním z nich byla na konci 16. století i pokrývačská organizace, proto jsou v ustanovení artikulí uvedeni právě staroměstští šestipáni, kterým připadla povinnost pravidelně kontrolovat účetnictví tohoto sdružení. Analogicky tomu bylo i v dalších uvedených případech.

Úloha dotyčného cechmistra, který vedl účetnictví, nebyla mnohdy jednoduchá a často vyžadovala i osobní finanční spoluúčast. Když se roku 1783 stalo u celopražské organizace svíčkařů, že v prvním čtvrtletí byly pouze výdaje a žádné příjmy, uhradil je cechmistr Filip Prokop Salomon, který byl tou dobou pověřen vedením účetnictví. Výdaje tehdy dosáhly výše 6 zl. a 40 kr. Do účetní knihy bylo vše řádně poznamenáno s přípisem, že mu vše bude zapláceno na další kvartální schůzi a k tomu i došlo. Současně s touto částkou tehdy Salomon obdržel i předepsanou odměnu pro účetního 2 zl.³¹⁰

V případě větších cechů bývaly dlužné částky násobně vyšší. Jako příklad může posloužit celopražský cech punčochářů, jehož rozpočet se pohyboval v řádu stovek zlatých ročně. Jak vyplývá ze zápisů v účetní knize sdružení z padesátých a šedesátých let 18. století, ve stejných intencích se pohybovala i částka, kterou cechu půjčil přední starší. Tato pohledávka dosáhla v roce 1753 neuvěřitelných 319 zl.³¹¹ Přední cechmistr, který zároveň spravoval účetnictví organizace, si dluh postupně splácel z přebytků v rozpočtu, nicméně i tak bylo jeho

³⁰⁷ AMP, Sbírká listin, sign. AMP PGL II – 54, fol. 3r.

³⁰⁸ U novoměstského malířského cechu se konal hlavní kvartál až v říjnu, kolem dne sv. Lukáše, který byl patronem sdružení. R. HEISSELOVÁ (ed.), *Malíři Nového Města pražského v období baroka*, s. 68.

³⁰⁹ Více o této problematice viz J. SMRŽ, *Cechy v pražských městech*, s. 98–100.

³¹⁰ AMP, SÚKR, sign. 5847, fol. 36r, 37r.

³¹¹ AMP, Cech punčochářů Praha, inv. č. 8, fol. 10v.

splacení otázkou mnoha let. Když v roce 1761 došlo ke změně ve vedení cechu, nastupující cechmistr vyplatil zbývající dlužnou částku svému předchůdci a „zdědil“ tak vedení účtů spolu s nevypořádanými pohledávkami vůči své osobě.³¹² Na základě těchto a dalších příkladů lze obecně předpokládat, že cechmistři, kteří spravovali finance své organizace, vždy svým vlastním majetkem participovali na vyrovnaném rozpočtu sdružení.

2.4.4 Sídlo cechu a organizace kvartálních schůzí

S účetnictvím úzce souvisí i další téma, kterým je sídlo cechu. Za něj totiž bylo považováno takové místo, kde byla uložena pokladnice sdružení. Tam se také odehrávaly pravidelné schůze všech mistrů. Sídlo vybírali představení organizace a muselo se jednat o dostatečně velký prostor, který musel mít v případě větších cechů odpovídající kapacitu.³¹³ Také bylo žádoucí, aby zvolená budova byla veřejně známá a bylo ji tak snadné nalézt, protože každý řemeslník, který přišel do města za prací (nejčastěji se jednalo o tovaryše na vandru), se zde měl ohlásit představeným organizace. V evropských městech se setkáváme se třemi základními formami sídel cechů – cechovní dům, cechovní hospoda nebo obydlí předního cechmistra. Přestože v pražských městech známe sídla všech tří typů, v období raného novověku u většiny cechů převládala posledně jmenovaná forma. Cechmistři a jejich domy tak ve sledovaném období hráli ústřední roli v životě pražských organizací.

Nejprve se ale krátce zastavme u prvních dvou forem sídel cechů. V německých městech se poměrně často setkáváme s výstavnými domy, které byly v přímém vlastnictví jednotlivých sdružení. Pro ně bylo otázkou prestiže, aby se jejich cechovní dům nacházel na některé z hlavních ulic nebo přímo na náměstí.³¹⁴ Naproti tomu v českých městech nebyla instituce cechovních domů obvyklá a spíše se jednalo o výjimky. To platilo i pro pražské souměstí, kde takových případů známe pouze několik. Na Starém Městě pražském se jednalo o cech řezníků, krejčích a kamenicko-zednickou organizaci, na Novém Městě pražském vlastnil dům cech krejčích a delegované soudy starších plavců a konířů a na Malé Straně jenom krejčovská organizace.³¹⁵ Cechovní domy v pražských městech často sloužily i jako tovaryšský herberk.³¹⁶

³¹² Tamtéž, fol. 23v.

³¹³ Již v artikulích novoměstských sedlářů z roku 1451 je psáno, že schůzky se odehrávají tam, „*kdež mistři starší místo položí*“. V. V. Tomek (ed.), *Artikule cechů pražských*, s. 460.

³¹⁴ Více o cechovních domech v německých městech viz A. KLUGE, *Die Zünfte*, s. 336–341; K. SCHULZ, *Handwerk, Zünfte und Gewerbe*, s. 249–251. Konkrétní podobou jednotlivých cechovních domů v Baileji se podrobně zabýval Robert Schiess. Robert SCHIESS, *Die Zunft- und Gesellschaftshäuser der Stadt Basel*, Basel 2001.

³¹⁵ Staroměstští řezníci vlastnili od roku 1607 blíže neurčený dům v blízkosti kostela sv. Haštala, krejčí koupili v roce 1610 dům U Tří králů (dnes část domu čp. 647) ve Štupartské ulici a kameníci se zedníky získali v roce 1647 dům čp. 915 na Kozím plácku. Novoměstští krejčí vlastnili dům čp. 790 na Koňském trhu, kde bylo také od roku 1637 v domě čp. 821 sídlo konířského práva. Poříční právo pak sídlilo od konce 16. století v domě čp. 383 na Podskladské třídě. Malostranští krejčí vlastnili už od roku 1615 dům čp. 307 v Břetislavově ulici. AMP,

Je určitým paradoxem, že pro označení cechovních domů se v českých pramenech často používalo dobové označení „*hospoda*“, což by mohlo vést k záměně s druhou formou sídla cechu. Tou byl dlouhodobý pronájem některého z městských výčepů, který se stal domovskou hospodou organizace. Dům měl být označen vývěsním štítem, jak čteme v artikulích novoměstských tesařů z roku 1585: „*na domu, kdež hospoda jest, má tabule s tesařským merkem neb znamením malovaná býti přibita tak, aby tovaryši přespolní a vandrovní, kde jich hospoda jest, poznati mohli.*“³¹⁷ Vývěsní štíty mohly být umístěny buď na průčelí budovy, nebo v interiéru jednací místnosti.³¹⁸ Zikmund Winter se domníval, že cechovní hospoda byla v raném novověku převládající formou sídla pražských cechů.³¹⁹ Tento historikův závěr však byl značně poznamenán pramennou základnou, z níž vycházel. Základem jeho studia totiž byly především městské knihy, v nichž nacházíme převážně zprávy o cechovních hospodách. Stranou jeho bádání ale zůstaly písemnosti cechovní provenience, které na přelomu 19. a 20. století byly ještě v majetku živnostenských společenstev, které na činnost cechů navázaly.

Z úředních knih pražských cechů jednoznačně vyplývá, že převažující formou jejich sídel byla v období 16.–18. století obydlí předních cechmistrů. Nejstarší zprávu o obydlí předního cechmistra ve funkci sídla cechu nacházíme v artikulích novoměstských kovářů z roku 1446,³²⁰ přičemž v raném novověku se s tímto fenoménem setkáváme u naprosté většiny organizací bez ohledu na jejich velikost, společenskou prestiž nebo finanční možnosti. Jako příklad můžeme uvést významný cech nákladníků vaření piva na Malé Straně. V dochovaném manuálu nacházíme po celé 17. století přípisy o konání schůzí v domě předního staršího.³²¹ Tento model se uplatňoval dokonce i u těch cechů, které byly zároveň delegovanými soudy. Až do roku 1637 zasedalo konířské právo vždy v domě předního staršího. Řečeného roku věnovala novoměstská obec tomuto soudu dům čp. 821 na Koňském trhu, který se záhy stal jeho

SÚKR, sign. 1230, fol. 180r; tamtéž, sign. 1640, fol. 98r; tamtéž, sign. 2206, fol. 230v–232r; tamtéž, sign. 2208, fol. 274v–276r; tamtéž, sign. 2215, fol. 506v–507r. V. LÍVA (ed.), *Berní rula*, s. 79; J. SMRŽ, *Konířské právo*, s. 41.

³¹⁶ Herberk byl místem, kde přebývali vandrující tovaryši. V těch případech, kdy byli tovaryši sdružení v menším pořádku, zde byla uložena i pokladnice tohoto sdružení a konaly se zde pravidelné schůze. Tovyaryšský herberk mohl (ale nemusel) být na stejném místě jako sídlo cechu. V případě cechovního domu nebo hospody však bylo spojení sídla cechu s tovaryšským herberkem běžné. Více o herbercích viz Z. WINTER, *Český průmysl*, s. 343–353.

³¹⁷ AMP, SÚKR, sign. 556, fol. 288r.

³¹⁸ Komplettní soupis dochovaných vývěsních štítů nalezneme v katalogu cechovních předmětů od Jana Diviše. Viz pozn. č. 127.

³¹⁹ Z. WINTER, *Český průmysl*, s. 164.

³²⁰ V. V. TOMEK (ed.), *Artikule cechů pražských*, s. 450.

³²¹ Strahovská knihovna (dále SK), sign. D.C.II.7, fol. 47v, 56r, 74v, 93r, 98v, 101v, 105v, 120r.

stálým sídlem.³²² V tomto ohledu byly poměry panující v pražských městech srovnatelné s těmi, které sledujeme v raném novověku ve Vídni, v Krakově nebo v Bratislavě.³²³

Výjimečně se můžeme setkat s tím, že tato forma sídla cechu byla kodifikována přímo ve statutech sdružení. Takovým příkladem jsou artikule staroměstské kamenicko-zednické organizace z roku 1586, v jejichž prvním článku čteme: „Z uvážení našeho ustanovujem, aby všickni kameníci a zedníci jeden cech a pořádek svobodný a pokladnici jednu společní v tomto Starém Městě pražském, jakž jest od starodávna to bývalo, měli a do domu staršího předního z cechmistrův se časy náležitými scházeli.“³²⁴ V mladším období nacházíme v cechovních artikulích spíše nepřímá ustanovení o tom, že pokladnice má být uložena u předního staršího.³²⁵

Jak takový model fungoval v praxi? V okamžiku, kdy došlo ke zvolení (a následnému potvrzení) nového předního staršího, byla do jeho domu přenesena pokladnice spolu s dalším movitým majetkem cechu. V účetnictví pražských cechů občas nacházíme výdaje za tento úkon, přičemž částky se výrazně lišily. To dává tušit, že v některých případech na sebe přenášení cechovní pokladnice mohlo vzít podobu slavnostního průvodu, jehož se účastnili členové cechu v kostýmech.³²⁶ Když porovnáme výdaje na přenesení pokladnice do nového sídla, jak je můžeme nalézt v účetních knihách dvou pražských cechů v 18. století, vidíme, kolik stálo prosté přenesení a kolik slavnostní. Zatímco malostranští malíři vydali v roce 1741 na přestěhování pokladnice do nového sídla cechu poměrně zanedbatelnou částku 35 krejcarů, novoměstští kováři svým tovaryšům vyplatili v roce 1771 plných 6 zlatých.³²⁷

Po celou dobu působení nově zvoleného předního staršího v čele cechu byla pokladnice uložena v té místnosti, v níž se odehrávaly i schůze cechu. V obavě z možné zpronevěry cechovních financí, bývala pokladnice opatřena více zámky. Klíči pak disponovali jednotliví cechmířtři a zpravidla jeden z nich býval svěřen do úschovy cechovnímu inspektorovi. V případě malostranského cechu malířů dokonce přední cechmistr neměl ani jeden ze dvou klíčů od pokladnice, jeden měl v pořadí druhý cechmistr a jeden právě inspektor.³²⁸ O tom, že tyto obavy nebyly liché, svědčí výše popsany případ Tomáše Kellera, předního staršího staroměstských kočích, který na počátku třicátých let 17. století vybral všechnu hotovost z pokladnice a utekl z Prahy (viz 2.2.3).

³²² J. SMRŽ, *Konírské právo*, s. 41.

³²³ H. ZATSCHKE, *Handwerk und Gewerbe*, s. 73; K. MOSKAL, *Prestige in den Krakauer Zünften*, s. 321; V. SEGEŠ, *Remeslá a cechy*, s. 42.

³²⁴ Karel Boromejský MÁDL (ed.), *Řád zedníků a kameníků pražských v XVI. století*, PAM 16, 1895, s. 639–654 (zde s. 650).

³²⁵ Tak je to např. ve statutech malostranských malířů z roku 1674. R. HEISSELOVÁ (ed.), *Malířský cech*, s. 211.

³²⁶ Tak o tom ostatně mluví Jan Diviš v souvislosti se změnou cechovní hospody na počátku 17. století. J. DIVIŠ, *Pražské cechy*, s. 18.

³²⁷ R. HEISSELOVÁ (ed.), *Malířský cech*, s. 50; AMP, Cech kovářů Praha, inv. č. 2, fol. 18r.

³²⁸ R. HEISSELOVÁ (ed.), *Malířský cech*, s. 50.

Je otázkou, zda byl dům předního cechmistra během této doby nějak označen, aby (stejně jako v případě cechovní hospody) věděli nově příchozí řemeslníci, kde se nachází sídlo cechu. Ojedinělým a patrně i dost netypickým příkladem byl dům čp. 383 na Malé Straně, který v druhé polovině 17. století patřil Ondřeji Lerchovi. Ten byl nejpozději roku 1678 představeným malostranského cechu pekařů a ze stejného roku pochází i kamenný reliéf korunovaného preclíku, tedy cechovního znamení pekařů, zasazený do fasády tohoto domu.³²⁹ I když nemáme doklady o tom, že by již v roce 1678 byl na pozici předního staršího, později ho na tomto postu skutečně nalézáme.³³⁰ Po přechodnou dobu tak tento reliéf na průčelí domu skutečně označoval sídlo malostranského pekařského cechu. Těžko ale na základě tohoto jediného zdokumentovaného případu usuzovat, že označování obydlí předních cechmistrů bylo běžné. Znamení korunovaného preclíku spolu s iniciálami Ondřeje Lercha je dodnes na domě v Karmelitské ulici dobře patrné (obr. 10).

V domě u předního cechmistra se odehrávaly všechny schůze cechu. Především se jednalo o hlavní setkání všech členů sdružení, které se konalo čtyřikrát do roka vždy během tzv. suchých dnů. Tyto kvartální schůze byly spojené s placením pravidelných poplatků, ale rovněž byly platformou pro vyřizování vzájemných sporů a všech dalších záležitostí řemesla. Mimo tato setkání se v domě předního staršího konaly schůze mimořádné a porady vedení cechu. Některé pražské cechy dokonce konaly pravidelné sešlosti mistrů každý měsíc.³³¹ V případě cechů, které byly zároveň delegovanými soudy, se v sídle cechu odehrávala rovněž soudní jednání. Ta však vyžadovala, aby přední cechmistr vyhradil ve svém domě trvale celou jednu místnost, která byla pro úřední záležitosti kdykoliv k dispozici.

Příprava kvartální schůze si vždy vyžádala náklady, které cechmistřovi zpravidla nebývaly proplaceny. Pouze výjimečně můžeme v cechovních účtech nalézt doklady o tom, že bylo přednímu staršímu zapláceno za místnost, kde se schůze odehrávala, nebo za dřevo k jejímu vytápění či osvětlení.³³² V případě velkých cechů tak mohly přípravy a hoštění kvartálních schůzí představovat i poměrně velkou finanční zátěž. U některých organizací se proto setkáváme s mechanismy, které měly tyto nežádoucí dopady rozdělit mezi všechny představené cechu. Poměrně unikátní systém fungoval v 17. a 18. století u pražských krejčích, a to konkrétně u staroměstského i novoměstského cechu. U fungovalo pravidlo, že každé čtvrtletní setkání

³²⁹ KNM, sign. III B 3, fol. 469v.

³³⁰ Doklad je až z roku 1694. AMP, SÚKR, sign. 1498, fol. S 11r.

³³¹ Více o tom viz Z. WINTER, *Český průmysl*, s. 166–167.

³³² Všechny tyto doklady pocházejí ze druhé poloviny 18. století a týkají se staroměstského a novoměstského malířského cechu. R. HEISSLEROVÁ (ed.), *Malíři Nového Města pražského v období baroka*, s. 68, 136, 140, 161.

hostil ve svém domě jiný ze čtyř cechmistrů. Nejstarší doklady této praxe pocházejí z novoměstského prostředí, kde tomu tak bylo již ve třicátých letech 17. století.³³³

Z přelomu 17. a 18. století pak máme tento model poměrně detailně zachycen v knihách staroměstské krejčovské organizace.³³⁴ Víme proto poměrně přesně, jakým způsobem se cechmíři střídali i jak se postupovalo v případech, kdy některý z nich nemohl kvartální schůzi uspořádat. Když se na počátku roku 1685 měla kvartální schůze konat podle plánu u Adama Světlíka, čteme v úvodu zápisu důvody, které vedly k porušení zaběhnuté praxe: „*Byl držán quartál u pana Pavla Drobnyho, předního staršího, na místě pana Adama Světlíka, a to proto, že jestiť pana Adama Světlíka manželka jeho při veliké nemoci byla. Žádajice pana Pavla Drobnyho aby mu dopřál ten pokoj, aby u něho quartál vykonati se mohl.*“³³⁵ Střídání místa konání kvartálních schůzí bylo patrně efektivním způsobem, jak v případě velkých sdružení zvládat organizaci těchto setkání. Na druhou stranu nesmíme zapomínat, že s každou změnou místa konání souviselo i stěhování cechovní pokladnice, jejíž otevření zahajovalo každou schůzi.

Je určitým paradoxem, že v případě obou krejčovských cechů mluvíme o organizacích, které vlastnily svůj vlastní cechovní dům. Může být proto těžko pochopitelné, proč představení zvolili takto složitý systém střídání kvartálů, když mohli mít pokladnici trvale uloženou ve stálém sídle. Na tuto otázku nám prameny bohužel nedávají jednoznačnou odpověď. V úvahu tak připadá hypotéza, že pořádání kvartální schůze představovalo navzdory všem obtížím zároveň určitou společenskou prestiž, o niž cechmíři nechtěli přijít. Tomu odpovídá i skutečnost, že se v případě některých pražských cechů uvádělo místo konání v datačních formulích. Jednalo se o jakousi obdobu latinské fráze „*actum in consilio*“ (stalo se v radě), která běžně zakončuje zápisy v městských knihách. V knihách staroměstského cechu řezníků, do nichž se zapisovaly majetkové záležitosti spojené s masnými krámy, se tak v 17. století běžně vyskytují datační formule znějící: „*stalo se v domě předního staršího*“.³³⁶

Na závěr tohoto oddílu je potřeba ještě připomenout, že obydlí předního cechmistra mohl nahradit i dům některého z cechovních inspektorů. S uložením cechovní pokladnice u královského rychtáře se setkáváme v případě novoměstské organizace pokrývačů ve čtyřicátých letech 18. století.³³⁷ Na základě dochovaných zpráv nelze bezpečně určit, zda se jednalo o do-

³³³ AMP, SÚKR, sign. 3507.

³³⁴ Tuto praxi můžeme sledovat v dochovaných cechovních knihách z let 1685–1747. AMP, SÚKR, sign. 5748, 5749, 5750.

³³⁵ AMP, SÚKR, sign. 5748, s. f.

³³⁶ Jako příklad uveďme zápisnou knihu masných krámů. AMP, SÚKR, sign. 2236, fol. 30v, 45r–v, 46r, 63r.

³³⁷ Tamtéž, sign. 3471, s. f.

časné či dlouhodobé řešení. V každém případě se po dobu, kdy tam byla uložena pokladnice, stal dům královského rychtáře formálním sídlem cechu.

Radka Heisslerová si při studiu pražských malířských sdružení povšimla jedné zajímavosti, kdy docházelo ke kombinování různých forem sídla. Konkrétně se jednalo o to, že ze stejného období pocházely doklady o konání kvartálních schůzích v bytě předního cechmistra i v cechovní hospodě. V případě malostranského cechu k tomu docházelo již ve druhé polovině 17. století, na Novém Městě pražském tuto praxi zachytila až pro 18. století.³³⁸ Tyto poznatky jsou dokladem postupné proměny formy sídla většiny pražských cechů, neboť od druhé poloviny 18. století se schůzky většiny z nich přesunuly do pronajímaných hospod.

To lze vysvětlit tím, že právě v tomto období docházelo k postupnému spojování cechů stejných profesí jednotlivých pražských měst v celopražské organizace. Místnosti v domech předních starších tak přestaly dostačovat potřebám cechů, jejichž členská základna se násobně zvětšila. V 19. století byly cechovní hospody dominantním typem sídel téměř všech pražských organizací. Svědčí o tom adresy těchto podniků, které byly před polovinou 19. století pravidelně uváděny ve schematismech pro České království.³³⁹

Cechovní znamení z roku 1678 na domě čp. 383 v Karmelitské ulici na Malé Straně, které označovalo obydlí předního staršího.

Foto: Marek Lašťovka.

³³⁸ R. HEISLEROVÁ (ed.), *Malířský cech*, s. 34–35; TÁŽ (ed.), *Malíři Nového Města pražského v období baroka*, s. 66.

³³⁹ Adresa sídla cechu je uvedena spolu se jmény cechmistrů jednotlivých organizací v oddíle věnovaném pražským cechům. Citovaný schematismus je pro rok 1845. *Handbuch des Königreiches Böhmen für das Jahr 1845*, Praha 1844, s. 692–700.

2.4.5 Zakládání cechů v jiných městech

V úvodu k této podkapitole jsem uvedl, že cechmistři měli vedle jiných funkcí i moc zákonodárnou. Primárně tím bylo myšleno, že mohli vydávat normy nižší právní síly, kterými se rozumí různé vnitřní řády a předpisy platné ve společných provozovnách, jejichž majitelem byl cech, nebo artikule menších pořádků, které zřizovali cechmistři. V takovém případě představení cechu přenesli část svých pravomocí na starší tovaryše, kteří byli pověřeni dohledem nad vandrujícími tovaryši ve městě. Vznik tovaryšské organizace byl vnitřní záležitostí každého cechu, proto vydání statut, kterými se mělo sdružení řídit, náleželo do pravomocí cechmistrů.

Tím ale nebyla jejich zákonodárná funkce zdaleka vyčerpána. V určitých případech totiž mohli pražští cechmistři přímo zakládat cechy v jiných městech a udělit těmto nově vzniklým organizacím cechovní artikule. Takto rozsáhlé pravomoci měli pouze představení tzv. zemských cechů, což byla sdružení s celozemskou působností. Tento fenomén můžeme sledovat v případě pražských cechů od druhé poloviny 15. století, kdy tímto způsobem král Vladislav II. rozšířil územní působnost několika vybraných sdružení. V roce 1473 se stal zemským staroměstským cech kožešníků a roku 1488 novoměstská organizace hrnčířů.³⁴⁰ Ve chvíli, kdy byl cech s celozemskou působností ustaven, se formálně (a v některých případech i fakticky) stali všichni mistři dané profese v Českém království jeho členy. Nevylučovalo to existenci samostatných organizací v jiných městech, ty však byly tzv. vedlejšími cechy a ve vztahu k hlavnímu sdružení stály v podřízeném postavení.

Popsané rozšíření územní pravomoci cechu mohl organizaci udělit pouze panovník, proto k tomu nedocházelo příliš často. Přesto známe přibližně dvě desítky pražských organizací, které v průběhu raného novověku stály v čele zemského cechu. V jednom z předešlých oddílů bylo uvedeno, že vedlejší cechy odváděly určitý obnos do hlavní pokladnice a představení centrálního cechu měli povinnost skládat jim z těchto příspěvků účty (viz 2.4.3). Pravomoci pražských cechmistrů ve vztahu k organizacím v dalších městech království však byly mnohem rozsáhlejší.

Ve dvacátém článku artikulí, které v roce 1629 vydal staroměstským ševcům císař Ferdinand II., je ustanoveno, že „*podle starobylého každého času zachovávaného způsobu [!] a obyčeje mohou a mocti budou oni, starší cechmistři, na místě jiných mistrův pořádku ševcovského téhož Starého Města pražského tak, jako kdy prve, svobod, nadání, řádův a práv*

³⁴⁰ J. SMRŽ, *Cechy v pražských městech*, s. 93–94.

svých tuto vysázených jiným mistrům ševcovským, kde by se ti koliv osaditi a poctivý pořádek sobě zaraziti chtěli, svobodně udělovati“.³⁴¹ To v praxi znamenalo, že představení některého z pražských cechů, které byly sdružením s celozemskou působností, měli právo založit nový cech v kterémkoliv městě, přičemž tato organizace byla vnímána jako místní pobočka zemského cechu. Proto se řídila i stejnými artikulemi.

Tento moment je v citovaném ustanovení velice důležitý, neboť je tam explicitně řečeno, že mohou své artikule „*svobodně udělovati*“. To bylo poněkud v rozporu s dobovou praxí, neboť pravomoc vydávat artikule cechům v královských městech měl ve sledovaném období pouze panovník, popř. městská rada (viz 1.3.1). Ve městech poddanských náleželo toto právo výhradně příslušné vrchnosti. Všechny právě jmenované instituce byly také jedinými, které mohly také souhlasit se vznikem nové organizace. Výjimku z těchto obecných pravidel představovaly právě zemské cechy a jejich představení.

Nejlépe si zákonodárnou moc pražských cechmistrů můžeme ukázat na způsobu, jakým byly nově založené organizaci uděleny její artikule. Již od středověku bylo poměrně běžné, že si mistři zakládající ve svém městě cech vyžádali opis artikulí již existujícího sdružení. Na jeho základě následně sestavili statuta nové organizace, která předložili vrchnosti ke schválení. Opis cechovních statut mohli zaslat představení kteréhokoliv cechu, neboť sám o sobě neměl žádnou právní platnost. Odlišný případ byl, pokud byly nově vznikajícímu sdružení rovnou uděleny artikule, kterými se řídil cech v jiném městě. I to byl možný a docela i častý postup. Vydání takových artikulí se dělo prostřednictvím vidimace, kterou vydala příslušná vrchnost.

A právě vidimus, který v případě pražských cechů vydával nejčastěji panovník, byli oprávněni svou autoritou zaštitit i představení pražských cechů, jež stály v čele organizací s celozemskou působností. Tyto písemnosti můžeme nalézt po celých Čechách, neboť jejich příjemcem mohli být mistři v kterémkoliv městě, a to bez ohledu na jejich právní status. Mohlo se tak jednat o město královské, věnné nebo poddanské. Popsaný fenomén nejlépe dokládají dochované vidimace celopražského cechu punčochářů. Zemský charakter získal tento cech již na základě privilegia, které vydal Matyáš I. roku 1612.³⁴² Již ze 17. století známe několik vidimací artikulí punčochářského cechu, které vydali pražští cechmistři pro mistry v Jindřichově Hradci a v Sušici.³⁴³ Další známe z počátku 18. století, kdy vidimovaná statuta putovala do

³⁴¹ AMP, Sběrka listin, sign. AMP PGL II – 135.

³⁴² AMP, Sběrka listin, sign. AMP PGL II – 22, 111.

³⁴³ Michal FIALA (ed.), *Erbovní listiny Archivu Národního muzea. Edice*, Praha 2001, s. 115–117; AMP, Sběrka listin, sign. AMP PGL II – 111.

Stráže pod Ralskem, Humpolce nebo Kamenice nad Lipou.³⁴⁴ V posledně jmenovaném případě došlo v roce 1717 k tomu, že pražští cechmířtři cech v Kamenici přímo založili a udělili mu své artikule. Tento příklad je převedením výše citovaného ustanovení statut staroměstských ševců z roku 1629 do dobové právní praxe.

Instituce zemských cechů byla zrušena šestým článkem generálního cechovního patentu z roku 1731. I po tomto datu se setkáváme s tím, že mistři z různých měst království byli členy pražských organizací, ale zanikl vztah vedlejších a hlavních cechů.³⁴⁵ Se zánikem této instituce ztratili představení někdejších zemských cechů významnou část svých zákonodárných pravomocí. Nově jediným, kdo mohl vydávat, konfirmovat či vidimovat cechovní artikule, byl pouze panovník.

2.4.6 Výhody plynoucí z funkce cechmířtřů

Z dosavadního výčtu povinností a činností, jež byly v raném novověku spojeny s výkonem cechmířtřské funkce, bychom mohli získat poněkud zavádějící představu, že se jednalo o práci „na plný úvazek“. Zápisy v cechovních knihách nám dávají tušit, že k souběhu většího množství agendy, kterou museli cechmířtři řešit, docházelo spíše nárazově, a to zejména v souvislosti s kvartálními schůzemi. V mezidobí byli cechmířtři voláni k mimořádným událostem jen zřídka a rutinní úkony spojené s řízením organizace byly při počtu dvou až čtyř cechmířtřů dobře zvládnutelné i při provozování vlastní dílny. Přesto celkové množství těchto činností nebylo zanedbatelné a vyžádalo si určitý čas, který tomu musel každý cechmířtř věnovat. Nabízí se proto otázka, zda postavení cechmířtře přinášelo řemeslníkovi nějaké výhody oproti jiným řadovým členům sdružení, jež by mu jeho práci pro cech kompenzovaly. A pokud ano, tak jakou měly podobu?

Samozřejmě nesmíme zapomínat na to, že určitou kompenzací bylo už samotné společenské postavení cechmířtře, který se těšil jak úctě ze strany ostatních mířtřů, tak i patřičné vážnosti v očích velkého množství dalších měšťanů. Pro některé mohla skýtat zadostiučinění možnost aktivně ovlivňovat další směřování cechu, rozhodovat o výdajích organizace nebo mít nad ostatními členy sdružení určitou moc skrze soudní pravomoc. V nadcházejícím výkladu bych se ale chtěl zabývat spíše těmi oblastmi, v nichž se lišilo postavení řadového mířtře a cechmířtře na každodenní bázi a zda tyto rozdíly mohly být pro řemeslníky dostatečnou motivací k tomu, aby usilovali o tuto pozici.

³⁴⁴ Za upozornění na dvě písemnosti ve Státním okresním archivu Pelhřimov náleží velký dík kolegovi Pavlu Holubovi. AMP, Sběrka listin, sign. AMP PGL II – 166a; Státní okresní archiv (dále SOKA) Pelhřimov, Cech punčochářů Humpolec, inv. č. 2 (listina č. 2); SOKA Pelhřimov, Cech punčochářů Kamenice nad Lipou, inv. č. 1 (listina č. 1).

³⁴⁵ Více k této problematice viz J. SMRŽ, *Cech pražských mečířů*, s. 19.

V první řadě bude pozornost věnována tomu, zda cechmistrovi plynulo z výkonu jeho funkce nějaké finanční ohodnocení. V dřívějším výkladu už bylo pojednáno o určitých kompenzacích, které cech vyplácel představeným za pořádání kvartálních schůzí (viz 2.4.4), a také bylo řečeno, že cechmistři, jež vedli účetnictví organizace, dostávali odměny (viz 2.4.3). Všechny tyto benefity jsou však doloženy až pro 18. století. Na počátku námi sledovaného období se cechmistrům žádné pravidelné platby za jejich práci nevyplácely. Výkon této funkce tak nebyl honorován stejně jako jakýkoliv jiný úřad v městské správě.

Přesto už od pozdního středověku máme doklady o tom, že určité finanční příspěvky byly přece jen cechmistrům přiznány. Jednalo se o podíl z pokut. Již v artikulích staroměstských kožešníků z roku 1404 nacházíme ustanovení, že jedna čtvrtina pokut má náležet právě cechmistrům.³⁴⁶ Přiznání části pokut cechmistrům bylo poměrně neobvyklé a v dalších podobných normativních z 15. století se častěji setkáváme s praxí, že jedna část vybraných peněz připadla městu a další putovala do cechovní pokladnice. V takových případech náležely peníze celému sdružení a nebyly vedlejším příjmem jeho představených. Poněkud konkrétnější je až článek v artikulích novoměstských kabátníků z roku 1448, který stanovil, že jedna třetina všech pokut náleží městské radě, druhá třetina městskému rychtáři a konečně třetí třetina cechmistrům „za jich práci“.³⁴⁷ Tento pramen je jednoznačným dokladem, že již v pozdním středověku mohli dostávat cechmistři finanční odměnu za svou práci pro cech, nejednalo se však o obecné pravidlo a velice pravděpodobně to měl každý cech jinak.

I ve sledovaném období známe případy, kdy byl cechmistrům přiznán určitý podíl z pokut. Jednoznačný doklad popsání praxe nacházíme v artikulích novoměstského malířského cechu z roku 1669, podle kterých patřila představeným organizace dokonce polovina pokut, zbývající polovina pak náležela cechu.³⁴⁸ I když se může tento model zdát přehnaný a pro cechmistry až příliš výhodný, v artikulích je popsán pouze jediný případ, kdy měly být peníze děleny tímto způsobem, a to tehdy, pokud učedník utekl od svého mistra před dokončením svého učení.³⁴⁹ A k tomu přece jen nedocházelo tak často. Ve zbylých případech nejruznějších prohřešků je ve statutech explicitně uvedeno, že peníze náleží do pokladnice. I v tomto případě se tedy nejednalo o vedlejší zdroj příjmů cechmistrů, ale spíše o formu občasných přílepků.

Od 17. století u většiny pražských cechů sledujeme nápadnou proměnu v dosavadním přístupu k vyplácení finančních odměn cechmistrům za jejich odvedenou práci. Postupně totiž začali být finančně zvýhodňováni oproti řadovým členům, a to na pravidelné bázi. V prvním

³⁴⁶ Z. WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 341.

³⁴⁷ V. V. TOMEK (ed.), *Artikule cechů pražských*, s. 458.

³⁴⁸ R. HEISLEROVÁ, *Malíři Nového Města pražského a vzestup jejich cechu*, s. 27–28.

³⁴⁹ Tamtéž, s. 43.

kroku jim byly odpuštěny kvartální poplatky. I když tyto poplatky nebyly nikdy příliš vysoké, z účetních knih pražských cechů známe velké množství případů, kdy je jednotliví mistři nebyli schopní platit. Dostávali se tak postupně do stále větších dluhů vůči cechu, které mohly čítat i desítky zlatých. Odpuštění této pravidelné finanční povinnosti tak lze oprávněně vnímat jako první stálou formu platu za cechmistrovskou práci. To ostatně potvrzuje i text artikulí staroměstských ševců z roku 1629, ve kterém můžeme číst, že „*pro obecní potřeby toho pořádku při každých suchých dnech všickni obecní mistři kromě starších, kteříž se u toho vynímají a pro práci, kterouž pro ten pořádek vedou a bedlivě nésti mají, osvobozují, po šesti krejcařích do pokladnice skládati a dávati jsou povinni.*“³⁵⁰

K odpouštění kvartálních poplatků došlo v průběhu 17. století téměř u všech pražských cechů. Znovu můžeme použít novoměstskou malířskou organizaci jako příklad, protože v jejich případě je tento posun dobře patrný. Zatímco se ještě v artikulích z roku 1669 píše, že kvartální poplatky platí stejně tak řadoví, jako i starší mistři,³⁵¹ v 18. století již byli představení tohoto sdružení od placení osvobozeni.³⁵² Na druhou stranu můžeme ještě na sklonku sledovaného období nalézt ojedinělé příklady pražských organizací, kde tento proces neproběhl. Například v cechu pražských kuchařů platili cechmistři kvartální poplatek ještě ve druhé polovině 18. století.³⁵³

V další fázi došlo u většiny pražských cechů k tomu, že cechmistrům byl z cechovní pokladnice přiznán stálý roční plat. Jeho výše byla u každé organizace jiná, v základu však činil vždy alespoň 1 zl. ročně. Nejčastěji se pak setkáváme s tím, že cechmistři pobírali za svou práci okolo 2 zl. za rok, vyšší částka byla spíše výjimkou. Zatímco v 17. století se setkáváme s platem pro cechmistry pouze ojediněle, v 18. století je to už standardní praxe. V tomto ohledu prodělala cechmistrovská funkce během sledovaného období poměrně dramatický vývoj.

V souvislosti s finančním zvýhodněním cechmistrů oproti řadovým členům cechu je potřeba zmínit ještě jeden důležitý aspekt. Do pravomocí představených pražských organizací náleželo i rozhodování o poskytování půjček z cechovní pokladnice pro jednotlivé žadatele z řad mistrů. Přirozeně ne každý cech hospodařil s takovým přebytkem, aby z něho mohly být půjčky realizovány, nicméně pokud cech disponoval určitým obnosem v hotovosti, bylo mistrům umožněno požádat o krátkodobou půjčku. Ta měla pro mistry ten přínos, že bývala zpravidla

³⁵⁰ AMP, Sběrka listin, sign. AMP PGL II – 135.

³⁵¹ R. HEISSELOVÁ, *Malíři Nového Města pražského a vzestup jejich cechu*, s. 52.

³⁵² TÁŽ (ed.), *Malíři Nového Města pražského v období baroka*, s. 39.

³⁵³ Dokladem je dochovaná účetní kniha kuchařského cechu z let 1735–1763. Archiv Pražského hradu, Archiv Metropolitní kapituly, sign. COD.CLVIII.

bezúročná. Je proto nasnadě, že cechmířtři měli v tomto směru velkou výhodu oproti jiným mistrům a mohli si půjčku z cechovní pokladnice vyřídít přednostně.³⁵⁴

Konečně s půjčkami z cechovní pokladnice úzce souvisí i správa nejrůznějších nadací a odkazů, které při pražských ceších zřizovali významní měšťané či movití řemeslníci. Speciálním příkladem takového daru je tzv. Fifkova nadace při cechu staroměstských a novoměstských kožešníků. Jejím zakladatelem byl kutnohorský kožešník a pozdější obchodník s vínem a finančník Kašpar Fifek, který zemřel na počátku osmdesátých let 16. století. Ještě za svého života v roce 1578 věnoval štedrou částku 500 tolarů oběma pražským kožešnickým cechům (dohromady tedy 1000 tolarů), aby z ní mohly bezúplatně půjčovat členům sdružení nebo je jinak využily pro potřeby organizace.³⁵⁵ Správa nadace připadla cechmířtřím, kteří měli povinnost na konci každého roku složit celou částku na radnici ke kontrole, aby nedošlo k postupné zpronevěře tohoto obnosu. Do dnešních dnů se dochovalo několik knih kožešnických cechů, které evidovaly jednotlivé půjčky z Fifkovy nadace.³⁵⁶ Z nich je patrné, že cechmířtři si půjčovali pravidelně, a to ty nejvyšší obnosy. I toto lze proto považovat za jeden z finančních benefitů, který byl spojen s výkonem cechmířtřovské funkce. Jinak Fifkova nadace fungovala při pražském kožešnickém cechu až do první poloviny 20. století, kdy její správu po roce 1860 převzalo živnostenské společenstvo.³⁵⁷

Výhody plynuly cechmířtřím i při samotném provozování řemesla. Většinou se jednalo o drobná zvýhodnění vyplývající z toho, že cechmířtři rozdělávali centrálně nakupované suroviny nebo zprostředkovávali práci vandrujícím tovaryšům. V takových případech jim vždy připadlo právo přednostního výběru. Jindy mohl být rozdíl v postavení řadových mistrů a cechmířtřů i markantnější.

Někteří autoři jsou toho názoru, že představení cechů získávali nejlepší místa na trhu.³⁵⁸ Naproti tomu Zikmund Winter uvedl, že tento benefit se nejpozději od 16. století v pražských městech neuplatňoval. To doložil kauzou z roku 1600, kdy se jeden z cechmířtřů staroměstských ševců, jistý Jan Kejher, domáhal odvěkého práva na lepší místo k prodeji u městského soudu. Staroměstští konšelé však jeho nárok nejenže neuznali, ale dokonce ho za jeho snahu zneužít svého postavení potrestali a sesadili z postu v čele organizace.³⁵⁹

³⁵⁴ Tento benefit předpokládal pro období raného novověku již Zikmund Winter. Z. WINTER, *Český průmysl*, s. 100.

³⁵⁵ Jan HÜCKE, *Sbírka historických památek řemesla kožešnického od jeho vzniku až do spojení se všech tří cechův pražských roku 1785*, Praha 1939 (2. vydání), s. 1–3 (druhé části knihy, která je věnována dějinám Fifkovy nadace).

³⁵⁶ AMP, SÚKR, sign. 5743–5745.

³⁵⁷ Vývoj staroměstské i novoměstské nadace v průběhu raného novověku podrobně rekonstruoval Jan Hücke. J. HÜCKE, *Sbírka historických památek*, s. 3–24.

³⁵⁸ Tak tomu bylo např. v Bratislavě. V. SEGEŠ, *Remeslá a cechy*, s. 42.

³⁵⁹ AMP, SÚKR, sign. 1168, fol. 93r–v.

Nejvýznamnější výhodou představených pražských cechů tak představoval vliv, který řemeslník měl na rozdělování pracovních sil. Jen připomeňme, že cechmistrů schvalovali všechny chlapce přijímané do učení a u většiny cechů měli vliv na přidělování tovaryšů do jednotlivých dílen. V této souvislosti nás zajisté zaujme ustanovení, které nacházíme v artikulích malostranských uzdárů z roku 1562. Píše se v něm, že „*kdyby starší mistr žádného pacholete [tzn. učedníka – pozn. autora] neměl, tehdy nejmladší mistr do cechu opovědati jest povinen dotud, dokudž by jiný mladší mistr po něm nepřišel*“.³⁶⁰ Význam tohoto ustanovení mi bohužel není zcela zřejmý, nicméně řeší situaci, kdy některý z cechmistrů neměl v dílně žádného učedníka. Tehdy měl patrně služebně nejmladší mistr (tzv. *mladý mistr*, něm. *Jungmeister*) dočasně přenechat svého učedníka představenému. S tím by korespondovaly poznatky Evy Němečkové z měst severozápadních Čech, kde bylo běžné, že mladý mistr nesměl bez souhlasu cechmistrů přijímat učedníky nebo tovaryše.³⁶¹ Druhým možným výkladem je, že mu měl mladý mistr v dílně sám po určitý čas vypomáhat.

S výpomocí mladých mistrů se totiž počítalo i v jiných ceších. Například u pražských pokrývačů směl první rok po svém přijetí mladý mistr přijímat výhradně zakázky na opravy střech. Na nových střechách směl pracovat pouze pod dohledem některého z cechmistrů. Důležitým momentem tohoto pravidla, jež je uvedeno v artikulích celopražského cechu pokrývačů z roku 1583, je dovětek, že v takových případech má být mladému mistrovi vyplácena mzda jako tovaryši.³⁶² Jedná se o poměrně velkou výhodu pro cechmistra, který by tak získal (byť dočasně) plně kvalifikovanou sílu za velmi přijatelnou cenu. Vladimír Segeš uvedl, že jednou z výhod bratislavských cechmistrů byla možnost zaměstnávat ve své dílně více tovaryšů než ostatní mistři.³⁶³ K prověření této teze v podmínkách pražských měst bohužel nemáme dostatek pramenů, které by umožnily rekonstruovat počty tovaryšů nebo učedníků v jednotlivých dílnách. Jediným pramenem, který lze v této souvislosti analyzovat, je přehled počtu učedníků pražských zednických a kamenických mistrů z roku 1679. I když v něm nalezneme cechmistry (např. Jan Decapauli), kteří měli výrazně větší počet učedníků, než byl dobový průměr, stejně na tom byli ale i další řadoví mistři.³⁶⁴

³⁶⁰ AMP, Sběrka listin, sign. AMP PGL II – 97.

³⁶¹ E. NĚMEČKOVÁ, *Cechy královských měst*, s. 131.

³⁶² Artikule celopražského cechu z roku 1583. AMP, SÚKR, sign. 2214, fol. 263v.

³⁶³ Tak tomu mělo být např. v Bratislavě. V. SEGEŠ, *Remeslá a cechy*, s. 42.

³⁶⁴ Tento soupis edičně zpřístupnila Ivana Ebelová, Ivana EBELOVÁ, *Pražská a venkovská stavební řemesla*, s. 108 (pozn. č. 383).

2.5 Práva a povinnosti cechmistrů mimo cech

Doposud byla pozornost věnována povinnostem, které měli cechmistři vůči sdruženým členům organizace, za jejíž správu zodpovídali. Představení cechů však zajišťovali i řadu dalších činností, jejichž náplň přesahovala rámec samotného sdružení a vyžadovala tak komunikaci, či přímo spolupráci se zástupci města. Nejčastěji se jednalo o městskou radu coby nadřízené instance cechů, nežádka ale byly zapojeny i další orgány městské správy, jako např. úřad městského rychtáře v rámci dohledu nad trhy nebo správa čtvrtí při mimořádných událostech.

V první řadě byli cechmistři garanty toho, že cech, v jehož čele stáli, řádně plnil všechny povinnosti vůči městu. Ty v obecné míře spočívaly v zapojení profesních organizací do hašení požárů³⁶⁵ a v participaci na udržování pořádku ve městě.³⁶⁶ Zástupci cechů se ale rovněž povinně účastnili každoročního procesí ke svátku Božího těla či jiných městských slavností. Ačkoliv o tom nemáme dostatek přímých zpráv, lze předpokládat, že cechmistři zodpovídali i za to, aby se mistři dané profese dostavili na hradby v případě napadení města.³⁶⁷

Mnohem důležitější úlohou, kterou cechmistři v pražských městech plnili, bylo zprostředkovávání instrukcí městské vrchnosti členům sdružení. Představení cechů byli již od pozdního středověku klíčovým informačním a organizačním mezistupněm mezi městskou radou a řadovými měšťany. Konšelé mohli jejich prostřednictvím velice rychle a efektivně rozšířit obsah panovnických nařízení nebo informací o jiných důležitých událostech. V takových případech byli cechmistři obesláni, aby se dostavili na radnici, kde jim byl přečten nový řád, reskript či jiné nařízení. Nejčastěji se jednalo o záležitosti, které se bezprostředně týkaly městských řemesel a živností,³⁶⁸ mohlo se ale jednat i o věci, jež souvisely s politickými či náboženskými událostmi. Tak byla na Malé Straně v roce 1669 přečtena v přítomnosti cechmistrů zpráva o kanonizaci sv. Petra z Alkantary a následně bylo představeným nařízeno, aby se spolu s dalšími členy jejich organizací dostavili večer i s korouhvemi do procesí.³⁶⁹

Cechy tak snáze přijímaly politické směřování městské rady a stávaly se jednou z hlavních opor vedení města.³⁷⁰ Cechmistři byli v této souvislosti důležitým nástrojem v dohledu nad

³⁶⁵ Nejstarší staroměstský požární řád pochází z počátku 14. století, další řády bychom našli v období raného novověku, konkrétně z padesátých let 18. století. H. PÁTKOVÁ – V. SMOLOVÁ – A. POŘÍZKA (edd.), *Liber Vetusissimus*, s. 220; AMP, SÚKR, sign. 184; tamtéž, sign. 282.

³⁶⁶ Doklady této povinnosti jsou pouze kusé. Jedná se např. o soupis staroměstských cechů s počty tovaryšů, které mají postavit k nočním hlídkám (tzv. ponůčkám). AMP, SÚKR, sign. 1235, fol. 266v.

³⁶⁷ Přestože nemáme zprávy o přesném průběhu bojů, staroměstští a novoměstští řemeslníci se významným způsobem zasloužili o obranu pravobřežní Prahy před švédským vojskem v roce 1648. J. SMRŽ, *Cechy v pražských městech*, s. 75.

³⁶⁸ Jeden doklad pochází z roku 1695, kdy byli malostranští cechmistři předvoláni, aby si poslechli znění nového královského reskriptu, který se týkal židovských řemeslníků. AMP, SÚKR, sign. 1499, fol. P 12r.

³⁶⁹ AMP, SÚKR, sign. 1492, fol. N 39v.

³⁷⁰ Nově se fenoménu udržování pořádku ve městech věnoval Martin Čapský ve své kolektivní monografii o čtvrtním zřízení. Cechům tam v tomto ohledu přiznává důležitou úlohu jako jeden z možných nástrojů konšelů

dodržováním vládní politiky, ať už se jednalo o politiku určovanou panovníkem či konšely. Popsaný fenomén je nejlépe patrný na konfesijním vývoji pražských měst v 15.–17. století. Když se v důsledku husitských válek proměnila náboženská struktura společnosti v pražských městech a mezi měšťany převládali utrakvisté, řada cechů ustanovila přijímání pod obojí jako jednu ze základních podmínek členství. Tím, že tato ustanovení nacházíme v dobových artikulích, je patrné, že se tak dělo se souhlasem městské rady, jež cechovní statuta vydávala.³⁷¹ Bylo vysoce žádoucí, aby městská společnost byla co nejméně rozštěpena a stejné vyznání mistrů v rámci jednotlivých městských cechů pozitivně přispívalo k udržování statu quo.³⁷²

Na počátku dvacátých let 16. století začaly do pražských měst ve větší míře pronikat myšlenky Martina Luthera. Představitelé tehdy sjednocené pravobřežní Prahy i v tomto případě využili cechy, aby jejich prostřednictvím zachovali ve městě řád a náboženský klid. Na radnici byli předvoláváni měšťané podle jednotlivých řemesel, aby přísahali na nové artikule sestavené obcí a odsoudili tak luteránství.³⁷³

Druhá polovina 16. století se nesla v duchu pozvolné a nenápadné rekatolizace. V první řadě bylo potřeba změnit utrakvistický charakter městských cechů, což se dělo prostřednictvím vypouštění článků o povinném přijímání pod obojí. V tomto ohledu využil Ferdinand I. beze zbytku příležitosti, která se mu naskytla po porážce prvního stavovského povstání, kdy cechy nejprve zrušil a počátkem šedesátých let 16. století je postupně obnovil. V navracených i nově konfirmovaných privilegiích právě tyto články chyběly.³⁷⁴ Ze sklonku 16. století pak známe dokonce i přímá panovnickova nařízení, která nutila pražské cechy přijímat mistry katolického vyznání.³⁷⁵

Na počátku 17. století již bylo možné najít katolíky i mezi cechmistry a představení městských cechů tak byli dokonalým odrazem společnosti jako celku. Vypuknutí druhého stavovského povstání v roce 1618 se přirozeně do složení cechmistrů promítlo, neboť protestanství bylo vládním náboženstvím nového direktoria. Katoličtí mistři nebyli sice z pražských cechů

v udržování obecného řádu. MARTIN ČAPSKÝ A KOL., *Reprezentace a praxe sociální kontroly v pozdně středověkých městech*, Dolní Břežany 2023.

³⁷¹ Příklady nalezneme v artikulích staroměstských nožířů (1427), novoměstských sedlářů (1451), novoměstských olejníků (1452), novoměstských ševců (1456), novoměstských pilařů a prknářů (1457), novoměstských mydlářů (1464), novoměstských zlatníků (1478), novoměstských hrnčířů (1488) a novoměstských a staroměstských kloboučníků (1489). V. V. TOMEK (ed.), *Artikule cechů pražských*, s. 438, 460, 464, 470, 472, 476, 481, 484, 487, bylo 490.

³⁷² Ota HALAMA, *The Confessional Dimension of the Guild Monuments in the First Century of Prague's Utraquists*, in: Krakov – Norimberk – Praha. Město a řemeslo v době předindustriální, (edd.) Olga FEJTOVÁ – Antonia LANDOIS – Zdzisław NOGA, Praha 2022, s. 249–253 (zde s. 249–250).

³⁷³ Originální seznam osob, které přísahaly, byl obsažen v rukopisu č. 994 městského archivu, který bohužel shořel při požáru Staroměstské radnice v květnu 1945. Nejvíce tento pramen využil Zikmund Winter. Z. WINTER, *Dějiny řemesel*, s. 568–569.

³⁷⁴ Z. KARLOVÁ, *Změny v cechovním zřízení*, s. 66–67.

³⁷⁵ Z. WINTER, *Český průmysl*, s. 67.

vyučování, byli ale postupně sesazováni z postů v jejich čele. Po porážce stavovských vojsk v bitvě na Bílé hoře nastala situace opačná, kdy ve větší míře došlo k nahrazování protestantských cechmistrů za katolické. Na druhou stranu analýza personálního složení pražských cechmistrů z let 1620–1625 neprokázala takovou proměnu, jakou bychom mohli očekávat. Stejně tak nenacházíme mnoho cechmistrů v seznamech emigrantů.³⁷⁶ Svědčí to o tom, že se představení pražských cechů v nastalé situaci rychle zorientovali a většinově akceptovali nový směr vládní politiky.

Záhy po vydání Obnoveného zřízení zemského v roce 1627, které zavedlo katolické náboženství jako jediné povolené vyznání v Českém království, bylo toto pravidlo zapracováno i do textu nově schvalovaných artikulí pražských cechů. Jedním z prvních normativů, ve kterém můžeme nalézt článek o povinné katolické víře všech přijímaných osob, ať už učedníků, tak mistrů, jsou artikule pražských soukeníků z roku 1628.³⁷⁷ V dalších statutech patřilo tomuto zásadnímu ustanovení čestné místo v prvním článku. Garanty jeho dodržování pak byli cechmistři, do jejichž gesce patřila kontrola potřebných dokumentů u všech osob přijímaných do cechu.

Jak je z dosavadního výkladu patrné, spolupráce cechmistrů a konšelů byla nezbytná pro bezproblémové fungování městské společnosti jako celku a zachování obecního pořádku. Tento vzájemný vztah byl přitom mimořádně důležitý pro obě strany. Zatímco konšelé potřebovali mít oporu v představených městských cechů, cechmistři zase stáli o podporu městské rady v záležitostech, které přesahovaly rámec cechovní organizace. V nadcházejících oddílech se budeme věnovat třem oblastem, v nichž představení pražských cechů nejčastěji spolupracovali s městskou správou na všech úrovních. Jedná se zároveň o další skupinu práv a povinností souvisejících s výkonem cechmistrovské funkce, které však směřovaly mimo správu vlastního sdružení.

2.5.1 Ochrana cechovního monopolu

Vůbec nejdůležitější oblastí, v níž cechmistři museli úzce spolupracovat s představiteli města, byla ochrana cechovního monopolu. Toto privilegium tvořilo základní kámen celého systému organizace městských živností v ceších a zároveň představovalo ústřední činnost cechmistrů. Souhlas s monopolizací určité profese ve městě mohla udělit pouze příslušná vrchnost. V případě královských měst jí byl zeměpán zastupovaný nejprve městským rychtářem a od pozdního středověku městskou radou. Pokud vrchnost povolila založení nového ce-

³⁷⁶ Viz pozn. č. 220.

³⁷⁷ AMP, Cech soukeníků Praha, inv. č. 1.

chu, znamenalo to, že všichni provozovatelé profesí sdružených v něm si museli vybrat, zda vstoupit do organizace, nebo přestat provozovat své řemeslo v prostoru města a v přilehlém okolí. Pokud někdo odmítl stát se členem sdružení a nadále prodával své výrobky na městských trzích, narušoval svou činností cechovní monopol garantovaný panovníkem. V takovém případě na něj mohli cechmistrři podat žalobu k městské radě. Trestem za narušování cechovního monopolu bylo zabavení veškerého zboží a vězení.

Řemeslníkům, kteří pracovali mimo cech, se říkalo nejčastěji *fušeři*, ale také *štolíři* nebo *humplíři*. Fušerem se mohl stát kdokoli, ale zpravidla se jednalo o osoby, které v daném oboru dosáhly určitého stupně vzdělání. Mohlo se jednat o učedníka, který nedokončil učení, nebo mistra vyloučeného pro nějaký přestupek z cechu. Nejčastěji se ale jednalo o tovaryše, již se nemohli stát v daném městě mistry. Důvodem mohl být naplněný maximální povolený počet dílen (tzv. *numerus clausus*) nebo příliš náročné podmínky mistrovství, které mohly být pro řadu žadatelů z finančního hlediska nedostupné. Přece jen tovaryši byli plně kvalifikovanými řemeslníky, kteří však pracovali v dílnách mistrů za minimální mzdu.³⁷⁸

Nedávný výzkum Radky Heisslerové prokázal, že v minulosti existovaly i jiné způsoby, jak mohl řemeslník legálně působit ve městě a nebýt přitom plnohodnotným členem cechu. U malostranského i novoměstského malířského sdružení existovala možnost pracovat za pravidelný poplatek pod jeho ochranou. S ohledem na čtvrtletní periodicitu placení se takovým osobám říkalo kvartalisté.³⁷⁹ Nakolik popsané postavení řemeslníků umožňovaly i další pražské cechy, bohužel prozatím nevíme. Další kusé doklady o kvartalístech známe už jenom z prostředí zlatnických organizací.³⁸⁰

Ochrana cechovního monopolu a potírání fušerů bylo jednou z hlavních náplní práce cechmistrů. Z období raného novověku známe mnoho kauz projednávaných před městskými soudy, kdy představení některého cechu žalovali konkrétního mistra pro porušení zákazu výroby mimo cech. Velkou pozornost věnovala boji malířských cechů proti štolířům Radka Heisslerová, která na příkladu malostranské a novoměstské organizace ukázala jednotlivé aspekty této problematiky. Prostředí malířských cechů je ostatně pro výklad o fušerství více než vhodné, neboť malířů, kteří nebyli řádnými členy sdružení, byl v pražských městech vždy velký počet. Řada z nich působila pod ochranou zaměstnavatelů z řad šlechty nebo církevních institucí, přitom své služby nabízela i měšťanům, čímž narušovala privilegia malířských cechů.

³⁷⁸ Postavení tovaryšů v raném novověku i příčinám a důsledkům jejich složité sociální situace se podrobně věnoval Josef Janáček. J. JANÁČEK, *Přehled vývoje řemeslné výroby*, s. 240–247; TÝŽ, *Pohled na život řemeslnických tovaryšů*, Kniha o Praze 1963, 1963, s. 46–59.

³⁷⁹ R. HEISLEROVÁ (ed.), *Malostranský cech*, s. 52; TÁŽ (ed.), *Malíři Nového Města pražského v období baroka*, s. 60–62.

³⁸⁰ AMP, Hráský Josef PhDr., inv. č. 82.

Situace se na počátku devadesátých let 17. století stala neudržitelnou, což vedlo k sepsání seznamů fušerů v pražských městech. Při jejich sestavování spolupracovali představení všech tří pražských cechů a výsledkem bylo neuvěřitelných 53 jmen (28 na Starém Městě pražském, 11 na Novém Městě pražském a 14 na Malé Straně). Na základě vyhotovených seznamů pro jednotlivá pražská města obnovil císař Leopold I. na sklonku roku 1693 dosavadní privilegia pražských malířských sdružení a opětovně zdůraznil povinnost pro jmenované fušery stát se jejich členy. Někteří z nich se jimi skutečně stali, problém s neřádnými mistry však cechmistry malířů řešili i nadále.³⁸¹

Tak tomu ostatně bylo i v případě všech ostatních pražských cechů. Pokud byl některý neřádný řemeslník usvědčen, mohli mu cechmistry zabavit veškeré jeho zboží. Nesměli tak ale učinit sami, to mohli jedině v přítomnosti zástupce městské správy, a to nejčastěji městského rychtáře. Je určitým paradoxem, že ani usvědčený štolíř nenáležel do soudní jurisdikce cechmistrů. Zabavené zboží poté bylo postoupeno městské radě, která rozhodla o jeho dalším osudu. Pouze výjimečně bylo v cechovních artikulích předepsáno, jak s takovými výrobky naložit.³⁸²

Mimo cech mohli svou profesi legálně provozovat jen řemeslníci pracující pro panovnický dvůr (tzv. *dvorští mistři*), šlechtice nebo církevní instituci. Obecná zásada zněla, že pro potřeby svých dvorů mohly mistry svobodně zaměstnávat pouze osoby vyšších stavů a také stavu duchovního. Nejvýznamnější skupinou těchto řemeslníků byli nesporně dvorští mistři, kteří směli svobodně pracovat na základě panovníkova privilegia.³⁸³ Jejich produkce však byla určena výhradně pro příslušníky panovníkova dvora a své zboží nesměli tak nabízet a prodávat řadovým měšťanům. V roce 1577 nechala staroměstská rada na podnět mečířského cechu nechat zabavit všechny vyrobené zbraně mečíři Ambroži Ešicovi z Hradčan. Přestože se hájil svým privilegovaným postavením dvorského mistra, žalobci bylo úspěšně poukázáno na skutečnost, že v té době dvůr v Praze nepobýval.³⁸⁴ Různá omezení platila i pro mistry, kteří pracovali pro šlechtice či církevní hodnostáře. Například malíři nesměli přijímat učedníky nebo zaměstnávat vandrující tovaryše. To bylo vyhrazeno pouze příslušníkům městských cechů.³⁸⁵

S prací pro církevní instituce v minulosti úzce souvisela i jedna další problematika, která byla typickou pro prostor pražských měst. Jednalo se o roztržštěnou právní jurisdikci v rámci

³⁸¹ R. HEISLEROVÁ (ed.), *Malostranský cech*, s. 53–60; TÁŽ (ed.), *Malíři Nového Města pražského v období baroka*, s. 30–33.

³⁸² Jako příklad mohou posloužit artikule celopražského cechu šmukýřů z roku 1584, podle nichž má být polovina zabaveného zboží rozdána chudině v ulicích města a druhá odevzdána do špitálu vedle Betlémské kaple. AMP, Sbíрка rukopisů, sign. AMP PGL II – 67.

³⁸³ Z. WINTER, *Český průmysl*, s. 75–76.

³⁸⁴ AMP, SÚKR, sign. 1241, fol. 169r–v.

³⁸⁵ R. HEISLEROVÁ (ed.), *Malostranský cech*, s. 57.

městského prostoru, kdy zpravidla v těsném sousedství významnějších klášterů náležely domy do jejich vlastnictví. Vznikaly tak drobné enklávy, které se řídily vlastním právem a měly i vlastní samosprávu. Řeč je o tzv. postranních právech, jichž bylo na území pražských měst v raném novověku několik desítek.³⁸⁶ Na území postranních práv neplatilo městské právo, proto zde nemohl být vymáhán ani cechovní monopol. Je však nasnadě, že řemeslník pracující v některé z těchto enkláv prodával své zboží i mimo její hranice. Proto někdy docházelo k tomu, že byla i postranní práva zahrnuta do cechovního monopolu.

Nebylo to však samozřejmostí a vždy o tom musela být uzavřena smlouva mezi představiteli postranního práva a zástupci cechu. Příklad takového pořízení pochází z roku 1609, kdy se dohodli staroměstští cechmistrři punčochářů s převorem postranního práva sv. Anežky na Františku, že na území práva nebude poskytnut prostor pro fušery a každý punčochář tam usazený povinně vstoupí do jejich cechu.³⁸⁷ Podobnou smlouvu měli s postranním právem sv. Anežky uzavřenou i staroměstští krejčí a ševci. Jedinou podmínkou bylo, že pokud by došlo k zásahu cechmistrřů vůči fušerovi na území práva, měl být k tomu přizván tamější rychtář.³⁸⁸ Analogicky lze předpokládat, že to podobně fungovalo i na dalších postranních právech, ačkoliv přímé zprávy kvůli špatnému stavu dochovaných pramenů z působnosti těchto samosprávných celků bohužel nemáme. V artikulích celopražského cechu kameníků z roku 1740 nacházíme ustanovení, že fušeři nemají být trpěni nikde, a to ani na postranních právech. Případné přestupky pak měla vždy řešit příslušná vrchnost, nikoliv přímo cechmistrři.³⁸⁹ Podobné zásady nacházíme i v dalších normativech té doby a v podstatě svědčí o tom, že základní principy v přístupu k fušerům na postranních právech se v průběhu raného novověku neměnily. Jediným posunem ve sledovaném období bylo, že v 18. století již nebylo vyžadováno uzavírat smlouvy mezi jednotlivými cechy a představenými postranních práv, jak to sledujeme ještě v první polovině 17. století.

Tou vůbec největší právní enklávou, která se od středověku nacházela v pražských městech, ale nebylo některé z postranních práv, nýbrž bylo to židovské ghetto, jež se nacházelo v místech dnešního Josefova. Celé bylo obklopeno Starým Městem pražským, proto židovští řemeslníci nejčastěji narušovali cechovní monopol staroměstských organizací. Zákazy provozování cechovních profesí pražskými Židy proto nacházíme zejména v artikulích cechů v této části pražského souměstí.³⁹⁰ Další normy, které zamezovaly svobodný přístup židovských ře-

³⁸⁶ Jejich přehled i ucelený výklad o jejich vývoji podala Miluše Svobodová-Ladová. Miluše SVOBODOVÁ-LADOVÁ, *Zvláštní místní práva v Praze*, PSH 8, 1983, s. 153–168.

³⁸⁷ AMP, SÚKR, sign. 2242, fol. 23r–24r.

³⁸⁸ Z. WINTER, *Český průmysl*, s. 135–136.

³⁸⁹ AMP, Cech zedníků a kameníků Praha, inv. č. 1, fol. 15v.

³⁹⁰ Jejich výčet podal Tobias Jakobovits. T. JAKOBOVITS, *Die jüdischen Zünfte*, s. 59–67.

meslníků na městské trhy, bychom našli v knihách staroměstského soudu, který často řešil žaloby cechmistrů na některého z židovských fušerů.³⁹¹ Z počátku 17. století je znám ojedinělý pokus židovských řemeslníků o vstup do křesťanského cechu. V roce 1610 požádali krejčí z ghetta staroměstský cech, zda by se výměnou za řadu ústupků (dodržování artikulí, potírání fušerství v ghettu a placení poplatků cechu) nemohli stát jeho členy. Krejčí ze Starého Města pražského však jejich žádost odmítli.³⁹²

Nejstarší ryze židovské cechy vznikly v Praze až ve dvacátých letech 17. století za vlády Ferdinanda II. Vzájemné vztahy mezi staroměstskými a židovskými řemeslníky se však vznikem cechů v ghettu konsolidovaly pouze částečně. V 18. století došlo opět ke stupňování zákazů provozování mnoha cechovních profesí pražskými Židy. Nejen tento zákaz, ale i další protižidovská opatření vyvrcholila jejich (byť nakonec pouze dočasným) vypovězením z Prahy v roce 1745. K určitému uvolnění došlo za vlády Josefa II., který umožnil židovským chlapcům vyučit se u křesťanských mistrů, a zcela svobodný přístup ke všem profesím získali Židé až na sklonku 19. století.³⁹³

Svůj monopol si cechmistrů úzkostlivě střežili nejen před těmi řemeslníky, kteří nebyli řádnými členy cechu, ale zároveň i před příslušníky jiných cechů. V případě pražského souměstí docházelo k častým sporům mezi cechy stejné profese, které se nacházely v jeho jednotlivých částech (viz cechy meziměstské v kapitole 2.3). Zároveň se před městský soud často dostávaly hádky cechů příbuzných řemesel o monopolní práva na výrobu produktu, kterou si nárokovaly obě organizace. Z období pozdního středověku známe snahy konšelů těmto konfliktním situacím předcházet. Za tímto účelem proto bývaly při sporu ustanovovány komise ze zástupců obou cechů, které měly celou situaci posoudit a nalézt smírné řešení, popř. potrestat provinilého mistra.³⁹⁴

Pokud byl spor přece jen řešen před městským soudem, městská rada svým nálezem znesvářené strany rozsoudila. Velmi často bylo záměrem konšelů předejít v budoucnu tomu, aby se spor opakoval, proto v rozsudku přesněji vymezovali výrobní monopoly jednotlivých cechů. Někdy však městská rada rozhodla o sdružení příbuzných řemesel ve společné organizaci. Z tohoto důvodu byl v roce 1603 vytvořen na Novém Městě pražském společný cech jir-

³⁹¹ Jednou z pražských organizací, která v raném novověku aktivně vystupovala proti provozování řemesla Židy, byl cech mečířů. J. SMRŽ, *Pražští mečíři*, s. 40–41.

³⁹² T. JAKOBOVITS, *Die jüdischen Zünfte*, s. 67–68.

³⁹³ J. SMRŽ, *Cechy v pražských městech*, s. 102–103.

³⁹⁴ V artikulích z 15. století nacházíme několik pozoruhodných příkladů. Ustanovení ze statut novoměstského sladovnického cechu z roku 1456 říká, že při sporech mezi staroměstskými a novoměstskými mistry má vzniknout komise složená ze dvou zástupců staroměstského a dalších dvou z novoměstského sdružení. Obdobným způsobem se mělo předcházet konfliktům mezi novoměstskými soukeníky a krejčími. V případě sporu měl vzniknout orgán složený ze čtyř zástupců obou profesí. Tento popis lze nalézt v artikulích novoměstských soukeníků z roku 1447. V. V. TOMEK (ed.), *Artikule cechů pražských*, s. 456–457, 468–469.

cháří, zámišníků a barvířů kůží, aby mezi mistry těchto technologicky velice blízkých profesí nedocházelo k dalším konfliktům.³⁹⁵

Výjimečně se setkáváme s tím, že o sporech mezi cechy rozhodovala jiná instituce než městská rada. Přírozeně bylo ve sledovaném období možné nechat přezkoumat nálezy městské rady soudem apelačním, který byl založen v roce 1548 jako odvolací instance pro městské soudy. Možnost odvolat se k apelačnímu soudu občas využívaly i pražské cechy, jak o tom svědčí například zápis v pamětní knize kožešníků. Podle něho v roce 1571 potvrdil apelační soud verdikt staroměstské rady z roku 1564 o podšívání látkových oděvů kožešinami.³⁹⁶ Někdy se mistři obrátili se svou žalobou přímo na samotného panovníka. Stávalo se to zejména v těch případech, kdy byl král vydavatelem (a tedy i pomyslným garantem) cechovních artiklů. Panovníci rozhodovali v podobných kauzách pouze výjimečně, častěji přenechávali tuto agendu k vyřízení místodržiteli, popř. některému ze zemských úřadů.

Poměrně kuriózním příkladem se v tomto ohledu stal spor, který vznikl mezi pražskými cechy mečířů a dlouhonožníků na počátku 18. století. Jednalo se o klasický kompetenční spor mezi dvěma technologicky příbuznými profesemi. Okolnost, kvůli které je kauza pozoruhodná, je osoba, jež vypracovala první návrhy na řešení sporu. Byla jí Eleonora Magdalena Falcko-Neuburská, královna regentka za svého syna Karla VI. Vzniklou situaci chtěla vyřešit spojením obou cechů do jediného společného sdružení, k čemuž skutečně došlo krátce po nástupu Karla VI.³⁹⁷

2.5.2 Kontrola kvality dovážených výrobků

Cechovní monopol, jak jsme si ho právě popsali, platil s drobnými výjimkami na území celého města a v jeho bezprostředním okolí. Nikdo tedy nemohl na městské trhy (ať už se jednalo o denní nebo týdenní) svobodně přivážet zboží, které vyráběli místní mistři sdružení v cechu. Z tohoto všeobecně platného pravidla existovala jediná výjimka, a tou byl trh výroční, tzv. jarmark. Po dobu trvání jarmarku, což bylo zpravidla jeden až dva týdny, přestala platit veškerá tržní omezení a jedinou podmínkou prodeje byl pronájem místa a zaplacení poplatku obci.

V každém z pražských měst se už od středověku konaly v průběhu roku dva jarmarky.³⁹⁸ Tržní svoboda, kterou výroční trhy vytvářely, sice znamenala dočasné zrušení výlučného postavení cechovních mistrů, nicméně nijak neumenšovala povinnosti jejich představených. Ve

³⁹⁵ J. SMRŽ, *Cechy v pražských městech*, s. 152.

³⁹⁶ AMP, Cech kožešníků Praha, inv. č. 9, fol. 17r–21r.

³⁹⁷ Více viz J. SMRŽ, *Cech pražských mečířů*, s. 19 (pozn. 36).

³⁹⁸ Jejich termíny podal ve své knize o pražském obchodu Josef Janáček. J. JANÁČEK, *Dějiny obchodu*, s. 261.

velkém množství artikulí pražských cechů totiž nacházíme ustanovení o tom, že i zboží dovážené na jarmarky mělo podléhat jejich kontrole. Cílem těchto opatření byla ochrana Pražanů nakupujících na výročním trhu. Jednalo se tedy o jednu z povinností, kterou byli představení cechů zavázáni městské obci.

Jak se dozvídáme z artikulí soustružnického cechu na Novém Městě pražském z roku 1613, měl být cechmistry prohlédnut každý dovezený výrobek ještě předtím, než byl zahájen jeho prodej: „*A když odjinud cizí dílo sem na jarmarky se přiveze anebo přinese, tehdy starší mistři aby je prve, než se bude prodávati spatřovali a vohledávali, a pokudž pořádně [!] a hodné to dílo býti od nich uzná, každý ten bude je moci po vyzvonění frejdu prodávati.*“³⁹⁹ O tom, že se jednalo o běžnou praxi, svědčí dodatek: „*jakž všudy jinde mezi řemesly [...] takový pořádek a způsob [!] se zachovává.*“

Pokud cechmistři rozhodli, že dovezené zboží nemá požadovanou kvalitu, měli buď svůj nález ohlásit městské radě, nebo mohli vadné zboží zabavit. V případě zabavení nekvalitních produktů však museli představení cechů postupovat ve spolupráci se zástupcem města, nejčastěji městským rychtářem. V tomto lze ostatně spatřovat největší odlišnosti mezi pravidelnými kontrolami kvality výrobků místních mistrů a těmi, jež probíhaly v době jarmarku. Hlavní rozdíl byl v tom, že nad přespolními řemeslníky neměli cechmistři žádnou formální pravomoc. Celý proces tak nejvíce připomínal postup, který byl uplatňován ve vztahu ke zboží fušerů (viz 2.5.1). I v tomto případě bylo ostatně zabavené zboží postoupeno městské radě. Jediným rozdílem byla skutečnost, že v době jarmarků bylo zabavováno pouze nekvalitní zboží, zatímco fušerům byla konfiskována celá jejich produkce.

Veškerý výnos ze zabaveného zboží tedy náležel do obecní pokladny města, v němž se jarmark odehrával a cechmistři z něho neměli žádný zisk. Přitom na nich spočívala veškerá odpovědnost za kvalitu prodáváného zboží na výročním trhu. Pokud by byl na jarmarku nalezen špatný výrobek, museli by pokutu zaplatit příslušní představení tamějšího cechu. Tyto okolnosti jen znovu připomínají skutečnost, že dohled nad dováženým zbožím v období jarmarků byl pouze další povinností, kterou měli cechmistři vůči městu.

2.5.3 Spoluúčast na městském soudnictví

V jednom z předešlých oddílů této kapitoly jsme se podrobně věnovali soudním kompetencím cechmistrů (viz 2.4.1). Pražští cechmistři se ale od středověku podíleli na městském soudnictví v mnohem větší míře, než jen urovnáváním sporů mezi členy cechu a řešením jejich drobných přestupků. Mohlo za to opět jejich specifické postavení v rámci městské správy,

³⁹⁹ AMP, Cech soustružníků Praha, inv. č. 1.

kteře se pohybovalo na pomezí mezi představenými samosprávných profesních organizací a kvazi městskými úředníky. Přísaha vykonaná před představiteli města je spolu s jejich odbornou kvalifikací opravňovala k participaci na nejrůznějších právních úkonech v městském soudnictví, a to jak sporném, tak nesporném.

Zjednodušeně bychom jejich postavení mohli přirovnat k soudním znalcům. Kdykoliv bylo potřeba odborně zhodnotit kvalitu odvedené práce, odhad ceny konkrétního výrobku nebo služby či vyhotovit dobrozdání k aktuální soudní při, vždy byli osloveni představení konkrétního cechu. Cechmistr byl již vázán složenou přísahou, proto z pohledu dobového práva byl dostatečně hodnověrnou autoritou k provedení kvalifikovaného posudku. Je proto určitým paradoxem, že v dochované hradčanské knize přísah z přelomu 17. a 18. století nalezneme text nazvaný „*Juramentum deren Zunfveltisten zu denen Abschätzungen*“ určený pro cechmistry v těch případech, kdy vystupovali jako přísežní odhadci:

„Ich NN: schwehre Gott dem allmächtigen, der gebenedeuten, von der Erbsind unbefleckten Jungfrauen Mutter Gottes Mariae, samt allen lieben Heiligen, daß so oft mir von einem löbl: Magistrat dieser könig: Oberrn Stadt Prag Hradschin oder aber von dem alhießigen Stadtgericht oder sonst von wehme andern etwas abzuschätzen auferleget oder respective anverlanget wurde, ich solches vermög meines guten Gewissens schätzen und den eigentlichen Werthgewischaft anzeugen wolle und solle. So wahr mir Gott helfe, die gebenedeuten, von Erbsind unbefleckte Jungfrau Mutter Gottes Maria, samt allen lieben Heiligen amen.“⁴⁰⁰

V ostatních pražských městech se s podobnou speciální přísahou nesetkáváme, z toho lze usuzovat, že žádná další nad rámec té standardní, kterou skládal cechmistr při svém potvrzení ve funkci, nebyla vyžadována. Nyní si na konkrétních příkladech ukážeme, v jakých oblastech městského soudnictví vystupovali cechmistři v pozici přísežných odhadců nejčastěji.

Krátce poté, co byla v roce 1627 instalována na vrchol průčelí Týnského chrámu kamenná socha Panny Marie, která nahradila někdejší kalich sundaný v roce 1624, byli pověřeni představení kamenicko-zednických cechů všech tří pražských měst, aby z věže Týnského chrámu novou sochu prohlédli. Stalo se tak na popud tehdejšího královského rychtáře Františka Ostržtoka z Astfeldu, který po cechmistrech chtěl, aby posoudili cenu sochy stanovenou autorem. Moderními slovy měli za úkol vypracovat expertízu, zda nebyla „veřejná zakázka“ předražena. Všichni přítomní se shodli, že stanovená suma byla adekvátní výslednému dílu, tak byla

⁴⁰⁰ AMP, SÚKR, sign. 83, fol. 25r.

po několikaletých průtazích sochaři nakonec roku 1630 vyplacena.⁴⁰¹ Výpověď jednoho z cechmistrů, kteří sochu posuzovali, konkrétně Jana Dominika de Barifis, je obsažena v knize svědomí evidující svědecké výpovědi ve sporech projednávaných na městském soudu. Posudek cechmistrů tak posloužil jako svědectví v rámci kauzy soudnictví sporného.

Podobný příklad pochází z roku 1580, kdy byli představení staroměstské kamenicko-zednické a tesařské organizace pověřeni konšely, aby stanovili cenu buštěhradského zámku a přilehlých budov.⁴⁰² I tento zápis se nachází v knize svědomí, to znamená, že odhad cechmistrů byl použit v některé z kauz městského soudu, i když přesné podrobnosti sporu nejsou u zápisu uvedeny.

Odhady, dobově *šacuňky*, byly vůbec nejdůležitější činností cechmistrů v rámci městského soudnictví. Stanovit hodnotu věci, o níž se vedl spor, by ostatně bylo bez zapojení cechmistrů konkrétní profese nemožné. I když doposud uvedené příklady se týkají soudnictví sporného, častější bylo využívání stanovení ceny cechmistry v soudnictví nesporném, konkrétně v souvislosti se sepisováním testamentů a pozůstalostních inventářů. Dvojice případů z let 1582 a 1611 ukazuje zapojení starších konvářů do obou těchto procesů. V mladším z nich požádal autor kšaftu Martin Rybář, jinak řečený Vostrovský, představené novoměstské konvářské organizace o převážení cínového nádobí, které zanesl do svého odkazu.⁴⁰³ Druhý příklad pak dokládá účast konvářských cechmistrů při inventarizaci pozůstalosti po mistrovi této profese Michalu Ludvíkovi.⁴⁰⁴ K tomu docházelo zejména v těch případech, kdy po řemeslníkovi zůstalo větší množství cenné suroviny nebo hotových výrobků. Cechmistři ale bývali zváni i k sepisování inventářů pozůstalosti měšťanů a měšťanek, kteří nebyli příslušníky žádného cechu. V této souvislosti máme doklady o zapojení představených zlatnických organizací, pokud bylo zapotřebí stanovit hodnotu šperků,⁴⁰⁵ nebo starších knihařů, aby nacenili knihovny nebožtíků.⁴⁰⁶

Ačkoliv máme přímé doklady o zapojení představených cechů do městského soudnictví pouze u několika málo profesí, provedení oficiálního šacuňku se mohlo týkat kteréhokoliv oboru. Mohlo jít o stanovení škody či zabaveného zboží, a dokonce se mohl na starší obrátit i kterýkoliv měšťan, který měl pochybnosti o dohodnuté ceně zakoupené věci, zvířete nebo

⁴⁰¹ Tamtéž, sign. 1093, fol. 53r.

⁴⁰² Tamtéž, sign. 1051, fol. 283v.

⁴⁰³ Tamtéž, sign. 2209, fol. 395v.

⁴⁰⁴ Tamtéž, sign. 1217, fol. 54r.

⁴⁰⁵ Doklady o účasti zlatnických cechmistrů při inventarizaci pozůstalosti máme např. z let 1585 a 1594. AMP, SÚKR, sign. 1227, fol. 25r; tamtéž, sign. 1228, fol. 315r.

⁴⁰⁶ Olga FEJTOVÁ – Jiří PEŠEK, *Pražští knihaři doby předbělohorské – knihvazači, nebo knihkupci?*, in: *Alis volat propriis: sborník příspěvků k životnímu jubileu Ludmily Sulitkové*, Brno 2016, s. 294.

služby. Takto se ostatně etablovala instituce starších konířů při Koňském trhu na Novém Městě pražském.⁴⁰⁷

Institucí soudu starších konířů jinak zvaného konířské právo se dostáváme k poslednímu způsobu, jakým v minulosti byli cechmistrři zapojeni do městského soudnictví. Z některých pražských organizací se totiž na přelomu středověku a raného novověku staly přímo delegované soudy pro záležitosti týkající se určitého segmentu městského hospodářství. S tímto specifickým postavením se setkáváme u pražských konířů, mlynářů, nákladníků vaření piva a plavců. Podrobněji je však o těchto soudních orgánech pojednáno v další kapitole (viz 3.4.1).

Na příslušném místě třetí kapitoly je v souvislosti s výkladem o delegovaných soudech pražských cechů také podrobně popsán i jediný známý případ, kdy vznikl poradní orgán složený z cechmistrřů, jehož úkolem bylo zpracovávat odborné posudky pro městský soud. Jednalo se o stavební úřad na Malé Straně a tímto způsobem posuzovali představení kamenicko-zednické a tesařské organizace spory měšťanů týkající se sdílených částí staveb. Malostranský stavební úřad je proto ojedinělým příkladem institucionalizace postavení cechmistrřů coby přísežných odhadců v městském soudnictví.

2.6 Dílčí závěr

V současném vědeckém diskurzu o evropských ceších vládne shoda v tom, že cechovní zřízení jako specifická forma živnostenského systému bylo napříč Evropou stejné. Základní principy fungování těchto profesních organizací, ať už vznikly ve Španělsku či ve Švédsku nebo Rumunsku, skutečně byly ve své podstatě totožné. Tomu odpovídají i shodné vnější rysy, které vykazují pozůstatky cechů napříč jednotlivými regiony, velkou míru podobnosti prokázaly i komparativní mezinárodní projekty.⁴⁰⁸ V podstatě se má za to, že základ byl všude stejný, pouze se v jednotlivých evropských městech můžeme setkat s lokálními specifiky, která se od obecně platných pravidel někdy více, jindy méně odlišovala.

Tato představa je správná, i když rozdíly mezi vývojem cechů v různých regionech Evropy byly patrně větší, než jsme si dnes ochotni připustit. A právě rozbor postavení cechmistrřů a jejich kompetencí tyto odlišnosti významným způsobem podkřývá. Nejde o to, že by se lišila vnitřní struktura cechů nebo že by byly markantní rozdíly v povinnostech, které cechmistrři zajišťovali. Tím, co bylo v každém větším evropském městě jiné, bylo jejich postavení

⁴⁰⁷ Více viz J. SMRŽ, *Konířské právo*, s. 16–23.

⁴⁰⁸ Z největších mezinárodních projektů, které komparovaly vývoj v jednotlivých evropských zemích, jmenujme zejména sborník *Das Ende der Zünfte*. Viz pozn. č. 26.

v rámci městské správy a jejich vztah k vrchnosti. Tyto aspekty byly totiž ovlivněny individuálním historickým a právním vývojem každé lokality, ať už města nebo regionu, popř. většího administrativního celku. Nyní budou tyto základní rozdíly v postavení cechmistrů představeny na příkladu měst ve střední Evropě.

Hned první klíčové odlišnosti spatřujeme v míře začlenění představených cechů do celkového rámce městské správy. Již Władysław Stesłowicz (a nově i Mateusz Król) uvedl, že krakovští cechmistrů nebyli ani tak představiteli soukromoprávních profesních korporací, jako spíše veřejnými úředníky města.⁴⁰⁹ Důvodem pro toto prohlášení byla jejich velká podřízenost vůči městské radě. Přestože v tomto ohledu spatřuji mezi Krakovem a Prahou určité podobné rysy, postavení pražských cechmistrů nebylo tak jednoznačné. Kombinovalo v sobě totiž jak principy cechovní samosprávy, tak přenesené městské správy. Velmi podobně na tom byli například cechmistrů ve Vídni. Oproti tomu v Bratislavě byly vazby mezi městskou vrchností a cechy pouze minimální. Cechmistrů zde dokonce neskládali přísahu, což znamenalo, že byli ve skutečnosti pouze představiteli živnostenské samosprávy.

Právě popsané odlišnosti se promítaly jak do práv a povinností cechmistrů v jednotlivých městech, tak i do procesu jejich ustanovování. V obecném principu ve všech městech platil princip mistrovské volby a vrchnostenského potvrzení (snad jen s výjimkou Bratislavy), podle míry podřízenosti cechů vůči vedení města však byl kladen adekvátní důraz na jednotlivé části tohoto procesu. Jak Arnd Kluge popsal, v Německu bylo mnoho různých způsobů výběru cechmistrů, a to jak napříč jednotlivými regiony, tak i v rámci jediného města. Například v Münsteru ve stejný okamžik části cechů dosazovala jejich představené městská rada, v jiných si cechmistry volili všichni mistři na schůzi nebo tak činili k tomu vybraní volitelé.⁴¹⁰ V této souvislosti je pozoruhodné, že v některých německých městech měli na výběr nového vedení značný vliv odstupující cechmistrů, což byla ostatně běžná praxe i v Krakově na sklonku středověku.⁴¹¹ V pražských městech či ve Vídni naopak nemáme o podobných zvycích žádné doklady.

Poslední velký rozdíl mezi městy ve střední Evropě spatřuji v míře, v jaké plnili svěřené povinnosti samotní cechmistrů. V německých městech, ale rovněž ve Vídni či Krakově, bylo poměrně běžné, že jednotlivé činnosti delegovali představení cechů na jiné mistry. V případě měst v Rakousku a Polsku se jednalo zejména o členy cechu, kteří byli pověřeni kontrolou kvality výrobků (tzv. *Beschaumeister*),⁴¹² v Krakově navíc fungovaly v ceších zvláštní výbo-

⁴⁰⁹ M. KRÓL, *Cechy krakowskie*, s. 86.

⁴¹⁰ A. KLUGE, *Die Zünfte*, s. 356.

⁴¹¹ Tamtéž, s. 355; M. KRÓL, *Cechy krakowskie*, s. 83–84.

⁴¹² Viz pozn. č. 276.

ry, jež měly na starosti vedení a kontrolu účetnictví.⁴¹³ V Německu se častěji s tímto fenoménem setkáváme v souvislosti s výkonem soudní funkce cechů.⁴¹⁴ Naproti tomu v případě pražských cechů vykonávali všechny tyto povinnosti přímo cechmistři, což nemělo v jiných částech střední Evropy obdoby. Pouze u některých cechů byl dohled nad menším pořádkem svěřován tzv. basicmistrům neboli přisedícím.

Uvedené odlišnosti lze považovat za regionální odchylky od obecného vývoje evropských cechů, já se však domnívám, že vychází ze způsobu, jakým se v pražských městech konstitovaly první profesní organizace a cechovní zřízení jako celek. Od počátku totiž došlo k částečnému začlenění cechů do hierarchie městské správy a zároveň jim byl přiznán jejich samostatný charakter. Díky dalšímu společenskému vývoji si pražští řemeslníci toto postavení udrželi až do raného novověku. O tom ale podrobněji v další kapitole.

⁴¹³ M. KRÓL, *Cechy krakowskie*, s. 89.

⁴¹⁴ A. KLUGE, *Die Zünfte*, s. 360.

3. Podíl cechmistrů na vedení a správě města⁴¹⁵

Cechmistry jako specifickou sociální skupinu uvnitř městské společnosti a jejich roli, kterou v ní hráli, můžeme zkoumat v mnoha různých oblastech každodenního života. V předešlé kapitole jsme se zaměřili na městské hospodářství, jež cechmistry významným způsobem ovlivňovali z pozice představených profesních organizací s monopolními právy v rámci tržišť, dílen a dalších prodejních míst uvnitř hradeb. Rovněž byl podán přehled jejich pravomocí v rámci těchto sdružení i mimo ně, a to zejména ve vztahu k orgánům, které zastupovaly širší městskou obec nebo zeměpána. Další významnou oblastí, do níž ve velké míře cechmistry pronikli, byl veřejný život města v této sféře, a to konkrétně správa města a komunální politika. Analýza angažovanosti jednotlivých osob, ale i představených cechů jako celku, může totiž lépe než cokoliv jiného odhalit, jakou úlohu hráli řemeslníci a jejich zástupci v raně novověkém městě.

Obecně lze říct, že měšťané stojící v čele cechů byli již od středověku veřejně známými osobnostmi, a to i ve společenských kruzích mimo vlastní organizaci. Jejich domy se stávaly dočasnými centry cechů (viz 2.5.4) a při nejvýznamnějších městských slavnostech, mezi něž patřily korunovační průvody, vjezdy českých králů do pražských měst nebo každoroční procesí na svátek Božího těla, reprezentovali své profese pod korouhvemi jednotlivých organizací. V této souvislosti by bylo možné předpokládat, že postavení cechmistra bylo spojené i s vyšším společenským statutem. Zjednodušeně řečeno, nejednalo se pouze o výkon této funkce, ale zvolením do čela cechu se řemeslnický mistr stal automaticky příslušníkem městské elity, obdobně jako když se měšťan stal konšelem. Pokud byl totiž daný měšťan členem městské rady, nacházíme o tom zmínku takřka ve všech typech pramenů, v nichž dotyčný vystupuje. „Titul“ konšela tak spolu s uvedením městské příslušnosti funguje v zápisech jako identifikátor osoby, často ve formě „*XY, měšťan a spoluradní Starého/Nového/Menšího/Horního Města pražského*“. V případě cechmistrů tomu tak ale nebylo.

Pokud je ve zprávě explicitně uvedeno, že se jedná o představeného některého z městských cechů, téměř vždy daný zápis nějak souvisí s výkonem této funkce. Přirozeně nejčastěji se jedná o ochranu cechovního monopolu nebo spory uvnitř cechu. Pouze výjimečně nacházíme

⁴¹⁵ Tato kapitola byla zpracována v rámci projektu Grantové agentury Univerzity Karlovy č. 598218 s názvem „*Podíl cechmistrů na správě pražských měst v raném novověku*“, který byl řešen v letech 2018–2020 na Filozofické fakultě. Výsledkem grantového projektu byla i stejnojmenná publikace. Jiří SMRŽ, *Podíl cechmistrů na správě pražských měst v raném novověku*, Praha 2021.

údaj o tom, že dotyčný byl cechmistrem, i v zápisech, které s cechovní agendou nijak nesouvisely, např. v knihách soudnictví nesporného. Z toho lze usuzovat, že samotný výkon cechmistrovské funkce na vstup mezi městské elity nestačil. Jak si však v této kapitole ukážeme, svým zvolením mezi představené profesní organizace získal mistr dobré výchozí postavení k další kariéře v městské správě. Ať už to znamenalo zastávat správní funkci v rámci čtvrti nebo farnosti, ve které žil, nebo ovlivňovat městské soudnictví, správu obecního majetku či se přímo podílet na vedení města. V té chvíli už záleželo pouze na něm, zda tuto možnost využil, nebo nikoliv.

V souvislosti s výzkumem angažovanosti cechmistrů na veřejném životě města přirozeně souvisí základní otázka, do jaké míry se jednalo o osobní ambice jednotlivců a do jaké míry můžeme mluvit o fenoménech typických pro celou studovanou skupinu. Její zodpovězení není jednoduché, ale je možné za pomoci analýzy velkého množství vstupních dat z co možná největšího časového úseku. To totiž umožňuje odhalit dlouhodobé trendy či opakující se jevy, které nemohou být výsledkem do určité míry náhodných rozhodnutí jednotlivců. Tato kapitola se zaměřuje právě na ty fenomény, které jsou typické pro cechmistry jako celek. Možnosti kariérních postupů jednotlivců v rámci městské správy jsou pak představeny ve čtvrté kapitole, a to na příkladu vybraných osob.

3.1 Evropský kontext – nástin problematiky

V poslední čtvrtině 13. století došlo ve strukturách vládnoucích vrstev některých evropských měst k pronikavým změnám. Tak např. roku 1282 bylo ve Florencii zvoleno nové vedení města, jež se vůbec poprvé skládalo výhradně z představených městských cechů.⁴¹⁶ Tyto převratné události se v toskánské metropoli odehrály ve chvíli, kdy v Českém království teprve vrcholil přerod tradičních sídlišť ve středověká města a v prostředí pražských měst vznikaly první řemeslnické cechy. Přesto spolu dění v obou lokalitách úzce souvisí. Politický úspěch florentských cechů totiž předznamenal společenský vývoj, který dříve nebo později proběhl ve všech evropských městech, v každém ale s poněkud jiným výsledkem.

Míra a způsob participace představených cechů na vedení jednotlivých měst napříč Evropou byla v minulosti velmi odlišná. Postavení cechů v rámci městské správy bylo ovlivňováno mnoha faktory, mezi které náležela právní a správní specifika daného města, postavení tradiční vládnoucí vrstvy (patriciátu) a v neposlední řadě postoj příslušné vrchnosti vůči požadkům řemeslnictva. Všechny tyto faktory byly v každém městě natolik individuální, že ne-

⁴¹⁶ A. VAN STEENSEL, *Guilds and Politics*, s. 40.

lze najít jeden obecně platný scénář, který by mohl být aplikován na výzkum této problematiky v celoevropském měřítku. Některé podoby spoluúčasti cechů na vedení měst však může být přiblíženo na příkladu vybraných středoevropských měst.

Výklad bude započat přiblížením poznatků z říšských měst. Počáteční vlna nepokojů, jež proběhla v říšských městech na počátku 14. století, skončila veskrze neúspěchem. Jednalo se většinou o povstání vedená jednotlivci (často dokonce z řad samotných patricijů), kteří se snažili s podporou nespokojených řemeslníků získat kontrolu nad městem. Jako příklad uveďme pokus o převrat v Augsburgu, který se odehrál roku 1303 a byl veden Sibitem Stolzhirschem.⁴¹⁷ Obdobná povstání proběhla ve stejné době i v dalších říšských městech, například v Ulmu. Zatímco ve většině případů došlo pouze k vyhnání vůdců nepokojů z města, v Ulmu vedlo potlačení povstání rovněž k dočasnému zákazu řemeslnických organizací.⁴¹⁸

Opakované nepokoje i lepší organizace řemeslnictva ale v nadcházejícím období donutily dosavadní vládnoucí vrstvy k významným ústupkům. Jedním z prvních říšských měst, kde byl zástupcům cechů přiznán podíl na vedení, byl Štrasburk. Dva roky trvající ozbrojené střety byly roku 1334 ukončeny kompromisním řešením, kdy cechmistrům byla vyhrazena polovina mandátů v městské radě.⁴¹⁹ K obdobnému narovnání došlo před polovinou 14. století i v již zmíněném Ulmu, kde zástupci cechů získali roku 1345 dokonce nadpoloviční počet míst v městské radě, konkrétně 17 z celkových 31.⁴²⁰ Ne vždy byly změny v rozložení radních mandátů výsledkem krvavých nepokojů. Příkladem poklidného převzetí moci nad městem byl Augsburg, kde v říjnu roku 1368 přišli řemeslníci sešikovaní pod cechovními korouhvemi k radnici a přednesli své požadavky městské radě.⁴²¹ K poklidnému převzetí moci zástupci cechů došlo rovněž v dalších říšských městech, roku 1347 v Memmingenu, Ravensburgu či Wangenu, roku 1349 v Nördlingenu a o rok později v Kaufbeurenu.⁴²²

Ve všech uvedených městech byl zástupcům cechů přiznán určitý počet míst v městské radě. Účast v městské radě byla pro řemeslníky důležitá z toho důvodu, že se jednalo o nejdůležitější orgán ve městě. Konšelé coby zástupci příslušné vrchnosti schvalovali městské zákony a řády, čímž mohli výrazným způsobem zvýhodňovat členy městských cechů oproti nežádoucí konkurenci. Někdy však došlo k tomu, že původní městská rada byla přetvořena v tzv. *malou* nebo *vnitřní radu*, kde byl vliv ponechán patriciátu, a současně s tím došlo k vytvoření *velké* či *vnější rady*, v níž získali převahu představení cechů. Zatímco malá rada i nadále

⁴¹⁷ F. BLENDINGER, *Die Zunfterhebung*, s. 76.

⁴¹⁸ R. PERGER, *Die politische Rolle*, s. 5.

⁴¹⁹ M. ALIOTH, *Gruppen an der Macht*, s. 1–2.

⁴²⁰ R. PERGER, *Die politische Rolle*, s. 6.

⁴²¹ F. BLENDINGER, *Die Zunfterhebung*, s. 79.

⁴²² A. SCHUBERT, *Zwischen Zunftkampf und Thronstreit*, s. 25.

držela hlavní politickou moc ve městě, důležitá rozhodnutí nemohla učinit bez souhlasu velké rady. Síly obou frakcí městského obyvatelstva tím byly alespoň částečně vyrovnány. Unikátní model správy byl vytvořen v důsledku opakovaných povstání řemeslníků v někdejší arcibiskupském městě Kolíně nad Rýnem. Dosavadní systém dvou rad, tzv. *úzké* a *široké*, byl roku 1396 nahrazen jediným centrálním orgánem, ve kterém získali zástupci cechů většinu (36 mandátů z celkových 49). Cechmíři však byli do rady voleni za tzv. *gafely*, ve kterých byla organizována jednotlivá sdružení. Zatímco významné profese (v případě Kolína nad Rýnem zejména tkalci či kupci) měly svůj samostatný gafel, cechy méně významných řemesel byly sdruženy do gafelu ve větším počtu. Tento netradiční model zde přetrval až do raného novověku.⁴²³

Mezi říšskými městy však nalezneme i taková, v nichž cechy podíl na vládě nezískaly. K takovému vývoji došlo například v Norimberku, které bylo významným centrem řemeslné výroby i dálkového obchodu. K násilným nepokojům, které iniciovali řemeslníci, zde došlo v letech 1348–1349.⁴²⁴ V tomto případě se do události vložil římský král Karel IV., který v reakci na nepokoje cechy zrušil a zakázal jejich zakládání. To vedlo k naprostému podlomení politických ambicí řemeslnictva. Přestože v Norimberku později vznikla určitá forma řemeslnických organizací (označované dokonce jako cechy), působnost těchto sdružení byla omezena výhradně na hospodářské, sociální a náboženské záležitosti. Cechy, které by si nárokovaly podíl na politickém životě města, zde až do zániku Svaté říše římské neexistovaly.⁴²⁵ Zdánlivě v rozporu s právě řečeným je skutečnost, že se již od pozdního středověku setkáváme se zástupci řemesel v malé radě říšského města Norimberku. Jednalo se však pouze o tzv. přátele rady (německy *Ratsfreunde*), přičemž šlo o osm zástupců (z celkového počtu 40) nejvýznamnějších městských řemesel – pekařů, pivovarníků, kožešníků, koželuhů, řezníků, kovářů, krejčích a soukeníků.⁴²⁶

Popsané události i jejich důsledky na složení centrálních orgánů ve vybraných říšských městech dostatečně ilustruje specifický vývoj v německých oblastech. Pro srovnání budou nyní přiblíženy poměry v rakouských městech. V nich se s ozbrojenými konflikty mezi patriciátem a řemeslníky setkáváme pouze sporadicky, např. na sklonku 14. století došlo k nepo-

⁴²³ K. MILITZER, *Führungsschicht und Gemeinde*, s. 1–24; W. HERBORN, *Verfassungsideal und Verfassungswirklichkeit*, s. 25–52; R. GIEL, *Der Kölner Rat*, s. 14–38.

⁴²⁴ Podrobně se událostem v Norimberku, k nimž došlo v letech 1348–1349, věnoval Alexander Schubert. Viz pozn. č. 58.

⁴²⁵ Walter LEHNERT, *Nürnberg – Stadt ohne Zünfte. Die Aufgaben des reichsstädtischen Rugamtes*, in: *Deutsches Handwerk in Spätmittelalter und Früher Neuzeit. Sozialgeschichte – Volkskunde – Literaturgeschichte*, (Hrsg.) Rainer S. ELKAR, Göttingen 1983, s. 71–81.

⁴²⁶ Podrobněji k této instituci viz Michael DIEFENBACHER, „*Gechenkt*“, „*ungeschenkt*“, „*gesperrt*“ oder „*frei*“. *Das Handwerk in der Reichsstadt Nürnberg*, in: *Krakov – Norimberk – Praha. Město a řemeslo v době předindustriální*, (edd.) Olga FEJTOVÁ – Antonia LANDOIS – Zdzisław NOGA, Praha 2022, s. 41–57 (zde s. 43–44).

kojům v dolnorakouském Klosterneuburgu.⁴²⁷ Patrně největší relevanci pro tento výzkum mají poměry ve Vídni. Je pozoruhodné, že s řemeslníky se setkáváme ve vídeňské městské radě už ve 13. století. Jejich výskyt (byť prozatím ojedinělý) je dokladem toho, že zdejší patriciát netvořil tak uzavřenou vrstvu, jak tomu bylo v říšských městech.⁴²⁸ Přesto i ve Vídni došlo v závěru 14. století k úpravě poměrů v zastoupení patricijů a řemeslníků v centrálních orgánech města. Roku 1396 bylo vydáno privilegium, které právně zakotvilo nový systém voleb do městských rad. V té době ve Vídni vládla tzv. *vnitřní* a *vnější* rada a na základě privilegia byl zřízen ještě třetí orgán – tzv. *sbor jmenovaných* (*Gennantenkollegium*). Zatímco po roce 1396 měli zástupci cechů ve vnitřní radě pouze třetinu mandátů, v obou zbývajících orgánech drželi výraznou převahu. Zajímavým ustanovením volebního privilegia bylo rovněž pravidlo, že určitý počet klíčů k truhlici s městskými privilegii měli vedle patricijů ochraňovat i cechmistři.⁴²⁹

Ve výčtu dalších evropských měst by přirozeně bylo možné pokračovat dále, neboť obdobné procesy proběhly ve středověku takřka ve všech větších střediscích.⁴³⁰ Ve většině z nich bychom pozorovali obdobné scénáře jako v již popsaných případech. Přirozenou snahou badatelů bylo vývoj v jednotlivých lokalitách dávat do širších dějinných souvislostí a komparovat modely vlády v jednotlivých městech, popř. analyzovat podíl zastoupených skupin městského obyvatelstva. Pokud je takový výzkum zaměřen na města menšího územního celku (státní útvar či region), mají takové projekty nesporně smysl. Společenský vývoj v menších městech byl totiž nezhodně ovlivňován poměry v centrech regionu. Často však dochází ke komparaci náhodně vybraných měst v různých částech Evropy.⁴³¹ Přestože taková srovnávání vypadají velmi atraktivně, musíme být při hodnocení jejich výsledků velmi obezřetní. Rozdílný právní status měst, odlišné tržní podmínky a v neposlední řadě celkový politický vývoj lokality, to všechno jsou aspekty, které mohly mít klíčový vliv na výsledné poměry ve vedení města.

Než hledat shodné a rozdílné rysy ve zpravidla značně individuálním vývoji jednotlivých měst, měli bychom spíše systematizovat různé typy městských vlád na základě modelových příkladů. O to se v české historiografii pokusil již v šedesátých letech 20. století Jaroslav Mezník, který zkoumal tuto problematiku v souvislosti s proměnou složení staroměstské rady

⁴²⁷ R. PERGER, *Politische Rolle*, s. 13.

⁴²⁸ Tamtéž, s. 10.

⁴²⁹ Tamtéž, s. 13; P. CSENDES, *Stadtherr*, s. 254–255.

⁴³⁰ Události např. ve francouzských a nizozemských městech shrnul Bedřich Mendl. B. MENDEL, *Sociální krise měst (část 2.)*, s. 247–270.

⁴³¹ Z velkého počtu prací uveďme alespoň studii Uwe Goppolda srovnávající švýcarský Curych s německým Münsterem, nebo příspěvek Arieho van Steensela o vývoji poměrů ve Florencii, Gentu a Londýně (viz pozn. č. 62). Uwe GOPPOLD, *Politische Kommunikation in den Städten der Vormoderne. Zürich und Münster im Vergleich*, Köln – Weimar – Wien 2007.

v letech 1350–1352.⁴³² V rámci svého výzkumu načrtl jednoduché rozdělení městských vlád, přičemž rozlišoval tři hlavní typy – vládu patricijskou, vládu cechovní a vládu městské chudiny. V rámci tohoto rozdělení definoval ještě čtvrtý typ vlády – tzv. polocechovní, která byla kombinací prvních dvou – vlády patricijské a cechovní (tab. 9). Toto základní schéma lze aplikovat na vývoj v popsanych říšských městech beze zbytku, určitou výjimkou je pouze čtvrtý typ vlády. Vláda městské chudiny, která bývala pouze dočasným výsledkem městských nepokojů, ve městech střední Evropy takřka nenastávala.

Tab. 9. Typy vlád ve středověkých městech podle Jaroslava Mezníka.⁴³³

typ vlády	charakteristika
vláda patricijská	nejdůležitější pozice ve městě (především místa v městské radě) obsazovali příslušníci nejbohatších a nejvýznamnějších měšťanských rodů
vláda polocechovní	zástupcům cechů byl vyhrazen určitý podíl na vládě města, přičemž značnou moc měli nadále patricijové a ostatní neřemeslničtí zástupci
vláda cechovní	převážnou většinu v městské radě měli zástupci cechů, popř. jiných městských organizací
vláda městské chudiny	ve vládě mají větší zastoupení nižší vrstvy městského obyvatelstva, zejména chudší řemeslníci a chudina

Schéma Jaroslava Mezníka bychom mohli na základě dosud řečeného rozvést do podrobnějšího schématu, které by ve větší míře reflektovalo různé způsoby participace cechů na městské vládě (tab. 10). Primární rozdělení měst do dvou skupin je nasnadě, buď cechmistrům byl přiznán podíl na řízení města (zpravidla prostřednictvím jejich členství v centrálních úřadech města), či nikoliv. Nejprve se věnujme těm případům, ve kterých cechmistrů neměli žádný vliv na politické dění v komunitě. Do této skupiny patří zejména ta města, kde se organizace řemeslnictva na základě cechovních principů vůbec (nebo dosud) neprosadila. Rovněž sem náleží ta města, ve kterých sice cechy vznikly, jejich představení však nezískali žádný podíl na vedení města. To mohlo být dáno silnou pozicí tradičních vládnoucích vrstev nebo odmítavým postojem příslušné vrchnosti. V některých městech byla sice cechmistrům odepřena přímá účast v centrálních orgánech města, představení cechů se však z pozice zástupců širší městské obce účastnili důležitých rozhodnutí, voleb do městské rady či dohlíželi na hospodaření konšelů.

⁴³² Jaroslav MEZNÍK, *Převrat ve Starém Městě pražském roku 1350*, PSH 1, 1964, s. 7–20.

⁴³³ Tamtéž, s. 8–9, 111 (pozn. 5).

Druhou skupinou jsou města, v nichž po vzniku cechů byl cechmistrům přiznán podíl na vládě. Dělo se tak prostřednictvím mandátů v ústředním orgánu městské správy (městská rada, popř. malá, užší nebo vnitřní) nebo účastí zástupců cechů v nově vzniklém kolegiu (velká, širší nebo vnější rada). Města, ve kterých cechmířtři pronikli do městské rady, lze ještě rozdělit na dvě podskupiny. Prozatím jsme si tu ukázali zejména ta města, v kterých účast zástupců cechů byla výsledkem nepokojů. V takových případech byl poměr v městské radě právně zakotven v městských řádech či jiném právním pořízení. Ve městech, kde vládnoucí vrstva nebyla tak uzavřená (např. Vídeň nebo Londýn), docházelo k pozvolnému pronikání nebohatších řemeslníků a obchodníků mezi patricijské rody. V takových případech se tito řemeslníci stávali členy městských rad, aniž by míra jejich zastoupení v městské radě musela být právně upravena.

Tab. 10. Rozdělení měst s ohledem na míru podílu cechmistrů na vládě.

1. města bez účasti cechmistrů v centrálních orgánech	1.1 města, kde nejsou řemeslníci a obchodníci organizováni v ceších	
	1.2 města, kde jsou řemeslníci a obchodníci organizováni v ceších	1.2.1 cechmířtři jsou zcela vyloučeni z řízení města 1.2.2 cechmířtři se coby součást (popř. zástupci) městské obce účastní důležitých rozhodnutí
2. města s účastí cechmistrů v centrálních orgánech	2.1 města s účastí cechmistrů v ústředním orgánu městské správy (městská rada, popř. malá, užší nebo vnitřní rada)	2.1.1 města, kde byl počet mandátů cechmistrů a ostatních měšťanů pevně stanoven
		2.1.2 města, kde nebyl počet mandátů cechmistrů právně upraven
	2.2 města, kde vznikl nový orgán (velká, širší nebo vnější rada), v níž získali cechmířtři převahu	

Systematizace měst, jež vychází z míry participace představených cechů na městské vládě, názorně ukazuje, že navzdory velmi individuálním poměrům v jednotlivých evropských městech bylo množství možných scénářů vývoje omezené. Na druhou stranu je zřejmé, že zařazení konkrétního studovaného města do té které skupiny se měnilo v závislosti na probíhajících politických a společenských změnách. Proměnu sociálních poměrů v čase však do obdobné tabulky vměstnat nelze. Tento problém se pokusil vyřešit Knut Schulz, který na příkladu jednoho konkrétního města vytvořil chronologické schéma vývoje zastoupení cechmistrů na jeho vládě (tab. 11). K tomuto účelu si vybral Basilej, říšské město, které se roku 1501 stalo

součástí Starého spříseženství švýcarských měst. Navzdory měnicímu se právnímu statusu města v průběhu sledovaného období má Schulzovo chronologické schéma značnou relevanci i pro výzkum postavení cechmistrů v pražských městech, neboť v obecných rysech ho lze aplikovat na všechna města, v nichž představení cechů získali podíl na vedení.

Tab. 11. Vývoj zastoupení cechů na vedení města Basilej ve středověku a raném novověku podle Knuta Schulze.⁴³⁴

datace	charakteristika
1220–1270	ve městě cechy teprve vznikají, vláda nad městem spočívá v rukou biskupa a městské rady, která se skládá ze čtyř rytířů a osmi měšťanů
1270–30. léta 14. stol.	vláda i nadále spočívá v rukou starých radních elit, zástupci cechů se mohou účastnit rozhodování v záležitostech, které se týkají celé městské obce
1336– 1382/1386	zástupcům cechů je přiznán podíl na vládě ve městě, v městské radě je 12 mandátů vyhrazeno příslušníkům patriciátu a 15 cechmistrům; přestože z počátku si drží mocenskou převahu patricijové, ta se po roce 1349 přesouvá do rukou zástupců cechů
1382/1386– 1479/1497	vliv starších vládnoucích vrstev je odsunut zcela do pozadí poté, co je počet radních mandátů cechmistrů zdvojnásoben
1497– 1533/1552	období charakterizované jako „Handwerksregiment“ (cechovní vláda), je vydán nový živnostenský řád, který vyhovuje zájmům cechů
pol. 16. stol.– 1800	cechy si i nadále udržují rozhodující vliv ve městě, v rámci městské společnosti se však rodí nová vládnoucí vrstva složená z oligarchů, příslušnost k ní určuje hospodářská síla jedinců, jejich vzdělání a následně i rodinná tradice

Knut Schulz rozdělil vývoj v Basileji do šesti fází. První tři z nich, které zachycují vznik cechů a postupné pronikání jejich zástupců do městské rady, jsme si již dostatečně ukázali na vybraných příkladech. Čtvrtá vývojová fáze je v mnoha městech klíčová. Stupňování požadavků řemeslnictva na získání rozhodujícího vlivu ve městě mělo někdy opačný důsledek, tedy že byl vliv cechů zcela potlačen. Takový scénář sledujeme například v jiném říšském městě Kostnici.⁴³⁵ V mnoha městech však došlo k úspěchu zástupců cechů a nastala jejich vláda nad městem. Jejich převaha v centrálních orgánech městské samosprávy se nejvíce projevoval ve vydávaných normách, které vycházely vstříc požadavkům profesních organizací.

Na chronologickém schématu Kunta Schulze je důležitý jeho přesah do období raného novověku, které není vědecky doposud tolik zpracované jako pozdní středověk. V Basileji lze od poloviny 16. století sledovat postupné nahrazení zástupců cechů ve vedení města přísluš-

⁴³⁴ K. SCHULZ, *Handwerk, Zünfte und Gewerbe*, s. 60–61.

⁴³⁵ K. D. BECHTOLD, *Zunftbürgerschaft und Patriziat*, s. 141–147.

níky nové vládnoucí vrstvy. Ta do značné míry připomíná někdejší patriciát, byť tento výraz není pro označení této raně novověké horní vrstvy městského obyvatelstva úplně vhodný.⁴³⁶ Knut Schulz uvádí, že příslušnost k této vrstvě určovaly nejen majetkové poměry a rodové vazby, ale nově také vzdělání. Ke stejným závěrům ostatně došla i Ludmila Sulitková na příkladu moravského královského města Brna. Pro tuto horní vrstvu městského obyvatelstva používá označení *honorace* a charakterizuje ji jako kombinaci intelektuálních a správních elit.⁴³⁷ Důležitým poznatkem Knuta Schulze je však zjištění, že se tato nová vládnoucí vrstva zrodila v rámci přetrvávajícího „Handwerksregimentu“. To znamená, že představení některých cechů získali postupně větší vliv na úkor zástupců ostatních profesí. V případě řady říšských měst se stali touto vůdčí skupinou zástupci kupeckých cechů.⁴³⁸

Předtím, než bude pozornost zaměřena na poměry v pražských městech, měl bych se pokusit o co nejpřesnější definici toho, co označujeme výrazem *Handwerksregiment*. Toto pojmenování typu městské vlády bychom sice mohli volně přeložit jako *vláda řemesel* nebo *vláda řemeslníků*, to ale není úplně přesné, neboť důležitou roli v celé problematice nehráli všichni městští řemeslníci, ale pouze ti, kteří byli cechovně organizováni. Z toho důvodu nejlépe odpovídá německému výrazu *Handwerksregiment* slovní spojení *cechovní vláda*, které definoval v šedesátých letech 20. století Jaroslav Mezník. Rozhodující vliv na vedení města v době tzv. *Handwerksregimentu* totiž skutečně měli zástupci městských cechů. V tomto smyslu je i řečené označení běžně používáno v současné německé historiografii.

Zde ale nastává drobný rozpor. V dosavadním výkladu nebylo důležité důsledně rozlišovat mezi zástupci cechů, v nichž byli sdruženi řemeslníci, a těch, jež organizovaly obchodníky. Příslušníci obou těchto skupin totiž tvořili ve středověku stejnou vrstvu městského obyvatelstva. V první fázi bojů o politickou moc v říšských městech navíc tato skupina postupovala společně. Německá literatura však obě skupiny důsledně odlišuje výrazy *řemeslníci* (německy *Handwerksleute*) a *obchodníci* (německy *Handelsleute*). Spojenectví řemeslníků s obchodníky bylo v některých případech pouze dočasné, a tak například v Kostnici došlo již roku 1389 k uzavření spojenectví mezi patriciji a kupci. To ve svých důsledcích vedlo k opětovné-

⁴³⁶ Ludmila SULITKOVÁ, *Zamyšlení nad charakterem vůdčí vrstvy městského obyvatelstva na příkladu Brna v raném novověku. Diskuzní příspěvek*, DP 22, 2004, s. 243–250.

⁴³⁷ TÁŽ, *Patriciát nebo vrchní vrstva? Zamyšlení nad charakterem horní vrstvy městského obyvatelstva v Brně v předbělohorském období*, *Studia historica Tyrnaviensia* 3, 2003, s. 245–271; TÁŽ, *Městské elity ve středověku a raném novověku (na příkladu Brna)*, in: Sršatý Prajz. Erich Šefčík (1945–2004), (edd.) Jiří HANZAL – Ondřej ŠEFČÍK, Praha 2010, s. 29–48.

⁴³⁸ Nahrazení tradičního patriciátu příslušníky vlivných obchodnických rodů ostatně sledujeme v raném novověku např. v Ulmu nebo Memmingenu. Reinhold REITH, *Zünfte im Süden des Alten Reiches: Politische, wirtschaftliche und soziale Aspekte*, in: *Das Ende der Zünfte. Ein Europäische Vergleich*, (Hrsg.) Heinz-Gerhard HAUPT, Göttingen 2002, s. 39–69 (zde s. 56).

mu povstání řemeslníků.⁴³⁹ V této souvislosti lze rovněž připomenout vývoj vzájemných vztahů mezi řemeslníky a obchodníky v saském městě Lipsku. Zdejší zástupci kupeckých rodin totiž v 16. století zcela ovládli městskou radu, v níž zcela nahradili představené řemeslnických cechů. Na to řemeslničtí mistři zareagovali roku 1592 sepsáním požadavků jejich stavu, ve kterých zaznívají stejné body, jež o dvě století dříve vedly v říšských městech k povstání řemeslníků s obchodníky proti patricijům.⁴⁴⁰

S podobným dělením cechů na řemeslnické a obchodní bylo přirozeně zapotřebí se vypořádat i v případě vedeného výzkumu. Pro období pozdního středověku je popsán problém veskrze teoretický. Naprostá většina pražských cechů sdružovala řemeslníky, a tedy slovní spojení cechovní vláda je zcela adekvátní pro označení stavu, kdy zástupci městských cechů (z 90 % řemeslníci) měli převahu v městských radách. Pro raný novověk už ale toto označení nepostačuje. Může za to vznik nových organizací obchodních živností (např. plavci, koníři, šmejdiři) a také prosazení nákladnického systému v procesu výroby piva. Tím se setkáváme s novou kategorií, kterou tvořily cechy sdružující podnikatele (nákladníky vaření piva). Slovní spojení cechovní vláda by tak najednou v těchto změněných podmínkách znamenalo již něco trochu jiného, než jak s termínem *Handwerksregiment* pracují němečtí badatelé.

Mnohem přesnější by proto bylo překládat výraz *Handwerksregiment* jako *vláda zástupců řemeslnických cechů*. Takové slovní spojení (byť věcně správně) by však z mnoha důvodů nebylo pro vedený výzkum vhodné a jeho užívání by celý výklad jen negativně zatížilo. Proto jsem se rozhodl používat v nadcházejících kapitolách pojmu cechovní vláda, jak ho definoval pro období středověku Jaroslav Mezník (viz tab. 9). Pouze s tím doplněním, že ve sledovaném období bude kladen větší důraz na důsledné odlišování cechmistrů řemeslných oborů a obchodních či podnikatelských profesí.

3.2 Situace v pražských městech v pozdním středověku

Nepokoje, které se odehrály ve 14. století v říšských městech, se překvapivě do vývoje měst v Českých zemích nepromítly. V některých městech sice propukly ve 14. století nepokoje, jejichž hlavními aktéry byli řemeslníci (např. Zhořelec 1370, Brno 1378, Jihlava 1391), tyto události však nelze vykládat jako střet představitelů cechů s patriciátem o vedení měs-

⁴³⁹ K. D. BECHTOLD, *Zunftbürgerschaft und Patriziat*, s. 130–133.

⁴⁴⁰ K. KELLER, *Gemeine Bürgerschaft und Obrigkeit*, s. 186–187.

ta.⁴⁴¹ Vývoj ve většině českých a moravských měst neprobíhal tak dramaticky a ubíral se docela jinou cestou.

Výzkumy zaměřené na sociální skladbu obyvatel Starého Města pražského v období středověku opakovaně ukazují, že zde sice existovaly významné měšťanské rody, ty však netvořily tak uzavřenou společenskou vrstvu jako v říšských městech.⁴⁴² Obdobná situace byla nejspíše i v dalších českých městech. Společenská prostupnost patriciátu měla za následek přirozenou proměnu jeho skladby, již v průběhu 14. století do něj pronikli bohatí kupci a řemeslníci. Tímto pozvolným přerodem vládnoucí vrstvy lze ostatně vysvětlit i naprostou absenci právních norem, které by v českých a moravských městech upravovaly poměry v zastoupení patricijských rodů a představených cechů v městské radě. Sociální prostupnost vládnoucích vrstev sledujeme v období pozdního středověku i v těch městech, kde byla pro první polovinu 14. století prokázána existence uzavřeného patriciátu. Takovým případem je moravské královské město Brno.⁴⁴³

Jak na Starém Městě pražském, tak v Brně pronikli do městských rad nejprve zástupci nejvýznamnějších cechů, následovaní v další fázi i členy méně vlivných organizací. Pro období 14. století sice nemůžeme prokázat, že těmito zástupci byli vždy cechmistři, ale lze to předpokládat. Bohužel se z tohoto období nedochovaly žádné prameny, které by evidovaly představené městských cechů. Na základě analogie k vývoji v říšských městech a tuzemskému vývoji v mladším období se lze domnívat, že se jednalo o osoby s politickými ambicemi, které nějakým způsobem měly zkušenost s působením v čele cechu. Buď se jednalo o měšťany, kteří byli současně konšely i cechmistry, nebo o řemeslníky, kteří se politické kariéře věnovali až po skončení aktivní role ve vedení organizace. Nedopouštím se proto přílišné historické zkratky, pokud zástupce cechů v městských radách přímo ztotožňujeme s cechmistry. V každém případě cechmistři z počátku tvořili mezi konšely pouze nepočetnou skupinu. Ta se postupně stávala početnější, až získala v městské radě rozhodující vliv. Pokud bychom se vrátili k rozdělení měst podle míry podílu cechmistrů na vládě (viz předešlá kapitola), náleželo by Staré Město pražské do kategorie 2.1.2. Do této skupiny v minulosti patřila i další pražská města – Nové i Menší Město pražské (Malá Strana).

⁴⁴¹ Starší práce tak toto povstání sice hodnotí, ale novější zhodnocení událostí prokázalo, že primárními příčinami nepokojů byly hospodářské zájmy revoltujících řemeslníků. Bedřich MENDL, *Sociální krise měst (část I.)*, s. 71–73; J. MEZNÍK, *Hnutí řemeslníků*, s. 637–651; TÝŽ, *Pozdvižení v Jihlavě*, s. 189–200.

⁴⁴² Jaroslav MEZNÍK, *Praha před husitskou revolucí*, Praha 1990; Martin NODL, *Elity v českých a moravských pozdně středověkých městech jako badatelský a interpretační problém*, DP 22, 2004, s. 23–49 (zde s. 37); M. MUSÍLEK, *Patroni, klienti, příbuzní*, s. 262.

⁴⁴³ Existenci uzavřené skupiny nejvýznamnějších rodů, která až do poloviny 14. století ovládaly městskou radu, prokázal Jaroslav Mezník. J. MEZNÍK, *Brněnský patriciát*, s. 247–349.

O tom, jak přesně se vyvíjel podíl cechmistrů na vládě jednotlivých pražských měst v období pozdního středověku, lze pojednat prozatím pouze částečně. Primárně za to může nedostatečně dochovaná pramenná základna, ale rovněž tradiční zaměření starších výzkumů primárně na prostor Starého Města pražského. Jsou-li k dispozici alespoň základní poznatky o společenských poměrech v této části pražského souměstí, tak o vývoji na Novém Městě pražském toho je známo podstatně méně a o situaci na Malé Straně nejsou takřka žádné informace. Obdobně nedostatečný je i současný stav poznání nejstarších dějin cechovního vývoje v jednotlivých částech pražského souměstí, což je pro zkoumanou problematiku rovněž značně limitující.⁴⁴⁴ Přesto je možné alespoň v základních rysech rekonstruovat společenskou a politickou roli pražských cechů ve 14. a 15. století. S odkazem na již řečené bude nejsnazší, pokud bude pozornost v nadcházejícím výkladu věnována pouze analýze poměrů na Starém Městě pražském. Zdejší vývoj totiž bylo možné rozdělit do jednotlivých etap, které odpovídají chronologického schématu Knuta Schulze (viz tab. 11).

První vývojová fáze popsaného modelu, kdy ve městě teprve vzniká cechovní systém, trvala v případě Starého Města pražského přibližně od roku 1270 do roku 1320. Kdy přesně vznikly v pražských městech první cechy nelze na základě dochovaných pramenů přesně stanovit, nicméně nejstarší doklady profesních organizací spadají do období vlády Přemysla Otakara II.⁴⁴⁵ Další zprávy o organizovaných řemeslnících pocházejí až z přelomu 13. a 14. století – roku 1283 řemeslníci, seskupení podle jednotlivých řemesel, vítali krále Václava II. při jeho příjezdu do Prahy a obdobně byli řemeslníci přítomni i vítání Jindřicha Korutanského v roce 1308.⁴⁴⁶ Konečně z počátku 14. století se dochovaly i nejstarší artikule staroměstských cechů.⁴⁴⁷

Rozvoj řemeslnických pořádků by nebyl možný bez podpory představených města (panovníka či jeho zástupců – rychtáře a městské rady). Konšelé viděli v cechovním zřízení možnost

⁴⁴⁴ J. SMRŽ, *Cechy v pražských městech*, s. 58–63.

⁴⁴⁵ Jednalo se o dvě výsady pro staroměstské řezníky a zlatníky. Někdy bývá pravost obou privilegií zpochybňována kvůli formě jejich dochování. V případě řezníků totiž víme o udělení mílového práva pouze z přísahy, kterou vykonali starší mistři před královským podkomořím Oldřichem Pluhem z Rabštejna roku 1339. Text privilegia pro staroměstské zlatníky, na jehož základě si mistři mohli ze svého středu volit čtyři osoby zkoušející jakost stříbra, se zase dochoval ve formulářové sbírce Jindřicha z Isernie. J. STRNAD (ed.), *Listář královského města Plzně*, s. 49–50 (č. 46); J. VOIGT (ed.), *Das urkundliche Formelbuch*, s. 160 (č. 171).

⁴⁴⁶ V popisu vítání krále Václava II. je zpráva o účasti řemeslníků poněkud neurčitá. Uvádí, že v procesí kráčeli „*seculares viri et feminae, ceterique omnium operum artifices*“. Naproti tomu Petr Žitavský, autor Zbraslavské kroniky, jmenuje při příjezdu Jindřicha Korutanského do Prahy konkrétní profese (řezníky, kožešníky a pekaře). U těchto řemesel lze ostatně předpokládat, že byla na počátku 14. století již cechově organizována. Josef EMLER (ed.), *Fontes rerum Bohemicarum* (dále FRB) II, Praha 1874, s. 366; Václav Vladivoj TOMEK, *DMP I*, Praha 1855, s. 212; TÝŽ (ed.), *FRB IV*, Praha 1884, s. 114.

⁴⁴⁷ Vůbec nejstarší dochované články pochází z roku 1318 a týkají se organizace staroměstských krejčích. Z roku 1324 pocházejí artikule staroměstského cechu zlatníků a přehled nejstarších dochovaných cechovních statut uzavírají články platnéřské organizace z roku 1328. F. MENČÍK (ed.), *Pořádek bratrstva zlatnického*, s. 257–279; H. PÁTKOVÁ – V. SMOLOVÁ – A. POŘÍZKA (edd.), *Liber Vetustissimus*, s. 235, 243.

efektivní organizace městského obyvatelstva pro bezpečnostní účely (např. hašení požárů či obrana města) a profesní sdružení rovněž skýtala zdroj finančních příjmů pro městskou pokladnu.⁴⁴⁸ Tuto první vývojovou fázi, během níž vznikající cechy získaly pevné právní ukotvení v rámci městského zřízení, lze symbolicky zakončit vydáním požárního řádu pro Staré Město pražské. K tomu došlo mezi lety 1310–1320 a podle jeho ustanovení měla všechna řemesla (rozuměj řemeslnická sdružení – cechy) hasit vzniklé požáry ve městě vlastními háky.⁴⁴⁹ Staroměstský požární řád z počátku 14. století je tak nejstarším písemným dokladem začlenění cechovních organizací do každodenního života města.

Druhou vývojovou fázi lze vymezit lety 1320 a 1350. Během této etapy začali být představení cechů vnímáni jako součást širší městské obce, neboť záhy došlo k jejich začlenění do struktury městské správy. Jak už bylo na mnoha místech této práce podrobně rozebráno, mistrů dosazení do čela jednotlivých městských cechů skládali představeným města přísahu, že budou činit vše ve prospěch nejen svého řemesla, ale zároveň i města. Cechmistrů se tehdy stali nejnižším stupněm městské správy, zodpovědným za primární organizaci městského obyvatelstva. Současně s tím začali tvořit i první instanci v soudních sporech, které se týkaly živnostenských záležitostí či drobnějších deliktů organizovaných mistrů.

Ze třicátých a čtyřicátých let 14. století jsou známy nejstarší soupisy městských úředníků, a to nejčastěji tzv. *litkupníků*.⁴⁵⁰ Litkupníci (latinsky *subemptores*, německy *Unterkäufer*) měli dohlížet nad trhem s různým typem zboží (sukno, plátno, kožešiny, drahé kovy, ale i kupecké zboží a koně) a rovněž zprostředkovávali z pověření městské rady transakce s těmito artikly.⁴⁵¹ Mezi jmény litkupníků nacházíme již v této době řemeslníky. Přestože opět nelze prokázat, že se jednalo o cechmistry, i v tomto případě se nabízí předpoklad, že litkupníci byli vybíráni právě z jejich řad. Představení cechů byli jednak k výkonu funkce litkupníků dostatečně kvalifikovaní, jednak byli ve svém jednání vázáni přísahou, kterou skládali představitelům města. Do staroměstské rady však cechmistrů v této době pronikli pouze výjimečně.⁴⁵²

⁴⁴⁸ V nejstarších rádech staroměstských krejčích bylo ustanoveno, aby uchazeč o vstup do cechu zaplatil určitou sumu jak řemeslu, tak městu. V roce 1318 tyto poplatky činily 15 grošů pro město a 15 grošů pro cech, v roce 1341 již 32 grošů pro představené města za získání městského práva a kopu grošů pro pořádek. Ještě v 15. století se vyskytují v cechovních artikulech ustanovení o tom, že část cechovních pokut náleží cechu a část představitelům města. Příkladem jsou statuta kabátnického cechu z roku 1448 (čtvrtý článek). H. PÁTKOVÁ – V. SMOLOVÁ – A. POŘÍZKA (edd.), *Liber Vetustissimus*, s. 238, 243; V. V. TOMEK (ed.), *Artikule cechů pražských*, s. 458.

⁴⁴⁹ H. PÁTKOVÁ – V. SMOLOVÁ – A. POŘÍZKA (edd.), *Liber Vetustissimus*, s. 220.

⁴⁵⁰ Tamtéž, s. 242, 243, 275, 276, 340, 341, 348–352.

⁴⁵¹ M. DVOŘÁK, *Císař Karel IV. a pražský zahraniční obchod. I. část*, s. 21.

⁴⁵² Jedním z nich byl například bohatý a vlivný řezník Pesold, který vystupuje v pramenech jako konšel opakovaně v letech 1331–1332 a 1338. P. ČORNEJ, *Kočička, Kurvička, Kokot*, s. 42. Celkový přehled řemeslníků a obchodníků v městské radě viz Jaromír ČELAKOVSKÝ, *O vývoji středověkého zřízení radního v městech Pražských*, SPDHMP 1/2, 1920, s. 124–389 (zde s. 139, pozn. 76).

Tato druhá vývojová fáze byla zakončena rokem 1350, kdy zástupci staroměstských cechů trvale pronikli do ústředních orgánů města.

Počátkem roku 1350 se dostavil Karel IV. osobně na Staroměstskou radnici, aby zde obnovil městskou radu. Její složení však neodpovídalo dosavadním zvyklostem. Namísto příslušníků patricijských rodů v ní drtivou většinu získali řemeslníci. Důvody panovníkova zásahu do složení staroměstské rady nám nejsou zcela známy. Karlovo rozhodnutí je o to méně pochopitelné vzhledem k tomu, že na počátku padesátých let 14. století zrušil cechy v některých českých městech (Most, Hradec Králové a Chrudim).⁴⁵³ Vše nasvědčuje tomu, že dění na Starém Městě pražském s těmito událostmi nesouviselo. Zákazy cechů v uvedených městech totiž neměly za cíl potlačit politické ambice řemeslníků, nýbrž měly napomoci obnově hospodářství po morové ráně, která Čechy zasáhla v letech 1348–1349.⁴⁵⁴ Dosazení řemeslníků do staroměstské rady v lednu 1350 tak zjevně mělo jiné příčiny. Je možné, že přiznáním podílu na vedení města zástupcům cechů chtěl Karel IV. předejít obdobnému vývoji, který o dva roky dříve vedl v Norimberku ke krvavým střetům mezi řemeslníky a vládnoucími rody.⁴⁵⁵ Je rovněž možné, že chtěl pouze připomenout staroměstským patricijům, že jejich výsadní postavení zcela závisí na jeho vůli.⁴⁵⁶ Obdobně totiž ukončil o třináct let později markrabě Jan Jindřich vládu tzv. starého patriciátu v Brně.⁴⁵⁷

Nejpodrobněji se dosud proměně složení městské rady v roce 1350 věnoval Jaroslav Mezník, který tyto události dokonce nazval „převratem“.⁴⁵⁸ Povšiml si totiž jako vůbec první badatel profesního složení nových radních, jež se nápadně shodovalo se složením nadcházející rady obnovené v lednu 1352. V obou případech byl v radě jeden kožešník, řezník, kramář, kovář nebo platněř, nožíř, zlatník, pekař, krejčí, soukeník a švec (tab. 12). Všechny uvedené profese byly v té době cechovně organizované a tato sdružení patřila mezi vůbec nejstarší a nejvýznamnější na Starém Městě pražském. To dokládá i skutečnost, že jsou všechna uvedena již v soupisu devatenácti řemeslnických spolků z druhé poloviny dvacátých let 14. století.⁴⁵⁹ S ohledem na všechny tyto okolnosti formuloval Jaroslav Mezník tezi, že se roku 1350

⁴⁵³ B. MENDEL, *Počátky našich cechů*, s. 19, 310–311.

⁴⁵⁴ Tamtéž, s. 307–308.

⁴⁵⁵ Tyto důvody uvedl jako první Jaromír Čelakovský. J. ČELAKOVSKÝ, *O vývoji středověkého zřízení*, s. 145.

⁴⁵⁶ Jaroslav Mezník považoval za hlavní příčinu obměny městské rady v roce 1350 spory Karla IV. se staroměstskými patricijí, kteří se ostře stavěli proti založení Nového Města pražského. J. MEZNÍK, *Karel IV.*, s. 212–216.

⁴⁵⁷ Obměnu městské rady v Brně v roce 1363 nazval Jaroslav Mezník převratem. Podrobný rozbor složení městské rady v těchto i nadcházejících letech viz J. MEZNÍK, *Brněnský patriciát*, s. 278–282.

⁴⁵⁸ Jaroslav MEZNÍK, *Převrat ve Starém Městě pražském roku 1350*, PSH 1, 1964, s. 7–20.

⁴⁵⁹ Soupis devatenácti živností bez bližšího určení, který se nachází na versu prvního folia nejstarší dochované staroměstské knihy, nelze interpretovat jako seznam existujících cechů. V každém případě eviduje profese, jež už byly cechovně organizované nebo jejich provozování bylo upraveno jinými městskými řády. H. PÁTKOVÁ – V. SMOLOVÁ – A. POŘÍZKA (edd.), *Liber Vetustissimus*, s. 215; J. SMRŽ, *Cechy v pražských městech*, s. 40.

pokusil Karel IV. na Starém Městě pražském o změnu vlády patricijské na vládu cechovní. Řemeslníci tak zastupovali v městské radě deset nejvýznamnějších cechů.

Tab. 12. Profesní složení konšelů Starého Města pražského v letech 1350 a 1352.⁴⁶⁰

profese	radní od 10. 1. 1350	radní od 15. 1. 1352
kožešník	Johl Praun	Mikuláš Payer
řezník	Ludl	Příben
kramář	Seidl	Hermann
kovář nebo platněř	Rudl (platněř)	Pešek (kovář)
nožíř	Jindřich Morunger	Václav Mueldorfer
zlatník	Frowin	Oldřich Treutzel
pekař	Pesold	Elbl Uneš
krejčí	Lev	Leopold Sleycher
soukeník	Mikuláš	Seidl
švec	Jakub	Wofl
bez uvedení profese	Ješek z Boršova Mikuláš Znoymerův Tomáš ze Železné ulice	Kuneš z Klášterce Pešek Mayngos Pavel z Benešova Haincl Rotenhainer

Pokud tomu tak skutečně bylo, svůj původní záměr panovník změnil již roku 1352. Na počátku roku byla sice rada obnovena podle principu cechovní vlády, nicméně 25. července téhož roku Karel IV. jmenoval novou radu, která byla opět složena výhradně z příslušníků patricijských rodů. Po celý nadcházející rok byli zástupci cechů z městské rady dokonce zcela vyloučeni. Dne 7. srpna 1353 byla obnovena městská rada, která oproti dřívějšímu období čítala 18 členů. Mezi nimi nacházíme dvě osoby, které byly konšely v letech 1350–1352. Jednalo se o kožešníka Johla Prauna a Mikuláše Znoymerova. Obdobně tomu bylo i v nadcházejících letech. To svědčí o tom, že roku 1350 pronikli do městské rady zástupci cechů a trvale se zde usadili, byť po roce 1352 zastávali pouze velmi malé množství radních mandátů. To postupně narůstalo a v šedesátých letech 14. století již běžně drželi třetinu míst v radě.⁴⁶¹ Z roku 1357 a 1362 pocházejí rovněž doklady o tom, že představení cechů byli přizváni

⁴⁶⁰ J. MEZNÍK, *Převrat*, s. 11.

⁴⁶¹ Tamtéž, s. 13, 16.

k projednávání městských záležitostí.⁴⁶² Výsledkem událostí z let 1350–1352 tak byla forma vlády, kterou Jaroslav Mezník označuje jako polocechovní (viz tab. 9). Podobný scénář pozorujeme o jedenáct let později i v Brně. Zdejší proměna městské rady začala roku 1363, kdy moravský markrabě Jan Jindřich jmenoval nové konšely, z nichž většina nepatřila k tzv. starému patriciátu. I v tomto případě bylo několik z nově dosazených konšelů řemeslníky, nejednalo se ale o městskou radu složenou ze zástupců cechů, jak tomu bylo na Starém Městě pražském. Nejvýznamnější brněnské cechy získaly v městské radě stálé zastoupení až v nadcházejících letech, což postupně vedlo i zde ke vzniku polocechovní vlády.⁴⁶³

Třetí vývojová fáze trvala na Starém Městě pražském od poloviny 14. století do počátku husitské revoluce. Přestože zástupci cechů trvale pronikli do zdejší městské rady, i nadále v ní drželi menšinu radních míst. Jako podklad pro výklad o předhusitském období mohou posloužit jmenné seznamy konšelů, které sestavil Václav Vladivoj Tomek a doplnil Jaroslav Mezník.⁴⁶⁴ Jejich analýza je však problematická, neboť dochovaná pramenná základna neumožňuje o všech konšelech zjistit dostatek biografických dat, abychom mohli bezpečně určit, zda se jednalo o řemeslníka či nikoliv. Rámcový rozbor městských rad s ohledem na zastoupení řemeslníků v nich provedl Jaromír Čelakovský. Ten však do svého přehledu zahrnul pouze ty osoby, u nichž Tomek uvedl povolání.⁴⁶⁵ Na jedné straně nám Čelakovského data umožňují alespoň dílčí vhled do poměrů v městské radě Starého Města pražského ve druhé polovině 14. a na počátku 15. století, na straně druhé jsou výsledky jeho analýzy značně nespolehlivé. Z již řečeného vyplývá, že Čelakovský do přehledu nezahrnul významné osobnosti z řad řemeslnictva, u jejichž jmen nebyla profese explicitně uvedena. Příkladem mohou být řezníci Johann Slingel, František Glaser, Pešlin Černý či Mikuláš Frolich.⁴⁶⁶ Tyto konšely z řad cechmistrů odhalil až podrobný výzkum Petra Čorneje zaměřený na staroměstské řezníky. Čornejova studie jednak ukazuje potřebu důsledné revize stávajících dat, jednak nabízí možný směr budoucího výzkumu.

Navzdory všem zmíněným nedostatkům analýzy městských rad Jaromíra Čelakovského pro předhusitské období můžeme na jejím základě stanovit alespoň několik obecných poznatků. Počet řemeslníků v radě nebyl ustálen, kolísal v jednotlivých obdobích od dvou do osmi osob. V průměru drželi mistři v městské radě, která čítala 18 členů, čtyři až pět mandátů. To

⁴⁶² V prvním případě se jednalo o zákaz prodeje závadného masa a zkaženého vína, ve druhém o jmenování protonotáře Wernera vyslancem města. Bedřich MENDL (ed.), *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae VI/2*, Praha 1929, s. 313 (č. 557); Milena LINHARTOVÁ – Bedřich MENDL (edd.), *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae VII/4*, Praha 1961, s. 728–729 (č. 1196).

⁴⁶³ K tomu došlo až na počátku devadesátých let 14. století. J. MEZNÍK, *Brněnský patriciát*, s. 283–293, 299–301.

⁴⁶⁴ Václav Vladivoj TOMEK, *DMP V*, Praha 1881, s. 55–73; J. MEZNÍK, *Praha před husitskou revolucí*, s. 254–263.

⁴⁶⁵ J. ČELAKOVSKÝ, *O vývoji středověkého zřízení*, s. 149 (pozn. 147), 151–152 (pozn. 157).

⁴⁶⁶ P. ČORNEJ, *Kočíčka, Kurvička, Kokot*, s. 43 (pozn. 145), 44 (pozn. 149), 51.

svědčí o tom, že zástupci cechů měli na politické dění ve městě pouze zanedbatelný vliv. Pokud je analyzována profesní struktura těchto konšelů, nebylo v ní žádné pravidlo, kterým by se řídila (v porovnání se složením městských rad v letech 1350–1352). Mezi konšely se ale i nadále vyskytovali ve větší míře zástupci cechovně organizovaných povolání, zejména pak řezníků, kraječů sukna, zlatníků a sladovníků (tab. 13).

Tab. 13. Počet mandátů ve staroměstských radách z let 1377–1419 podle profesí.⁴⁶⁷

profese	cech	počet radních mandátů
řezníci	ano	24
kraječi sukna	ano	19
lékárníci	ne	18
zlatníci	ano	16
řemenáři	ne	11
sladovníci	ano	11
uzdáři	ne	8
kramáři a kupci	ano	6
platnění	ano	5
sedláři	ne	4
kožešníci	ano	3
tkalci	ne	3
konváři	ano	2
kuraři	ne	2
nožíři	ano	2
soukeníci	ano	2
valcháři	ne ⁴⁶⁸	2
toboláři	ano ⁴⁶⁹	1
krejčí	ano	1
pekaři	ano	1

⁴⁶⁷ Tabulka primárně vychází z přehledu sestaveného Jaromírem Čelakovským, data však byla revidována podle seznamů Václava Vladivoje Tomka, popř. Jaroslava Mezníka, a rozšířena o poznatky Petra Čorneje tak, aby co nejvíce reflektovala stav současného poznání.

⁴⁶⁸ Je možné, že byli ve společné organizaci s postřihači. J. SMRŽ, *Cechy v pražských městech*, s. 361–362

⁴⁶⁹ Toboláři byli nejpozději od konce šedesátých let 14. století organizováni v cechu s pasíři. Lze tak usuzovat na základě výskytu tobolářů (*Sczepan Taschner*) mezi představenými tohoto sdružení (*inter cingulatores iurati*) z roku 1368. H. PÁTKOVÁ – V. SMOLOVÁ – A. POŘÍZKA (edd.), *Liber Vetustissimus*, s. 361.

Vedle představených cechů uvedených prominentních profesí byli mezi konšely i zástupci profesí, jež cechovně organizovány nebyly. Sledujeme poměrně vysoké zastoupení lékárníků a kožedělných řemesel sedlářů, řemenářů a uzdářů. Znamená to, že v městské radě nezastupovali řemeslnictvo výhradně cechmistry, nýbrž i významné osoby stojící mimo tyto struktury. To přirozeně nastoluje otázku, do jaké míry byli řemeslníci v městské radě sami za sebe a do jaké míry zde zastupovali cech. O její zodpovězení se pokusil již Jaroslav Mezník v souvislosti se svým studiem brněnských radních elit. Od sedmdesátých let 14. století se v každé městské radě vyskytoval alespoň jeden řezník a později i pekař a soukeník. Navzdory tomuto „stálému“ zastoupení však Mezník reprezentaci těchto cechů skrze radní mandáty až do vzniku polocehovní vlády nepředpokládá, poté ji však bere jako samozřejmou.⁴⁷⁰

Pokud jsme si již dříve řekli, že výsledkem událostí na Starém Městě pražském v letech 1350–1352 byla vláda polocehovní, lze pro přelom 14. a 15. století předpokládat, že řemeslníci ve staroměstské radě již ve větší míře reprezentovali své cechy, za něž aktivně lobbovali. Tento předpoklad ostatně koresponduje s poznatky vyplývajícími z profesního rozboru konšelů. Mezi nimi se totiž pravidelně setkáváme s představenými většiny cechů, které získaly v městské radě obnovené v roce 1350 své zastoupení (řezníci, zlatníci, kramáři, platněři, kožešníci, nožíři a soukeníci). Poměrně nízké zastoupení kramářů nebo kožešníků, ale zejména pekařů a krejčích nás opět přivádí k otázce, nakolik jsou zde prezentovaná data věrohodná. Dá se předpokládat, že mezi radními osobami měly organizace těchto řemesel a obchodních profesí mnohem větší zastoupení, pouze u jmen nebyla vykonávaná profese systematicky uváděna.

Na tomto místě je vhodné se alespoň krátce zamyslet nad charakterem zastoupených profesí. Z jejich výčtu je patrné, že zde jednoznačně převládala řemesla, tedy povolání výrobního charakteru (potravinářská – řezníci, sladovníci, pekaři a do určité míry i lékárníci; kovodělná – zlatníci, platněři, konváři a nožíři; kožedělná – řemenáři, uzdáři, sedláři a toboláři; textilní a oděvní – kožešníci, tkalci, soukeníci, valcháři a krejčí). Vedle nich nacházíme silně zastoupené živnosti obchodní. Vedle kramářů a kupců se jednalo rovněž o kraječe sukna, kteří jako jediní byli oprávněni k prodeji (dobově krájení) látek vyráběných soukeníky na tzv. postavy (cca třicet loktů).⁴⁷¹

Třetí vývojovou etapu zakončují revoluční události let 1419–1420. Již při pohledu na složení staroměstské rady z roku 1418 je patrný nárůst zastoupení řemeslníků, minimálně osm radních pocházelo z řad řemeslníků. Další bychom patrně identifikovali při podrobnějším biografickém výzkumu. Tento nárůst, který v nadcházejících letech pokračoval, byl způsoben

⁴⁷⁰ J. MEZNÍK, *Brněnský patriciát*, s. 292–293.

⁴⁷¹ J. SMRŽ, *Cechy v pražských městech*, s. 197.

společenskými změnami, zejména odchodem německých patricijských rodů, které byly tradičně katolického vyznání, z pražských měst, zmítaných náboženským konfliktem.⁴⁷² Bohužel složení staroměstských rad z počátečních let husitských válek nejsou známa v úplnosti, částečný exkurz do dobových poměrů nám nabízí pouze studie o představených řeznického cechu. Petr Čornej totiž rekonstruoval medailonky nejvýznamnějších osob z řad staroměstských řezníků, které ve dvacátých a třicátých letech 15. století významným způsobem ovlivňovaly dění v této části pražského souměstí. Důležitým je především historikův poznatek, že v městských radách tohoto období měli řezníci vždy své zastoupení, někdy dokonce získali dvě až tři místa v radě.⁴⁷³ Přestože postavení řeznického cechu na Starém Městě pražském bylo mimořádné, lze předpokládat, že zastoupení v radě si vydobily i další organizace. Zastoupení cechmistrů ve staroměstské radě tak v průběhu husitské revoluce nesporně stouplo a roky 1419 a 1420 lze právem považovat za počátek čtvrté vývojové fáze.

Další výklad o čtvrté a páté etapě je poněkud obtížný. Zatímco ve čtvrté fázi vývoje společenských poměrů získaly cechy podle Knuta Schulze v radě většinu, v páté fázi cechmistrů zcela vytlačili patricijské rody z politického života města. Již z nastíněného popisu událostí z počátku husitských nepokojů je zřejmé, že překotné politické a společenské změny v pražských městech spolu s nedostatečně dochovanou pramennou základnou nám neumožňují obě etapy přesněji časově vymezit. Lze se dokonce domnívat, že v případě pražských měst splynuly. To by znamenalo, že k vytlačení patricijů z rady došlo ve stejnou chvíli, kdy zástupci cechů získali v tomto orgánu významnou převahu. Odchod patricijských rodů dává ostatně tušit, že již krátce po začátku husitské revoluce se na Starém Městě pražském zformovaly nové vládnoucí vrstvy složené z bohatých a vlivných řemeslníků a obchodníků. Tuto hypotézu ostatně potvrzují i poznatky Petra Čorneje o staroměstských řeznících.

Do jaké míry lze v případě Starého Města pražského hovořit o vzniku cechovní vlády? A jak se tento typ městského vládnutí promítl do každodenního života města v 15. století? Zodpovědět tyto otázky nebylo v možnostech předkládané disertační práce a je zřejmé, že k objasnění této problematiky po roce 1419 bude potřeba provést samostatný systematický výzkum. Obecně však lze říct, že městské rady složené ze zástupců cechů, byly mnohem vstřícnější vůči požadavkům na další rozvoj profesních organizací a monopolizaci nových oborů. Ilustrativním příkladem toho jsou artikule kožešnického cechu z roku 1429, které byly vydány konšely za purkmistrování Mikuláše Kožešníka.⁴⁷⁴ Na základě ojedinělých dokladů

⁴⁷² Více k tomuto tématu viz Ondřej VODIČKA, *Sázka na křížového krále. Katoličtí exulanti z husitských měst (1419–1436/1454)*, Dolní Břežany – Praha 2024.

⁴⁷³ P. ČORNEJ, *Kočička, Kurvička, Kokot*, s. 56–84.

⁴⁷⁴ AMP, Cech kožešníků Praha, inv. č. 9, fol. 9r–10r.

lze prokázat dřívější předpoklad o aktivním využívání místa v městské radě k prosazení cechovních zájmů. Hypotézu o tom, že v průběhu dvacátých a třicátých let 15. století vznikla na Starém Městě pražském cechovní vláda, dokládá i nebyvalý rozvoj cechů v pohusitském období.⁴⁷⁵

Na tomto místě by bylo vhodné podat podrobný profesní rozbor městských rad, jaký byl výše proveden pro přelom 14. a 15. století. Jeho výsledky by snad nejlépe ilustrovaly proměnu vládnoucí vrstvy a potvrdily by náš předpoklad o vzniku cechovní vlády. Bohužel obdobný rozbor nebylo možné provést. Ne snad proto, že bychom jména konšelů z tohoto období neznali (složení jednotlivých rad opět rekonstruoval Václav Vladivoj Tomek),⁴⁷⁶ hlavním důvodem je sporadické uvádění povolání u jmen členů městských rad. Vykonávanou profesí, která ve středověku plnila funkci identifikátoru jednotlivých měšťanů, totiž v pohusitském období nahradilo ve větší míře příjmy. Analýze by tak muselo předcházet podrobné prosopografické studium, které nebylo možné v rámci prezentovaného výzkumu realizovat.

Nezbývá nám proto nic jiného, než se spolehnout na výsledky profesní analýzy konšelů, kterou pro druhou polovinu 15. století provedl František Šmahel v souvislosti se svým výzkumem převratu, k němuž došlo v pražských městech roku 1483.⁴⁷⁷ I když si byl vědom výše popsaného problému s nejednoznačnou identifikací profesí jednotlivých konšelů, stanovil rok 1476 jako historický mezník, kdy zástupci řemesel získali na Starém i Novém Městě pražském konečnou převahu v městské radě. Podle Šmahelových závěrů by tak ke čtvrté a páté vývojové fázi podle Schulzova chronologického schématu došlo až v druhé polovině 15. století. Na druhou stranu Šmahel připouští, že pro celkové posouzení vlivu řemeslníků v ústředních orgánech pražských měst v pohusitském období (v tomto případě konkrétně před rokem 1483 a po něm) by bylo potřeba znát mnohem více informací o celkovém vývoji pražských cechů.⁴⁷⁸

Pro pohusitské období tak prozatím můžeme podrobněji sledovat pouze pokračující silné zastoupení řezníků ve staroměstské radě, které prokázal Petr Čornej. Politické a společenské postavení staroměstského řeznického cechu se mimo jiné promítlo i do jejich role při městských slavnostech, neboť při událostech, kterými byla například korunovace, vjezd panovníka do města nebo svátek Božího těla, měli řezníci kráčet v čele zástupců městských cechů. Korouhevnický pořádek z období kolem roku 1440, známý jako porevoluční dodatek k tzv. Staropražským právům, nám ostatně představuje nejvýznamnější cechy (ty disponovaly vlastním

⁴⁷⁵ J. SMRŽ, *Cechy v pražských městech*, s. 64.

⁴⁷⁶ Soupisy konšelů z let 1436–1518 viz Václav Vladivoj TOMEK, *DMP IX*, Praha 1893, s. 265–292.

⁴⁷⁷ Viz pozn. č. 182.

⁴⁷⁸ F. ŠMAHEL, *Pražské povstání 1483*, s. 82–83.

praporem) a jejich pořadí bylo odrazem společenského postavení v rámci staroměstské společnosti. To se do určité míry promítalo i do jejich zastoupení v předních orgánech města.⁴⁷⁹

Petr Čornej si v souvislosti s pořadím pražských cechů rovněž povšiml společenského vzestupu staroměstského cechu sladovníků a pivovarníků, ke kterému došlo v průběhu 15. století. Zatímco v již zmíněném korouhevním pořádku je jejich prapor uveden až na osmém místě, na počátku 16. století již kráčeli druzí, tedy hned za řezníky.⁴⁸⁰ Poměrně hojné zastoupení této organizace v městské radě ostatně odhalil i náš profesní rozbor konšelů z přelomu 14. a 15. století (dokonce se jednalo o pátou nejčastěji zastoupenou profesi). V druhé polovině 15. století však význam a společenské postavení sladovnického cechu vzrostlo natolik, že v pojetí Petra Čorneje svedli s řezníky symbolický souboj o přední pozici mezi staroměstskými cechy, ze kterého však vyšli vítězně řezníci. V každém případě je tato dominance cechů potravinářských řemesel určitým typickým fenoménem, který lze sledovat nejen v případě pražských, ale rovněž i dalších českých a moravských královských městech. O tom, jaká další odvětví se aktivně podílela na cechovní vládě na Starém Městě pražském a v jaké míře, prozatím nelze podrobněji pojednat.

Knut Schulz uvádí, že průvodním jevem cechovní vlády bylo vydání nových městských či živnostenských řádů, které výrazným způsobem zohledňovaly požadavky řemeslnických organizací. Nic takového však na Starém Městě pražském nepozorujeme, ačkoliv podle mnohých zpráv z přelomu 15. a 16. století začali být cechmistři pravidelně zváni k tvorbě různých obecních usnesení.⁴⁸¹ Je možné, že se ambice zástupců cechů ve staroměstské radě omezily pouze na rozšiřování cechovních práv skrze vydávání a confirmaci statut pro jednotlivé pořádky. Vydávání těchto právních norem totiž bylo až do druhé poloviny 15. století takřka výhradní doménou městských rad, pouze ve výjimečných případech tak učinil samotný panovník.⁴⁸² Artikulí, které byly vydány panovníckou kanceláří, přibývá až za vlády Vladislava II. Jagellonského. Od té doby sice existovala v potvrzování cechovních výsad dvojkolejnost, která je charakteristická i pro období raného novověku, nicméně vydavatelem větší části artikulí zůstala až do počátku 18. století městská rada (viz 1.3.1).

⁴⁷⁹ AMP, Sbirka rukopisů, rkp. 993, s. 257–258. Více o tom viz P. ČORNEJ, *Kočička, Kurvička, Kokot*, s. 85–90.

⁴⁸⁰ Tamtéž, s. 93–95.

⁴⁸¹ Roku 1497 se staroměstští cechmistři účastnili na radnici jednání o důležitém usnesení, které ukládalo měšťanům povinnost vkládat trhy s městskými domy do radních knih. Podobně byli představení městských cechů přizváni konšely a obecními staršími k tvorbě nového městského řádu během bouřlivých událostí roku 1524. J. ČELAKOVSKÝ, *O vývoji středověkého zřízení*, s. 379; Josef Vítězslav ŠIMÁK (ed.), *FRB VI*, Praha 1907, s. 329.

⁴⁸² Ze 14. století je známo pouze deset panovníckých privilegií, která byla adresována některému z pražských cechů – zemští přísežní mlynáři (1340), staroměstští řezníci (1341), střelci při zdech městských (1360, 1390), novoměstští štítaři (1365, 1380, 1392), novoměstští pasíři, toboláři a měšečníci (1365, 1383) a staroměstští soukeníci, kraječi sukna a postřihači (1377).

Za největší úspěch staroměstské cechovní vlády lze nepochybně považovat městský řád z roku 1483, v jehož devátém článku byla ustanovena zásada, že konšelé mají při jmenování nových cechmistrů respektovat výsledek volby mistrů (viz 2.2.1). Toto usnesení tak značně uvolnilo podřízenost cechů vůči městské radě, neboť konšelé nově nesměli zasahovat do personálního složení představených cechů. Rok 1483 lze proto plným právem považovat za faktický vrchol pražských cechovních vlád. Jejich symbolickým vrcholem a zároveň ukázkou mocenského postavení staroměstských řezníků na sklonku středověku je volba Ferdinanda I. českým králem. Jedním z volitelů byl totiž jistý Ziga (Zikmund) Vaníček, který při volbě zastupoval pražská města (celkově bylo reprezentantů královských měst osm, přičemž tři z nich zastupovali pražská města). Ziga Vaníček byl jednak dlouholetým staroměstským radním, jednak věrným stoupencem Jana Paška z Vratu, nicméně původní profesí byl řezník. Od roku 1499 pak dokonce zastával funkci představeného řeznického cechu na Starém Městě pražském. A tak se v podmínkách české pozdně středověké stavovské společnosti, v níž se královská (a zejména pak pražská) města ocitla pod vládou zástupců cechů, mohlo stát, že řezník volil roku 1526 českého krále.⁴⁸³

V dosavadním výkladu jsme rozdělili vývoj na Starém Městě pražském do prvních pěti etap podle Schulzova chronologického schématu. Vzájemné srovnání proměn vládnoucích vrstev na Starém Městě pražském a v Basileji přirozeně nelze provést bez drobných rozdílů, vlivem překotného společenského vývoje během husitské revoluce došlo například na Starém Městě pražském ke splynutí čtvrté a páté etapy. V každém případě se nabízí otázka, zda lze i v pražských městech pozorovat podobný scénář, který v raném novověku proběhl v Basileji a ostatních říšských městech. Tedy zda i na Starém Městě pražském došlo k vytvoření nové vládnoucí vrstvy, která na důležitých postech městské správy nahradila představené řemeslnických cechů. A pokud ano, vyvinula se tato vrstva částečně ze zástupců cechovních organizací, jak tomu bylo v říšských městech? Tyto právě vyřčené otázky vytvářejí základní rámec této kapitoly. Oproti dosavadnímu výkladu však bude nastíněná problematika sledována ve všech třech pražských městech – tedy i nadále na Starém Městě pražském, ale zároveň na Novém a Menším Městě pražském (Malé Straně).

K tomu je potřeba alespoň rámcově shrnout naše dosavadní znalosti o vývoji novoměstských i malostranských poměrů. Na rozdíl od Starého Města pražského mělo Nové Město pražské již od svých počátků výrazný řemeslnický charakter. Již krátce po jeho založení v ro-

⁴⁸³ Údaje o životě a rodině Zigy Vaníčka shromáždil Josef Vítězslav Šimák, okolnosti jeho účasti při volbě Ferdinanda I. pak popsal Jiří Pešek. Josef Vítězslav ŠIMÁK, *Ziga Vaníčkovíc, účastník bouře pražské roku 1524*, Časopis Musea království Českého 78, 1904, s. 33–42; Jiří PEŠEK, *Ziga Vaníček – der Metzger, der den König wählte*, in: Krakov – Norimberk – Praha. Město a řemeslo v době předindustriální, (edd.) Olga FEJTOVÁ – Antonia LANDOIS – Zdzisław NOGA, Praha 2022, s. 297–313.

ce 1348 nařídil Karel IV., aby se do nově vzniklé části pražského souměstí přestěhovali všichni staroměstští sladovníci, pivovarníci, koláři, kováři a provozovatelé dalších kovodělných řemesel.⁴⁸⁴ Lze proto předpokládat, že zde již od počátku měli řemeslníci určité zastoupení v městské radě.⁴⁸⁵ To ostatně potvrzují i seznamy novoměstských konšelů sestavené Václavem Vladivojem Tomkem, mezi nimiž skutečně nacházíme řemeslnické mistry ve vyšší míře již od padesátých let 14. století.⁴⁸⁶ Lze zároveň předpokládat, že začlenění cechů do správy Nového Města pražského zde proběhlo již v prvních desetiletích po jeho založení.⁴⁸⁷ Nedošlo tak zde k postupnému pronikání zástupců cechů mezi tradiční vládnoucí vrstvu, což je dáno pozdním vznikem této lokality a specifickým utvářením horní vrstvy zdejšího obyvatelstva.

Oproti tomu v případě Malé Strany lze předpokládat podobný vývoj, jaký jsme sledovali na Starém Městě pražském. Přestože počátky osídlení levého břehu Vltavy jsou starší, než je tomu v případě Starého Města pražského, torzovitě dochovaná pramenná základna nám neumožňuje zodpovědět otázku, zda zde vznikl patriciát podobný tomu staroměstskému. To je zcela zásadní problém pro studium společenských poměrů ve 14. a 15. století. Díky rekonstrukci složení městských rad sice víme, že již kolem poloviny 14. století pronikli řemeslníci do malostranské městské rady, nicméně bez znalosti širšího kontextu nelze rozhodnout, zda se jednalo o významné jedince, kteří pronikli mezi patricije, nebo zda už v této době získaly cechy trvalé zastoupení v ústředním orgánu města.⁴⁸⁸ Patrně se spíše jednalo o významné jednotlivce, neboť existenci cechovních organizací se na Malé Straně v předhusitském období prozatím nepodařilo prokázat.⁴⁸⁹ Do vývoje Malé Strany významně zasáhly husitské války, neboť v počátečních letech revoluce byla tato část pražského souměstí vypleněna a z velké části i vypálena. Tyto události znamenaly pro další rozvoj Malé Strany v době pohusitské výrazný retardační moment.

Navzdory těmto markantním odlišnostem od popsaného vývoje na Starém Městě pražském lze usuzovat, že v pohusitském období došlo k určitému sjednocení poměrů ve všech třech pražských městech. To potvrzují i seznamy novoměstských a malostranských konšelů z druhé poloviny 15. století, mezi nimiž lze nalézt velký počet řemeslnických mistrů a obchodníků (i v tomto případě je však analýza komplikována nedůsledným uváděním vykonávané profese

⁴⁸⁴ Jaromír ČELAKOVSKÝ (ed.), *Codex iuris municipalis regni Bohemiae* (dále CIM) I. *Privilegia civitatum Pragensium*, Praha 1886, s. 83–85 (č. 50).

⁴⁸⁵ J. ČELAKOVSKÝ, *O vývoji středověkého zřízení*, s. 149.

⁴⁸⁶ V. V. TOMEK, *DMP V*, s. 76–87.

⁴⁸⁷ Dokladem toho je například založení cechu výrobců kuší, tzv. střelců, roku 1360. Za poskytnutí monopolních práv na výrobu a opravu samostřílů měli mistři žít ve věžích Nového Města pražského, jež měli bránit a o něž se měli starat. Jiří SMRŽ, *Pražští střelci a městské hradby. Provoz a údržba novoměstských hradeb*, DP 38, 2019, s. 117–138.

⁴⁸⁸ V. V. TOMEK, *DMP V*, s. 88.

⁴⁸⁹ J. SMRŽ, *Cechy v pražských městech*, s. 62–63.

u jmen radních).⁴⁹⁰ Sjednocení společenských poměrů a s tím související vznik cechovních vlád ve všech třech pražských městech ostatně dokládá skutečnost, že již zmíněné usnesení o svobodné volbě cechmistrů z roku 1483 bylo přijato obcemi všech tří pražských měst. Podobně jako v prostředí staroměstském bylo i na Novém Městě pražském na konci 15. století běžné, že byli cechmístři pravidelně zváni k tvorbě městských norem.⁴⁹¹ K dalšímu výraznému sjednocení společenských (ale rovněž právních a správních) poměrů na Starém a Novém Městě pražském došlo za jejich spojení v letech 1518–1528.

Pokud byla v této podkapitole stanovena základní premisa, že v průběhu 15. století ovládli cechmístři rady ve všech pražských městech, primární otázka této kapitoly zní: Jak se vyvíjelo zastoupení představených cechů v centrálních orgánech městské samosprávy v období od 16. do 18. století? Pojmem centrální orgány jsou primárně myšleny městské rady, jež měly ve sledovaném období na dění ve městě největší vliv. Vedle nich však lze tento pojem rozšířit i na druhý orgán městské samosprávy, kterými byly ve sledovaném období sbory obecních starších. Tyto sbory reprezentovaly širší městskou obec a v průběhu středověky vznikly ve všech třech pražských městech. Přestože se funkce i kompetence těchto kolegií postupně proměňovaly, jak bude podrobněji popsáno dále, do určité míry tak sbor obecních starších vytvářel od pozdního středověku politickou protiváhu k městské radě. Na zastoupení cechmistrů v těchto dvou ústředních orgánech městské samosprávy by podle chronologického schématu Knuta Schulze měl být v průběhu raného novověku patrný ústup zástupců řemeslných cechů ve prospěch příslušníků nové vládnoucí vrstvy, jakési raně novověké honorace, jak ji definuje na příkladu Brna Ludmila Sulítková.⁴⁹² Bylo tomu tak i v případě pražských měst? A pokud ano, lze v pramenech blíže časově vymezit dobu, kdy k tomuto nahrazení těchto cechmistrů v čele jednotlivých měst došlo? Přestože dnes je často pražské souměstí vnímáno jako jediný městský celek, je nutné zkoumat vývoj v jednotlivých pražských městech odděleně. A ačkoliv všechna pražská města byla úzce propojena společenskými, právními i správními vazbami, je nashodě, že tyto procesy v nich proběhly nezávisle na sobě.

⁴⁹⁰ Složení rad pro období let 1436–1526 rovněž zrekonstruoval Václav Vladivoj Tomek. V. V. TOMEK, *DMP IX*, s. 280–292, 299–311.

⁴⁹¹ Obě zprávy pocházejí z ledna roku 1499, kdy konšelé a obecní starší pozvali cechmistry k poradě o pohánění měšťanů před soud nejvyššího purkrabího a o opravě obecní uhelné hutě. J. ČELAKOVSKÝ, *O vývoji středověkého zřízení*, s. 371, 380.

⁴⁹² Viz pozn. č. 437.

3.3 Cechmistři v centrálních institucích městské správy a samosprávy

Tato podkapitola začíná samotný výklad o podílu, který zaujímali představení pražských cechů v jednotlivých orgánech městské správy a samosprávy v období od 16. do 18. století. Zde prezentované poznatky vycházejí z provedené personální analýzy rozšířených pamětních zápisů o obnovách městských rad z let 1528–1729 (viz 1.3.3), přičemž získaná prosopografická data byla zpracována podle pravidel popsanych v kapitole o metodickém přístupu (viz 1.4).

Nadcházející výklad bude přirozeně započat nejvýše postavenými správními a samosprávními institucemi pražských měst v raném novověku. Mezi ně patřila tradičně městská rada a sbor obecních starších, po roce 1547 k nim přibýly i zeměpanské úřady, které byly ústředním orgánům městské samosprávy nadřazené. Zástupci panovníka byli do českých královských měst dosazeni v rámci sankcí, jež na ně uvalil Ferdinand I. za účast v prvním stavovském povstání.⁴⁹³ Do všech královských měst, včetně pražských, byl dosazen královský rychtář (dobově též označovaný jako císařský), který dohlížel na činnost všech samosprávných institucí, od městských rad a sborů obecních starších až po konšely zřízené úřady.⁴⁹⁴ V případě Prahy byli v každém městě jmenováni dokonce dva zástupci panovníka, vedle královského rychtáře ještě královský hejtman. Do pravomoci hejtmanů náležely zejména politické a vojenské záležitosti města, jejich úkolem bylo rovněž zprostředkovávat komunikaci mezi městskou radou a českým místodržitelstvím.⁴⁹⁵

Jmenování obou těchto zeměpanských úředníků probíhalo nezávisle na obnově městských rad, jejich jména však rovněž nalézáme v rozšířených pamětních zápisech. Jména královských hejtmanů zpravidla figurují v úvodní poznámce, neboť v jejich přítomnosti obnovovali nejvyšší zemští úředníci novou radu. Jména královských rychtářů zase byla uváděna před seznamem nově ustavených konšelů na připomínku jejich nadřazeného postavení vůči městské radě coby nejvyššího samosprávného orgánu. S výjimkou pěti nejstarších novoměstských zápisů,

⁴⁹³ Historický kontext těchto událostí i kompletní přehled sankcí pro městský stav po prvním stavovském povstání podal Josef Janáček. Josef JANÁČEK, *České dějiny. Doba předbělohorská 1526–1547. Díl 1/2*, Praha 1984, s. 315–332.

⁴⁹⁴ Obecní tendence historického vývoje po roce 1547 na příkladu konkrétních měst přibližují statě ve sborníku o prvním stavovském odboji. Vladimír BYSTRICKÝ, *Osoba prvního královského rychtáře ve Stříbře po roce 1547*, in: *Stavovský odboj roku 1547. První krize habsburské monarchie*, (ed.) Petr VOREL, Pardubice – Praha 1999, s. 125–134; Quido KASTNER, *Městská správa v Litoměřicích v 16. století*, tamtéž, s. 135–144; Jindřich TOMAS, *Praha – hospodářské a sociální poměry a předpoklady událostí r. 1547*, tamtéž, s. 145–162, Marie RYANTOVÁ, *Ladislav II. Popel z Lobkovic jako první prezident apelačního soudu*, tamtéž, s. 185–204. V moravských městech byli královští rychtáři instalováni až po porážce druhého stavovského povstání v roce 1621. Ludmila SULITKOVÁ, *Omezování autonomie královských měst od 17. století do poloviny 18. století na příkladu Brna*, *Cornova* 10, 2020, č. 1, s. 59–70 (zde s. 61).

⁴⁹⁵ Doposud nejpodrobněji pojednal o tomto úřadu František Roubík. František ROUBÍK, *Královští hejtmané v městech pražských v letech 1547 až 1785*, *SPDHMP* 7, 1933, s. 121–188.

kteřé pocházejí z období před rokem 1547, se tak se jmény obou zástupců panovníka setkáváme v rozšířených pamětních zápisech o obnovách městských rad poměrně běžně.

Výše postaveným z obou zástupců panovníka byl královský hejtman. Přestože známe jména všech osob, které zastávaly tento úřad ve zkoumaném období,⁴⁹⁶ nemá smysl je v rámci tohoto výzkumu podrobněji analyzovat. Královskými hejtmany se totiž mohli stát pouze příslušníci šlechtických stavů, v případě Starého a Nového Města pražského panského a v případě Malé Strany rytířského.⁴⁹⁷ Z toho vyplývá, že královským hejtmánem se ze své podstaty žádný z cechmistrů stát nemohl.

Navzdory dosazení zástupců panovníka do českých královských měst před polovinou 16. století si městské rady udržely své výsadní postavení v každodenním životě města po celé sledované období.⁴⁹⁸ Konšelům coby zástupcům městské samosprávy i nadále zůstala pravomoc vydávat městské řády a další zákonné normy, soudit spory mezi měšťany a jmenovat městské úředníky, byť tak po roce 1547 činili pod stálým dohledem královského rychtáře. Po vydání prvního drahotního řádu Rudolfa II. v roce 1578 získaly městské rady rovněž vliv na pravidelné stanovování cen viktualií (zejména obilí). Skrze inspektory, které jmenovali konšelé, rovněž získaly dohled nad činností městských cechů. Ve vztahu k cechům je pak potřeba připomenout, že až do počátku 18. století byla městská rada jediným orgánem, který mohl vedle panovnické kanceláře vydávat a konfirmovat cechovní artikule (viz 1.3.1). V rámci vedení města a vlivu na jeho politický, hospodářský i společenský vývoj, byla městská rada v raném novověku klíčovým orgánem a přirozenou snahou zástupců cechů bylo v ní mít co největší zastoupení.

Ve sledovaném období čítala městská rada na Starém a Novém Městě pražském osmnáct členů⁴⁹⁹ a na Malé Straně dvanáct. S výkonem konšelského úřadu souvisela celá řada dalších povinností, z nichž mnohé jsou zachyceny právě v analyzovaných rozšířených pamětních zápisech o obnovách městských rad.⁵⁰⁰ Některé z nich skýtaly pro radní zdroj vedlejších příjmů,

⁴⁹⁶ Jejich kompletním seznamem pro léta 1547–1785 doplnil František Roubík svou studii. Tamtéž, s. 164–167.

⁴⁹⁷ Tamtéž, s. 145.

⁴⁹⁸ Srovnání kompetencí staroměstské a plzeňské rady pro předbělohorské období provedl Jaroslav Douša. O postavení městských rad v moravských královských městech uceleně pojednala Ludmila Sulitková spolu s Hanou Jordánkovou. Jaroslav DOUŠA, *Poznámky k činnosti městských rad na Starém městě pražském a v Plzni v letech 1547–1627 a k pobytu císaře Rudolfa II. v Plzni v letech 1599–1600*, DP 21, 2002, s. 55–65; Hana JORDÁNKOVÁ – Ludmila SULITKOVÁ, *Kompetence brněnských radních v předbělohorské době. Porovnání se situací v dalších moravských královských městech*, DP 21, 2002, s. 39–54.

⁴⁹⁹ Pouze výjimečně bylo obnoveno pouze 17 radních. K tomu došlo na Starém Městě pražském v letech 1590, 1629, 1637, 1699 a 1705, v roce 1571 bylo obnoveno dokonce pouze 16 konšelů. Na Novém Městě pražském je znám pouze jediný takový případ, kdy v roce 1581 bylo rovněž obnoveno pouze 16 radních.

⁵⁰⁰ Jejich podrobný popis podala pro období první poloviny 17. století Jaroslava Mendelová, v mladším období se jimi podrobněji zabývala Věra Smolová. Poměry na Malé straně přibližují práce Petry Biškové i mé vlastní bádání. J. MENDELOVÁ, *Rada Nového Města*, s. 74–75; V. SMOLOVÁ, *Rada Starého Města*, s. 12–13; P. BIŠKOVÁ, *Městské rady*, s. 19–24; J. SMRŽ, *Správa Malé Strany*, 29–32.

jak lze doložit na příkladu inspektorátu nad cechy. Radnímu, jemuž byl svěřen dohled nad některým z městských cechů, náležel vedle povinné úcty řemeslnických mistrů i pravidelný roční plat, který činil několik zlatých.⁵⁰¹ Tato částka sice nebyla nijak závratná (patrně se různila organizace od organizace), na druhou stranu bylo běžné, že radní dozoroval čtyři i více cechů najednou. Přirozeně ne všechny povinnosti byly takto příjemné. Vedle dohledu nad jednotlivými městskými úřady bylo zapotřebí zajistit i běžné provozní záležitosti. V této souvislosti lze uvést správu sirotčího majetku a jeho inventarizaci nebo mezi konšely málo oblíbený dohled nad obecním vězením, který jim ukládala Koldínova městská práva.⁵⁰²

Druhým centrálním orgánem městské samosprávy byl v pražských městech od pozdního středověku sbor obecních starších. Sbor obecních starších vznikl jako poradní orgán městské rady, nicméně postupem doby začali zástupci městské obce konšely rovněž kontrolovat, a to zejména jejich hospodaření s obecním jměním.⁵⁰³ V průběhu 16. století se funkce sboru obecních starších proměnila a z kontrolního orgánu, který reprezentoval širší městskou obec, se stal institut doplňující radu a dohlížející pouze na činnost nižších složek městské správy.⁵⁰⁴

Počet obecních starších ve městech pravobřežní Prahy v průběhu sledovaného období značně kolísal. Oproti tomu na Malé Straně měl tento orgán ustálený počet členů, obecních starších zde bylo dvanáct, tedy stejně jako konšelů.⁵⁰⁵ V 16. století lze sledovat poměrně vysoký počet obecních starších na Novém Městě pražském, v roce 1528 jich bylo dokonce sedmdesát devět. Ale již v druhé polovině 16. století počet obecních starších poklesl, nejprve k padesáti (1567) a následně ke třiceti členům (1581, 1584). Postupný pokles pokračoval i v 17. století, kdy se průměrný počet obecních starších pohyboval kolem dvaceti členů, v roce 1723 jich bylo již pouze třináct. Velmi podobný vývoj nastal i na Starém Městě pražském. V souvislosti s postupným snižováním počtu členů ve sboru obecních starších však není možné hovořit o poklesu vlivu či významu této instituce. Personální rozbor obecních starších naopak prokázal, že členy tohoto kolegia se v 17. století stávaly významné osobnosti tehdejšího společenského života. Je proto namístě spíše hovořit o jakémsi uzavírání tohoto orgánu širším vrstvám městského obyvatelstva, což lze považovat za důsledek výše popsané proměny funkce tohoto kolegia v období raného novověku.

⁵⁰¹ Jako příklad lze uvést malířský cech na Malé Straně, jehož dochované úcty edičně zpřístupnila Radka Heisslerová. V roce 1734 činil poplatek inspektorovi čtyři zlaté. R. HEISLEROVÁ (ed.), *Malířský cech*, s. 50.

⁵⁰² Jedná se o instituci tzv. osob nad vězni. Karel MALÝ – Pavla SLAVÍČKOVÁ – Ladislav SOUKUP – Petra SKŘEJPKOVÁ – Jiří ŠOUŠA – Jiří ŠOUŠA ml. – Jana VOJTÍŠKOVÁ – Klára WOITSCHOVÁ (edd.), *Práva městská Království českého. Edice s komentářem*, Praha 2013, s. 72 (čl. A. XXXIV).

⁵⁰³ J. ČELAKOVSKÝ, *O vývoji středověkého zřízení*, s. 168.

⁵⁰⁴ Olga FEJTOVÁ, *Formování správy raně novověkých měst pražských jako „demokratizační“ proces?*, ČČH 108, 2010, č. 4, s. 615–634 (zde s. 631–632).

⁵⁰⁵ Pouze v letech 1647–1650 počet obecních starších dočasně stoupl na osmnáct. J. SMRŽ, *Správa Malé Strany*, s. 32.

3.3.1 Královský rychtář

Nejvyšším postem v městské správě, který mohli cechmířtři v raném novověku zastávat, byl úřad královského rychtáře. Tato funkce byla po celé sledované období (na rozdíl od úřadu královského hejtmána) obsazována výhradně měšťany. Ferdinand I. zřídil úřad královského rychtáře částečně po vzoru Vídně, kde již od roku 1401 působil v městské radě zástupce panovníka (*Anwalt*), částečně tím navázal na starší domácí tradici. Rychtáři v českých královských městech totiž původně zastupovali panovníka a až v průběhu 15. století došlo k jejich podřízení městským radám. Když se panovník rozhodl dosadit do měst svého zástupce, neobnovil někdejší postavení stávajících rychtářů (ty ponechal i nadále v podřízeném postavení vůči městským radám), ale založil tradici nových, královských rychtářů. Po roce 1547 tak musíme důsledně odlišovat městského rychtáře, výkonný orgán městské samosprávy a nový zeměpanský úřad. Královští rychtáři se účastnili zasedání městských rad, kde měli dbát na dodržování královských nařizení a rovněž hájit finanční nároky panovníka. Jejich funkce tak byla zejména kontrolní, policejní a fiskální.⁵⁰⁶

Pokud analyzujeme zastoupení cechmířtřů v úřadu královského rychtáře, nemá smysl počítat mandáty (jak tomu bude u dalších orgánů městské správy), protože tato funkce nebyla pravidelně obnovována. Funkční období započalo v momentě, kdy byl měšťan instalován do úřadu českou komorou, a skončilo jeho odvoláním, rezignací nebo úmrtím. Uvádění jména královského rychtáře před novým primasem v rozšířených pamětních zápisech o obnovách městských rad proto nelze vykládat jako začátek nového funkčního období. Dobově to znamenalo: „za úřadování královského rychtáře N. byla obnovena rada v tomto složení.“ Pouze výjimečně sledujeme návrat do funkce některého z vysloužilých královských rychtářů.⁵⁰⁷ V případě cechmířtřů, kteří tento post zastávali, k tomuto jevu však nedošlo ani v jediném případě.

Obdobně jako v případě královských hejtmánů sestavil kompletní seznam královských rychtářů pražských měst František Roubík.⁵⁰⁸ Přirozeně ke všem uvedeným měšťanům nemáme další biografické informace, proto bylo možné analyzovat pouze 29 rychtářů staroměstských (z celkového počtu 37 osob), 14 novoměstských (z celkového počtu 26 osob) a 16 ma-

⁵⁰⁶ Obdobně jako v případě královských hejtmánů je autorem studie, která shrnuje vývoj těchto úřadů po celou dobu jejich existence, František Roubík. V poslední době se institucí královských rychtářů systematicky zabýval David Novotný, a to na příkladu východočeských měst. František ROUBÍK, *Královští rychtáři v pražských i jiných českých městech v letech 1547 až 1783*, SPDHMP 6, Praha 1930, s. 265–355; David NOVOTNÝ, *Královští rychtáři ve věnných městech v předbělohorském období na příkladu Chrudimi, Vysokého Mýta a Poličky*, *Paginae historiae* 16, 2008, s. 49–101; Týž, *Královští rychtáři ve východočeských zeměpanských městech v době předbělohorské*, Olomouc 2012.

⁵⁰⁷ Jako příklad můžeme uvést Pavla Žipanského z Dražice, který zastával úřad královského rychtáře v letech 1554 a 1571–1572, nebo Šebestiána Agrikolu z Horšova. Ten byl rychtářem poprvé v letech 1579–1583 a podruhé tento úřad zastával mezi lety 1586 a 1590. F. ROUBÍK, *Královští rychtáři*, s. 349.

⁵⁰⁸ Tamtéž, s. 349–352.

lostranských (z celkového počtu 25 osob). Provedený personální rozbor odhalil, že přibližně pětina z nich působila před svým nástupem do úřadu v čele některého z pražských cechů, a to v průběhu celého zkoumaného období.

Nejstarší doklady nacházíme na Novém Městě pražském, kde je k roku 1565 v tomto úřadě doložen Mikuláš Kocour, vysloužilý cechmistr nákladníků vaření piva. V sedmdesátých letech 16. století zastával tento post na Malé Straně Jan Švercer, který byl současně aktivním cechmistrem krumplířů a šmukýřů.⁵⁰⁹ Ve funkci ho následně vystřídal cechmistr konvářů Michal Ludvík.⁵¹⁰ Ze závěru 16. století pochází ještě doklad o novoměstském rychtáři Václavu Nekmířském, který byl někdejším představeným nákladnického cechu. Až na počátku 17. století nacházíme cechmistra rovněž na postu staroměstského rychtáře, v letech 1605–1611 jím byl Jan Kirchmajer, významný staroměstský měšťan, dlouholetý radní a někdejší představený cechu kramářů a kupců.

Z první poloviny 17. století známe ještě dva cechmistry, kteří vystoupali až na vrchol městské správní hierarchie. V letech 1635–1637 zastával úřad královského rychtáře na Starém Městě pražském Václav Voříkovský z Kundratic, někdejší cechmistr nákladníků vaření piva, a v letech 1637–1649 byl malostranským rychtářem Michal Bambolla ze Švarcenštejna, který dříve stál v čele krejčovské organizace. Z druhé poloviny 17. a počátku 18. století jsou doloženi v této funkci již výhradně vysloužilí představitelé nákladnických cechů. Na Starém Městě pražském to byl Vít Peprle (1643–1655), Jiří Ludvík Kučera z Osterberku (1689–1699), Ferdinand Cloet z Grün a Sturmtalu (1700–1714) a Jan Fridrich Neumann (1714–1716). Na Malé Straně to byl pouze Ferdinand Lederer v letech 1674–1686, ten byl na rozdíl od staroměstských rychtářů po část svého funkčního období i aktivním cechmistrem.

Již z tohoto výčtu je patrné, že zastoupení cechmistrů v úřadě královského rychtáře bylo v jednotlivých částech pražského souměstí značně odlišné. Zatímco na Malé Straně byl cechmistrem každý čtvrtý rychtář, na Starém Městě pražském každý pátý a na Novém Městě pražském tvořili cechmistry pouze 14 % všech rychtářů (po roce 1600 už dokonce nenacházíme v úřadě novoměstského rychtáře ani jediného cechmistra). Poměrně vysoké zastoupení cechmistrů v tomto úřadě, které sledujeme na Starém Městě pražském a zejména na Malé Straně, je poměrně překvapivé, a to zejména s ohledem na klíčovou úlohu, která královským rychtářům připadla po roce 1547 v dohledu nad cechy. Jak již bylo výše pojednáno, po nevydařeném prvním stavovském povstání byly nejprve cechy v českých královských městech panovníkem zrušeny a po jejich obnovení podřídil panovník jejich činnost důsledné kontrole těchto

⁵⁰⁹ Doplnění seznamu malostranských královských rychtářů. F. ROUBÍK, *Královští rychtáři*, s. 351.

⁵¹⁰ S ohledem na špatně dochovanou pramennou základnu z osmdesátých let 16. století nelze zjistit, zda Michal Ludvík byl v době výkonu této funkce cechmistrem aktivním či vysloužilým.

svých zástupců. Bez vědomí příslušného královského rychtáře se mistři nesměli scházet, volit si své představené a ani přijímat nové členy do cechu. Po vydání drahotních řádů (1578, 1605), které ve snaze zabránit všeobecnému zdražování potravin a dalších výrobků stanovovaly závazné ceny řemeslnických produktů, měli královští rychtáři dbát na jejich dodržování.⁵¹¹ V tomto ohledu bylo krajně nežádoucí, aby se královským rychtářem stal kdokoliv s vazbou na některý z městských cechů, a je tedy otázkou, co vedlo představené české komory ke jmenování některého z aktivních či vysloužilých cechmistrů.

Možným vysvětlením je silná pozice cechmistrů, kterou vidíme zejména na Malé Straně, jak bude podrobněji pojednáno dále. Až do roku 1650 bylo téměř 40 % všech tamějších královských rychtářů představenými cechů, a to většinou aktivními. Mohlo tak hypoteticky dojít k paradoxní situaci, kdy by stejný měšťan dohlížel z pozice královského rychtáře na průběh cechovní schůze, které zároveň předsedal coby cechmistr. Vysoké zastoupení představených cechů v úřadě královského rychtáře na Malé Straně, které sledujeme v druhé polovině 16. a v první polovině 17. století, tak lze považovat za projev cechovní vlády v této části pražského souměstí. Představení české komory, kteří vybírali královské rychtáře zpravidla z konšelů, tak často jmenovali do úřadu některého z cechmistrů, jež tvořili většinu radní vrstvy. Této tezi odpovídá i struktura zastoupených profesí, mezi nimiž lze nalézt zástupce řemeslnických cechů. V úřadě královského rychtáře v tomto období totiž působil představený krumplířů se šmukýři, konvářů nebo krejčích.

Vysoký podíl cechmistrů v úřadě královského rychtáře na Starém Městě pražském měl jiné příčiny. Na rozdíl od Malé Strany nacházíme na tomto postu výhradně někdejší cechmistry nákladníků vaření piva a kupců. Je nasnadě, že se jednalo o vlivné a movité měšťany, kteří náleželi k radním elitám i po konci cechovní vlády, a tedy tvořili i raně novověkou honoraci. V tomto ohledu lze jejich působení v úřadě královského rychtáře považovat spíše za doklad prosazení nové vládnoucí vrstvy na úkor představitelů někdejší cechovní vlády. Navzdory tomu však zůstává otázkou, zda tito vysloužilí cechmistři přece jen nezvýhodňovali z pozice královského rychtáře svou mateřskou organizaci. Za zmínku stojí zejména období let 1689–1716, kdy se úřad královského rychtáře na Starém Městě pražském na necelé tři dekády ocitl v rukách někdejších představených nákladnického cechu. Při hodnocení možného střetu zájmů nesmíme totiž zapomínat na to, že královští rychtáři dohlíželi na dodržování předepsaných cen řemeslnických výrobků a potravin, a to především obilí, od něhož se odvozovala také cena piva. Do kompetence rychtářů navíc náležel i dohled na činnost osmipanských

⁵¹¹ Z. WINTER, *Český průmysl*, s. 65–66. Tyto pravomoci královských rychtářů dlouho nebyly kodifikované. Poprvé se objevují až v instrukci z roku 1613. František ROUBÍK, *Královští rychtáři*, s. 271, 319.

úřadů, které se skládaly z představených nákladnických cechů (viz 3.4.1).⁵¹² Tuto otázku bohužel musíme ponechat nezodpovězenou, neboť dochované prameny nám ji nedovolují spolehlivě rozhodnout.

3.3.2 Městská rada

Na úvod tohoto oddílu je potřeba krátce pojednat o základních pravidlech výpočtů, na jejichž základě stanovuji v případě městské rady, ale i všech dalších orgánů městské správy a samosprávy podíl zastoupení cechmistrů. Na rozdíl od předešlého úřadu královského rychtáře, který byl jmenován a odvoláván z funkce v nepravidelných intervalech, byli konšelé, obecní starší i další městští úředníci pravidelně obnovováni. Zatímco na Malé Straně k tomu docházelo až do roku 1628 každoročně, ve zbývajících částech pražského souměstí nebyly ve sledovaném období intervaly mezi obnovami stejné. Zatímco někdy byla nová rada jmenována dva roky po sobě, jindy proběhlo „sázení“ nové rady až po sedmi letech. Průměrná doba mezi dvěma obnovami tak činila v raném novověku 2–4 roky. Praxe dosazování správních funkcí nám umožňuje zvolit za základ výzkumu jeden mandát, tedy období mezi dvěma obnovami. Přepočítání na mandáty má tu výhodu, že lze snadněji časově stratifikovat a vývoj pak lze sledovat po kratších časových úsecích (desetiletí či půlstoletí). Bohužel nebylo možné a ostatně ani účelné při analýze zohledňovat délku mandátu nebo skutečnost, zda dotyčný zastával funkci po celou jeho dobu. Tyto okolnosti ostatně nebyly v momentě obnovy městských institucí a úřadů, ke kterým je analýza vztažena, relevantní, neboť v té chvíli nikdo nevěděl, kdy přesně proběhne další obnova, či zda dotyčný své funkční období řádně dokončí.

O tom, jak vypadalo zastoupení cechmistrů v městských radách pražských měst v první polovině 16. století, si můžeme udělat alespoň rámcovou představu na základě nejstarších dochovaných rozšířených pamětních zápisů o obnovách novoměstských rad. Vůbec nejstarší zápis z roku 1528 paradoxně jména nově dosazených konšelů neobsahuje, proto můžeme analyzovat až zápisy z let 1530, 1532, 1534 a 1537. Jejich rozbor odhalil jeden základní poznatek, a sice že ani v jediném případě nedošlo k souběhu výkonu funkce cechmistra a radního. To znamená, že kariéře v radě se představení cechů mohli věnovat až po ukončení svého působení v čele organizace.

Toto nepsané pravidlo značně komplikuje výpočet zastoupení cechmistrů v novoměstské radě po celé 16. století, neboť dochovaná řada rozšířených pamětních zápisů z tohoto období je natolik torzovitá, že v jednotlivých zápisech lze zachytit jen zlomek vysloužilých cech-

⁵¹² Jaroslava MENDELOVÁ, *Osmipanský úřad na Starém Městě pražském do r. 1637*, PSH 17, 1984, s. 90–104 (zde s. 95).

mistrů. Dostatečně reprezentativní data proto získáme pouze z rozšířeného pamětního zápisu o obnově městské rady, která proběhla v roce 1537, popř. o té předchozí z roku 1534. V roce 1534 bylo mezi konšely šest někdejších cechmistrů (to činí třetinu rady), v roce 1537 drželi cechmistrři v městské radě deset mandátů (55 %). Na základě těchto dvou zápisů se lze oprávněně domnívat, že v první polovině 16. století cechmistrři drželi běžně polovinu či lehce nadpoloviční většinu radních mandátů. Při bližším pohledu na strukturu zastoupených profesí vysvítá, že nejvíce radních mandátů v letech 1534 a 1537 získali zástupci řemeslnických cechů (8) – kožešníci (4), mečíři (2), kováři (1) a konváři (1), druhou nejsilnější mocenskou skupinu v rámci této skupiny již v této době tvořili podnikatelé – nákladníci vaření piva (6). Dva mandáty drželi také významní podskalští obchodníci se dřevem – plavci (2). Oproti očekávání zde vůbec nenacházíme zástupce řezníků.

Jak už bylo řečeno, rozšířené pamětní zápisy o obnovách městských rad z druhé poloviny 16. století obdobným způsobem analyzovat nelze. Můžeme ale využít podrobný profesní rozbor konšelů, který pro období mezi lety 1547–1602 provedla Jaroslava Mendelová.⁵¹³ Její výzkum sice neumožňuje analyzovat každou obnovu městské rady a podíl cechmistrů v nich (zejména kvůli nedochovaným seznamům cechmistrů z tohoto období), výsledky však přinášejí důležité poznatky, které potvrzují výše prezentovanými závěry a naznačují další směr vývoje. V třetí čtvrtině 16. století nadále dominují mezi zastoupenými živnostmi městská řemesla, a to konkrétně kožešníci (ti měli alespoň jednoho zástupce v každé provedené obnově), konváři (se zvonaři) a řezníci.⁵¹⁴ Vedle nich nacházíme mezi konšely ve větší míře také nákladníky vaření piva, obchodníky, plavce a soukeníky s kraječi sukna. A je to právě tato skupina, která podle Jaroslavy Mendelové získala ke konci 16. století v radách převahu.

V mnoha ohledech podobnou situaci sledujeme ve druhé polovině 16. století i na Starém Městě pražském. I zde se totiž setkáváme s minimálním souběhem funkce cechmistra s výkonem konšelského úřadu. V letech 1571–1599 se stal aktivní cechmistr radním pouze čtyřikrát, přičemž ve všech případech se jednalo o movité kupce. Nízké či žádné zastoupení cechmistrů v městských radách z let 1571–1579 je opět způsobeno nedostatkem biografických dat k jednotlivým konšelům pro období před rokem 1571. Rozšířené pamětní zápisy ze sedmdesátých let 16. století proto bohužel musíme ponechat stranou výzkumu. O správnosti takového postupu nás utvrzují data z nadcházejících dvou desetiletí (tab. 14). Průměrné zastoupení cechmistrů v městské radě činilo v tomto období okolo 40 %. Obdobně jako v případě Nového Města pražského nejvíce mandátů obsadili představitelé řemesel. Mezi nimi se setkáváme s význam-

⁵¹³ J. MENDELOVÁ, *Správa Nového Města*, s. 206–208.

⁵¹⁴ Kompletní výčet zastoupených živností lze nalézt ve výše citované studii v tabulce č. 6, seznamy konšelů po jednotlivých obnovách s uvedením jejich profese viz příloha č. 1. Tamtéž, s. 228–244.

nými kožešníky (6), řezníky (4) a krejčími (1), ale rovněž se šmukýři (3) a uzdáři (3). Na rozdíl od novoměstských poměrů zde zaujímali významné postavení představení cechů obchodních profesí – kupci (ti měli cech společně s kramáři), kraječi sukna a soukeníci, kteří za vlády Ferdinanda I. získali monopol na obchodování s vlnou.⁵¹⁵ Poměrně málo byla v tomto období zastoupena skupina nákladníků vaření piva.

**Tab. 14. Zastoupení cechmistrů ve staroměstské radě
v letech 1581–1599.**

rok obnovy	celkový počet mandátů	počet mandátů cechmistrů	procentuální zastoupení	zastoupené profese
1581	18	10	56 %	řezníci (3), nákladníci vaření piva (2), šmukýři (2), kupci (1), krejčí (1), uzdáři (1)
1584	18	6	33 %	nákladníci vaření piva (2), kraječi sukna (1), kupci (1), soukeníci (1), šmukýři (1)
1590	18	7	41 %	kožešníci (2), kupci (1), řezníci (1), soukeníci (1), šmukýři (1), uzdáři (1)
1594	18	5	28 %	kožešníci (2), nákladníci vaření piva (1), soukeníci (1), uzdáři (1)
1599	18	5	28 %	kupci (3), kožešníci (2)

Zcela odlišné bylo zastoupení cechmistrů v městské radě v třetím pražském městě, na Malé Straně. Rozšířené pamětní zápisy o obnovách malostranských rad z let 1571–1580 dokládají silné zastoupení cechmistrů mezi konšely, které běžně dosahovalo 60–70 % (tab. 15). Pouze v letech 1571 a 1578 pokleslo jejich zastoupení pod 50 %, přičemž při analýze zápisu z roku 1571 (jakožto nejstaršího dochovaného) nebyli přirozeně započítáni vysloužilí cechmistři. Lze proto očekávat, že cechmistrů bylo v radě více, jen nám opět chybí dostatečná biografická data pro předchozí období. Odlišnosti sledujeme nejen v míře zastoupení cechmistrů, ale rovněž ve vysokém počtu konšelů, kteří zůstávali v čele cechu i po svém jmenování do rady. Z celkového počtu 63 mandátů, jež v tomto období zastávali představení cechů, jich pouze sedm připadá na vysloužilé cechmistry. Obdobně jako v případě úřadu královského rychtáře je vysoké zastoupení aktivních cechmistrů v městské radě dokladem existence cechovní vlády. Nejvíce byly mezi konšely zastoupeny řemeslné obory, přičemž vůbec nejvíce radních

⁵¹⁵ Jak prokázal Josef Janáček, obchod s vlnou se záhy stal hlavní náplní tohoto řemesla, a to zejména v oblastech s nerozvinutou produkcí sukna (např. v pražských městech nebo v Kutné Hoře). JOSEF JANÁČEK, *České soukenictví*, s. 569–570; TÝŽ, *Řemeslná výroba*, s. 121–122.

mandátů drželi krejčí (19). Silného zastoupení dosáhli také řezníci (5) a kovodělná řemesla – kováři (6), zlatníci (4) a konváři (2). Své cechmistry měli v radě i krumplíři se šmukýři (8), kteří v tomto období drželi rovněž úřad královského rychtáře, a téměř vždy byl mezi konšely představitel mydlářů (8). Druhým nejsilněji zastoupeným cechem v malostranské radě byla již v této době organizace nákladníků vaření piva (10).

Tab. 15. Zastoupení cechmistrů v malostranské radě v letech 1572–1580.

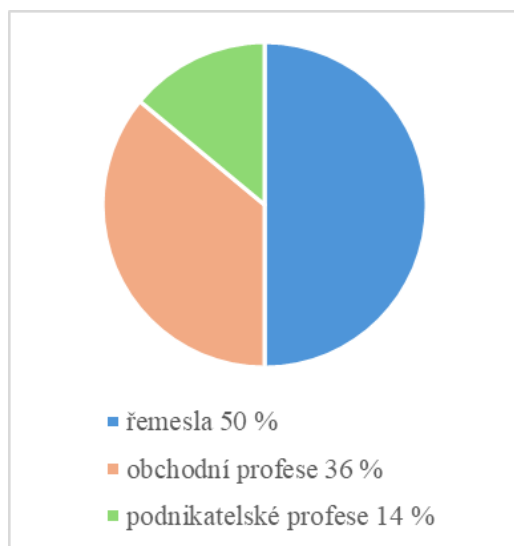
rok obnovy	celkový počet mandátů	počet mandátů cechmistrů	procentuální zastoupení	zastoupené profese
1572	12	5	42 %	krejčí (2), kováři (1), krumplíři a šmukýři (1), řezníci (1)
1573	12	6	50 %	krejčí (2), kováři (1), krumplíři a šmukýři (1), mydláři (1), řezníci (1)
1574	12	8	67 %	krejčí (2), nákladníci vaření piva (2), kováři (1), krumplíři a šmukýři (1), mydláři (1), truhláři (1)
1575	12	8	67 %	krejčí (2), nákladníci vaření piva (2), kováři (1), krumplíři a šmukýři (1), mydláři (1), řezníci (1)
1576	12	7	58 %	krejčí (2), kováři (1), krumplíři a šmukýři (1), mydláři (1), nákladníci vaření piva (1), zlatníci (1)
1577	12	8	67 %	krejčí (3), kováři (1), krumplíři a šmukýři (1), mydláři (1), nákladníci vaření piva (1), zlatníci (1)
1578	12	5	42 %	krejčí (2), mydláři (1), nákladníci vaření piva (1), zlatníci (1)
1579	12	9	75 %	krejčí (2), nákladníci vaření piva (2), konváři (1), krumplíři a šmukýři (1), mydláři (1), řezníci (1), zlatníci (1)
1580	12	7	58 %	krejčí (2), konváři (1), krumplíři a šmukýři (1), mydláři (1), nákladníci vaření piva (1), řezníci (1)

Co lze tedy obecně stanovit o zastoupení cechmistrů v městských radách jednotlivých pražských měst v 16. století? Rozhodující vliv si představení cechů udrželi pouze na Malé Straně, kde cechovní vláda přetrvala až do konce 16. století takřka v nezměněné podobě. V městech pravobřežní Prahy začal vliv představených cechů řemeslných oborů pozvolna ustupovat do pozadí. Cechmistrů i zde pravidelně obsazovali třetinu až polovinu radních mandátů, nicméně se v tomto orgánu pomalu začali prosazovat představení cechů obchodních a podnikatelských profesí. Na Starém Městě pražském se jednalo zejména o obchodníky –

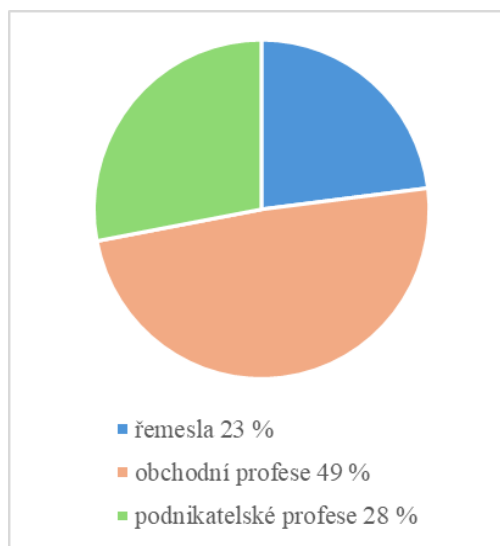
kupce, kraječe sukna a soukeníky obchodující s vlnou, na Novém Městě pražském lze spíše sledovat sílící pozici nákladníků vaření piva.

Vývoj poměrů na počátku 17. století lze s ohledem na torzovitě dochovanou pramennou základnu sledovat pouze na Starém Městě pražském. Pro městské rady obnovené v prvních dvou dekádách 17. století je typické poměrně nízké zastoupení cechmistrů, které se pohybovalo pouze kolem 30 % (v letech 1608 a 1611 dokonce pokleslo k 20 %), a přetrvávající převaha vysloužilých cechmistrů, pouze dva mandáty byly vykonávány aktivními cechmistry. Současně s tím sledujeme výrazný vzestup obchodních a podnikatelských profesí na úkor řemesel. Vůbec nejvíce radních mandátů získali v tomto období nákladníci vaření piva (15) a kupci (14), dále sledujeme vysoké zastoupení dalších obchodních oborů – kraječů sukna (6) a soukeníků (6). Z řemeslných cechů se dokázaly prosadit pouze zástupci řezníků (5), zlatníků (5), malířů (3), krejčích (2) a kožešníků (2). Při vzájemné porovnání procentní zastoupení těchto oborů v městských radách v letech 1602–1608 a 1611–1620 je vzestup obchodních živností a nákladníků vaření piva více než zřejmý (graf 1 a 2).

Graf 1 a 2. Rozložení radních mandátů mezi řemeslnickými, obchodními a podnikatelskými živnostmi v letech 1601–1620.

období mezi lety 1601–1610
počet obnov: 3
celkový počet mandátů: 54
počet mandátů cechmistrů: 14
procentuální zastoupení: 26 %

období mezi lety 1611–1620
počet obnov: 7
celkový počet mandátů: 126
počet mandátů cechmistrů: 43
procentuální zastoupení: 34 %

Do těchto poměrů zasáhla roku 1620 porážka druhého stavovského povstání a proměna politické reprezentace města. Dne 30. listopadu tohoto roku byla dosazena nová městská rada, a to ve stejném složení, v jakém byla obnovena o tři roky dříve 6. listopadu 1617.⁵¹⁶ V mnoha ohledech jsou pozoruhodné dvě nadcházející obnovy, které proběhly v letech 1622 a 1626. Z pohledu zastoupení cechmistrů se nijak nevymykají z předešlého trendu, i nadále drželi 30 % radních mandátů. Zarážející je však nízký počet nákladníků vaření piva a kupců, kteří v předbělohorských radách dohromady běžně drželi tři až pět míst v radě. V roce 1622 lze nalézt mezi konšely pouze jednoho nákladníka a v roce 1626 jednoho kupce. Jejich místo zaplnili řemeslníci, a to zejména představení pekařsko-perníkářské organizace a nástrojářského cechu (někdejší platněřský cech). Vedle zástupců těchto řemesel nacházíme mezi konšely opět ve větší míře krejčí, řezníky a obchodní profese soukeníků a šmejdířů. Mohlo by se tak zdát, že přechodně došlo k obnově cechovní (či polocechovní) vlády.

Popsaná ztráta pozice zástupců nákladníků vaření piva byla ale pouze dočasná, neboť od roku 1628 lze sledovat jejich návrat do městské rady, a to v doposud nebyvalé míře. Od konce dvacátých let 17. století drželi čtvrtinu a někdy dokonce třetinu radních mandátů. Zatímco průměrný počet nákladníků v městské radě se v letech 1630–1650 pohyboval okolo čtyř, v šedesátých a sedmdesátých letech 17. století se pohyboval již mezi pěti až sedmi. Vysoké zastoupení cechmistrů v městské radě, které v tomto období opět vystoupilo k 40 %, tak bylo způsobené zvýšenou aktivitou právě zástupců nákladnického cechu. Nelze je proto interpretovat jako obnovení někdejší cechovní vlády (ve smyslu vlády zástupců řemeslnických cechů), nýbrž jako prosazení se příslušníků nové vládnoucí vrstvy.

Další skupinou, jejíž zastoupení sledujeme ve staroměstských radách, jsou obchodní profese. Ve třicátých a čtyřicátých letech 17. století to byli zejména soukeníci a poté kupci. Alespoň jednoho zástupce kupeckého cechu nacházíme mezi lety 1650–1705 téměř ve všech radách. Poslední obchodní živností, která se prosadila ve druhé polovině 17. století, byli šmejdíři. Cechmistrů řemeslnických cechů se objevují v městských radách po roce 1630 pouze sporadicky. Jednalo se spíše o politicky aktivní jednotlivce, mezi nimiž nacházíme jednoho řezníka (1634, 1637 a 1639), lékárníka (1658, 1661, 1666, 1670, 1671 a 1674), mydláře (1674, 1678 a 1729) a představeného kamenicko-zednické organizace (1699, 1705, 1710 a 1715). Dvě funkční období zastával konšelský úřad rovněž představený formanského cechu (1682 a 1685). Na základě těchto zjištění lze usuzovat, že zástupci staroměstských cechů řemeslných oborů po roce 1630 zcela ztratili vliv na rozhodování městské rady. Ke stejnému závěru

⁵¹⁶ AMP, SÚKR, rkp. 69, fol. 259r–v.

ostatně došla již počátkem devadesátých let 20. století Věra Smolová v souvislosti se studiem radních elit na Starém Městě pražském v letech 1650–1715.⁵¹⁷

Podobný vzestup podnikatelských a obchodních živností jako na Starém Městě pražském sledujeme rovněž v ostatních pražských městech. Na Novém Městě pražském můžeme vývoj profesního složení konšelů spolehlivě sledovat až od čtyřicátých let 17. století. Zastoupení cechmistrů se v tomto období pohybovalo mezi 30–40 %. Přestože nejvíce mandátů získali nákladníci vaření piva (5), jejich zastoupení v porovnání s ostatními profesemi prozatím výrazněji nevynikalo. Stejný počet mandátů drželi představení organizace konířů, kteří byli zároveň představenými delegovaného soudu při novoměstském trhu s koňmi (viz 3.4.1). Z řemesel byly zastoupeny pouze dvě profese, koželuzi (2) a mydláři (1). Zastoupení koželuhů mezi novoměstskými konšely není nijak překvapivé, neboť řemeslníci zpracovávající syrové kůže (koželuzi, jircháři a zámišníci) se již od pozdního středověku ve větší míře usazovali právě na Novém Městě pražském.⁵¹⁸ Novoměstští mistři dokonce stáli od 16. století v čele celopražského cechu.⁵¹⁹

Určitou změnu těchto poměrů můžeme sledovat po roce 1650. V radě, která byla obnovena 22. září 1650, zasedli již čtyři nákladníci a postupně se jejich počet vyšplhal až na pět až šest osob.⁵²⁰ Nákladníci vaření piva tak v sedmdesátých letech 17. století drželi až třetinu radních mandátů. Dvě až tři místa v městské radě i nadále náležela představeným konířů, kteří tak byli druhou nejvlivnější skupinou na Novém Městě pražském. Své zastoupení si po roce 1650 udrželi rovněž koželuzi, svého zástupce neměli pouze v radách obnovených v letech 1658 a 1661. Posledním cechem, který po roce 1650 získal zastoupení v novoměstské radě, byla organizace soukeníků. Ti měli v každé radě (s výjimkou roku 1678) také vždy jednoho konšela.

Situace na Malé Straně se i nadále odlišovala od poměrů, které panovaly ve městech pravobřežní Prahy, a to zejména vysokým zastoupením aktivních cechmistrů. Souběh funkce cechmistra a radního zde v letech 1630–1678 pozorujeme v 72 případech z celkových 87. Průměrné zastoupení cechmistrů v městské radě se ve třicátých letech 17. století běžně pohybovalo okolo sedmi radních mandátů, v dalším desetiletí zastávali cechmistři už jen šest míst v radě (tedy polovinu z celkového počtu konšelů). Přestože nejpočetněji byli zastoupeni nákladníci vaření piva, spektrum zastoupených řemesel odpovídalo pokračující cechovní vládě

⁵¹⁷ V. SMOLOVÁ, *Rada Starého Města*, s. 20.

⁵¹⁸ Dokladem toho je ostatně dobové označení „v jirchářích“ pro část Nového Města pražského mezi Národní třídou a ulicemi Myslíkova a Spálená. Barbora LAŠŤOVKOVÁ – Marek LAŠŤOVKA – Kateřina JÍŠOVÁ – Josef TŘIKAČ – Václav LEDVINKA, *Pražský uličník. Encyklopedie názvů pražských veřejných prostranství*, Praha 2022, s. 662.

⁵¹⁹ J. SMRŽ, *Cechy v pražských městech*, s. 191.

⁵²⁰ Mocenského vzestupu nákladníků vaření piva na sklonku padesátých let 17. století si povšimla již Jaroslava Mendelová. J. MENDELOVÁ, *Rada Nového Města*, s. 86.

(tab. 16). Mezi konšely nacházíme i nadále hojně zastoupené řezníky (5) a krejčí (2), nově se setkáváme také se zástupci kamenicko-zednické organizace (4) a cechy malířů (4) a ševců (3).

**Tab. 16. Zastoupení cechmistrů v malostranské radě
v letech 1630–1678.**

rok obnovy	celkový počet mandátů	počet mandátů cechmistrů	procentuální zastoupení	zastoupené profese
1630	12	6	50 %	nákladníci vaření piva (2), kameníci a zedníci (1), krejčí (1), malíři (1), řezníci (1)
1634	12	7	58 %	řezníci (2), kameníci a zedníci (1), krejčí (1), malíři (1), nákladníci vaření piva (1), ševci (1)
1637	12	7	58 %	nákladníci vaření piva (2), bradýři (1), kameníci a zedníci (1), malíři (1), řezníci (1), ševci (1)
1639	12	7	58 %	nákladníci vaření piva (3), kameníci a zedníci (1), malíři (1), řezníci (1), ševci (1)
1643	12	6	50 %	nákladníci vaření piva (3), kameníci a zedníci (1), malíři (1), ševci (1)
1647	12	6	50 %	nákladníci vaření piva (3), malíři (1), mydláři (1), uzdáři (1)
1650	12	6	50 %	nákladníci vaření piva (3), malíři (1), mydláři (1), uzdáři (1)
1653	12	5	42 %	nákladníci vaření piva (3), malíři (1), mydláři (1)
1658	12	4	33 %	nákladníci vaření piva (3), mydláři (1)
1661	12	4	33 %	nákladníci vaření piva (3), mydláři (1)
1666	12	6	50 %	nákladníci vaření piva (2), bradýři (1), kupci (1), malíři (1), mydláři (1)
1670	12	6	50 %	nákladníci vaření piva (4), bradýři (1), malíři (1)
1671	12	6	50 %	nákladníci vaření piva (4), bradýři (1), malíři (1)
1674	12	5	42 %	kupci (2), nákladníci vaření piva (2), bradýři (1)
1678	12	6	50 %	nákladníci vaření piva (3), kupci (2), bradýři (1)

K určité proměně poměrů došlo na Malé Straně (stejně jako na Novém Městě pražském) po roce 1650. Počátkem padesátých let 17. století došlo jednak k poklesu zastoupení cechmistrů řemeslných oborů, jednak k posílení pozice nákladníků vaření piva. Vedle nich se podařilo prosadit jen velmi nízkému počtu dalších organizací. Mezi konšely nacházíme malíře, mydláře nebo bradýře, což je poněkud překvapivé, protože cechy těchto profesí nepatřily mezi významné organizace tohoto období. Spíše tedy než o zástupce cechů se jednalo o ambiciózní

jednotlivce z řad movitých měšťanů. To lze doložit na příkladu Zikmunda Václava Pidrmase z Dreihübelu, který konšelský úřad vykonával po tři desetiletí mezi lety 1643–1673. Tento malostranský měšťan vstoupil do rady coby představený nepříliš významné organizace mydlářů a svíčkařů (v této funkci je doložen mezi lety 1639–1661). V rozšířeném pamětním zápise o obnově rady, která proběhla v roce 1666, není uveden jako představený žádného cechu, nicméně ve dvou následujících zápisech z let 1670–1671 vystupuje již jako cechmistr nákladníků vaření piva. Lze tak sledovat postupný přerod z řemeslníka v podnikatele, který byl zároveň příslušníkem nové vládnoucí vrstvy (viz 4.4).

Další mocenskou skupinou, která se ve druhé polovině 17. století utvořila na Malé Straně, byli představení kupecké organizace. V radách obnovených v letech 1674 a 1678 získali vždy dva mandáty a byli tak po nákladnících druhou nejčastěji zastoupenou profesí v sedmdesátých letech 17. století. To lze patrně dávat do souvislosti s posílením pozice pražských kupeckých cechů po roce 1671, kdy došlo ke spojení malostranské a staroměstské organizace. Vznikl tak silný celopražský cech, kterému téhož roku udělil císař Leopold I. rozšířené artikule.⁵²¹

S ohledem na absenci mladších rozšířených pamětních zápisů o obnovách malostranských rad nelze zastoupení cechmistrů v tomto orgánu po roce 1678 soustavněji sledovat a analyzovat. Poněkud omezený vhled přináší ojedinělý zápis z roku 1694. Výsledek se však natolik odlišuje od dosavadních dat, že je jeho hodnocení poněkud problematické. Mezi cechmistry nenacházíme ani jediného aktivního představeného cechů, pouze jednoho vysloužilého cechmistra kupců. Na základě tohoto poznatku lze pouze konstatovat, že mocenské postavení malostranských kupců přetrvávalo i po roce 1678.

Jak vidno, poměry na Malé Straně vykazují velmi individuální rysy. Na rozdíl od měst pravobřežní Prahy zde ani v 17. století nedošlo k prosazení zásady, že se cechmistr mohl stát radním až po ukončení aktivní kariéry v čele organizace. Na druhou stranu zde sledujeme podobný mocenský vzestup podnikatelských a obchodních profesí, jako na Starém a Novém Městě pražském, avšak v menší míře. Shodně se situací na Novém Městě pražském je možné stanovit rok 1650 jako mezník ve vývoji zastoupení městských cechů. Po polovině 17. století ztratila do té doby hojně zastoupená městská řemesla vliv na dění v městské radě, a to nejprve ve prospěch nákladníků vaření piva a po roce 1670 rovněž kupců.

Vývoji zastoupení cechmistrů v městských radách pražských měst byla věnována poměrně velká pozornost, která plně odpovídá postavení, které tento orgán zastával v mnoha oblastech městského života. Hlavním poznatkem je, že ve sledovaném období nedošlo k úplnému vyloučení cechmistrů z městské rady, pouze se změnila struktura zastoupených profesí. Postup-

⁵²¹ J. SMRŽ, *Cechy v pražských městech*, s. 214.

né nahrazení zástupců řemesel představenými obchodních a podnikatelských oborů plně odpovídá zrodu nové vládnoucí vrstvy, jak ji popsal Knut Schulz na příkladu města Basileje. Tato vrstva se i v pražských městech částečně vyvinula z cechovně organizovaných profesí, čímž si zástupci některých městských cechů udrželi i nadále vliv na tvorbu městského zákonodárství a soudnictví.

S účastí cechmistrů v městských radách přirozeně souvisí otázka, do jaké míry mohli představení cechů, zejména potravinářských řemesel, ovlivňovat stanovování (dobově *sázení*) cen základních potravin, tzv. viktualií. Evidence členů orgánů, jež určovaly ceny obilí a masa v jednotlivých pražských městech, lze systematicky sledovat pouze na Starém Městě pražském (v letech 1616–1630) a Malé Straně (v letech 1630–1678). Zatímco na Starém Městě pražském jen zřídka pronikly do této funkce představení nákladnického cechu, na Malé Straně se ve třicátých letech 17. století setkáváme s tím, že v tomto kolegiu běžně zasedal zástupce řeznické organizace. K pronikání zástupců cechů potravinářských profesí zde docházelo běžně i po roce 1650, kdy byla v pražských městech vytvořena viktualií komise. Ustavením tohoto stálého úřadu vznikl institucionalizovaný systém stanovování cen obilí a dalších základních potravin. V sedmdesátých letech 17. století pronikly do viktualií komise nákladníci, v roce 1670 to byl aktivní cechmistr Ferdinand Lederer, v letech 1671–1682 Jindřich Štěpán Pistorius, který se stal představeným roku 1678. Mezi suroviny, jejichž cenu určovala viktualií komise, náležely i lojové svíce a mýdla. Je proto překvapivé, že členem tohoto úřadu byl v letech 1653–1670 již zmíněný Zikmund Václav Pidrmas z Dreihübelu, aktivní představený mydlářského cechu. Je tedy patrné, že bez ohledu na osobní ambice jednotlivých měšťanů místo v radě vždy skýtal možnost lobbovat za zájmy cechu, v jehož čele dotyčný působil. Vybrané příklady navíc prokazují, že pražští cechmistrů této možnosti aktivně využívali.

3.3.3 Sbor obecních starších

Druhým ústředním orgánem městské samosprávy byl v raném novověku sbor obecních starších. Tento výbor byl již od pozdního středověku místem, kde měla být zastoupena většina vrstev městského obyvatelstva. Jak už bylo podrobněji popsáno v úvodu k této kapitole, v raném novověku se tento sbor stal rozšířenou platformou městské rady, byť nikdy nedosáhl jejího politického vlivu či společenské prestiže. Navzdory tomu bylo jmenování do sboru obecních starších vnímáno jako úspěch a pro mnohé měšťany znamenalo vrchol jejich kariéry v městské správě.

Výklad o sboru obecních starších nebude zdaleka tak podrobný, jak tomu bylo v případě městské rady. Více než na sledování zastoupení cechmistrů v tomto kolegiu v jednotlivých letech je pozornost zaměřena spíše na srovnání vývoje obou ústředních orgánů městské samosprávy. Nabízí se totiž dva možné scénáře. První z nich vychází z poznatků Olgy Fejtové, že se sbor obecních starších proměnil v raném novověku v institut doplňující městskou radu, čemuž odpovídá i vzájemné personální propojení obou orgánů. V takovém případě lze předpokládat ve sboru obecních starších obdobný vývoj, jaký byl popsán u městské rady. To znamená, že od určité doby zastoupení cechmistrů řemeslných oborů v kolegiu pokleslo a zároveň došlo k proměně struktury zastoupených profesí. Jestliže takový vývoj nastal i ve sboru obecních starších, bude především sledována časová souslednost tohoto jevu. To znamená, zda k němu došlo současně s proměnou městské rady nebo až s určitým časovým odstupem. Druhý předpokládaný scénář vychází z postavení sboru obecních starších coby určité protiváhy městské rady. Pokud docházelo k omezování vlivu zástupců řemeslnických cechů v městské radě, nabízí se možnost, že tito cechmistři se snažili udržet si vliv na dění ve městě prostřednictvím druhého nejdůležitějšího orgánu městské samosprávy. V takovém případě by mělo být pozorovatelné zachování poměrného zastoupení řemeslnických cechů mezi obecními staršími či snad dokonce jeho nárůst.

Z analýzy rozšířených pamětních zápisů o obnovách městských rad z 16. století je patrný vysoký počet zástupců městských cechů. ve sborech obecních starších na Novém Městě pražském a Malé Straně. Obecními staršími se zde běžně stávali aktivní i vysloužilí cechmistři. Jejich průměrné zastoupení se pohybovalo nad 50 %, pouze v novoměstských zápisech z let 1549 a 1567 je tento podíl nižší, a to 40 %. To lze však opět přičíst na vrub torzovitému dochování zápisů, které neumožnilo identifikovat mezi obecními staršími všechny vysloužilé cechmistry. Lze proto předpokládat, že po celé 16. století si cechmistři udrželi v tomto kolegiu nadpoloviční většinu mandátů. Oproti tomu na Starém Městě pražském drželi představení cechů výrazně nižší zastoupení již v poslední čtvrtině 16. století. To se pohybovalo kolem 30 %. Nejvyššího zastoupení zde dosáhli cechmistři v letech 1594 a 1599, kdy činilo 40 %, běžně se však pohybovalo spíše mezi 20–30 %. Pro srovnání uvedme poměry na Malé Straně, kde v letech 1577–1578 drželi cechmistři i 70 % mandátů.

Co měl vývoj ve všech třech pražských městech společné, byla poměrně pestrá struktura zastoupených profesí. Nejpestřejší z nich nacházíme na Novém Městě pražském, kde v 16. století bylo zastoupeno neuvěřitelných 28 cechů z celkového počtu 36 organizací. Mezi nimi vynikají zejména vlivné organizace nákladníků vaření piva, řezníků, kožešníků a konířů. Na Malé Straně zase struktura zastoupených profesí obdivuhodně kopíruje poměry v městské ra-

dě, výjimkou je pouze zámečnický cech, který je vedle krejčích nejvíce zastoupenou organizací. Na Starém Městě pražském je už v tomto období patrná dominance nákladníků vaření piva a kupců. V tomto ohledu vývoj poměrů ve staroměstském sboru obecních starších dokonce předběhl proměnu radních elit.

První polovina 17. století zachovává poměry, které v jednotlivých městech panovaly v předešlém období. Na Novém Městě pražském a Malé straně sledujeme i nadále nadpoloviční zastoupení cechmistrů. Zatímco na Malé Straně sledujeme nárůst zastoupených řemesel, na Novém Městě pražském došlo k jejich postupné redukci. Mezi zastoupenými profesemi nalézáme již pouze prominentní profese – z potravinářských jsou to řezníci a mlynáři, z kožedělných jircháři a koželuzi a z oděvních ševci a kožešníci. Obchodní profese jsou zde zastoupeny koniři, plavci a soukeníky. Výrazně vyšší zastoupení získávají nákladníci vaření piva. Na Starém Městě pražském kleslo průměrné zastoupení cechů v prvních dvou desetiletích 17. století na 10–20 %. Obdobně jako v případě městské rady zde zcela převládli cechmistrů kupců a nákladníků snad jen s tím rozdílem, že ve sboru obecních starších zastávali mnohem menší podíl mandátů.

Naprostu shodný je i vývoj staroměstské rady a sboru obecních starších po roce 1620. Náhlý pokles zastoupení nákladníků a kupců v tomto orgánu byl v tomto případě doprovázen naprostou absencí cechmistrů v letech 1628–1629. Obdobně jako v případě městské rady byl i tento stav pouze dočasný a již od roku 1630 opět sledujeme mezi obecními staršími zástupce nákladnického cechu. Poměry se však změnilo trvale. Počet cechmistrů se ve sboru obecních starších na Starém Městě pražském pohyboval již jen v řádu jednotlivců, běžně pouze mezi dvěma až třemi osobami. Nebylo dokonce výjimkou, že v tomto kolegiu byl pouze jeden nebo vůbec žádný cechmistr. Navíc byly zastoupeny již jen dvě profese – řezníci a nákladníci vaření piva, jen v roce 1639 se stal obecním starším jeden kupec. O tom, že se členství ve sboru obecních starších stalo na Starém Městě pražském prestižní záležitostí, nejlépe vypovídají dva pamětní zápisy z let 1654 a 1682.⁵²² Oba zmíněné zápisy zachycují personální složení nejvýznamnějších orgánů staroměstské správy včetně sboru obecních starších, na rozdíl od námi analyzovaných rozšířených pamětních zápisů o obnovách městských rad však do nich písař vypsál významné posty, jež jednotliví obecní starší zastávali (tab. 17).

Z uvedeného seznamu obecních starších je patrné, že se jednalo o vysoce postavené měšťany, z nichž mnozí zastávali post nejen v městské, nýbrž i v zemské správě. Rozbor obecních starších z let 1654 a 1682 navíc odhaluje ještě jeden rys, který byl pro jmenované osoby spo-

⁵²² Starší z nich byl uložen do makovice věže kostela Panny Marie před Týnem, ten mladší zase do makovice kaple sv. Rosálie, Šebestiána a Rocha v Olšanech. AMP, SÚKR, sign. 328, fol. 119r–v; tamtéž, sign. 329, fol. 273r.

lečný, a tím bylo jejich vzdělání (vzdělání jako jeden z typických rysů nové vládnoucí vrstvy ostatně uvádí i Knut Schulz ve svém chronologickém schématu). Prosazující se nároky na vzdělání (a to zejména právní) u osob, jež byly jmenovány do sboru obecních starších, ve svém důsledku diskvalifikovaly z výkonu této funkce řemeslnické mistry, stejně jako mnohé obchodníky a podnikatele.⁵²³ Zatímco ještě v roce 1653 pronikli do sboru obecních starších tři cechmistři (dva nákladníci a jeden řezník), mezi deseti měšťany jmenovanými do této funkce v roce 1682 byl už cechmistr pouze jediný. Tím byl navíc někdejší představený nákladníků vaření piva Jakub Kokta Čečelický z Rosenwaldu, který zároveň zastával funkci přísěžného zemského prokurátora. Z toho vyplývá, že se jednalo o příslušníka nové vládnoucí vrstvy.

Tab. 17. Personální složení sboru obecních starších na Starém Městě pražském v letech 1654 a 1682.

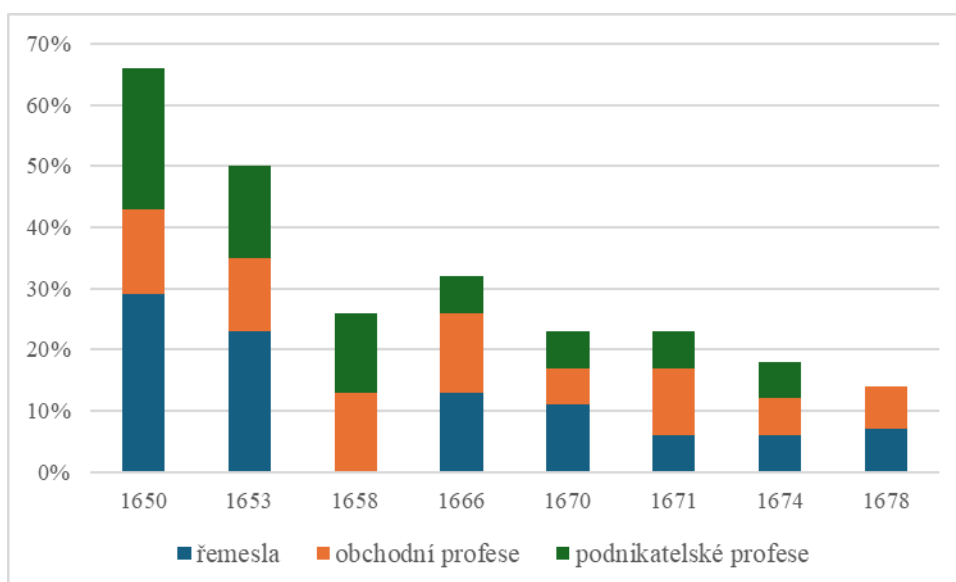
rok	počet obecních starších	jména a zastávané úřady obecních starších
1654	11	Eliáš Magaur z Greifenau, rentmistr v Českém království Jan Christian Itter z Adlersfinku, rada české komory Felix Had z Proseče, perkmistr hor viničných Jan Hartung z Hartenfelsu, hofrychtěř věnných měst Daniel Voříkovský z Kunratic, rada soudu nejvyššího purkrabího Adam Khür z Khürbachu, bauschreiber na Pražském hradě Andreas Borovanský z Borovan, advokát při vyšších soudech na Pražském hradě Václav Vokoun z Vokounštejna Jan Bernard z Plejštejna Daniel Nathaniel
1682	10	Václav Rosa, rada nad apelacemi Karel Ignatius ze Steinbeku, sekretář české dvorské kanceláře Samuel Globic z Bučina, zemský přísěžný měřič JUDr. Felix Had z Proseče, perkmistr hor viničných JUDr. Václav Voříkovský z Kunratic, zemský přísěžný advokát Jan Kleo z Roudné, koncipista české dvorské kanceláře Jan Antonín z Greifenbachu, sekretář apelačního soudu Jakub Kokta Čečelický z Rosenwaldu, přísěžný prokurátor v Českém království Jakub František Štika z Paseky, přísěžný prokurátor v Českém království Martin Wecker, vrchní písař zemské berně v Českém království

⁵²³ Rostoucí nároky na právní vzdělání prokázala po roce 1650 i Věra Smolová v případě staroměstských konšelů. Na Novém Městě pražském však tato tendence nebyla tolik výrazná. V. SMOLOVÁ, *Rada Starého Města*, s. 21–23; Olga FEJTOVÁ, *Měšťanské elity na Novém Městě pražském v 17. století a knižní kultura*, DP 22, 2004, s. 159–174 (zde s. 165).

Uzavření staroměstského sboru obecních starších vstupu cechmistrů je pozoruhodným jevem. Tento orgán se totiž stal nedostupným nejen pro zástupce řemeslnických cechů, nýbrž i pro představené cechů obecně. V letech 1658–1671 se nedostal do sboru obecních starších ani jediný cechmistr. Od roku 1674 pozorujeme v tomto kolegiu běžně jednoho nákladníka vaření piva. Výjimkou je pouze rok 1699, kdy mezi obecními staršími zasedli dva představení nákladnického cechu, a roky 1710 a 1715, kdy naopak ani jeden. Téměř ve všech případech se jednalo o cechmistry vysloužilé. Z ostatních profesí se prosadila v tomto období pouze jediná, v roce 1678 se stal obecním starším někdejší představený kamenicko-zednického cechu.

Na Novém Městě pražském rovněž sledujeme pokles zastoupení cechmistrů ve sboru obecních starších. To po roce 1650 kleslo z nadpoloviční většiny na 30 %. V tomto ohledu kopíruje vývoj proměnu poměrů v městské radě, snad jen s malým zpožděním, neboť ještě roku 1653 obsadili cechmistrři ve sboru obecních starších polovinu mandátů. V roce 1658 byl ale jejich podíl již pouze 30 % a nadále klesal s každou obnovou až na 15 % v roce 1678 (graf 3). Oproti poměrům na Starém Městě pražském zde ale nepozorujeme dominanci nákladníků vaření piva. Zastoupeny jsou zde v rozsahu jednoho až devíti mandátů takřka všechny profese jako v předešlém období, za zmínku stojí snad jen zvýšené zastoupení představených kamenicko-zednické organizace. Poměry na počátku 18. století můžeme zkoumat pouze na základě jediného zápisu z roku 1723, v němž se vyskytuje jediný cechmistr, a to představený nákladník. Navzdory problematické kritice tohoto ojedinělého pramene lze předpokládat, že vývoj se v tomto období ubíral podobným směrem jako na Starém Městě pražském.

Graf 3. Vývoj zastoupení cechmistrů v novoměstském sboru obecních starších v letech 1650–1678.

Do značné míry podobnou situaci sledujeme na Malé Straně. I zde po roce 1650 výrazně kleslo zastoupení cechmistrů na průměrných 30 %. Liší se však struktura zastoupených profesí. Nákladníci vaření piva zde zdaleka nepředstavují nejsilněji zastoupenou živnost, v letech 1653–1694 obsadili pouze pět mandátů z celkových 108. Přibližně stejně silné zastoupení měly profese poskytující služby (bradýři a formani) a rovněž řemeslné obory (řezníci, pekaři, malíři, ševci, koželuzi a puškaři). Obdobně jako v případě městské rady zde sledujeme posílené pozice kupců. Přípisy v rozšířených pamětních zápisech o obnovách rad z let 1670 a 1671 dávají tušit, že i zde se alespoň u části osazenstva sboru obecních starších prosadily nároky na jejich vzdělání (nejen právní). Vedle advokátů zde nacházíme přisedícího soudu nejvyššího purkrabího, účetní rady české komory nebo písaře a sekretáře.

3.4 Cechmistři v městských úřadech

Jedním z průvodních znaků rozvinuté správy pražských měst byla existence velkého množství městských úřadů. Zakládání těchto nižších úrovní správy souviselo s prosazením městské rady coby ústředního orgánu pražské správy na úkor zástupce panovníka ve středověkých královských městech – rychtáře.⁵²⁴ V důsledku toho značně vzrostlo množství záležitostí (zejména soudních), jež se projednávaly před městskou radou. Dlouhodobě neudržitelnou situaci vyřešili konšelé přenášením dílčích pravomocí na pověřené měšťany, vázané přísahou představeným města. Tyto nižší orgány městské správy bývají v odborné literatuře nejčastěji označovány jako *pomocné* nebo *specializované úřady*.⁵²⁵

S prvními městskými úředníky se v pramenech setkáváme již v první polovině 14. století. Jednalo se o již zmiňované litkupníky, které městská rada pověřila dohledem nad městskými trhy. Roku 1340 vznikl z popudu markraběte Karla nejstarší specializovaný městský úřad, kterým byla komise složená ze čtyř starších mlynářů a čtyř zástupců městské rady. Tito přísežní mlynáři měli spolu s konšely stanovit závaznou výšku jezů u pražských mlýnů a dbát na její dodržování.⁵²⁶ Krátce nato vznikl z iniciativy panovníka i další městský úřad, kterým byl od roku 1358 úřad perkmistra pražských hor viničních.⁵²⁷ Obě zmíněné instituce podřídil panovník vrchní jurisdikci staroměstské rady, která na jejich činnost dohlížela.

⁵²⁴ Tento zápas podrobně popsal ve své studii o desetipanském úřadě Jindřich Šebánek. Jindřich ŠEBÁNEK, *Desetipanský úřad Starého města pražského a jeho knihy. Z dějin městské správy a diplomatiky městských knih*, SPDHMP 5/2, 1932, s. 767–929 (zde s. 767–769).

⁵²⁵ Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, Praha 2007, s. 215.

⁵²⁶ M. MAŘÍKOVÁ, *Die umstrittene Kompetenz*, s. 167.

⁵²⁷ Marie VÁLKOVÁ-FRÝZOVÁ, *Úřad perkmistra pražských viničných hor*, SPDHMP 6, 1930, s. 1–148 (zde s. 2).

Od počátku 15. století začali ve větší míře vytvářet pomocné úřady samotní konšelé. Jedním z nejstarších takových správních orgánů byl šestipanský úřad na Starém Městě pražském, kterému byly postupně svěřeny rozsáhlé pravomoci v oblasti správy obecního majetku a stavebních sporů mezi měšťany. V období raného novověku postupně vznikaly i další úřady, přičemž na některé z nich přenesli radní nejen správní povinnosti, ale rovněž soudní pravomoc. Jednalo se zpravidla o méně závažné spory měšťanů, např. desetipanský úřad soudil pře o menší dlužné částky. Celkově představují městské úřady poměrně složitý systém, ve kterém není snadné se orientovat. Proto byly v nadcházejícím výkladu tematicky rozděleny do čtyř skupin – na delegované soudy (tzv. subdelegované úřady), úřady spravující obecní instituce (např. obecní špitál či záduší městských kostelů), kontrolní komise nad pražskými trhy a ostatní, do nichž řadíme zejména úřad městského berníka a porybného.

Na chod jednotlivých úřadů, ať už se jednalo o orgány ryze správní nebo o delegované soudy, dohlíželi konšelé. A to nejprve jako jejich představení, později jako dohlízející inspektoři. Tento posun, k němuž došlo v raném novověku, musel být zohledněn i při provedené analýze zastoupení cechmistrů v jednotlivých úřadech. Konšel-cechmistr byl reflektován pouze v těch případech, kdy byl v zápise uveden jako člen (popř. představený) některého z městských úřadů. Pokud byl uveden jako inspektor, nebyl do výzkumu zahrnut.

3.4.1 Delegované městské soudy

Nejvýznamnější z nižších městských institucí byl **desetipanský úřad**. Tento úřad vznikl krátce po spojení Starého a Nového Města pražského, ke kterému došlo roku 1518.⁵²⁸ Desetipanský úřad byl delegovaným soudem pro ty sporné záležitosti měšťanů, které se týkaly dlužných částek do celkové výše sta kop grošů míšeňských. Do působnosti úřadu nepatřily drobné spory do deseti kop grošů, jež soudil městský rychtář,⁵²⁹ závažnější prohřešky zůstávaly nadále v jurisdikci konšelů. Jednalo se tedy o menší městský soud, jehož představitelé byli dobově nejčastěji označováni jako „*páni desítisoudcové*“. Po rozdělení pražských měst v roce 1528 vznikly dva oddělené úřady pro každé z pravobřežních měst.⁵³⁰ Na Malé Straně tento subdelegovaný úřad nikdy nevznikl, neboť radní zde zvládali soudit i tento typ dlužních sporů.

Postavení desetipánů bylo poměrně prestižní a dalo by se přirovnat ke členství v městské radě nebo sboru obecních starších. V pramenech je tento orgán dokonce někdy označován

⁵²⁸ Václav Vladivoj TOMEK, *DMP X*, Praha 1891, s. 453.

⁵²⁹ J. ŠEBÁNEK, *Desetipanský úřad*, s. 769.

⁵³⁰ Je možné, že na Novém Městě pražském nevznikl úřad bezprostředně, novoměstští desetipáni jsou totiž poprvé uvedeni až v rozšířeném pamětním zápise o obnově novoměstské rady, ke které došlo roku 1537.

jako „*menší rada*“.⁵³¹ Do určité míry tak desetipanský úřad stojí na pomezí mezi městským úřadem a ústředním orgánem městské samosprávy. To ostatně prokázala provedená analýza, která odhalila úzké personální propojení mezi konšely, obecními staršími a desetipány.⁵³² Z prestižního postavení desetipanského úřadu vyplývalo, že úředníkům byly běžně svěřovány i další funkce v městské správě, např. inspektorát nad cechy či jinými městskými institucemi.

Po celé sledované období měli cechmířtři v desetipanských úřadech poměrně významné zastoupení. Vůbec poprvé se vyskytují desetipáni v rozšířeném pamětním zápise o obnově novoměstské rady z roku 1537, kdy polovina z nich byla tvořena zástupci cechů. Bohužel další novoměstské zápisy mají mezi sebou natolik velké časové rozestupy, že výsledná čísla zastoupení cechmířtřů v tomto orgánu jsou poměrně nízká, a nemají tak dostatečnou vypovídající hodnotu. Vyplývá z nich ale jeden základní poznatek, že ani v tomto orgánu nepůsobil v 16. století (obdobně jako v městské radě) žádný aktivní cechmířtř, pouze ti vysloužilí. Rozbor zastoupených cechů, byť je rovněž značně zkreslen torzovitostí pramenů, jednoznačně identifikuje prominentní profese tohoto období na Novém Městě pražském – nákladníky vaření piva, řezníky, kožešníky a nožíře.

Stálé zastoupení cechmířtřů v desetipanském úřadě sledujeme od počátku sedmdesátých let 16. století i na Starém Městě pražském. Jejich počet se pohyboval mezi třemi až šesti osobami, což znamená, že zástupci cechů drželi na tomto menším městském soudě vždy minimálně třetinu mandátů, spíše 40–50 % procent z nich. Na rozdíl od novoměstských poměrů zde nacházíme vysoký podíl aktivních představených cechů, byť se většinou jednalo o cechmířtře vysloužilé. Mezi nejčastěji zastoupené profese patřily už v této době obchodní živnosti, a to zejména kraječi sukna a kupci s kramáři, mezi řemesly pak zdatně vynikají kožešníci. Poměrně nízké zastoupení měli v této době nákladníci vaření piva. To se změnilo na počátku 17. století, kdy nákladníci spolu s obchodními profesemi získali na činnost tohoto orgánu dominantní vliv. Vývoj v mnoha ohledech kopíruje měnící se poměry v městské radě. V letech 1616–1620 byly v desetipanském úřadě zastoupeny výhradně obchodní profese (kupci s kramáři, kraječi sukna, soukeníci a šmejdiři). Pro toto období je rovněž typický pokles zastoupení cechmířtřů na 10–20 %.

Obdobně jako v případě staroměstské rady sledujeme po roce 1620 nápadnou proměnu složení desetipanského úřadu. Ta sice nenastala bezprostředně po bělohorské porážce, ale o to výraznější kontrast vytváří. Zatímco v roce 1622 byl obnoven úřad, ve kterém byli pouze dva cechmířtři (nákladník vaření piva a soukeník), v roce 1626 nacházíme mezi desetipány hned

⁵³¹ J. ŠEBÁNEK, *Desetipanský úřad*, s. 771.

⁵³² V určitém ohledu tak lze tato tři kolegia přirovnat k systému tří rad, který fungoval v 17. století v Brně. H. JORDÁNKOVÁ – L. SULITKOVÁ, *Brněnský správní model „tři rad“*, s. 289–310.

šest představených cechů. Navíc se nejednalo o zástupce prominentních cechů, nýbrž o představené méně významných řemesel. Mezi desetipány tak nacházíme vedle nákladníků vaření piva a soukeníků i zástupce krejčích, prýmkařů, mydlářů se svíčkaři a kloboučníků. Tento trend pokračoval i v dalších letech, kdy roku 1628 a 1630 bylo dokonce sedm z desetipánů představenými cechů. Většina z nich však byli vysloužilí cechmistři. Tyto poměry jsou odrazem procesů, které jsme sledovali i v případě staroměstské rady. Naznačil-li jsem v oddíle věnovaném konšelům pokus o obnovu cechovní vlády, k němuž došlo na Starém Městě pražském ve dvacátých letech 17. století, toto je jeho další projev.

Zastoupení cechmistrů v desetipanském úřadu po roce 1630 bylo určitým návratem k poměrům na sklonku 16. století. Počet představených sice v jednotlivých funkčních obdobích kolísal, ale opět se pohyboval mezi 40–50 %. Obdobnou situaci lze sledovat i na Novém Městě pražském, kde můžeme vývoj soustavněji sledovat až po roce 1637. Struktura zastoupených novoměstských profesí byla v letech 1637–1650 poměrně pestrá. Nacházíme mezi nimi podobně hojně zastoupená řemesla (zejména kožedělná a oděvní – jircháři, koželuzi, ševci, kožešníci a krejčí; potravinářská – pekaři s perníkáři a mlynáři; ale i další – barvíři pláten, sedláři s pasíři a mydláři se svíčkaři), obchodníky (soukeníci, plavci a koníři) i podnikatele (nákladníci vaření piva). Odlišné byly ve stejném období poměry na Starém Městě pražském, kde došlo k omezení počtu zastoupených profesí. Mezi nimi nacházíme takřka výhradně krejčí, ševce, kožešníky, soukeníky a nákladníky vaření piva.

Rok 1650 nevytváří ve vývoji zastoupení cechmistrů v desetipanském úřadu natolik patrný předěl, jaký jsme sledovali v případě městské rady a sboru obecních starších. Na Starém Městě pražském sice došlo v padesátých letech 17. století k poklesu podílu cechmistrů na 10–20 %, tento stav byl však pouze přechodný. Po roce 1660 se vrací průměrné zastoupení zástupců cechů na předchozí úroveň. Na Novém Městě pražském sledujeme po roce 1653 nárůst podílu cechmistrů z dosavadních čtyř až pěti na šest až sedm osob (v letech 1670–1671 drželi cechmistři dokonce osm mandátů z deseti). Struktura zastoupených novoměstských cechů zůstávala stejná jako v předešlém období, přičemž mezi cechmistry byl vyrovnaný podíl aktivních a vysloužilých. Po roce 1674 jejich zastoupení klesá ke čtyřem až pěti soudcům a další vývoj po roce 1678 nelze sledovat kvůli nedochované pramenné základně.

Jak jsme si již řekli, na Starém Městě pražském od šedesátých let 17. století opět vzrůstá podíl cechmistrů, a to převážně aktivních. Průměrné zastoupení v tomto období však bylo nižší než v předešlém období, a to mezi 30–40 %. Nejvýznamnější skupinou byly obchodní živnosti (šmejdiři, kupci, soukeníci a lékárníci), které obsadily téměř pětinu všech mandátů. Z řemesel se ve větší míře prosadili řezníci, pekaři s perníkáři a kameníci se zedníky.

Posledně jmenovaný cech patřil ostatně k jedné ze šesti zastoupených organizací, jejíž představení se podíleli na chodu desetipanského úřadu i po roce 1700. Nejvíce mandátů v tomto orgánu i nadále náleželo obchodníkům (šmejdířům a kupcům, a to 18 %), dále pak podnikatelům (10 %). Již řečení kameníci a zedníci obsadili 12 % všech mandátů, z ostatních řemesel se prosadili pouze zlatníci a mydláři. Z tohoto výčtu vyplývá, že cechmířtři tvořili v letech 1705–1729 téměř polovinu všech soudců, přičemž většina z nich nadále vykonávala tento úřad souběžně s funkcí cechmířtra.

Exkurz do novoměstských poměrů, který nám v omezené míře umožňuje ojedinělý zápis z roku 1723, ukazuje, že poměry na Novém Městě pražském byly podobné. Analýza odhalila tři aktivní cechmířstry, jednoho představeného kamenicko-zednického cechu a dva nákladníky vaření piva, přičemž jeden z nich (Jan Ulbricht) byl současně představeným nákladnického cechu a soudcem konířského práva. Lze však předpokládat, že skutečný počet cechmířstrů mezi desetipány byl o něco málo vyšší, neboť analýza ojedinělého zápisu nemohla odhalit vy-sloužilé cechmířstry.

Na závěr výkladu o desetipánech by bylo dobré si tyto dílčí poznatky alespoň částečně sumarizovat. Obecně lze říct, že si cechmířtři udrželi v desetipanských úřadech své postavení až do počátku 18. století. I v tomto případě se sice do profesní struktury desetipánů promířla proměna radních elit, nicméně vedle obchodních a podnikatelských oborů zde až do počátku 18. století nacházíme ve velké míře zastoupeny i řemeslné obory. Popsaný vývoj jejich zastoupení tak nápadně připomíná jeden ze dvou scénářů, který jsme predikovali v případě sboru obecních starších. Tedy že si zástupci cechů ztrátu svých pozic v městské radě kompenzovali vyšší aktivitou v jiném ústředním orgánu městské samosprávy (viz 3.3.3). A zatímco poměry ve druhém samosprávném sboru kopírovaly s určitým zpožděním proměnu městské rady, cechmířtři si své pozice udrželi v desetipanském úřadu, o kterém jsme si v úvodu tohoto oddílu řekli, že jej lze do určité míry považovat za třetí ústřední orgán městské samosprávy. Náš předpoklad se tak alespoň částečně naplnil, byť si své postavení udrželi zástupci cechů v úřadě, jehož kompetence se omezovaly výhradně na soudní spory.

To ostatně dokládá i příklad staroměstského cechu řezníků. Tato organizace, která se těšila v pozdním středověku přednímu místu mezi cechy, postupně v průběhu 17. století zcela ztratila své zastoupení v obou ústředních orgánech městské samosprávy. Svého představeného měli řezníci mezi konšely naposledy v radě obnovené v roce 1639 a o necelé dvě dekády později mizí řezniční cechmířtři i ze sboru obecních starších. Oproti tomu v desetipanském úřadu se s jejich zástupci setkáváme ještě na počátku osmdesátých let 17. století.

Druhým nejvýznamnějším delegovaným soudem v pražských městech byl **šestipanský úřad**, který se na rozdíl od úřadu desetipanského vyvinul ve všech pražských městech, tedy i na Malé Straně. Kompetence tohoto úřadu byly již od pozdního středověku poměrně rozsáhlé, nicméně hlavním úkolem šestipánů byla správa obecního majetku a veškerých důchodů z něho plynoucích.⁵³³ Z tohoto důvodu byli představitelé šestipanského úřadu někdy v pramenech označováni také jako „úředníci nad důchody“ a v odborné literatuře bývá tato instituce též označována jako *hospodářský úřad*. Vedle důchodkové funkce vykonávali šestipánští úředníci rovněž dohled nad trhy a živnostmi. V této souvislosti připomeňme, že cechy některých méně významných profesí byly v minulosti podřízeny jurisdikci právě tohoto úřadu, jehož představení jim udělovali cechovní artikule a schvalovali volby představených.⁵³⁴ V neposlední řadě šestipáni disponovali i delegovanou soudní pravomocí. Před jejich soud náležely veškeré spory týkající se sdílených částí domů a dalších stavebních záležitostí.⁵³⁵

Nejstarší doklady šestipanského úřadu pocházejí ze Starého Města pražského, kde tento orgán působil již na počátku 15. století.⁵³⁶ Během husitských válek se obdobný úřad vyvinul rovněž na Novém Městě pražském. Novoměstská obdoba šestipanského úřadu měla zprvu méně úředníků a v pramenech vystupovala pod označením „úřad nad sklepy“. Formálně tak zdejší šestipanský úřad vznikl až po rozpadu jednoty pravobřežní Prahy v roce 1528.⁵³⁷ Jak už bylo řečeno, tento orgán se vyvinul i na Malé Straně, z dochovaných pramenů však nelze přesně stanovit dobu, kdy k tomu došlo. Nejstarším dokladem jeho existence je až rozšířený pamětní zápis o obnově malostranské rady z roku 1571.⁵³⁸

Stejně jako v případě desetipanského úřadu máme nejstarší údaje o zastoupení cechmistrů v tomto orgánu pro Nové Město pražské, a to z roku 1537. Tehdy byli mezi šestipány dva cechmistrři (nožíř a nákladník vaření piva). Bohužel pro další roky nemáme o úřednících dostatek informací, abychom mohli spolehlivě sledovat zastoupení cechmistrů mezi nimi. Zatímco v roce 1567 nebyl šestipánem ani jediný představený cechu, roku 1584 drželi cechmistrři polovinu mandátů. Tyto protichůdné výsledky musíme přičítat torzovitému dochování

⁵³³ Kompletní výčet kompetencí úřadu do roku 1547 podal Miloš Kratochvíl, pro období po roce 1547 tak učinila Miroslava Urbanová. Miloš KRATOCHVÍL, *Šestipanské úřady v Starém a Novém městě pražském do r. 1547 a jejich knihy*, SPDHMP 6, 1930, s. 149–264 (zde s. 179–206); Miroslava URBANOVÁ, *Šestipanské úřady na Starém a Novém Městě pražském v letech 1547–1628*, diplomová práce Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, Praha 1979, s. 105–123; TÁŽ, *Šestipánští úředníci Starého a Nového Města pražského v letech 1547–1628*, DP 1, 1980, s. 102–125 (zde s. 102–106).

⁵³⁴ Jednalo se např. o skalníky, kolečníky, pokrývače, vozataje, kuchaře či hudebníky. J. SMRŽ, *Cechy v pražských městech*, s. 98–99.

⁵³⁵ Úlohu šestipánů ve stavebních sporech kodifikovala Koldínova městská práva. *Práva městská*, (edd.) K. MALÝ – P. SLAVÍČKOVÁ – L. SOUKUP – P. SKŘEJPKOVÁ – J. ŠOUŠA – J. ŠOUŠA ML. – J. VOJTIŠKOVÁ – K. WOITSCHOVÁ, s. 251–252 (čl. K.XIX).

⁵³⁶ M. KRATOCHVÍL, *Šestipanské úřady*, s. 151.

⁵³⁷ Tamtéž, s. 233–238.

⁵³⁸ J. SMRŽ, *Správa Malé Strany*, s. 34.

rozšířených pamětních zápisů o obnovách novoměstských rad z tohoto období. Mezi šestipány v tomto období nacházíme zejména nákladníky vaření piva, nožíře, pekaře a kameníky se zedníky, přičemž ani jedna z uvedených profesí nedosáhla významnějšího zastoupení. Ačkoliv by se zapojení představených kamenicko-zednických cechů mohlo jevit logické s ohledem na soudní agendu týkající se stavebních záležitostí, jejich zastoupení je natolik malé, že jen stěží mohli hrát v šestipanských úřadech významnější úlohu, natož tvořit stálou odbornou komisi jako v případě stavebního úřadu na Malé Straně (viz níže).

Přesnější údaje o složení tohoto úřadu ve druhé polovině 16. století pocházejí z prostředí Starého Města pražského a Malé Strany. Poměry v obou řečených městech přitom byly naprosto odlišné. V letech 1571–1599 měli cechmistři ve staroměstském šestipanském úřadě malé zastoupení, drželi zde pouze 15 % ze všech mandátů. Oproti tomu na Malé Straně odpovídal počet zástupců cechů přetrvávající cechovní vládě, obsadili zde 50 % mandátů. Jak na Starém Městě pražském, tak na Malé Straně byli již v této době nejsilněji zastoupenou profesí nákladníci vaření piva. V případě Malé Strany byla hojně zastoupena i dvě další řemesla, a to šmukýři s krumplíři a také ševci, kteří prozatím netvořili významnější mocenskou skupinu v žádném z doposud zmíněných orgánů městské správy.

Další vývoj zastoupení cechmistrů v šestipanských úřadech v 17. století je ve všech pražských městech pozoruhodně podobný. Jejich průměrné zastoupení se pohybovalo mezi 20–25 %. Jedinou výjimkou je šestipanský úřad na Novém Městě pražském, ve kterém si cechmistři udrželi zastoupení okolo 40 % až do poloviny 17. století. Co se týče zastoupených profesí, tak na Starém a Novém Městě pražském jejich struktura kopíruje poměry v městské radě a sboru obecních starších. Ve staroměstském šestipanském úřadě získali v první polovině 17. století větší zastoupení nákladníci vaření piva, soukeníci a přechodně se mezi lety 1626–1630 prosadili pekaři s perníkáři (obdobně jako v případě městské rady). Na Novém Městě pražském sledujeme před polovinou 17. století zastoupení prominentních soukeníků, nákladníků a konířů. Vedle těchto profesí se prosadili pouze mlynáři, kteří na přelomu třicátých a čtyřicátých let 17. století získali rovněž zastoupení v novoměstském sboru obecních starších. Torzovité zprávy o šestipanském úřadu na Malé Straně z první poloviny 17. století odhalily pouze přetrvávající zastoupení ševců.

Po roce 1650 sledujeme na Starém Městě pražském výraznou proměnu poměrů. Nejsilněji zastoupeným cechem se překvapivě stala nepříliš významná organizace formanů a kočích. Pro jejich aktivní angažmá v tomto úřadě prozatím bohužel nemám žádné relevantní vysvětlení. Vedle kočích si v šestipanském úřadu udrželi své postavení nákladníci vaření piva a také soukeníci. Obdobně jako v městské radě se zde rovněž prosadili šmejdiři a v posledních dvou de-

setiletích 17. století také představení kamenicko-zednického cechu. Na Novém Městě pražském sledujeme po roce 1650 zastoupení stejných profesí jako v předešlém období, pouze v letech 1671–1674 zde působili i představení koželuhů. Struktura zastoupených profesí tak zde i ve druhé polovině 17. století do značné míry kopírovala poměry v městské radě.

Při pohledu na Malou Stranu zjistíme, že v letech 1650–1661 nezastával úřad šestipána ani jediný cechmistr. Od poloviny šedesátých let 17. století sice lze nalézt mezi šestipány vždy alespoň jednoho představeného cechů, ale zastoupeny zde byly většinou méně významné organizace. Obdobně jako na Starém Městě pražském získali zastoupení v šestipanském úřadě formani (a to dokonce ve stejném období), konváři, koželuzi a výčepníci piva. Tyto okolnosti naznačují, že představení prominentních profesí ztratili o tento úřad zájem, proto jej přenechali politicky méně významným cechům.

Vyšší zastoupení nezískali cechmistrů v šestipanských úřadech ani na počátku 18. století. Mezi staroměstskými šestipány nacházíme zastoupeny pouze tři profese, kterými byli nákladníci vaření piva, malíři a mydláři. Představení těchto tří cechů obsadili stejně jako v předchozím období přibližně čtvrtinu mandátů. Ojedinelý novoměstský zápis z roku 1723 odhalil pouze jediného nákladníka, což činí přibližně 20 % mandátů.

Všechny tyto dílčí poznatky ukazují, že šestipanský úřad byl jednou z prvních institucí, na jejíž činnost ztratili cechmistrů vliv po skončení éry cechovních vlád. To bylo patrně dáno rozsáhlými kompetencemi šestipánů, neboť správa svěřené agendy byla časově náročná. O tom ostatně svědčí i množství dochovaných knih vzešlých z činnosti těchto úřadů.⁵³⁹ Zatímco na Starém Městě pražském sledujeme nízké zastoupení cechmistrů mezi šestipány již v druhé polovině 16. století, na Novém Městě pražském tento pokles nastal až po roce 1650. V těchto městech přitom pronikali do tohoto úřadu zástupci prominentních řemesel. Z toho je patrné, že tato instituce byla i nadále vnímána jako prestižní.

Odlíšná situace byla na Malé Straně. Zdejší silná pozice městské rady, která se promítla do centralizovaného soudnictví, zřejmě způsobila v raném novověku pokles významu šestipanského úřadu. K tomu došlo patrně už na přelomu 16. a 17. století, kdy byl ustaven stavební úřad (poradní komise pro spory týkající se staveb – viz níže). S tímto nastíněným scénářem korespondují i naše poznatky. Zatímco v 16. století se podíleli na chodu malostranského šestipanského úřadu zástupci prominentních profesí, kteří drželi polovinu mandátů, v zápisech ze 17. století buď šestipáni nejsou vůbec uvedeni, nebo se mezi nimi objevují zástupci méně významných profesí. V každém případě byli v raném novověku cechmistrů nahrazeni v šestipanských úřadech všech pražských měst. Na Starém a Novém Městě pražském se jednalo vět-

⁵³⁹ J. ČAREK, *Městské a jiné úřední knihy*, s. 60, 61, 85–88, 98.

šinou o příslušníky nové vládnoucí vrstvy, na Malé Straně vystřídali cechmistry v šestipanském úřadu měšťané, kteří často nezastávali v městské správě jiný významnější post.

Určitým specifikem správy pražských měst bylo v minulosti delegování soudní pravomoci na představené některých cechů. Nejstarším dokladem začlenění cechmistrů do systému městských soudů byl vznik instituce přísežných zemských mlynářů, kteří se stali vrchním arbitrem v záležitostech týkajících se provozu mlýnů a využívání vodních toků. Přestože původně byl tento úřad složen ze čtyř konšelů a ze čtyř mlynářských cechmistrů, poměrně záhy začal být tento delegovaný soud spravován výhradně představenými pražských mlynářů. Podobně se stali v 16. století součástí městského soudnictví starší nákladníci vaření piva pro spory týkající se výroby a distribuce piva, starší plavci pro spory týkající se prodeje dřeva a starší koníři pro spory týkající se obchodu s koňmi. Vznik těchto subdelegovaných úřadů do určité míry souvisel se snahou vytvořit nižší soudní instance nad jednotlivými městskými trhy, proto se v pramenech setkáváme i s dalšími podobnými institucemi, např. s uhlířským rychtářem nebo úředníky nad senným a rybným trhem.⁵⁴⁰ Z cechů, které byly tímto způsobem zapojeny do městské správy, se staly regulární městské úřady, byť jejich představitelé byli i nadále cechmistry. S ohledem na tuto skutečnost je poněkud bezpředmětné analyzovat procentuální podíl zástupců cechů v těchto institucích. Naše pozornost bude proto zaměřena na okolnosti jejich vzniku, jejich pravomoci a postavení v rámci městské správy.

Nejprve si přiblížíme nejstarší z této skupiny delegovaných soudů – instituci **přísežných zemských mlynářů**, jejíž kořeny sahají až do 14. století. V roce 1340 vznikl z příkazu markraběte Karla úřad pověřený stanovením jednotné výšky pražských jezů.⁵⁴¹ Přestože původním záměrem Karla IV. bylo pouze zajistit udržitelné využívání vodního toku v pražském souměstí, postupem času se kompetence této instituce věcně i teritoriálně rozšířily. Od 15. století máme doklady o žádostech mimopražských mlynářů, aby úřad přísežných mlynářů rozsoudil vzájemné spory „o vodu“.⁵⁴² Odtud ostatně pramenilo pozdější označení přísežných mlynářů jako *zemských*, které se prosadilo v 16. století. Navzdory této rozšířené zemské pravomoci úřadu však zůstávali přísežní zemští mlynáři i nadále jurisdikčně podřízeni staroměstské radě.⁵⁴³

⁵⁴⁰ Tyto instituce byly často jurisdikčně podřízeny některému z městských úřadů, např. uhlířský rychtář podléhal šestipanskému úřadu. Proto v rozšířených pamětních zápisech o obnovách městských rad jejich jména uvedena nejsou. M. KRATOCHVÍL, *Šestipanské úřady*, s. 185.

⁵⁴¹ M. MAŘÍKOVÁ, *Die umstrittene Kompetenz*, s. 167.

⁵⁴² Tamtéž, s. 173.

⁵⁴³ Z toho důvodu jsou jména přísežných zemských mlynářů obsažena výhradně v rozšířených pamětních zápisech o obnovách staroměstských rad. A to i navzdory skutečnosti, že se mezi nimi nacházeli rovněž mistři z Nového Města pražského a Malé Strany.

Soud přísežných zemských mlynářů měl poměrně rozsáhlé kompetence, neboť posuzoval spory týkající se mlýnů bez ohledu na jejich právní status. Nebyl tak rozdíl v tom, zda se jednalo o řeku, potok nebo mlýn na půdě města, šlechtice či samotného panovníka.⁵⁴⁴ Rozsudek vynesený přísežnými zemskými mlynáři byl sice pro znesvářené strany závazný, v praxi však běžně docházelo k jeho nerespektování ze strany potrestaného a k odvolání se k vyšší instanci. Z instituce mlynářů se tak de facto stala spíše odborná komise, která měla místo sporu ohledat a navrhnout řešení. Odborné znalosti přísežných zemských mlynářů často využívala i česká komora, která se na ně obracela v záležitostech splavnosti řek či technických úprav vodních staveb.⁵⁴⁵ S tím souvisely i další aktivity úřadu, mezi něž náležely odhady mlýnů a dobrozdání týkající se přestaveb mlýnů a jezů.

Navzdory dosud řečenému zůstával úřad přísežných zemských mlynářů po celé sledované období delegovaným soudem pro spory vzniklé nesprávným spravováním vodních toků. Soudci nejčastěji rozhodovali o způsobu náhrady vzniklé škody a v krajním případě mohli dokonce dotyčnému mlynáři zakázat další provozování řemesla.

Dalším cechem, z něhož se stal delegovaný soud, byl sladovnický cech, resp. organizace nákladníků vaření piva, jak ještě bude podrobněji rozebráno dále. Ze starších sladovníků se tak na přelomu 15. a 16. století stali tzv. osmipáni.⁵⁴⁶ Vznik **osmipanských úřadů** je obdobně jako v případě přísežných zemských mlynářů pražským specifíkem.⁵⁴⁷

Vznik nákladnického delegovaného soudu souvisel se snahou řemeslníků, kteří se podíleli na vaření piva (zejména sladovníků a pivovarníků), získat monopol na celý proces výroby tohoto nápoje. Jejich snaha totiž narážela na základní městské svobody, mezi které náleželo právo vařit a čepovat ve svém domě pivo. Sladovníkům nepomohlo ani založení cechu, jehož nejstarší doklady na Starém Městě pražském pocházejí již z první poloviny 14. století.⁵⁴⁸ Jediným úspěchem bylo omezení okruhu osob, které mohly i nadále svobodně vařit pivo, na tzv. právovárečné měšťany.⁵⁴⁹ Tito měšťané ale nemuseli být členy sladovnického cechu, navíc si mohli dle potřeby sami připravovat slad.

Je pochopitelné, že staroměstští sladovníci se ještě několikrát pokusili získat monopol na celý proces výroby piva, avšak jejich snaha vyzněla vždy naprázdno. Poprvé v jejich nepro-

⁵⁴⁴ Více o kompetencích úřadu viz Jarmila JÍLKOVÁ, *Pražští zemští přísežní mlynáři a jejich pamětní kniha z let 1593–1628*, diplomová práce Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Praha 1988, s. 34–70.

⁵⁴⁵ M. MAŘIKOVÁ, *Die umstrittene Kompetenz*, s. 175, 177–179.

⁵⁴⁶ Postupný přerod původně sladovnického cechu v nákladnický a jeho následnou transformaci v osmipanský úřad podrobně popsala Jaroslava Mendelová. J. MENDELOVÁ, *Osmipanský úřad*, s. 90–94.

⁵⁴⁷ S tzv. osmipány se sice setkáváme i v Kutné Hoře, jedná se však o obdobu desetipanského úřadu, tedy o delegovaný soud pro méně významné spory. J. ŠEBÁNEK, *Desetipanský úřad*, s. 769.

⁵⁴⁸ J. SMRŽ, *Cechy v pražských městech*, s. 317.

⁵⁴⁹ M. NODL, *Sociální aspekty*, s. 57–58.

spěch rozhodl v závěru 14. století Václav IV., podruhé roku 1477 Vladislav II. Jagellonský.⁵⁵⁰ Přestože postoj panovníků v této záležitosti zůstával neměnný, proměnila se mezi oběma rozsudky politická reprezentace města. Zatímco ve 14. století zůstávala staroměstská rada v rukou patricijů, v druhé polovině 15. století již získali převahu zástupci cechů. V této souvislosti je potřeba připomenout, že rok 1483 lze pokládat za pomyslný vrchol cechovních vlád v pražských městech. Rozsudek Vladislava II. Jagellonského tak byl vydán v době, kdy zástupci prominentních řemesel, mezi něž sladovníci patřili, měli přímé zastoupení mezi konšely. Panovníkovo rozhodnutí bylo sice závazné, nicméně pozici cechu bylo možné s podporou městské rady posílit i jinak.

V reakci na Vladislavův výrok se pokusili staroměstští sladovníci začlenit do svého cechu všechny právovárečné měšťany. Tato iniciativa vedla ve svém důsledku k přeměně organizace sdružující řemeslníky v cech, v jehož čele stanuli movití majitelé pivovarů – nákladníci vaření piva. Určitě není náhodou, že ve stejné době, kdy došlo k přeměně staroměstského sladovnického cechu v nákladnický, zřídila městská rada delegovaný soud pro záležitosti týkající se výroby a distribuce piva. Pro tyto spory navíc konšelé nevytvořili nový orgán složený ze zástupců měšťanů, ale soudní pravomoce přenesli přímo na představené nákladnického cechu. Tím někdejší cechmíři sladovníků získali rozsáhlé kompetence i nad měšťany, kteří doposud nebyli členy jejich organizace.⁵⁵¹ V době, kdy byl na Starém Městě pražském ustaven osmipanský úřad, se jednalo zejména o vozataje (dobově *šrotýři*, kteří po městě rozváželi pivo), výčepníky (dobově *šenkýři*) a rovněž o právovárečné měšťany, kteří doposud stáli stranou nákladnického cechu. Do působnosti osmipanského úřadu náleželo také vymáhání dlužných částek za slad a pivo.⁵⁵²

Vznik osmipanského úřadu sledujeme nejdříve na Starém Městě pražském, kde nejpozději roku 1512 jmenovali konšelé osm starších přísežných nákladníků vaření piva. Tento úřad se stal po roce 1518 společný pro obě pravobřežní pražská města a po ukončení jednoty obou měst došlo roku 1528 k ustavení osmipanského úřadu i na Novém Městě pražském. Usuzovat tak lze na základě počtu starších nákladníků vaření piva (osm osob) v nejstarším rozšířeném pamětním zápise o obnově novoměstské rady z roku 1528. Je příznačné, že k přeměně nákladnického cechu v osmipanský úřad nedošlo na Malé Straně. Jak už bylo řečeno výše, zdejší soudnictví zůstávalo i v raném novověku centralizované a jediným tamějším delegovaným soudem byl šestipanský úřad.⁵⁵³

⁵⁵⁰ J. ČELAKOVSKÝ (ed.), *CIMI*, s. 168–169 (č. 104); František PALACKÝ (ed.), *Nálezy saudu komorního w království Českém, od r. 1471 do 1479*, AČ 4, 1846, s. 263–328 (zde s. 318–319, č. 93).

⁵⁵¹ M. NODL, *Sociální aspekty*, s. 64–65.

⁵⁵² J. MENDELOVÁ, *Osmipanský úřad*, s. 96.

⁵⁵³ J. SMRŽ, *Správa Malé Strany*, s. 69.

Z pramenů známe ještě další dva subdelegované úřady, jež se vyvinuly z cechů. Jednalo se o soud starších plavců, pro který se vžilo označení **poříční právo**,⁵⁵⁴ a starších konířů, přičemž tato instituce vystupuje v pramenech nejčastěji jako **právo konířské**.⁵⁵⁵ Obě tato výsadní práva vznikla na Novém Městě pražském. Poříční právo působilo v Podskalí, které bylo centrem pražského trhu s plaveným dřevem, sídlem konířského práva se stalo dnešní Václavské náměstí (dříve Koňský trh). Oba delegované soudy vznikly přibližně ve stejné době, kdy došlo k transformaci staroměstského nákladnického cechu v osmipanský úřad. První písemné zmínky o poříčním právu pocházejí z let 1505–1511,⁵⁵⁶ v případě konířské organizace je nejstarším dokladem článek č. 117 Vladislavského zřízení zemského z roku 1500.⁵⁵⁷

Na rozdíl od soudu nákladníků vaření piva nebyla kompetence těchto novoměstských práv omezena hranicemi města. Do jurisdikce starších plavců tak náležely všechny spory týkající se prodeje dřeva (zejména jako stavebního materiálu, ale rovněž otýpkového dřeva, prken a latí) v celém pražském souměstí. Postavení plavců coby držitelů výhradního monopolu na dovoz dřeva do pražských měst po Vltavě tak ustavením tohoto delegovaného soudu významně vzrostlo. Novoměstští koníři měli také velmi rozsáhlé kompetence, stali se totiž vrchními arbitry ve sporech týkajících se koní v celém království. Rozsah jejich územní působnosti zmenšovala pouze další konířská práva v jiných městech, jako např. to, které fungovalo nejpozději od roku 1666 v Plzni.⁵⁵⁸

Vznik těchto soudů byl nesporně jedním z projevů cechovních vlád v pražských městech. Pouze městské rady složené většinou z představených městských cechů mohli souhlasit s tímto (do té doby bezprecedentním) rozšířením kompetencí některých organizací i na další měšťany, kteří nebyli jejich přímými členy. V případě osmipanského soudu na všechny právovarečné měšťany ve městě a v případě práva poříčního a konířského na všechny osoby obchodující se dřevem a koňmi. Rovněž nás nepřekvapuje, že tímto způsobem byly nadány cechovní organizace vlivných prominentních profesí – staroměstských (a později i novoměstských) nákladníků vaření piva, novoměstských konířů a podskalských plavců. Nejednalo se

⁵⁵⁴ Vývojem poříčního práva, podskalským dřevním trhem i vztahem práva a cechu se podrobně zabýval František Holec. František HOLEC, *Obchod s dřívím v Praze ve 14.–17. století*, PSH 6, 1971, s. 5–100; TÝŽ, *Poříční právo na Novém Městě pražském (Příspěvek k dějinám městské správy v 16.–18. století)*, Právněhistorické studie 14, 1969, s. 181–97; TÝŽ, *Cech plavců na Novém Městě pražském*, PSH 32, 2003, s. 211–226.

⁵⁵⁵ Jiří SMRŽ, *Konířské právo na Novém Městě pražském (Příspěvek k dějinám městské správy v 16.–18. století)*, PSH 49, 2021, s. 13–72; TÝŽ, „*Koňský dobytek*“ v soudních knihách novoměstských konířů, DP 42, 2023, s. 83–93.

⁵⁵⁶ Kořeny této instituce však František Holec kladl již do druhé poloviny 15. století. F. HOLEC, *Poříční právo*, s. 183.

⁵⁵⁷ Petr KREUZ – Ivan MARTINOVSKÝ (edd.), *Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích)*. Edice, Praha 2007, s. 138–139 (čl. 119).

⁵⁵⁸ Marie WASKOVÁ, *Konířské právo v Plzni v 1. polovině 18. století. Rozbor pramene*, *Minulostí západočeského kraje* 39, 2004, s. 115–152 (zde s. 119).

proto ani tak o úspěch představených pražských cechů jako celku, jako spíše o úspěšný lobbying některých z nich v městských radách. Bez nadsázky tak lze právě v tomto momentu spatřovat zrod nové elitní skupiny mezi cechmistry, která se v průběhu sledovaného období stala součástí raně novověké honorace.

Do oddílu o delegovaných soudech v pražských městech zařadíme také výklad o **stavebním úřadu**, který sice nedisponoval soudní pravomocí, avšak představuje další způsob začlenění představených cechů do soustavy nižších městských soudů. Na počátku 17. století zřídila malostranská rada odbornou komisi, která se skládala ze zástupců cechů stavebních profesí (kamenicko-zednického a tesařského cechu) a z konšelů nebo obecních starších.⁵⁵⁹ Úkolem této komise bylo vypracovávat stanoviska pro městský soud v těch sporech, v nichž se jednalo o sdílené části budov (dělicí zdi, žlaby apod.) nebo stavební úpravy, jež se dotkly i sousedních domů. Zatímco ve městech pravobřežní Prahy spadaly tyto záležitosti do kompetencí šestipanských úřadů, na Malé Straně se vyvinul jiný mechanismus. „*Úředníci nad staveními*“, jak byli představitelé stavebního úřadu dobově označováni, měli za úkol přímo na místě posoudit stav sporné věci a vyhotovit o tom zprávu městské radě, která následně spor rozsoudila. Je proto nasnadě, že úředníci museli být odborně vzdělaní.

Se zapojením cechmistrů coby soudních znalců do úředních jednání městské rady se setkáváme poměrně často (viz 2.5.3). V případě stavebního úřadu se však nejednalo o občasnou spolupráci konšelů s cechmistry, nýbrž o vytvoření stálé instituce pověřené vedením knih výchozů (dobově *liber architectorum*).⁵⁶⁰ Přestože v mnoha ohledech připomínají úředníci nad staveními instituci přísežných zemských mlynářů, nikdy nezískali soudní pravomoc a po celou dobu plnili výhradně funkci odborné komise.

V rozšířených pamětních zápisech o obnově malostranských rad můžeme stavební úřad sledovat v letech 1630–1694, přičemž v zápise z roku 1678 byl oddíl úředníků nad staveními pouze nadepsán, zůstal však nevyplněn. Až do roku 1661 sestávali úředníci ze zástupců kamenicko-zednického cechu, organizace tesařů a zástupců městské samosprávy. Zatímco ve třicátých letech 17. století byli zástupci obou ústředních orgánů městské samosprávy zároveň představenými stavebních cechů, v dalších dvou dekádách se jednalo o osoby bez vazby na tyto organizace. V letech 1643–1658 tak byl jedním z úředníků dokonce nákladnický cechmistr Severin Landšádl. Výskyt představených cechů nestavebních řemesel je však ryze náhodný a není zapotřebí jej v analýze akcentovat. Představení kamenicko-zednických a tesař-

⁵⁵⁹ Podrobně jsem se vývoji tohoto úřadu i jeho složení věnoval ve studii o malostranské správě. J. SMRŽ, *Správa Malé Strany*, s. 44–47.

⁵⁶⁰ AMP, SÚKR, sign. 159.

ských cechů totiž tvořili většinu všech úředníků, která dosahovala v letech 1630–1658 až 75 % mandátů (přibližně 50 % jich obsadili kameníci se zedníky a 25 % tesaři).

Na počátku šedesátých let 17. století došlo k rozdělení úředníků na tzv. baumistry a inspektory. Inspektory byli i nadále radní, zatímco baumistry byli již výhradně cechmistři. V tomto období došlo zároveň ke zrovnoprávnění pozic zástupců obou cechů stavebních řemesel. Cechmistrům kameníků a zedníků bylo vyhrazeno 53 % všech mandátů, představeným tesařů 47 %. Toto vyvážené zastoupení lze vysvětlit pravidlem, které vzniklo po polovině 17. století, aby u každého výchozu byl přítomen alespoň jeden zástupce z obou organizací.

3.4.2 Správa obecních institucí

Další skupinu městských úřadů představují ty orgány, které spravovaly některou z obecních institucí. Jedním z nejstarších správních orgánů tohoto typu byl **úřad Pražského mostu**, který byl rovněž posledním delegovaným soudem, jenž v raném novověku působil v pražských městech. Vznik této instituce souvisel s obdobím husitských válek, během kterých se staroměstská obec zmocnila Karlova (dobově Kamenného či Pražského) mostu a přilehlých vltavských břehů. Na staroměstskou radu tak přešly povinnosti spojené s údržbou a provozem mostu, který byl jediným pevným spojením mezi pravým a levým břehem Vltavy v pražském souměstí. Nastalou situaci konšelé vyřešili zřízením nového úřadu, který měl o most pečovat. Finance potřebné k opravě mostu získávali úředníci z vybraného cla a také z důchodů, které plynuly z pozemků v jurisdikci úřadu. Jednalo se zejména o příjmy z domů v bezprostředním okolí mostu, dále o pozemky na vltavských březích, na Smíchově, v Košířích a v Braníku.⁵⁶¹ Nad těmito domy a pozemky měli úředníci Pražského mostu soudní pravomoc a vykonávali zde rovněž policejní dohled.⁵⁶²

První zmínky o mostním úřadě pocházejí již ze třicátých let 15. století, kdy v jeho čele stáli tři měšťané.⁵⁶³ V průběhu druhé poloviny 15. století se počet úředníků ustálil na čtyřech a sídlem úřadu se stala staroměstská celnice. Jak uvedla Silvia Pavlicová, úřad Pražského mostu a pozemky v jeho jurisdikci nikdy nezískaly právní status postranního práva, soudní pravomoc mosteckých úředníků tak byla pouze omezená. V důležitých případech se musely znesvářené strany i nadále obracet přímo na městskou radu.⁵⁶⁴ Navzdory těmto omezeným pravomocem se mostecký úřad těšil poměrně významnému postavení v rámci staroměstské správy.

⁵⁶¹ Kompletní přehled důchodů mosteckého úřadu podala Silvia Pavlicová. Silvia PAVLICOVÁ, *Úřad mostu pražského a jeho nejstarší písemný doklad*, DP 24, 2005, s. 243–249 (zde s. 248).

⁵⁶² Soudní a policejní pravomoci úřadu v letech 1547–1620 přibližuje diplomová práce Milana Bílkovského. Milan BÍLKOVSKÝ, *Úřad mostu Pražského v letech 1547–1620*, diplomová práce Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Praha 1964, s. 40–51.

⁵⁶³ Josef EMLER, *Kamenný most Pražský a někdejší úřad mostecký*, PAM 8, 1868, s. 203–222 (zde s. 213).

⁵⁶⁴ S. PAVLICOVÁ, *Úřad mostu pražského*, s. 246.

sebe dlouhodobě přenesly péči o nemocné a od sklonku 15. století začaly zakládat své vlastní špitály.

Nejstarší doklad o obecním špitálu pochází z prostředí Malé Strany, kde roku 1484 darovala měšťanka Svata pro zřízení špitálu svůj dům (čp. 260) na Malostranském náměstí. Na sklonku 16. století malostranský špitál přesídlil na Újezd, kde působil až do konce 18. století.⁵⁶⁶ Na rozdíl od Malé Strany, kde špitál zprvu sídlil v samém centru města, vybudovali staroměstští svůj špitál až za Poříčskou bránou. Špitál sv. Pavla, který se nacházel na tzv. Špitálském poli (v dnešním Karlíně), byl vystavěn na počátku 16. století.⁵⁶⁷ Přibližně ve stejné době vznikl i nový obecní špitál na Novém Městě pražském, kde konšelé k tomuto účelu zakoupili roku 1505 dům pod Slovany v blízkosti kostela sv. Bartoloměje.⁵⁶⁸ Později byl ke špitálu sv. Bartoloměje přidružen i starší novoměstský špitál u sv. Alžběty, jež Novému Městu pražskému daroval se všemi právy Vladislav II. Jagellonský roku 1486.⁵⁶⁹

Správou obecních špitálů byli v pražských městech pověřeni měšťané, kteří v pramenech vystupují nejčastěji jako „*úředníci nad špitálem*“. Jejich prvořadou povinností byl dohled nad financemi špitálu. Evidovali proto do specializovaných knih všechny dary a odkazy měšťanů, stejně jako výdaje na chod nemocnice. Výkazy účetnictví pak pravidelně předkládali ke kontrole městské radě. Nejstarší doklady o úřednících obecního špitálu pocházejí z druhé poloviny 16. století.

Ve městech pravobřežní Prahy bylo zastoupení cechmistrů v tamějších úřadech výrazně nižší (průměrně 10–20 %), než tomu bylo na Malé Straně. Profesní struktura zastoupených cechů přitom poměrně věrně kopírovala proměňující se poměry ve staroměstské a novoměstské radě. Na Starém Městě pražském tak v závěru 16. století sledujeme zejména zástupce prominentních řemeslnických organizací (kožešníci, krejčí) spolu s cechmistry nákladníků vaření piva a obchodníků (kupci s kramáři, kraječi sukna a soukeníci). Tato skupina byla od počátku 17. století jedinou, která získala ve správě staroměstského špitálu zastoupení. Výjimkou je pouze jeden vysloužilý cechmistr uzdářů, který se stal úředníkem obecního špitálu v roce 1634. Velice podobné poměry panovaly i na Novém Městě pražském. Z přípisů u jmen měšťanů, kteří zastávali tuto funkci v druhé polovině 16. století, víme, že se jednalo o zástupce prominentních profesí – řezníky, pekaře a kováře. Od 17. století byly v úřadě zastoupeny pouze dvě organizace, a to nákladnický a plavecký cech.

⁵⁶⁶ J. SMRŽ, *Správa Malé Strany*, s. 37.

⁵⁶⁷ P. SVOBODNÝ – L. HLAVÁČKOVÁ, *Pražské špitály*, s. 16–17.

⁵⁶⁸ Okolnosti nahrazení původního špitálu pod Vyšehradem novým špitálem popsal Bohdan Zilynskyj. B. ZILYNSKIJ, *Špitály Nového Města*, s. 96–98.

⁵⁶⁹ Miroslav KOVÁŘ – Martin MUSÍLEK – Anna PROKOPOVÁ, *Ke stavebním dějinám zaniklého špitálního kostela sv. Bartoloměje na Novém Městě pražském (čp. 427 a 435)*, *Staletá Praha* 28, 2012, č. 2, s. 77–90 (zde s. 79).

Velice odlišná byla situace na Malé Straně, kde lze hovořit o úzkých vazbách mezi cechmistry a správou obecního špitálu. V letech 1572–1580 obsadili cechmistry 70 % mandátů. Vedle prominentních řemesel (řezníci, krejčí, krumplíři se šmukýři) zde byli zastoupeni i ševci a sedláři. Do určité míry se zde opakuje obdobná situace, kterou jsme viděli v případě malostranského šestipanského úřadu. Ukazuje se, že ačkoliv měli ševci velmi malé zastoupení v ústředních orgánech městské samosprávy, byli jednou z nejaktivnějších skupin na nižších úrovních malostranské správy.

Poměry v úřadu obecního špitálu na Malé Straně můžeme v 17. století sledovat až po roce 1660. V té době byli úředníci nejčastěji vybíráni z řad cechmistrů bradýřského cechu, představení této organizace obsadili téměř 45 % všech mandátů. Bradýřská profese měla k dobovému zdravotnictví velice blízko, neboť kromě holičských služeb prováděli bradýři i drobné chirurgické zákroky (ošetřovali většinou povrchová zranění).⁵⁷⁰ Jeden z dlouholetých úředníků obecního špitálu na Malé Straně byl dokonce zemským chirurgem.⁵⁷¹ V tomto ohledu lze konstatovat, že zatímco ve městech pravobřežní Prahy představovaly tyto posty spíše politickou prestiž, na Malé Straně stáli konšelé o zapojení kvalifikovaných odborníků. V tom lze spatřovat určitou paralelu k zapojení představených cechů stavebních řemesel do stavebního úřadu (viz výše). Vedle bradýřů nacházíme na tomto postu i zástupce dalších cechů – nákladníky vaření piva, konváře a pekaře. Všichni byli v době výkonu funkce aktivními cechmistry a celkově obsadili přibližně 60 % všech mandátů.

Když ponecháme stranou snahu zástupců městských cechů participovat na politickém a veřejném životě pražských měst skrze svou angažovanost v jednotlivých správních orgánech, lze zájem cechmistrů na správě městského špitálu vysvětlit ještě jinou motivací. Již od pozdního středověku bylo běžné, že cechy podporovaly činnost městských špitálů. Tyto příspěvky měly různé podoby, od pravidelných peněžitých darů přes potraviny po další suroviny a výrobky. Nezřídka se přitom jednalo o zboží zabavené řemeslníkům, kteří narušovali cechovní monopol (viz 2.5.1). Úzké vazby mezi městskými cechy a špitální správou, které lze ve všech pražských městech předpokládat (a částečně i doložit) v období 16. století, přetrvaly pouze na Malé Straně. I zde se ale v průběhu 17. století výrazně proměnily a částečně profesionalizovaly.

Dalšími institucemi, které byly spravovány prostřednictvím úředníků jmenovaných městskou radou, byla **záduší** (nadace, z jejichž výnosu byla hrazena údržba kostela a další nezbytné výdaje související s jeho chodem) některých pražských kostelů. Zpravidla se jednalo o ty

⁵⁷⁰ A. LAŇOVÁ, *Vývoj chirurgické profese*, s. 73–76.

⁵⁷¹ Kilián Pfefer zastával funkci úředníka obecního špitálu v letech 1661–1678.

farní kostely, k nimž městská rada disponovala patronátním právem.⁵⁷² Velkou roli v začlenění záduší do městské správy přirozeně sehrála husitská revoluce, během které získali měšťané bydlící v příslušné farnosti (dobově osadě) rozhodující vliv na správu kostela, jeho majetku a přechodně i na jmenování faráře.⁵⁷³ Tato farní samospráva fungovala zprvu nezávisle na městské radě, nicméně v 16. století došlo k jejímu podřízení jurisdikci městské rady. Tento proces proběhl v každém z pražských měst jindy. Zatímco na Malé Straně jmenovala městská rada zádušní úředníky prokazatelně již v sedmdesátých letech 16. století, na Starém Městě pražském k tomu došlo až roku 1593.⁵⁷⁴ Obdobně jako v případě obecního špitálu bylo hlavním úkolem zádušních úředníků dohlížet na hospodaření farnosti.

Nejstarší seznamy zádušních úředníků známe z Malé Strany, kde se jejich jména vyskytují v rozšířených pamětních zápisech o obnovách městských rad z let 1572–1580. Tehdy zde byla dvě záduší, záduší kostela sv. Mikuláše a sv. Jana Křtitele Na Prádle.⁵⁷⁵ Zatímco v případě kostela sv. Mikuláše obsadili zástupci cechů pouze 40 % mandátů, u záduší sv. Jana Křtitele Na Prádle byli všichni úředníci cechmistry, a to dokonce aktivními. Tyto rozdíly byly způsobeny rozdíly ve skladbě obyvatel obou farností. Obyvateli osady sv. Mikuláše byli zpravidla zámožní měšťané, kteří vlastnili dům na hlavním malostranském náměstí nebo v jeho blízkém okolí.⁵⁷⁶ Mezi úředníky proto nacházíme zejména prominentní profese krejčích, nákladníků vaření piva, mydlářů a ševců. Oproti tomu osada sv. Jana nabízí poněkud odlišnou profesní strukturu. Sice i zde nalezneme zástupce krejčích a mydlářů, ti jsou však v menšině. Výrazné zastoupení na správě tohoto záduší získaly cechy kloboučníků a tkalců. Je proto patrné, že v této farnosti „na periferii“ Malé Strany se snáze prosadila méně významná řemesla.

Bohužel z tohoto období scházejí obdobné poznatky pro zbývající pražská města. Pravidelné soupisy úředníků staroměstských a novoměstských záduší známe až z druhé poloviny 17. a první poloviny 18. století. Dílčí sondu do staroměstských poměrů na přelomu 16. a 17. století nabízí pouze seznam úředníků záduší sv. Valentina, který sestavil Pavel Kůrka pro roky 1597–1615.⁵⁷⁷ I v tomto případě totiž nacházíme mezi úředníky představené cechů. Vedle

⁵⁷² V obecné rovině i na příkladu vybraných kostelů se správou záduší v období raného novověku nejvíce zabýval Pavel Kůrka. Pavel B. KŮRKA, *Volení a v obci vyhlášení? Vztah městské a zádušní správy v utrakvismu – základní přehled*, in: *Ve znamení zemí Koruny české. Sborník k šedesátým narozeninám prof. PhDr. Lenky Bobkové, CSc.*, (edd.) Luděk BŘEZINA – Jana KONVIČNÁ – Jan ZDICHYNEC, Praha 2006, s. 305–313; TÝŽ, „*Urozenost, ctnost, krása i umění. Za nic nestojí, když peněz není*“. *Správa a majetek záduší kostela sv. Valentina na Starém Městě pražském v raném novověku*, PSH 34, 2006, s. 93–124; TÝŽ, *Kostelníci, úředníci, měšťané. Samospráva farnosti v utrakvismu*, Praha 2010.

⁵⁷³ P. B. KŮRKA, *Kostelníci, úředníci, měšťané*, s. 78.

⁵⁷⁴ Tamtéž, s. 96–101.

⁵⁷⁵ J. SMRŽ, *Správa Malé Strany*, s. 40.

⁵⁷⁶ O zámožnosti této skupiny obyvatel nejlépe vypovídá dochovaný Malostranský graduál vytvořený v letech 1561–1573 pro literátský kůr při kostele sv. Mikuláše. Rozbor jednotlivých donátorů, jejich majetkových poměrů i rodinných vazeb provedla Jana Doktorová. J. DOKTOŘOVÁ, *Malostranský graduál*, s. 77–229.

⁵⁷⁷ P. B. KŮRKA, *Urozenost, ctnost, krása*, s. 104–105 (tab. 2).

jednoho krejčího se jednalo především o zástupce méně významných organizací kočích a truhlářů. Struktura zastoupených profesí tak opět odráží nepříliš významné postavení záduší sv. Valentina, které se nacházelo v chudší části Starého Města pražského.

Systematicky lze úředníky staroměstských záduší analyzovat až po roce 1650. Od roku 1658 se jejich jména pravidelně vyskytují v rozšířených pamětních zápisech o obnovách městských rad. Jednalo se o těchto pět záduší – kostela Panny Marie před Týnem, Panny Marie Na Louži, sv. Martina ve zdi, již zmíněného sv. Valentina a nakonec sv. Haštala. Obdobně jako na Malé Straně i zde se lišil podíl cechmistrů na správě jednotlivých záduší, stejně jako jejich profesní struktura. Přírozeně nejprestižnější farností byla týnská, kterou lze přirovnat k malostranskému záduší sv. Mikuláše. Cechmistři zde v letech 1658–1729 drželi přibližně 30 % mandátů a nacházíme mezi nimi zejména zástupce kupců, nákladníků vaření piva, pekařů a kameníků se zedníky (a to kupodivu ve stejné době, kdy získali zastoupení v městské radě a ve sboru obecních starších). To plně koresponduje se zámožností obyvatel týnské osady.⁵⁷⁸

Přibližně podobný podíl cechmistrů (tedy zhruba třetinu všech mandátů) nacházíme i v případě zádušní správy kostela Panny Marie Na Louži. Zajímavostí však je, že mezi cechmistry, kteří se podíleli na správě tohoto záduší, lze sledovat zvýšenou aktivitu zástupců cechů kovodělných řemesel – v letech 1658–1678 nožířské organizace a mezi lety 1689–1699 nástrojářského cechu (původně platněřské sdružení). Výskyt zástupců těchto organizací ve správě tohoto záduší dokládá úzké vazby mezi kovodělnými řemesly a kostelem Panny Marie Na Louži, o nichž máme v dosavadní literatuře pouze kusé poznatky.⁵⁷⁹

Další staroměstské záduší bylo při kostele sv. Martina ve zdi. Přestože podíl cechmistrů na správě tohoto kostela byl vyšší než v předchozích dvou případech (dosahoval 40 %), struktura zastoupených cechů je podobná poměrům v týnské osadě. Nejvíce mandátů obsadili nákladníci vaření piva, kupci a kameníci se zedníky. Další profese (kuchaři, formani a malíři) získaly ve sledovaném období jen malé zastoupení.

Pro poslední dvě staroměstská záduší je typický vysoký podíl cechmistrů na jejich správě (sv. Valentin – 65 %, sv. Haštal – 75 %). Méně významné postavení mělo záduší sv. Valentina, neboť mezi úředníky nacházíme nejvíce mydláře se svíčkaři a jircháře. Zvýšenou aktivitu zástupců těchto cechů lze patrně vysvětlit vyšší koncentrací mistrů obou profesí ve valentin-ské osadě, neboť v této části Starého Města pražského měli snadný přístup k říční vodě, kte-

⁵⁷⁸ Tu opakovaně prokázaly rozbory majitelů domů této farnosti. Analyzována byla tzv. kniha nájemníků z roku 1608 a rovněž soupis domů týnské osady z roku 1613. Ladislav ŽILKA, *Seznam domů týnské osady z roku 1613*, DP 15, 1997, s. 75–81 (zde s. 76).

⁵⁷⁹ O tom, že kostel Panny Marie Na Louži byl cechovním pro platněře, se zmiňuje František Ruth. Lze rovněž předpokládat, že vazby k tomuto kostelu měly i jiné cechy kovodělných profesí, např. mečíři. František RUTH, *Kronika královské Prahy a obcí sousedních II*, Praha 1904, s. 842; Jiří SMRŽ, *Pražští mečíři ve středověku a raném novověku*, PSH 46, 2018, s. 21–55 (zde s. 43).

rou obě řemesla využívala při výrobních postupech. Změnu profesní struktury ve správě záduší sv. Valentina přinesl až konec 17. století, kdy mydláře a jircháře nahradili představitelé lukrativnějších oborů – zlatníci, pekaři a šmejdiři. Přestože tuto společenskou proměnu neumíme na základě dosavadní literatury blíže objasnit, úbytek zástupců mydlářů lze vysvětlit jejich přesunem do jiné části města, a to konkrétně do osady sv. Haštala.

Záduší sv. Haštala se výrazně odlišuje od předchozích, a to zejména dominancí zástupců jediné profese. V letech 1658–1685 se totiž stávali úředníky výhradně řezničtí cechmířtři (pouze v letech 1670, 1671 a 1674 byl druhým úředníkem jmenován nákladník vaření piva). Vazby řeznické organizace na haštalskou farnost lze vysvětlit blízkostí staroměstských masných krámů (ty se nacházely v oblasti dnešní Masné ulice), jednak vlastnictvím domu v těsném sousedství kostela sv. Haštala.⁵⁸⁰ V devadesátých letech 17. století náhle řezníci z funkcí zádušních úředníků zmizeli a nahradili je již zmínění cechmířtři mydlářů a svíčkářů, kteří v letech 1694–1723 získali přes 60 % všech mandátů.

Jak jsme si ukázali, na staroměstských záduších lze názorně zkoumat rozložení některých profesí ve městě, resp. zvýšenou koncentraci mistrů jednoho cechu. Ta totiž v mnoha případech vedla k jejich zvýšené participaci na životě farnosti. Z funkcí plynula cechmířtrům zejména společenská prestiž a někdy byla jejich účast na správě záduší vyjádřením úzkých vazeb cechu ke konkrétnímu kostelu, ve kterém měli mistři oltář nebo se zde účastnili pravidelných bohoslužeb.

Bohužel tyto vazby nelze v tomto období sledovat na Malé Straně. Důvodem bylo vytvoření společného úřadu, který spravoval všechna městská záduší. V době po roce 1630 se jednalo o kostel sv. Václava na Malostranském náměstí, sv. Vavřince v Nebovidech pod Petřínem a sv. Jana Křtitele Na Prádle. Po roce 1650 k nim přibyl ještě kostel sv. Jana Křtitele v Oboře.⁵⁸¹ Zastoupení cechmířtrů ve správě malostranských záduší bylo i v 17. století vysoké. Mezi lety 1630–1650 se pohybovalo kolem 65 %, ve druhé polovině 17. století mírně pokleslo k 60 %. Téměř ve všech případech se jednalo o aktivní cechmířtry, stejně jako na Starém Městě pražském. Mezi zastoupenými cechy nacházíme prominentní profese i živnosti méně významné. Překvapivě největšího zastoupení dosáhli v první polovině 17. století hrncíři, po roce 1650 pak výčepníci piva.

Exkurz do novoměstských poměrů nám zprostředkovává pouze rozšířený pamětní zápis o obnově městské rady z roku 1723. Přestože analýza odhalila pouze aktivní cechmířtry, poznatky z ostatních pražských měst nasvědčují tomu, že takových byla většina. S poměry v dalších částech pražského souměstí koreluje i poměrně vysoké zastoupení cechmířtrů v jednotli-

⁵⁸⁰ Tento dům koupil staroměstský cech roku 1607. Z. WINTER, *Český průmysl*, s. 104.

⁵⁸¹ J. SMRŽ, *Správa Malé Strany*, s. 41.

vých záduších. Těch bylo v 18. století na Novém Městě pražském celkem devět. Jednalo se o záduší kostela sv. Jindřicha, sv. Štěpána, sv. Michala v Jirchářích, sv. Vojtěcha Většího pod Zderazem, sv. Vojtěcha Menšího a Nejsvětější Trojice v Podskalí, sv. Mikuláše rovněž v Podskalí, sv. Kříže na Poli, sv. Klimenta a sv. Petra na Poříčí. Téměř polovina všech úředníků přitom byla cechmistry. Mezi nimi byli hojně zastoupeni plavci a koníři, vyskytují se ale i zástupci dalších profesí (formani, mlynáři, šmejdiři a kameníci se zedníky). V omezené míře lze i tady sledovat častější výskyt některých profesí na správě záduší v určité části města. Tak například u záduší na Poříčí (sv. Klimenta a sv. Petra) nalézáme ve větší míře cechmistry konířů, v Podskalí (sv. Mikuláše a spojené záduší kostelů sv. Vojtěcha Menšího a Nejsvětější Trojice) jsou naopak aktivnější plavci. U kostela sv. Vojtěcha Většího pod Zderazem byl jedním z úředníků mlynář, což zajisté odráží blízkost tohoto kostela k soustavám novoměstských mlýnů u Slovanského ostrova. Těmto poznatkům však nelze přikládat přílišnou váhu, neboť vyplývají z analýzy jediného zápisu.

Poslední městskou institucí, o jejíž správě se dozvídáme z rozšířených pamětních zápisů o obnovách městských rad, byla **obecní výheň**. Doklady o této výhni pocházejí pouze z Malé Strany, a to z velmi krátkého období v druhé polovině 16. století. Přestože přímé prameny chybějí, lze její vznik dát do souvislosti s protipožárními opatřeními, které malostranská rada zavedla po ničivém požáru Malé Strany a Hradčan, k němuž došlo v roce 1541. Záměrem konšelů patrně bylo snížit počet výhni (otevřený oheň v dílnách kovodělných profesí) coby možných zdrojů požáru v centrální části města tím, že byla vytvořena jedna společná obecní výheň v odlehlejší části Malé Strany. Kde přesně se tato výheň nacházela, není sice známo, nicméně je možné, že ležela na Újezdě v oblasti dnešní Všehrdovy ulice. Lze tak usuzovat na základě názvu Hut' (dobový výraz pro výheň), kterým byl v minulosti označován jeden z mlýnů na Čertovce (dům čp. 449).⁵⁸²

Správou obecní huti bývali pověřeni dva až tři měšťané, kteří v pramenech vystupují pod označením „*úředníci nad hutí*“ či pouze „*nad hutí*“. Pochybnosti o tom, zda byla pojmem hut' v minulosti skutečně myšlena obecní výheň, bezpečně vyloučí rozbor úředníků, kteří ji spravovali. Bývali totiž vybíráni výhradně z představených tří cechů kovotepeckých profesí na Malé Straně. Mezi úředníky tak nacházíme aktivní i vysloužilé cechmistry kovářů (ti měli společnou organizaci s koláři a brusiči), zlatníků a zámečnicků (ti měli společnou organizaci s ostružníky, hodináři a ručnickáři).⁵⁸³ Pouze v roce 1578 byl jmenován do této funkce řadový zámečnický mistr, ten byl však o rok později zvolen cechmistrem. Tomu, že se jednalo o ryze „*cechmistrovský*“ úřad, rovněž odpovídá jeho pořadí v rozšířených pamětních zápisech o ob-

⁵⁸² Pavel VLČEK ET AL., *Umělecké památky Prahy. Malá Strana*, Praha 1999, s. 514.

⁵⁸³ J. SMRŽ, *Cechy v pražských městech*, s. 175, 374.

novách malostranských rad. Jména úředníků byla totiž zapisována až do oddílu věnovaného představeným městským cechům.

Opět se zde setkáváme se zapojením měšťanů, kteří měli odbornou kvalifikaci, do městské správy. Tento rys byl typický, jak jsme si již ukázali na příkladu stavebního úřadu nebo úřadu obecního špitálu, pro malostranskou správu. Je nasnadě, že v tomto případě úředníci obecní výhně nespravovali pouze její hospodaření, ale zajišťovali rovněž její každodenní provoz a údržbu. Dobrý stav výhně a zejména její bezpečnost byly totiž nezbytné nejen pro každodenní práci mistrů, ale i pro celou městskou obec.

3.4.3 Kontrolní úřady nad pražskými trhy

Další skupinu úřadů reprezentují orgány městské správy, které působily při městských trzích a kontrolovaly dodržování předepsaných měr, vah a cen prodávaného zboží. Přirozeně největší pozornost byla v tomto ohledu věnována základním potravinám, tzv. vikuáliím, a to zejména obilí, ze kterého se pekla chleba a vařilo pivo. Kvalitu pekařské a pivovarské produkce zprvu kontrolovali představení jednotlivých cechů. Těm rovněž náleželo stanovování cen prodávaného zboží. V 16. století došlo v českých zemích ke změně tohoto modelu a právo na stanovení cen vikuálií bylo cechmistrům odebráno. Nově se na tvorbě cen obilí a od toho odvozených produktů podíleli zástupci městských rad (po roce 1650 tzv. vikuální komise), kteří měli zároveň dohlížet na kvalitu prodávaných potravin.⁵⁸⁴

Snahou konšelů bylo zabránit zdražování pečiva a piva, proto předepisovali nízké, pro měšťany přijatelné ceny. Na to pekaři reagovali zmenšením prodávaných chlebů. Situace eskalovala na sklonku 16. století, kdy dokonce samotný císař Rudolf II. vyzval pražské konšely, aby pravidelně prováděli kontrolu předepsané váhy chleba.⁵⁸⁵ Jak vysvítá z rozšířených pamětních zápisů o obnovách městských rad, staroměstská rada situaci vyřešila zřízením nižšího městského úřadu, který měl nejpozději od roku 1590 tuto agendu na starosti. V počátečních letech působili v **úřadu pro kontrolu váhy chleba** i šestipánští úředníci, kteří spolu s pekařskými cechmistry kontrolovali pekařskou produkci v období pozdního středověku. Záhy se však tento úřad od šestipánů odtrhl.

Přestože mezi úředníky pro kontrolu váhy chleba občas nacházíme zástupce staroměstských cechů, jejich zastoupení v tomto orgánu bylo na přelomu 16. a 17. století velmi nízké. V letech 1590–1599 obsadili pouze 9 % mandátů a v prvním desetiletí 17. století nebyl úředníkem dokonce žádný z nich. Je přirozené, že mezi úředníky nebyl představený pekařského

⁵⁸⁴ Tomáš JELÍNEK, *Právní vývoj regulace cen vikuálií v pražských městech od poloviny 16. do poloviny 17. století*, PSH 28, 1995, s. 5–25 (zde s. 6–7).

⁵⁸⁵ Tamtéž, s. 13.

cechu, aby byla zajištěna nezávislost tohoto kontrolního orgánu. Mezi zastoupenými profesemi proto nacházíme mistry z jiných odvětví, jako např. konváře, mydláře či nožíře. Po roce 1610 počet cechmistrů v tomto úřadě vzrůstá, mezi lety 1610–1630 se jeho úředníky stali dokonce zástupci prominentních profesí krejčích, soukeníků a kupců. To svědčí o tom, že společenské postavení tohoto úřadu postupně vzrůstalo, nicméně i nadále byl pochopitelně zapovězen pekařům.

Z roku 1630 známe složení obdobného úřadu na Malé Straně, kde byla situace zcela odlišná. Vedle čtyř úředníků se na kontrole váhy chleba aktivně podíleli i cechmistři pekařské organizace. Zástupce pekařů ostatně nalezneme mezi úředníky i v dalších letech. Tyto okolnosti nás jen utvrzují v tom, že na Malé Straně přetrvávala cechovní vláda, která byla i nadále vstřícná vůči požadavkům zástupců pekařského cechu. Je však nasnadě, že celý mechanismus nezávislé kontroly váhy chleba v takových podmínkách selhával. Rozbor ostatních úředníků navíc prokázal, že na kontrole váhy chleba se podíleli také zástupci dalších městských cechů. Jejich počet byl poměrně vysoký, cechmistři obsadili mezi lety 1630–1650 nadpoloviční většinu všech mandátů.

Z roku 1647 pochází i první seznam novoměstského úřadu pro kontrolu váhy chleba. Přestože oba úředníci byli cechmistři (jeden švec a jeden nákladník), stejně jako na Starém Městě pražském byl i zde tento orgán zapovězen zástupcům pekařské organizace. Torzovitá evidence úředníků pro kontrolu váhy chleba navíc ukazuje, že v 17. století zastávali tuto funkci zástupci předních orgánů městské správy. Vedle radních mezi nimi nacházíme výhradně zástupce desetipanského a šestipanského úřadu, v sedmdesátých letech 17. století rovněž městského rychtáře a jeho písaře. Tomuto prestižnímu postavení úřadu odpovídá i struktura zastoupených profesí, které jsou takřka výhradně prominentní (nákladníci vaření piva, koníři, soukeníci a koželuzi).

Na chodu staroměstského úřadu pro kontrolu váhy chleba se po roce 1630 podílela spíše méně významná řemesla (sítaři, ševci, parukáři a sedláři). Zarážející je v tomto období vysoký podíl představených krejčovského cechu. Cechmistři krejčích, které mimochodem nacházíme v tomto úřadě ve zvýšené míře již na počátku 17. století, obsadili mezi lety 1650–1700 pětinu všech mandátů. Co přimělo zástupce tohoto řemesla ke zvýšené angažovanosti v orgánu kontrolujícím váhu chleba, nelze prozatím stanovit. Lze pouze vyslovit domněnku, že si tím krejčí kompenzovali ztrátu svých pozic v centrálních orgánech městské samosprávy.

Po polovině 17. století došlo k proměně zastoupených profesí v úřadě pro kontrolu váhy chleba i na Malé Straně. Obdobně jako na Novém Městě pražském se i zde ve větší míře prosadili zástupci prominentních profesí (zejména nákladníci vaření piva a bradýři). Zastoupení

cechmistrů v úřadu však po roce 1650 pokleslo z 50 % na 35 %. Zajímavostí je skutečnost, že ještě roku 1694 byl jedním z úředníků aktivní pekařský cechmistr. Silná pozice pekařského cechu na Malé Straně se ostatně projevila ještě jedním způsobem. Na počátku sedmdesátých let 17. století zde došlo k vytvoření druhého úřadu pro kontrolu prodáváného chleba. Jednalo se však o chleby přespolních pekařů, tzv. pecnářů.⁵⁸⁶ Pecnáři nemuseli být členy pekařského cechu, proto jimi dovážený chléb (levnější a hrubší) znamenal pro pekařské mistry nežádoucí konkurenci. V letech 1670–1674 máme na Malé Straně doloženu instituci, která **kontrolovala dovážené zboží pecnářů**. Kontrolní komise se skládala z městského rychtáře, jeho písaře a zástupců pekařského cechu. Je tedy očividné, že navzdory všem snahám o získání nezávislých úřadů pro kontrolu váhy chleba prodáváného na městských tržištích si na Malé Straně udrželi zástupci pekařského cechu na tuto sféru značný vliv.

Ve městech pravobřežní Prahy došel původní panovníkův záměr svého naplnění a v obou částech pražského souměstí existovaly úřady kontrolující váhu chleba oproštěné od vlivu pekařských cechů. V těchto institucích navíc hráli cechmistrů pouze okrajovou úlohu, jejich podíl nikdy nepřesáhl 30 %. Na Novém Městě pražském do úřadu pronikali cechmistrů výhradně skrze své další (mnohdy významnější) posty v městské správě, oproti tomu na Starém Městě pražském představovala účast v něm spíše společenskou prestiž. O tom svědčí jak vysoká koncentrace krejčích kompenzujících si nejspíše ztrátu politického vlivu, tak i občasné zastoupení méně významných organizací.

Se stálou kontrolou váhy prodáváného chleba úzce souvisel i další úřad, který dbal na **dodržování předepsaných měr a vah** na městských tržištích obecně. Doklady o jeho činnosti máme pouze z Malé Strany. Je však pravděpodobné, že i v ostatních pražských městech tuto agendu spravoval pověřený měšťan (vážný, popř. správce váhy) nebo přímo konšelé.⁵⁸⁷ Na Malé Straně tuto kontrolní funkci vykonávali pověření měšťané v počtu zpravidla dvou až čtyř osob.⁵⁸⁸

Na rozdíl od předešlých dvou úřadů, na jejichž činnost získali navzdory střetu zájmů vliv představení pekařské organizace, byl úřad kontrolující dodržování předepsaných měr a vah oproštěn od nežádoucího vlivu městských cechů. Pouze v roce 1658, kdy se „*úředníci nad váhami a mírami*“ objevují v zápise poprvé, byla polovina z nich cechmistry. Jednalo se o aktivního zástupce ševců a někdejšího představeného pekařů. V mladším období na této pozici nenacházíme už žádného cechmistra.

⁵⁸⁶ Z. WINTER, *Řemeslnictvo*, s. 648.

⁵⁸⁷ Na počátku 18. století se v rozšířených pamětních zápisech o obnovách staroměstských rad setkáváme s „*inspektory nad váhou*“, přičemž jimi byli vždy dva radní. Obdobně tomu bylo i na Novém Městě pražském, jak můžeme vidět v rozšířeném pamětním zápise o obnově městské rady z roku 1723.

⁵⁸⁸ J. SMRŽ, *Správa Malé Strany*, s. 48–49.

Podíl zástupců cechů na chodu úřadu pro kontrolu měr a vah v roce 1658 lze patrně přičítat končící cechovní vládě. Tomu by odpovídala i struktura zastoupených profesí. Ani pekaři, ani ševci sice nepatřili k prominentním profesím, jež měly zastoupení v centrálních orgánech městské samosprávy, zástupci obou těchto řemeslných oborů však získali poměrně silné zastoupení v malostranských městských úřadech. Účast jejich představených v úřadu pro kontrolu měr a vah je toho ostatně dokladem.

Na Malé Straně se v raném novověku vyvinul ještě jeden kontrolní orgán, kterým byl **úřad pro dohled nad překupníky**.⁵⁸⁹ Kořeny tohoto úřadu sahají do druhé poloviny 16. století a jeho úkolem bylo bránit tomu, aby překupováním základních surovin nedocházelo k neúměrnému navyšování cen výrobků. Městská rada zřízením tohoto úřadu reagovala na nepříznivý vývoj cen na evropských trzích, který bývá tradičně označován za cenovou revoluci.⁵⁹⁰ Je proto překvapivé, že o existenci podobné instituce nemáme ze zbylých dvou pražských měst žádné doklady.

Přestože lze úřad pro dohled nad překupníky zařadit do stejné skupiny jako předešlé tři kontrolní úřady, svým posláním i mírou zastoupení cechmistrů se od nich výrazně odlišoval. Vysvětlení vysokého podílu cechmistrů na jeho chodu je prosté. Úřad pro kontrolu váhy chleba a úřad pro kontrolu měr a vah měly za úkol dohlížet na dodržování předepsaných norem u potravin a výrobků, jejichž producenty byli mistři organizovaní v ceších. Účast jejich zástupců v těchto kontrolních orgánech proto nebyla žádoucí. Úřad pro dohled nad překupníky měl oproti tomu dohlížet, aby překupováním nedocházelo ke zdražování surovin, jež ke své práci využívali samotní cechovní mistři. Zájmy městské vrchnosti se tak výjimečně překryly se zájmy představených cechů. Jejich aktivní zapojení tak bylo žádoucí.

V sedmdesátých letech 16. století získali cechmistři v úřadu pro dohled nad překupníky téměř polovinu všech mandátů. Mezi nimi nacházíme zejména zástupce prominentních profesí – krejčích, nákladníků vaření piva a zlatníků. Nejvíce mandátů obsadili zástupci uzdářského cechu, kteří tvořili třetinu osazenstva úřadu. V tomto případě patrně zástupci uzdářů bránili překupování vydělaných kůží.

Méně významné cechy se po boku zástupců prominentních profesí podílely na chodu úřadu i v 17. století, kdy zastoupení v tomto kontrolním orgánu získalo dokonce devět malostranských cechů (bradýřů, krejčích, kupců, mydlářů a svíčkařů, nákladníků vaření piva, pekařů, puškařů a pažbařů, ševců a výčepníků piva). Průměrně přitom držely 40–50 % všech mandátů úřadu. Nejpočetněji byly v letech 1630–1694 zastoupeny zejména dvě organizace – cech pekařů a cech výčepníků piva. Zvýšená aktivita zástupců těchto oborů je pochopitelná, neboť

⁵⁸⁹ Tamtéž, s. 49–51.

⁵⁹⁰ J. JANÁČEK, *Rudolfínské drahovní řády*, s. 1.

jak pekaři, tak výčepníci byli závislí na ceně obilí, od které se odvozovala cena pečiva a piva. Ze stejného důvodu se podíleli na chodu tohoto úřadu i představení nákladnického cechu. Jak je ze skladby zastoupených profesí patrné, překupnictví se dotýkalo takřka všech oborů. Jejich zástupci chtěli prostřednictvím zastoupení v úřadu pro dohled nad překupníky aktivně bránit zdražování zdrojové suroviny, na jejímž dovozu byla většina z nich závislá.

3.4.3 Další městské úřady

V rozšířených pamětních zápisech o obnovách městských rad přirozeně nalzáme i doklady o činnosti dalších úřadů. Často se však jedná pouze o ojedinělé zmínky, pouze v některých případech můžeme jejich obsazení sledovat v delším časovém horizontu. Oproti dříve zmíněným městským úřadům tyto orgány netvoří homogenní skupinu, o níž bychom mohli uceleně pojednat. Opomenout je však nelze. I v těchto úřadech, které často vykonávala jediná osoba, totiž nalzáme ve sledovaném období cechmistry. Jejich zastoupení je v nich ale velmi nízké a struktura zastoupených profesí je natolik nahodilá, že je spíše dokladem osobních ambicí jednotlivců.

Prvním z těchto úřadů je **porybný** neboli, jak je rovněž v pramenech označován, „*správce úřadu porybného*“.⁵⁹¹ Přestože tento úřad známe již z období středověku, v rozšířených pamětních zápisech o obnovách městských rad je systematicky evidován až od roku 1615. Po celou dobu své existence náležel úřad porybného pod jurisdikci staroměstské rady. Mezi těmi, kteří zastávali tento post, nacházíme přibližně 40 % cechmistrů. Jednalo se přitom výhradně o zástupce prominentních řemesel. V roce 1615 se stal porybným představený nákladníků vaření piva, v letech 1629–1643 byl porybným cechmistr pekařů a konečně v letech 1647, 1650 a 1658 byl do této funkce jmenován opět nákladník. Vždy se však jednalo o vysloužilé cechmistry, kteří zastávali v městské správě další významné posty. Od roku 1661 zastávali tento úřad samotní členové městské rady, což dokládá prestižní postavení tohoto úřadu, kterému odpovídala i struktura zastoupených profesí.

Posledním úřadem, o kterém tu bude podrobněji pojednáno, je funkce **městského berníka**. Tento úřad v minulosti zajišťoval vybírání přímých i nepřímých daní, přičemž výpočet přímých pozemkových daní doznal v průběhu raného novověku výrazných změn. Původní systém založený na odhadu movitého a nemovitého jmění podle příznání stavů (tzv. šacuňk) byl roku 1567 nahrazen domovní daní. I tento způsob výpočtu městské berně (dobově kontribuce) se však během třicetileté války ukázal jako nedostatečný a příjmy z ní plynoucí nestačily zdaleka pokrýt panovnické výdaje v období dlouhotrvajícího válečného konfliktu. Proto byla po-

⁵⁹¹ Pouze v roce 1575 je uveden porybný jako výběrčí berně z ryb.

čátkem padesátých let 17. století vytvořena vizitační komise, která měla sestavit nové soupisy daňových poplatníků. Výsledný elaborát byl hotový již roku 1654 a je znám pod označením berní rula.⁵⁹² Daně nepřímé sestávaly zejména z daní spotřebních. Jako příklad takové daně lze uvést tzv. posudné neboli berní třicátého peníze (zkráceně třicátek), kterou v roce 1546 zavedl Ferdinand I.⁵⁹³

Na odevzdání berně za celý městský stav dohlížel nejvyšší berník, kterého nejprve vybíral ze staroměstských měšťanů zemský sněm. V průběhu 17. století se ustálila praxe, že se na tomto postu střídali primasové pražských měst. Nejprve pouze Starého a Nového Města pražského, po roce 1657 se s nimi střídal i primas malostranský.⁵⁹⁴ Samotné vybírání berně však zajišťovali berníci, které jmenovala městská rada. Na Starém a Novém Městě pražském býval zpravidla berník jediný, na Malé Straně občas bývali berníci dva. Analýza staroměstských berníků z let 1643–1729 neodhalila ani jednoho cechmistra. Podobné výsledky přinesla i analýza malostranského úřadu. Tamějším berníkem byl pouze někdejší představený zámečnické organizace, který byl do této funkce jmenován roku 1647.

Jediný rozšířený pamětní zápis o obnově městské rady ze 17. století, ve kterém nacházíme jméno novoměstského berníka, pochází z roku 1678. V tomto roce zastával post městského berníka vysloužilý cechmistr výčepníků piva. Cechmistrem byl novoměstský berník i v roce 1723, kdy se jednalo o aktivního představeného organizace nákladníků vaření piva. Tyto dílčí poznatky ukazují na zvýšený výskyt zástupců cechů spojených s výrobou a distribucí piva. V této souvislosti by se nabízelo vysvětlení, že bylo snahou těchto profesí kontrolovat vybírání zejména spotřební daně z piva (již zmíněné posudné). Bohužel ke stanovení takové hypotézy bychom potřebovali znát obsazení zmíněného úřadu v delším časovém úseku.

3.5 Cechmistři v úřadu městského rychtáře

Jak už bylo pojednáno v předešlém výkladu, význam rychtáře v pražských městech v průběhu 15. století výrazně poklesl. Došlo k tomu poté, co obce vykoupily rychty a přiznaly rychtářům stálý plat z městské pokladny.⁵⁹⁵ Tím se rychtáři, kteří nejprve zastupovali panovníka a stáli v čele městské správy, dostali do podřízeného postavení vůči městské radě. Od pozdního středověku tak byl tento úřad de facto pouze výkonným orgánem konšelů. Spolu s tím poklesl i význam tzv. zahájených soudů, kterým rychtáři od středověku předsedali. Po

⁵⁹² Václav LÍVA (ed.), *Berní rula 3. Pražská města*, Praha 1949, s. 5–7.

⁵⁹³ Miloslav VOLF (ed.), *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu XI/2. Sněmy r. 1605–1607 (sešit 1). Provádění sněmovních usnesení*, Praha 1954, s. 107–110.

⁵⁹⁴ J. SMRŽ, *Správa Malé Strany*, s. 62–63.

⁵⁹⁵ Tamtéž, s. 53.

zřízení desetipanských úřadů zůstaly v jurisdikci rychtářských úřadů pouze ty spory, jejichž předmětem byly dlužní částky do maximální výše deseti kop grošů.⁵⁹⁶

Postavení městských rychtářů se nezměnilo ani po roce 1547, kdy po porážce prvního stavovského povstání došlo v českých královských městech ke znovuobnovení panovnické moci. Místo navrácení správních a soudních pravomocí městským rychtářům Ferdinand I. instaloval do pražských měst nového zástupce panovníka, kterého rovněž nazval rychtářem (viz 3.3.1). Městského rychtáře i nadále jmenovala do funkce městská rada, která spolu s touto funkcí pravidelně obnovovala rovněž rychtářův poradní sbor. Ten tvořili již od středověku měšťané, kteří byli v pramenech označováni jako jeho „konšelé“. Konšelé městského rychtáře byli přísedícími na zahájených soudech a spolu s rychtářem tvořili stálé osazenstvo tohoto úřadu.

3.5.1 Městský rychtář

Kromě již zmíněné soudní pravomoci pro spory o dluhy do deseti kop grošů náležely městskému rychtáři v raném novověku poměrně rozsáhlé kompetence v dohledu nad městskými tržišti. Jednotlivé kontrolní funkce městského rychtáře se dají nejlépe sledovat na Malé Straně. Zde ho v 17. století nacházíme mezi úředníky, kteří kontrolovali váhu chleba (a to jak pekařů, tak rovněž pecnářů) nebo dohlíželi na překupníky.⁵⁹⁷ Z měst na pravém břehu Vltavy máme o obdobných pravomocích pouze kusé doklady.⁵⁹⁸ Obecně lze předpokládat, že pražští rychtáři dohlíželi na kvalitu všech prodávaných výrobků a poskytovaných služeb, proto bylo z pohledu městských cechů žádoucí získat na tuto funkci vliv. Jak však z provedené analýzy vyplývá, právě tomu se snažila městská rada zabránit.

Pomineme-li ojedinělý výskyt městského rychtáře v rozšířeném pamětním zápise o obnově novoměstské rady z roku 1528,⁵⁹⁹ nepodléhal tento úřad po celé 16. století systematické evidenci. Tak tomu bylo alespoň na Starém a Novém Městě pražském. Oproti tomu na Malé Straně byla jména městských rychtářů do rozšířených pamětních zápisů o obnovách rad pravidelně zapisována, proto můžeme pro období 16. století podrobněji analyzovat pouze úřad malostranského rychtáře. V letech 1572–1580 zastávaly tuto funkci čtyři osoby, z nichž minimálně polovina působila před svým jmenováním v čele některého z městských cechů.⁶⁰⁰

⁵⁹⁶ Viz pozn. č. 529.

⁵⁹⁷ J. SMRŽ, *Správa Malé Strany*, s. 53–54.

⁵⁹⁸ Zapojení městského rychtáře do orgánu kontrolujícího váhu chleba lze sledovat na Novém Městě pražském v letech 1671–1678.

⁵⁹⁹ Jednalo se o Matěje Boršíka, který souběžně s výkonem úřadu městského rychtáře nezastával žádnou další funkci v městské správě. Jednalo se však o nákladníka vaření piva, který se roku 1530 stal představeným cechu. V dalších letech zastával rovněž post hejtmána štěpánské čtvrti či obecního staršího.

⁶⁰⁰ Předchozí kariéru měšťana, který byl městským rychtářem od roku 1572, bohužel neznáme.

V případě obou cechmistrů se jednalo o někdejší představené řemeslnických organizací (švec a nožič), kteří se po ukončení mandátu městského rychtáře vrátili do čela cechu.

Z uvedeného vyplývají dva důležité poznatky. Předně je zřejmé, že ve městech, kde se prosadila cechovní vláda, nebyli konšelé schopni (a zjevně ani ochotni) bránit zástupcům cechů v obsazování úřadu městského rychtáře. Zároveň je na základě provedeného rozboru zřejmé, že nedocházelo k souběhu rychtářské a cechmistrovské funkce. Každý cechmistr jmenovaný do úřadu městského rychtáře rezignoval (byť v některých případech pouze dočasně) na svůj post v čele organizace. Toto nepsané pravidlo platilo ve všech pražských městech, přičemž dokladem jeho dodržování na Starém Městě pražském je kariéra staroměstského měšťana Jana Kotvy. Jan Kotva, jinak též zvaný Kurfiřt, se stal v roce 1594 představeným cechu kočích na Starém Městě pražském a v této funkci setrval až do roku 1601, kdy byl jmenován městským rychtářem. Tehdy na svůj post v čele sdružení rezignoval a byl pouze městským rychtářem. Tuto funkci vykonával pouze rok a již roku 1602 sledujeme jeho návrat do vedení cechu (více o jeho kariéře viz 4.2). Obdobné příklady nacházíme v 17. století i na Novém Městě pražském.

Uvádět zde procentní zastoupení cechmistrů v průběhu sledovaného období poněkud postrádá smysl, neboť výskyt cechmistrů byl poměrně nahodilý, a nemá tak patričnou výpovědní hodnotu. Zajímavější je spíše struktura zastoupených profesí. Na Starém Městě pražském to byli v 17. století zejména zástupci krejčích a ševců. Dalším cechem, který získal mezi lety 1643–1653 zastoupení v této funkci, byl cech formanů a kočích.⁶⁰¹ V této souvislosti připomeňme, že i řečený Jan Kotva reprezentoval na počátku 17. století tuto organizaci. Na Novém Městě pražském sledujeme v letech 1647–1653 na postu městského rychtáře představené mydlářů a pekařů s perníkáři, tedy dvou řemesel, jejichž produkty městští rychtáři nejčastěji kontrolovali. Jedná se jen o další doklad kolabujících kontrolních mechanismů ve městech, kde zástupci cechů kontrolovali centrální orgány městské správy a samosprávy. Obsazování úřadu městského rychtáře zástupcem pekařského cechu lze proto právem považovat za jeden z projevů přetrvávající (popř. doznívající) cechovní vlády. Pekařského cechmistra ostatně můžeme před rokem 1650 vidět i ve funkci městského rychtáře na Malé Straně.

Po roce 1650 výrazně poklesla účast cechmistrů v tomto úřadě, a to ve všech pražských městech. Zástupce cechů na tomto postu tak nacházíme pouze výjimečně. Roku 1670 se stal staroměstským rychtářem někdejší představený formanského cechu, což dokládá přetrvávající vazby mezi touto organizací a rychtářským úřadem. Kromě toho lze pozorovat už jen jediné-

⁶⁰¹ Jednalo se o Jana Jágra, který byl v době svého jmenování v letech 1643, 1647 a 1650 pouze řadovým cechovním mistrem. Cechmistrem se stal roku 1653, což znamená, že za svého posledního mandátu v úřadu městského rychtáře vykonával obě funkce současně.

ho cechmistra mezi městskými rychtáři. Roku 1729 se jím na Starém Městě pražském stal vysloužilý cechmistr nákladníků vaření piva.

3.5.2 Konšelé městského rychtáře

Vliv na rozhodování úřadu městského rychtáře mohli zástupci cechů získat i nepřímo, a to prostřednictvím rychtářova poradního sboru, který tvořili konšelé městského rychtáře. Jejich počet se v jednotlivých městech lišil, patrně nejvíce jich nacházíme na Malé Straně, kde tvořili v sedmdesátých letech 16. století až osmičlenné kolegium. V ostatních pražských městech se počet konšelů městského rychtáře běžně pohyboval spíše mezi dvěma až čtyřmi osobami. Konšelé městského rychtáře byli přísedícími na soudech, kterým rychtář předsedal, a spolu s ním rozhodovali v projednávaných sporných záležitostech. Přestože nebyli členy kontrolních orgánů (to byl pouze městský rychtář a jeho písař), mohli i tak ovlivňovat konečný verdikt v případě zabavení nekvalitního zboží cechovních mistrů. Proto bylo pronikání zástupců cechů do tohoto kolegia stejně nežádoucí, jako v případě samotného rychtáře.

S nízkým počtem cechmistrů mezi konšely městského rychtáře se setkáváme na Starém Městě pražském. Většina z nich byla navíc do této funkce jmenována až po ukončení aktivního působení v čele cechu. Toto nízké zastoupení zástupců cechů sledujeme jak před rokem 1600, tak ještě po celou první polovinu 17. století. Tento stav se změnil až po roce 1650, přičemž mezi lety 1658–1670 získali cechmistrů polovinu všech mandátů. Pozoruhodné je, že se v tomto období jednalo výhradně o představené ševcovské organizace, a to většinou aktivní. Tato vyšší angažovanost ševců je ale pouze přechodným jevem. Od sklonku 17. století, kdy počet konšelů městského rychtáře stoupl na čtyři, tvořili cechmistrů už jen necelou sedminu tohoto poradního orgánu, tedy zanedbatelné množství.

Odlišné poměry panovaly na Novém Městě pražském, kde známe složení konšelského sboru městského rychtáře až z let 1650–1678, byť zde tato instituce nesporně existovala již v předbělohorském období. S výjimkou let 1658 a 1678 byli vždy dva ze čtyř konšelů cechmistrů. Zástupci cechů tak měli po celé sledované období téměř poloviční zastoupení v tomto poradním sboru. Stejně jako na Starém Městě pražském mezi nimi nalézáme ševce, dále se jednalo o krejčí, koželuhy, výčepníky piva a mydláře. Většina z nich byla tvořena vysloužilými představenými, ale ani aktivní cechmistrů nebyli v této funkci výjimkou. Z výsledků provedené analýzy tak vyplývá, že si novoměstští cechmistrů udrželi vliv na činnost úřadu městského rychtáře po celé 17. století. Analýza konšelů městského rychtáře z roku 1723 sice neodhalila žádného zástupce cechů, to však mohlo být způsobeno pouze nedostatkem proso-

pografických dat. Analýza zápisu z jediného roku totiž nemohla odhalit vysloužilé cechmistry, s nimiž se v této funkci setkáváme nejčastěji.

Nejlépe lze zkoumat zastoupení představených cechů mezi konšely městského rychtáře na Malé Straně. Jsou totiž uvedeni ve všech dochovaných rozšířených pamětních zápisech s výjimkou roku 1630. V sedmdesátých letech 16. století zde získali 60 % všech mandátů, což plně odpovídá období cechovní vlády. Mezi zastoupenými profesemi nacházíme nejvíce cechmistry ševců, vyšší zastoupení získali i nožíři a nákladníci vaření piva. Většina z konšelů městského rychtáře byla v době výkonu této funkce aktivními cechmistry. Mezi lety 1634–1650 je vidět znatelný propad. Pouze 15 % z konšelů městského rychtáře bylo i cechmistry. Tyto výsledky lze přičítat nedostatku prosopografických dat, protože ve druhé polovině 17. století bylo jejich zastoupení v tomto poradním orgánu opět vysoké, pohybovalo se okolo 50 % všech mandátů. Zdaleka nejvyšší zastoupení získali v 17. století výčepníci piva, kteří obsadili pětinu mandátů. Dále se setkáváme se zástupci ševců, pekařů a hrnců. Stejně jako na Novém Městě pražském, lze i na Malé Straně vysoké zastoupení cechmistrů mezi konšely městského rychtáře v období po roce 1650 přičítat doznívající cechovní vládě.

3.6 Cechmistrů v nižších složkách městské správy

V rozšířených pamětních zápisech o obnovách městských rad jsou vedle zástupců panovníka, ústředních orgánů městské samosprávy, městských úřadů a úřadu městského rychtáře uvedeny i další funkce, jejichž nositelé se podíleli na každodenní správě města. Přestože v některých případech máme tendenci označit tyto osoby za městské úředníky, nejednalo se o úřady v pravém slova smyslu. Tyto orgány se nescházely k pravidelným schůzím, ani nevedly žádné úřední knihy, do kterých by evidovaly svěřenou agendu. Měšťané pověřeni některou z níže uvedených funkcí ji vykonávali vždy, když to bylo potřeba; někdy pravidelně, jindy pouze v případě mimořádných událostí.

Nevýhodou evidence těchto funkcí je v mnoha případech její nedůslednost. Z tohoto důvodu byly pro analýzu vybrané pouze některé posty. Záměrně byly vypuštěny ty funkce, jež byly zapsány pouze ojediněle, nebo ty, do jejichž pravomoci náležela správa mimopražských statků (např. purkrabí a pojezdny libeňského statku). V takových případech se ostatně s cechmistry ani nesetkáváme. Naopak pro analýzu byly vybrány zejména ty instituce, jež hrály důležitou roli ve správě městských čtvrtí.

3.6.1 Správa čtvrtí

Již v pozdním středověku byla pražská města na pravém břehu Vltavy rozdělena na menší administrativní celky, kterými byly čtvrti.⁶⁰² Přestože přímé doklady chybí, lze předpokládat, že nejpozději v 16. století existovaly čtvrtě i na Malé Straně. Systém městských čtvrtí umožňoval lepší organizaci obyvatelstva při mimořádných událostech, kterými byl například požár nebo napadení města, využíval se však i při soupisu městských domů nebo při vybírání berně.⁶⁰³ Čtvrti představovaly světské rozdělení města, a přestože často nesly pojmenování podle nejvýznamnějšího kostela v daném obvodu, jejich rozloha se nijak nepřekrývala s jednotlivými farnostmi. Systém osad při městských kostelech, které se v některých případech paradoxně nazývaly stejně jako čtvrti, naproti tomu vycházel z církevního rozdělení města. Počet farností byl v pražských městech proto mnohem vyšší, než tomu bylo v případě čtvrtí.

Čtvrti byly (jak ostatně název napovídá) v každém pražském městě čtyři. Na Starém Městě pražském byla čtvrť týnská, havelská, linhartská a mikulášská (někdy též označovaná jako haštalská) a na Novém Městě pražském byla čtvrť zderazská, štěpánská, jindřišská a petrská. Na Malé Straně byly čtvrti očíslovány, což ostatně převzala i berní rula a další katastry. V rozšířených pamětních zápisech o obnovách malostranských rad však označování malostranských čtvrtí kolísá – první čtvrť byla též někdy označována jako svatováclavská, druhá jako svatojánská, třetí jako svatomikulášská a konečně čtvrtá jako svatovavřínecká. Jejich přesnou rozlohu vyznačil na Jüttnerově plánu Prahy z roku 1815 Václav Líva a pro Malou Stranu a Nové Město pražské jejich vymezení nedávno zpřesnila Pavlína Gottsteinová.⁶⁰⁴ V čele každé čtvrti stál **hejtman**, který podléhal úřadu městského rychtáře. Čtvrtní hejtmané měli dohlížet na pořádek ve svěřené části města a koordinovat obyvatele čtvrti v případě mimořádných událostí.

Mezi čtvrtními hejtmany nacházíme cechmistry v 16. století poměrně hojně, přičemž míra jejich aktivity i profesní struktura zastoupených profesí se přirozeně lišila v jednotlivých čtvrtích. Tomu bude přizpůsoben i výklad v této kapitole. Na Starém Městě pražském sledujeme ve druhé polovině 16. století největší zastoupení cechmistrů na postu hejtmana týnské čtvrti. V letech 1571–1599 byli dokonce všichni hejtmani aktivními či vysloužilými představenými některého z městských cechů. Nacházíme mezi nimi zejména zástupce prominentních profesí – řezníky, krejčí, nákladníky, soukeníky a kožešníky. Aktivitu řezníků lze vysvětlit zejména

⁶⁰² V. VOJTÍŠEK, *O vývoji samosprávy*, s. 26.

⁶⁰³ Jaroslav ČECHURA – Zdeněk HOJDA – Martina NOVOZÁMSKÁ (edd.), *Nájemníci na Starém Městě pražském roku 1608*, Praha 1997; Václav LÍVA (ed.), *Berní rula 3. Pražská města*, Praha 1949.

⁶⁰⁴ V. LÍVA (ed.), *Berní rula*, mapová příloha. Pavlína FÚROVÁ, *Malá Strana ve světle vizitačního protokolu tereziánského katastru z roku 1726*, bakalářská práce Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Praha 2016, s. 19; Pavlína GOTTSSTEINOVÁ, *Nové Město pražské ve světle vizitačního protokolu tereziánského katastru z roku 1725*, PSH 47, 2019, s. 77–144 (zde s. 90–97).

polohou masných krámů, které se nacházely severozápadně od kostela Panny Marie před Týnem. Zástupce oděvních profesí (krejčí a kožešníky) a soukeníky nacházíme v této funkci i v první polovině 17. století, byť v mnohem menší míře. Mezi lety 1602–1647 obsadili cechmistrů již jen polovinu mandátů a po roce 1650 se vyskytují na pozici hejtmana týnské čtvrti pouze sporadicky. Jen mezi lety 1689–1705 se jím stal představený nepřilíš významného cechu hudebníků. V této centrální části Starého Města pražského tak sledujeme postupnou ztrátu zájmu o výkon této funkce ze strany cechmistrů prominentních profesí.

Druhou staroměstskou částí byla čtvrť havelská. Mezi zdejšími hejtmany vynikají zejména zástupci cechů oděvních řemesel. Můžeme se pouze dohadovat, zda tím důvodem byla lokace kotců u Havelského trhu, které byly centrem prodeje látek a oděvů. V 16. století se hejtmany stávali zejména kožešníci, na počátku 17. století ševci a po roce 1650 ovládli tento post představení krejčích (obsadili všechny mandáty s výjimkou jediného). Obecně však platilo, že zastoupení cechmistrů v čele havelské čtvrti bylo nižší než v týnské. S výjimkou druhé poloviny 17. století, kdy byla vlivem zvýšené aktivity krejčích účast cechmistrů téměř 85 %, se běžně pohybovala kolem 30 %. Na počátku 18. století skončila dominance krejčích, ale i nadále se setkáváme s cechmistry na tomto postu. Roku 1715 se jím stal představený cechu mydlářů.

Specifickou profesní skladbu nacházíme ve vedení třetí, linhartské čtvrti. Již několikrát jsme v souvislosti s touto částí Starého Města pražského poukázali na vyšší koncentraci mistrů kovodělných řemesel. Ta se například promítla do složení zádušních úředníků kostela Panny Marie Na Louži. Nejinak tomu bylo i v případě čtvrtního hejtmana. V 16. století na tomto postu působili výhradně cechmistrů konvářů, mečířů a platněřů. Tento trend však končí rokem 1590 a další představené kovodělných oborů v 17. a 18. století již v této funkci nenacházíme. Po roce 1600 obecně pokleslo procento cechmistrů, kteří zastávali funkci hejtmana linhartské čtvrti. V první polovině 17. století se pohybovalo pouze kolem 15 % mandátů. Změnu sledujeme až na přelomu 17. a 18. století, kdy se hejtmanem stal nejprve cechmistr malířů a po něm představení cechů rukavičkářů a ševců. Kromě již zmíněné vyšší aktivity představených cechů kovodělných řemesel v 16. století však neshledáváme v dalším obsazování postu hejtmana linhartské čtvrti jakoukoliv zákonitost.

Obdobně je tomu i v případě poslední staroměstské čtvrti, kterou byla čtvrť mikulášská. Jediné, čím se výrazně odlišovala od ostatních částí Starého Města pražského, je naprostá absence cechmistrů ve funkci čtvrtního hejtmana v 16. století. Tento trend do určité míry pokračoval i v nadcházejícím století, kdy se už představení cechů v čele této městské části občas vyskytují. V průběhu 17. století však jejich zastoupení na tomto postu nikdy nepřesáhlo 30 %.

Většinou se jednalo o cechmistry méně významných profesí, mezi které patřili zástupci kočích, sedlářů nebo truhlářů. Pouze výjimečně se hejtnanem mikulášské čtvrti stal krejčí.

Zatímco na Starém Městě pražském se do správy městských čtvrtí promítalo rozložení profesí v rámci města, ve zbývajících pražských městech se s tímto fenoménem setkáváme v podstatně menší míře. Jedním z poznatků tak může být pouze vyšší výskyt jirchářů a plavců v čele zderazské čtvrti, neboť tato městská část zahrnovala centrum jirchářské produkce (mezi dnešními ulicemi Národní, Myslíkova a Spálená) a podskalský trh s plaveným dřevem. Početní zastoupení obou profesí však není nijak markantní. Obdobně sledujeme zvýšenou aktivitu konířů v obou čtvrtích, které sousedily s Koňským trhem – štěpánské a jindřišské. Na druhou stranu představené konířů nacházíme i na postu hejtmána zbylých dvou novoměstských čtvrtí. Spíše než o rozložení profesí v rámci městského prostoru tak sledujeme na Novém Městě pražském jiný jev. Zatímco v 16. století do funkcí čtvrtních hejtnanů pronikali zejména zástupci řemeslných oborů, od 17. století se staly i tyto posty doménou představených prominentních profesí. Jednalo se zejména o koníře, kožešníky, nákladníky vaření piva, plavce a soukeníky. Z ostatních cechů se v 17. století prosadili pouze zástupci výčepníků piva a pekařů s perníkáři.

Na Malé Straně byla situace diametrálně odlišná. Oproti městům pravobřežní Prahy můžeme v této části pražského souměstí analyzovat pouze zápisy ze 17. století. Ty však odhalují pro období let 1630–1650 neuvěřitelně vysokou aktivitu zástupců cechů v čele městských čtvrtí, která dosáhla až 75 %. Spektrum zastoupených profesí je velmi pestré, mezi nimi však dominují řemeslné obory. Naopak mezi nimi zcela chybí představení prominentních profesí (výjimkou jsou uzdáři). Vše nasvědčuje tomu, že správa čtvrtí byla vyhrazena těm cechům, které nezískaly zastoupení v nejdůležitějších orgánech města. Po roce 1650 účast cechmistrů na postech čtvrtních hejtnanů klesla, i nadále se však v padesátých a šedesátých letech 17. století pohybovala kolem 50 %. Po roce 1670 se i nadále propadala, až se ustálila na průměrných 30 %, kde setrvala i v dalším období (potud lze usuzovat na základě ojedinělého zápisu z roku 1694). S určitým zpožděním se tak i do správy čtvrtí promítl konec období cechovní vlády.

Čtvrtním hejtnanům podléhali i další měšťané, kteří jim pomáhali s dílčí organizací obyvatel podle jednotlivých bloků městské zástavby. V závislosti na počtu domů, jež spadaly do jejich působnosti, byli dobově nazýváni **setníci**, **padesátníci**, **třicetníci** a **desátníci** (ten měl na starost deset domů).⁶⁰⁵ Počty těchto pověřených měšťanů se přirozeně lišily v jednotlivých pražských městech s ohledem na jejich velikost. Doklady setníků tak tak je možné nalézt vý-

⁶⁰⁵ J. MENDELOVÁ, *Správa Nového Města*, s. 52.

hradně na Novém Městě pražském, kde jsou evidováni v nejstarších rozšířených pamětních zápisech o obnovách městských rad z let 1528–1532. Ze zápisu z roku 1532 pochází i jediný doklad hodnosti čtvrtního třicetníka. S propracovanějším systémem se setkáváme na Starém Městě pražském. Každý čtvrtní hejtman měl k dispozici čtyři padesátníky, kterým podléhalo zpravidla pět desátníků. V 17. století se počet desátníků snížil, přičemž se pohyboval mezi dvěma až čtyřmi osobami. Je přitom obtížné stanovit, zda počet desátníků skutečně kolísal, nebo zda je na vině pouze jejich nedůsledná evidence. Na Malé Straně instituce padesátníků nebyla, působili zde pouze desátníci, a to v počtu čtyř osob v každé čtvrti. To je ostatně pochopitelné s ohledem na nízký počet domů, který v této části pražského souměstí podléhal přímé jurisdikci městské rady.⁶⁰⁶

Analýza prokázala, že zastoupení cechmistrů mezi setníky, padesátníky a desátníky bylo ve sledovaném období nízké. Jestliže se průměrné zastoupení představených cechů mezi čtvrtními hejtmany pohybovalo mezi 40–50 %, zde to bylo pouze 10–20 %. Hlavním důvodem byl malý zájem cechmistrů o výkon těchto funkcí, neboť množství povinností s nimi spojené nebylo vyváženo odpovídající společenskou prestiží nebo jinou odměnou (jako u všech jiných funkcí v raně novověké městské správě se jednalo o nehonorované místo). To dokládá i skutečnost, že mezi setníky, padesátníky a desátníky nacházíme vysoký počet řadových cechovních mistrů. Ty se nám podařilo identifikovat díky velkému množství přípisů povolání u jejich jmen, nebo na základě skutečnosti, že se dotyčný později stal cechmistrem.

Tuto hypotézu ostatně potvrzují i ojedinělé rozšířené pamětní zápisy o obnovách městských rad, v nichž bylo uvádění profese padesátníků a desátníků běžné. Takto podrobnou evidenci máme k dispozici na Starém Městě pražském pouze k roku 1579 a obdobně na Malé Straně k roku 1694. Analýza ukázala, že ze staroměstských padesátníků byla přibližně třetina představenými některého ze staroměstských cechů a stejné množství padesátníků bylo v době svého jmenování pouze řadovými mistry. U desátníků byl tento rozdíl dokonce výraznější. Z nich totiž pouze necelých 15 % tvořili aktivní a vysloužilí cechmistři a téměř 60 % ostatní řemeslníci. O sto let mladší data z prostředí Malé Straně dokonce ukazují, že všichni desátníci byli řemeslnickými mistry a ani jediný nepatřil mezi cechmistry.

Vysoký výskyt řadových cechovních mistrů ve funkcích čtvrtních setníků, padesátníků a desátníků značně znesnadňuje jejich další interpretaci. Profesní skladbu této skupiny bychom totiž dokázali spolehlivě určit až po podrobném biografickém bádání v dalších městských knihách. Dílčí poznatky, které vyplývají z přípisů v rozšířených pamětních zápisech

⁶⁰⁶ Na Malé Straně se v období raného novověku nacházel vysoký počet šlechtických paláců, které podléhaly evidenci desk zemských, a rovněž velký počet postranních práv, jež disponovala vlastním systémem správy. Viz pozn. č. 386.

o obnově městských rad tak veskrze pouze potvrzují naznačené vazby profesí na jednotlivé části měst, které jsme popsali u čtvrtních hejtmanů. Jediné, co můžeme alespoň v obecné rovině o této skupině říci, je typické zastoupení nejméně významných cechů. To jsou takové organizace, s nimiž jsme se dosud setkali jen ojediněle. Důvodem toho byl buď sociální status (popř. výdělečnost) profese nebo malé stáří organizace, mnohé z nich totiž vznikly až v průběhu 17. století. Jako příklad uveďme alespoň několik z nich – barvíři pláten, dlaždiči, hřebenaři, kominíci, lazebníci, provazníci, sklenáři nebo toboláři.

3.6.2 Protipožární dohled

Obava před vypuknutím požáru vedla představené pražských měst už ve středověku k přijímání nejrůznějších opatření, jejichž cílem bylo zabránit vzniku požáru, případně rychle ničivý živel uhasit. Již v úvodních částech této kapitoly byl zmíněn staroměstský protipožární řád z počátku 14. století, který pod pokutou nařizoval všem městským cechům uchovávat háky k hašení vzniklých požárů ve městě.⁶⁰⁷ S aktivní účastí cechovních mistrů a tovaryšů ostatně počítala všechna přijatá protipožární opatření až do 19. století.⁶⁰⁸

Vedle samotných řádů, které předepisovaly, jak vzniklý požár hasit, věnovali konšelé pozornost i prevenci vzniku těchto katastrofických událostí. Patrně nejpropracovanější systém se vyvinul ve druhé polovině 16. století na Malé Straně. Důvodem byl nepochybně požár, který propukl v této části pražského souměstí v roce 1541, a jemuž padlo za oběť celkem 133 domů na Malé Straně a 42 domů na Hradčanech.⁶⁰⁹ Jedním z protipožárních opatření, které malostranští konšelé přijali, byl stálý **dohled nad pravidelným vymetáním komínů** v měšťanských domech. Tímto dohledem byly zprvu pověřeny čtyři osoby, které byly v pramenech označovány jako „*úředníci nad komíny*“. Jejich počet postupně vzrůstal a v 17. století jich bylo již šestnáct, čtyři měšťané pro každou z malostranských čtvrtí.

Mezi úředníky, kteří dohlíželi na pravidelné vymetání komínů, nacházíme cechmistry poměrně často. V sedmdesátých letech 16. století obsadili téměř polovinu všech mandátů. Přestože v 17. století jejich zastoupení trochu pokleslo, i nadále se pohybovalo kolem 40 %. Účast cechmistrů v těchto funkcích patrně nesouvisela s politickými ambicemi, ale spíše se společenskou angažovaností představených cechů. O tom svědčí i poměrně pestrá struktura zastoupených profesí, mezi kterými nacházíme jak profese prominentní, tak i méně významná

⁶⁰⁷ Viz pozn. č. 449.

⁶⁰⁸ Podrobněji se problematice protipožárních předpisů v rámci stavebního práva věnoval Martin Ebel. Martin EBEL, *Dějiny českého stavebního práva*, Praha 2007.

⁶⁰⁹ Zprávu o této nešťastné události podal ještě téhož roku Václav Hájek z Libočan, krátký tisk nese název *O nešťastné příhodě, kteráž se stala skrz oheň v Menším Městě pražském a na hradě svatého Václava i na Hradčanech léta 1541*. NK ČR, sign. 54.J.1484.

řemesla. Zastoupení městských cechů je navíc poměrně vyrovnané. Jedinou výjimkou je vyšší angažovanost cechmistrů výčepníků piva ve druhé polovině 17. století, v čemž můžeme spatřovat určitou analogii k jejich podílu na chodu dalších malostranských úřadů.

Pro zbylá dvě pražská města nemáme o existenci obdobné instituce žádné doklady. Ojedinělou zmínku o tamějších protipožárních opatřeních nalezneme pouze v rozšířeném pamětním zápisu o obnově staroměstské rady z roku 1670. V něm nacházíme jména čtyř měšťanů, kteří byli pověřeni **údržbou hasicího zařízení** (dobově „*wasserkunšt a stríkačka*“). Z rozboru tohoto zápisu vyplývá důležitý poznatek, že se jednalo takřka výhradně o mistry kovodělných oborů. Někteří z nich dokonce stáli v čele organizací kovodělných řemesel. Nacházíme zde jednoho aktivního cechmistra kotlářů a rovněž aktivního představeného nástrojářského cechu. Podle přízviska „*Zeugschmied*“ byl nástrojářským mistrem i třetí člen této skupiny. Je tedy zřejmé, že na údržbu hasicího zařízení dohlíželi na Starém Městě pražském odborně vzdělaní mistři.

3.7 Dílčí závěr

Provedená analýza rozšířených pamětních zápisů o obnovách městských rad prokázala, že cechmistři v období raného novověku tvořili významnou část správních elit. Zástupce cechů nacházíme na každé úrovni městské správy, a to ve všech ze tří zkoumaných pražských měst. Participovali na vedení města, čímž měli možnost spoluvytvářet obecní řády a vydávat jiné právní normy (včetně tržních řádů a cechovních artikulí), hráli důležitou roli v celém systému městského soudnictví a zastávali velký počet mandátů v nižších městských úřadech. V neposlední řadě také zajišťovali správu městských čtvrtí a farností.

Proniknutí cechmistrů do všech úrovní městské správy a samosprávy byl umožněn vznikem cechovních vlád. Pouze rady, v nichž drželi zástupci městských cechů většinu, mohly dovolit dalším cechmistrům zastávat funkce v důležitých úřadech a umožnit jim tak ovládnout celé segmenty soudnictví nebo správu obecních institucí. Byli to přece jen konšelé, kteří jako jediní mohli rozšířit soudní pravomoc vybraných organizací a ve formě subdelegovaných úřadů je začlenit do systému městské správy (jednalo se o nákladníky vaření piva, plavce a koníře). Městské rady rozhodovaly o personálním složení jednotlivých institucí, od nižších městských soudů přes úřad městského rychtáře až po čtvrtní desátníky. V této souvislosti je potřeba připomenout, že v rámci městské správy fungovaly kontrolní mechanismy, které měly zajistit dohled nad kontrolou kvality a cen prodávaného zboží. Jak analýza prokázala, v období cechovních vlád byly i tyto kontrolní komise složené ze zástupců cechů zainteresova-

ných profesí. Nic z toho by nebylo možné, kdyby v radě neseďely osoby mimořádně vstřícné k požadavkům profesních sdružení.

Výzkum tak zpětně potvrdil náš předpoklad, že v průběhu 15. století došlo ve všech pražských městech ke vzniku cechovních vlád. Stalo se to v důsledku celospolečenských změn, jež v období husitských válek výrazným způsobem urychlily proměnu vládnoucích vrstev v českých královských městech. Pro pražské cechovní vlády byl typický vysoký podíl cechmistrů v ústředních orgánech městské samosprávy (konkrétně v městské radě a ve sboru obecních starších), který běžně dosahoval 60–70 %. Zastoupeny přitom byly zejména organizace sdružující městské řemeslníky, tedy představitele výrobních oborů, což přesně odpovídá definici *Handwerksregimentu*, jak ji používá současná německá historiografie. V 16. a 17. století pak sledujeme postupný zánik popsaného modelu cechovních vlád. Nejprve ztratili výsadní pozici představení řemeslných oborů na Starém Městě pražském, kde můžeme vytyčit za mezník ve vývoji zastoupení cechmistrů v městské radě a sboru obecních starších rok 1600. Podobný vývoj nastal s určitým zpožděním i ve zbylých částech pražského souměstí – mezi lety 1620–1630 na Novém Městě pražském a kolem poloviny 17. století i na Malé Straně.

Představené cechů řemeslnických oborů postupně nahrazovali v ústředních orgánech městské samosprávy zástupci obchodních živností a podnikatelé, kterými byli majitelé pivovarů sdružení v ceších nákladníků vaření piva. Nastala tak paradoxní situace, kdy počet mandátů v městských radách zastávaný cechmistry zůstal zdánlivě zachován, výrazně se však zúžil počet zastoupených profesí, přičemž řemeslné obory v nich nacházíme pouze v zanedbatelné míře. V tomto ohledu odpovídá vývoj v pražských městech chronologickému schématu Knuta Schulze, který sestavil pro vývoj ve městě Basileji. V rámci cechovní vlády se utvořila nová vládnoucí vrstva, raně novověká honorace, která nahradila někdejší „*Handwerksregiment*“. Příslušníky těchto nových radních elit byli i nadále cechmistři, ale pouze velmi lukrativních oborů.

Porovnání pražských poměrů s vývojem v Basileji nám umožňuje zasadit výsledky tohoto výzkumu do širšího kontextu střední Evropy. Basilej totiž v obecném měřítku reprezentuje i další významná říšská města, v nichž vznikla ve středověku cechovní vláda. Vzájemná komparace odhalila některé shodné i odlišné aspekty. Mezi ty shodné patří způsob proměny vládnoucí vrstvy v raném novověku. Tím, čím se situace v obou městech lišila, je doba, kdy k těmto procesům došlo. Je zřejmé, že vývoj pražských městech byl oproti říšským oblastem opožděn. To je ovšem logické, neboť i první cechy vznikly na Starém Městě pražském o padesát až sto let později než v říšských městech. Jakkoliv husitské války urychlily vznik cechovních vlád v pražských městech, nahrazení cechmistrů ve vedení těchto měst příslušníky

nové vládnoucí vrstvy opět sledujeme s přibližně s padesátiletým až stoletým zpožděním za vývojem v Basileji (a dalších říšských městech).

Postupný zánik cechovních vlád a proměna radních elit se přirozeně promítla i do podílu, který nadále zastávali představení řemeslných oborů v nižších městských úřadech. Ve své podstatě můžeme tyto orgány rozdělit do tří skupin. Do první z nich patří ty úřady, v nichž řemeslníci cechmistrů s určitým zpožděním vůči městské radě rovněž ztratili své dosavadní vůdčí postavení. Tyto instituce se jim postupně uzavřely a staly se doménou příslušníků nové městské honorace. Tento jev sledujeme zejména na Starém a Novém Městě pražském, přičemž zde se vedle sboru obecních starších jednalo např. o šestipanské úřady nebo úřady obecních špitálů. Druhou skupinu tvoří úřady, v nichž si představení řemeslných oborů udržely své dosavadní zastoupení. Do této kategorie náleží zejména desetipanské úřady ve městech pravobřežní Prahy coby nejvýznamnější z nižších městských soudů a třetí kvazi ústřední orgán městské samosprávy. Vedle toho to byla většina úřadů na Malé Straně (úřad obecního špitálu nebo zádušní úřad). A konečně třetí skupinu tvoří instituce, v nichž si zvýšenou aktivitou cechmistrů řemeslných oborů kompenzovali ztrátu svých pozic v centrálních orgánech městské samosprávy. Do této skupiny patřila na Starém (a patrně i na Novém) Městě pražském jednoznačně záduší jednotlivých kostelů.

Jak z provedené analýzy vyplývá, lze spatřovat velké rozdíly mezi podílem, který na správě města zastávali cechmistrů v jednotlivých částech pražského souměstí. Tyto rozdíly jsou nejmarkantnější při vzájemné komparaci poměrů v pravobřežní (Staré a Nové Město pražské) a levobřežní (Malá Strana) Praze. Silná pozice cechmistrů (a obecně cechovní vlády) na Malé Straně měla patrně dvě příčiny. První z nich je velikost (či spíše „malost“) této části pražského souměstí. Na rozdíl od velkých a lidnatých měst na pravém břehu Vltavy byla skupina společensky a politicky aktivních měšťanů na Malé Straně zákonitě početně menší. Dokladem toho je kumulace dvou i více správních funkcí, které vykonával jeden měšťan. Tento jev lze dokumentovat na Malé Straně v mnohem větší míře než ve městech na pravém břehu Vltavy. Druhou příčinou, která dlouhodobě ovlivňovala pronikání cechmistrů do skupiny politicky aktivních osob, byl poměrně vysoký počet malostranských cechů. Již na konci 16. století zde působilo třicet profesních organizací a v průběhu 17. století jejich počet ještě vzrostl (pro srovnání na Novém Městě pražském bylo ve stejném období cechů pouze o deset více).⁶¹⁰ Pokud je bráno v potaz, že v čele každé organizace stáli v průměru dva až čtyři představení, lze velmi snadno získat představu o velikosti této skupiny. Do správních funkcí navíc nepronikali pouze aktivní cechmistrů, ale ve velké míře i ti „vysloužili“.

⁶¹⁰ J. Smrž, *Cechy v pražských městech*, s. 71.

Malostranští konšelé navíc hojně využívali při obsazování jednotlivých správních funkcí odborné kvalifikace cechmistrů. Příkladem může být zapojení představených bradýřů (kteří byli zároveň zemskými chirurgy) do správy obecního špitálu. V druhé polovině 17. století došlo rovněž k začlenění pekařských cechmistrů do systému kontroly dováženého chleba. Na Malé Straně dokonce existovaly úřady, které bychom mohli označit za ryze „cechmistrovské“. Jednalo se o stavební úřad, jehož úředníky (tzv. baumistry) tvořili výhradně představení te-
sařské a kamenicko-zednické organizace. Dále bychom neměli opomenout úřad obecní hutě spravovaný v 16. století cechmistry kovářů, zámečníků a zlatníků. Vyšší aktivitu cechmistrů ostatně na Malé Straně sledujeme v 16. a 17. století i ve správě čtvrtí a dalších orgánech městské správy na nejnižší úrovni (dohled nad pravidelným vymetáním komínů).

4. Medailonky vybraných cechmistrů

Doposud byli cechmistři zkoumáni jako ucelená skupina v rámci městského obyvatelstva, nyní bude pozornost věnována jednotlivým osobnostem, z nichž se tato společenská vrstva skládala. Každý řemeslník, který se stal v minulosti cechmistrem, totiž k plnění této funkce přistoupil svým osobitým způsobem. Lze předpokládat, že velká část z nich si „pouze“ splnila povinnosti vyplývající z pozice v čele organizace, aniž by měla jakékoliv další ambice na její rozvoj nebo na svou další kariéru v městské správě. Tomu se ostatně nelze divit, když si uvědomíme, že cechmistr při výkonu všech organizačních, reprezentativních a dozorčích úkonů spojených s cechmistrovskou funkcí ještě vedl svou vlastní dílnu.

Přesto mnoho z nich zanechalo v historii svých cechů a někdy i pražského souměstí určitý odkaz. Byli to ti, kteří se snažili z pozice cechmistra vylepšit postavení své organizace a zanechat tak v kolektivní paměti sdružení výraznou stopu. Přínosy cechmistrů přitom mohly mít velice rozličnou podobu, podle toho, čemu dotyčný přikládal největší význam. Někteří z nich usilovali o potvrzení nových artikulí a vedli za tímto účelem zdlouhavá jednání s městskou radou či zemskými úřady. Jiní svou energii zaměřili na důsledné hájení cechovního monopolu a potírání fušerství. Vedli proto neúnavnou kampaň za vyhnání řemeslníků, stojících mimo cech, z města. Jména těchto cechmistrů můžeme nalézt na suplikách a dalším aktovém materiálu, který dodnes dokládá jejich aktivity.

Další skupina cechmistrů se zaměřila na vylepšení majetku cechu. Jména představených na pokladnicích, pečetidlech a mnoha jiných předmětech jsou dokladem jejich snahy vybavit svou organizaci novým a reprezentativnějším mobiliářem, který lépe vyhovoval aktuálním potřebám sdružení. Každý takový počin vyžadoval přesvědčit mistry o potřebě nového vybavení a získat dostatečné množství financí. Nezřídka to byli právě cechmistři, kteří danou věc nechali zhotovit na své náklady nebo doplatili chybějící část prostředků. Do této kategorie spadají i zásluhy o pořízení nových cechovních knih nebo zakoupení nemovitosti, která sloužila sdružení jako sídlo, tovaryšský herberk nebo účelová budova (např. jatka, brusírna či valcha).

Konečně v tomto výčtu nesmí chybět ti cechmistři, jejichž ambice se neomezily pouze na samotné vedení cechovní organizace. Svou funkci v čele sdružení vnímali jako odrazový můstek k další kariéře v městské správě. Do určité míry jsme o těchto představených mluvili již v předešlé kapitole, nicméně je potřeba si uvědomit, že mnozí z nich využívali své politické

angažmá k vylepšení společenského postavení organizace a na svých postech aktivně prosazovali její zájmy. Je přitom velice obtížné na základě dochovaných pramenů zjistit přesné motivace jedinců pro vstup do komunální politiky, navíc vezmeme-li v potaz, že zpravidla byly kombinací osobních ambicí a snahy o lobbování ve prospěch svého cechu.

Rozdílné přístupy k výkonu funkce cechmistra jsou zde představeny na osudech několika vybraných osob, jež stanuly v raném novověku v čele některého z pražských sdružení. Bylo záměrem nesoustředit se v biogramech pouze na jejich profesní kariéru a působení v cechmistrovské funkci, ale přiblížit v co největší míře i další aspekty jejich životů, jako např. rodinné zázemí, majetkové poměry či účast na městském veřejném životě. Všechny tyto poznatky umožnily vytvořit plastické portréty těchto osob a lépe porozumět motivacím jejich jednání.

4.1 Jan Dominik de Barifis

Mezi cechmistry, kteří po sobě ve své organizaci zanechali významnou (a především dlouhodobou) stopu, zaujímá specifické postavení staroměstský zedník a stavitel Jan Dominik de Barifis. Jméno tohoto mistra můžeme dodnes spatřit na fasádě někdejšího sídla živnostenského společenstva stavitelů, kameníků a zedníků, které se nacházelo na nároží Kozí a Haštalské ulice (v místech tzv. Kozího plácku) v domě čp. 915 na Starém Městě. V ozdobné kartuši je mezi tak zvučnými jmény, jako jsou Matyáš z Arrasu, Kryštof Diezenhofer, Josef Kranner či Fischer z Erlachu. Jak si tak výsadní postavení tento méně známý stavitel zasloužil? Tím nejvýznamnějším, co pro svůj cech udělal, bylo darování výše popsaného domu na Kozím plácku, jenž se stal na více než dvě a půl století sídlem pražských mistrů stavebních profesí. Takto velkolepý dar překvapivě nemá v pražských městech obdoby a právem si tím staroměstský zednický mistr zajistil trvalou úctu mnoha dalších pokolení.⁶¹¹

Se jménem Jana Dominika de Barifis se setkáváme v dosavadní literatuře poměrně často, a to nejčastěji v souvislosti se stavbami, na jejichž stavbě či přestavbě participoval.⁶¹² Dočkal se rovněž několika medailonků ve starší i novější literatuře, v nichž nalezneme základní bio-

⁶¹¹ Známe je pouze jeden podobný případ, kdy v roce 1582 odkázal svůj dům Jan Nigellus Litoměřický plaveckému cechu na Novém Městě pražském. Učinil tak však na truc své manželce Salomeně. AMP, SÚKR, sign. 2208, fol. 274v–276r.

⁶¹² Zásadní studii pro rekonstrukci díla Jana Dominika de Barifis je práce Josefa Mayera z počátku sedmdesátých let 20. století. Mayer ale vycházel z architektonické či spíše dekorativní podobnosti dochovaných staveb. Na základě písemných pramenů rekonstruoval jeho práce Pavel Vlček. Velké množství uměleckohistorické literatury pak řeší podíl vlivu Jana Dominika de Barifis na stavbě jednotlivých památek. Josef MAYER, *Architektonické dílo Jana Dominika de Barifis*, Staletá Praha 5, 1971, s. 199–209; *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, Pavel VLČEK (ed.), Praha 2004, s. 40.

grafická data i zajímavosti z jeho života.⁶¹³ Bohužel řadu informací přebírali autoři ze starších prací, a tak je vhodné současný pohled na život tohoto mistra podrobit nové kritice. Zcela stranou dosavadních výzkumů navíc zůstal jeho vztah ke staroměstskému cechu kameníků a zedníků, který je pro podstatnou část jeho života a zejména pak jeho „druhý život“ zcela zásadní. Proto si pojdme nyní život Jana Dominika de Barifis znovu podrobně přiblížit.

Jan Dominik de Barifis se narodil v Luganu, měště ležícím na jihu Švýcarska blízko hranic s Itálií. V pražských městech působil již v osmdesátých letech 16. století, neboť v roce 1586 vydal potvrzení o vyučení pro staroměstského zedníka Václava Radu, který byl v učení u jeho otce.⁶¹⁴ Na přelomu let 1589 a 1590 se Jan Dominik de Barifis vydal zpět do svého rodiště, aby si tam opatřil list zachovací a řádného na svět zplození, který mu byl vydán v březnu 1590. Následně se vrátil na Staré Město pražské, kde roku 1592 získal městské právo.⁶¹⁵ Nevíme sice, kdy přesně se oženil, ale ve stejném roce, kdy se stal plnoprávným měšťanem, si s manželkou Annou vzdali vzájemně majetek.⁶¹⁶

Bohužel pro konec 16. století nemáme žádné přímé zprávy o tom, kde Jan Dominik de Barifis bydlel nebo zda vůbec v té době vlastnil dům. Může za to kombinace dvou klíčových okolností. První z nich je ztráta staroměstských trhových knih z období 15.–18. století během požáru Staroměstské radnice v květnu roku 1945. Druhou okolností je lokace případného domu. Jan Dominik de Barifis dlouhodobě žil v okolí kostela sv. Haštala, kam zasahovalo právo kláštera sv. Anežky na Františku. Pokud by se Barifisův dům nacházel v jeho rámci, radní trhové knihy by transakce s ním neevidovaly. Ty by byly zapsány do gruntovních knih postranního práva, přičemž nejstarší dochované gruntovnice této enklávy pocházejí až ze 17. století.

První přímé doklady o domech, které vlastnil Jan Dominik de Barifis, pocházejí až z počátku 17. století. Jednalo se o dvě nemovitosti, jež se skutečně nacházely na postranním právu kláštera sv. Anežky. Roku 1606 koupil od představených kláštera zchátralý domek při dveřích v klášterní zahradě (dnes součást domu čp. 814 v ulici U Milosrdných).⁶¹⁷ Někdy v této době

⁶¹³ Autorem první rešerše pramenů k životě Jana Dominika de Barifis je Antonín Baum, později provedl podobný svod i Zikmund Winter. Dosud nejpodrobnější medailon sestavil Pavel Vlček. Antonín BAUM, *Příspěvky ku životopisu některých v Praze druhdy činných stavitelů, kamenníků a štukatůř*, Zprávy Spolku architektů a inženýrů v Království českém 16, 1881, s. 115–116 (zde s. 115); Z. WINTER, *Řemeslnictvo*, s. 128; *Encyklopedie architektůř*, P. VLČEK (ed.), s. 40.

⁶¹⁴ Zápis pochází až z roku 1590. Zatímco ve zprávě se neustále opakuje, že Jan Dominik de Barifis vydal Václavu Radovi výuční list, Pavel Vlček pramen správně interpretoval jako potvrzení o vyučení u jeho otce Ambrože de Barifis, o kterém je v zápise pouze drobná zmínka. AMP, SÚKR, sign. 1138, 28v – 31r; tamtéž, sign. 1245, fol. 81v–82r.

⁶¹⁵ AMP, SÚKR, sign. 534, fol. 273r.

⁶¹⁶ Bohužel více podrobností o tomto právním aktu nevíme, protože zápis o něm se nacházel v rukopise č. 2112 městského archivu, který shořel při požáru Staroměstské radnice v květnu roku 1945. Z. WINTER, *Řemeslnictvo*, s. 128.

⁶¹⁷ Jiřina JOACHIMOVÁ, *Brána kláštera klarisek na Františku v Praze*, Časopis společnosti přátel starožitností 68, 1960, s. 226–231 (zde s. 227–228).

získal Dominik i druhý dům v okolí Anežského kláštera, a to dům čp. 808 v těsné blízkosti hřbitova u kostela sv. Haštala (tedy dnes na nároží Anežské ulice a Haštalského náměstí).⁶¹⁸ Oba domy prodal v roce 1609, část dnešního domu čp. 814 v březnu za 440 kop grošů míšeňských a dům čp. 808 v květnu za 800 kop grošů míšeňských.⁶¹⁹ Na závěr této části výkladu ještě uvedme, že Jan Dominik de Barifis byl kolem roku 1606 rychtářem tohoto postranního práva.⁶²⁰

Během roku 1609 zpřetrhal všechny vazby s Anežským klášterem, když si v srpnu zakoupil dům ve stejné lokalitě, nicméně tentokrát již v jurisdikci Starého Města pražského. Jednalo se o tzv. Říhovský dům (čp. 753 na Starém Městě), který se nacházel na nároží Haštalské a Rybné ulice.⁶²¹ Z dvacátých let 17. století máme doklady ještě o jedné nemovitosti, kterou Jan Dominik de Barifis vlastnil, již byl malý domek v Klimentské ulici na Novém Městě, který se později stal součástí většího domu čp. 1203. Za tento dům zaplatil Dominik v roce 1624 částku 100 kop grošů míšeňských.⁶²² Z dalších pramenů víme, že staroměstský stavitel nechal dům strhnout, přičemž lze předpokládat, že na jeho místě chtěl vystavět novou stavbu. K tomu však z nám neznámých důvodů nedošlo a roku 1641 prodal Jan Dominik de Barifis prázdnou nezastavěnou parcelu za 15 kop grošů míšeňských Kryštofu Albrechtu Šafbergerovi z Treyberku.⁶²³

Nás ovšem nejvíc zajímá jiný dům, který se do vlastnictví Jana Dominika de Barifis dostal v roce 1610. Na začátku října toho roku koupil Dominik za 1300 kop grošů českých od Alžběty Grosové dům „s průjezdem a zahrádkou“, nacházející se v osadě sv. Haštala na Kozím plácku.⁶²⁴ Do tohoto domu se přestěhoval a strávil v něm zbytek svého života. A je to právě tento dům, který ve své závěti odkázal staroměstskému cechu zedníků a kameníků.

Než bude rekonstruováno Dominikovo působení v čele kamenicko-zednické organizace, bude pozornost krátce věnována jeho jménu. V pramenech, které k osobě tohoto stavitele máme k dispozici, vystupuje nejčastěji část jména Jan jako jméno křestní a Dominik jako přízvisko. Tomu odpovídá i skutečnost, že Janův syn je v písemnostech jmenován jako Ambrož Dominik. Již v nejstarší zprávě z roku 1590, která se přímo týká Jana Dominika de Barifis, je možné se poprvé setkat s dalším přízviskem, a to Borifa. V zápise je tak tento staroměstský zedník označován jednou jako Jan Borifa, jindy jako Jan Dominik či dokonce Jan Dominik

⁶¹⁸ Ve starší literatuře se uvádí, že Jan Dominik de Barifis vlastnil tento dům již v roce 1600, bohužel bez citování pramene. Jiřina JOACHIMOVÁ – Dobroslav LÍBAL, *Na troskách mužského kláštera na Františku*, Ochrana památek, 1956, s. 19–36 (zde s. 27).

⁶¹⁹ AMP, SÚKR, sign. 2242, fol. 40r, 102r.

⁶²⁰ Viz pozn. č. 617.

⁶²¹ Tamtéž, sign. 1230, fol. 317v.

⁶²² Tamtéž, sign. 2202, fol. 169r.

⁶²³ Tamtéž, sign. 2203, fol. 444v–445r.

⁶²⁴ Tamtéž, sign. 1231, fol. 4v–5r.

Borifa.⁶²⁵ V zápise o udělení měšťanství je sice uvedeno jméno ve tvaru Jan Dominik, in margine je však k textu připojen opis usnesení rady z roku 1607. Tehdy se Dominik obrátil na staroměstské konšely s žádostí, aby bylo do zápisu o udělení měšťanství doplněno „de Barifis“, jak je to napsáno v jeho zachovacím listu. Radní s touto žádostí souhlasili a tehdy mu byl tento kvazi predikát oficiálně do městské knihy doplněn.⁶²⁶ Od té doby pravidelně nacházíme Dominikovo jméno v jeho celé podobě. Jedinou výjimkou jsou seznamy cechmistrů z let 1611–1616, 1626 a 1628, v nichž je zapsán pouze jako Jan Dominik. Zajímavostí je zejména rozšířený zápis o obnově městské rady z roku 1616, ve kterém zapisující písař jeho jméno zkomolil do podoby Jan Kameník.⁶²⁷

Nyní se již věnujme Dominikově profesní kariéře a jeho vztahu ke staroměstskému cechu zedníků a kameníků. Bohužel i zde musíme brát v potaz tristní stav pramenné základny, který je poznamenán nedochováním raně novověké části registratur cechů stavebních řemesel. Musíme proto ve větší míře využívat informace z městských knih. V často citované zprávě z roku 1590 je Jan Dominik de Barifis označován jako mistr.⁶²⁸ Z toho lze usuzovat, že se členem kamenicko-zednického cechu na Starém Městě pražském stal již v osmdesátých letech nebo nejspíše na počátku let devadesátých, kdy si opatřil i městské právo.

Stranou bude ponechána stavitelská činnost, které se věnovali povolanejší, a pozornost bude zaměřena na působení Jana Dominika de Barifis v čele staroměstského cechu. Tuto funkci Dominik vykonával ve dvou delších obdobích, přičemž první z nich lze vymezit lety 1611–1617. Ve všech rozšířených zápisech o obnovách staroměstské rady z tohoto období je uváděn jako jeden ze tří až čtyř starších mistrů.⁶²⁹ V roce 1619 proběhla první obnova městských rad (po začátku druhého stavovského povstání v roce 1618), která nevzešla z panovníkova rozhodnutí, nýbrž z iniciativy direktoria.⁶³⁰ V čele staroměstského cechu zedníků a kameníků nastala po roce 1618 personální proměna, kdy dva cechmístři zůstali a dva byli nahrazeni. Oba sesazení stavitelé pocházeli z Lugana (vedle Jana Dominika de Barifis se jednalo i o kameníka Jeronýma Corsiho) a měli vazby na italskou komunitu v Praze. V té době dokonce Dominik zastával post rektora vlašské kongregace (viz níže). Pravděpodobným důvodem této personální změny ve vedení staroměstského cechu zedníků a kameníků byla konfesionální příslušnost obou sesazených mistrů. Jednalo se patrně o reakci na výnos direktoria z 21.

⁶²⁵ Viz pozn. č. 614.

⁶²⁶ V dosavadní literatuře se často opakuje špatné vročení zápisu do roku 1597. Shodné usnesení můžeme nalézt i v radním manuálu z toho období. AMP, SÚKR, sign. 534, fol. 273r; tamtéž, sign. 1230, fol. 147v.

⁶²⁷ AMP, SÚKR, sign. 69, fol. 231r.

⁶²⁸ Viz pozn. č. 614.

⁶²⁹ AMP, SÚKR, sign. 69, fol. 208r, 216v, 225r, 231r,

⁶³⁰ Tamtéž, fol. 256v.

června 1618, které ustanovovalo pravidlo, že v čele městské rady nesmí stanout katolík.⁶³¹ Jan Dominik de Barifis nebyl cechmistrem ani po další obnově staroměstské rady, která proběhla v lednu roku 1620.

V roce 1620 však proběhly obnovy dvě. Po osudné bitvě na Bílé hoře, k níž došlo 8. listopadu, bylo povstání poraženo a do čela Českého království se postavil Ferdinand II. Ten ještě v listopadu nařídil provést obnovu městské rady a všech úřadů včetně cechmistrů, a protože na přípravu nebyl dostatek času, měly se poměry vrátit do doby před vypuknutím povstání. Konkrétně se měly do všech orgánů městské správy a samosprávy vrátit ty osoby, které v nich působily při poslední obnově před rokem 1618, za základ byl proto použit rozšířený pamětní zápis o obnově staroměstské rady z roku 1617. Tak se Jan Dominik de Barifis vrátil do čela kamenicko-zednického cechu na Starém Městě pražském.

V novém vedení cechu, jak bylo zachyceno při nadcházejícím jmenování nové staroměstské rady v roce 1622, byl Jan Dominik de Barifis jediným cechmistrem, který stál v čele cechu před rokem 1620. Spolu s ním vidíme na tomto postu dva nové starší mistry. Nepřekvapí nás proto, že je Dominik zapsán na prvním místě, tedy v postavení předního staršího.⁶³² Tuto pozici si v čele cechu udržel až do roku 1628 a poté ho v ní vystřídal Tomáš Kurzberger.⁶³³ Až do roku 1637 je i nadále pravidelně uváděn mezi cechmistry.⁶³⁴ Bez přílišné nadsázky tak můžeme říct, že Jan Dominik de Barifis provedl svou organizaci nejistým obdobím pobělohorských let, během kterých vstoupilo v platnost Obnovené zřízení zemské. Určitě tomu napomohlo katolické vyznání tohoto stavitele, které vedlo k jeho sesazení po roce 1618. Jan Dominik de Barifis byl významným členem pražské italské komunity, v níž v letech 1617, 1619, 1622–1624, 1627, 1634–1635 a 1639 zastával funkci rektora vlašské kongregace a v roce 1623 byl jedním z představených vlašského špitálu a kaple.⁶³⁵

Nyní se ještě krátce zastavme u jeho rodinného zázemí. Pavel Vlček poměrně zdařile zmapoval jeho rodinné vazby a díky tomu víme, že pocházel z významné stavitelské rodiny. Jeho otcem byl Ambrož Barifis (někdy též psaného jako Porffy) a bratrem Benedikt Barifis, oba stavitelé, kteří se podíleli například na renesanční přestavbě hradu Karlštejn či výstavbě letohrádku Vchynských na Malé Straně (na tomto místě dnes stojí komplex Michnova paláce).⁶³⁶

⁶³¹ J. MENDELOVÁ, *Rada Nového Města*, s. 77.

⁶³² AMP, SÚKR, sign. 69, fol. 266v.

⁶³³ Tamtéž, fol. 275v, 285v.

⁶³⁴ Tamtéž, fol. 294v; AMP, SÚKR, sign. 70, fol. 11r, 19r, 28r.

⁶³⁵ Peter RIGETTI – Johann Christoph PANNISCH, *Historische Nachricht sowohl von der Errichtung der Wellischen Congregation unter dem Titel Maria Himmelfahrt als auch des dazu gehörigen Hospitals*, Praha 1773, s. 258, 271.

⁶³⁶ Naproti tomu Cyril Merhout uvedl, že Jan Dominik de Barifis byl synem zednického mistra Baltazara Barifise. Kloním se však více k Vlčkově verzi, a to i s ohledem na jméno Dominikova syna Ambrož. Cyril MERHOUT, *Konec slavného architekta*, Národní politika 61, 1943, č. 178, 2. 7., s. 2.

Jeho manželkou se na počátku devadesátých let 16. století stala již dříve zmíněná Anna, jež rovněž pocházela ze stavitelské rodiny. Jejím otcem byl zednický mistr Hektor de Vaccani, který působil v Brandýse nad Labem.⁶³⁷ Kdy přesně Anna zemřela, nevíme, v pramenech však vystupují oba manželé ještě roku 1616.⁶³⁸ Z dochovaných písemností se rovněž dozvídáme o dvou dětech, které spolu Jan Dominik de Barifis a Anna měli. K roku 1609 nacházíme zmínku o dceři Ivě, které vymínil z částky za prodaný dům šest kop míšeňských, a roku 1624 koupil Dominik malý domek na Novém Městě pražském pro svého syna, který dostal jméno po svém dědovi Ambrož.⁶³⁹ Osudy obou dětí není možné sledovat, lze se pouze dohadovat, že je Dominik přežil, neboť ve svém testamentu píše o tom, že chce být pohřben u sv. Haštala, kde „*má manželka a dítky mé milé v pánu Kristu odpočívají*“. Této hypotéze odpovídá i skutečnost, že dům zakoupený pro syna Ambrože roku 1641 Jan Dominik de Barifis prodal.

Absence přímých dědiců patrně vedla v polovině čtyřicátých let 17. století Dominika k zamýšlení, komu odkázat dům na Kozím plácku, ve kterém trávil konec svého života. Nabízely se mu tehdy dvě varianty, buď dům odkázat vlašské kongregaci nebo kamenicko-zednickému cechu. Nakonec vyhrála druhá varianta a s trochou nadsázky tak můžeme říct, že se cítil více zedníkem než Italem.⁶⁴⁰ Určitou roli mohla sehrát i Dominikova zkušenost z doby, kdy byl předním cechmistrem, neboť v té době jeho dům plnil (byť jen dočasně) roli sídla cechu. Sice nevíme, za jakých okolností ukončil mezi lety 1637–1639 své působení v jeho čele, určitě se ale nerozešel se svými kolegy ve zlém. Je pravděpodobnější, že o další setrvání ve funkci sám neusiloval, a to s ohledem na svůj vysoký věk. Jestliže byl v roce 1590 označován již jako mistr, muselo mu být v roce 1637 kolem sedmdesáti let. V každém případě se nakonec Jan Dominik de Barifis rozhodl k bezprecedentnímu kroku, a sice vytvořit ze svého domu stálé sídlo kamenicko-zednické organizace.

V roce 1646 sepsal svůj testament, ve kterém věnoval svůj dům čp. 915 staroměstskému cechu zedníků a kameníků, aby „*oni starší cechmistři a mistři i celý pořádek nynější a budoucí v témž domě hospodu svou ustavičně jměli, do pořádku v něm se scházeli, shromažďovali a věci potřebné k pořádku patříc časem svým vykonávali a řídili*“. Svůj dar však podmínil vazbou cechu na kostel sv. Haštala, ve kterém se nadále měly za něho konat pravidelné zádušní mše. Z této podmínky se záhy vytvořila trvalá vazba kamenicko-zednického cechu na tento

⁶³⁷ *Encyklopedie architektů*, P. VLČEK (ed.), s. 40, 678–679.

⁶³⁸ František TISCHER (ed.), *Dopisy konzistoře podobojí z let 1609–1619 2*, Praha 1921, s. 407 (č. 1325).

⁶³⁹ AMP, SÚKR, sign. 2242, fol. 40r; tamtéž, sign. 2202, fol. 169r

⁶⁴⁰ K tomuto prohlášení trochu nabádá skutečnost, že Dominikův dar byl v minulosti vykládán jako důkaz soudržnosti pražské italské komunity. I když nic takového v testamentu není, Pavel Preiss uvedl, že svým odkazem zajistil ubytování pro „*své krajany tovaryše*“. Pavel PREISS, *Italští umělci v Praze. Renesance, manýrismus, baroko*, Praha 1986, s. 15.

kostel.⁶⁴¹ Testament byl vložen do knih až na začátku listopadu 1647, což znamená, že Jan Dominik de Barifis zemřel někdy v průběhu září nebo října toho roku.⁶⁴²

Podle svého přání byl pohřben na hřbitově, v jehož těsném sousedství na přelomu 16. a 17. století žil. Jak nás informuje Antonín Baum, Dominikův náhrobní kámen byl po zrušení hřbitova, ke kterému došlo na konci 18. století, „zachráněn“ a ještě kolem poloviny 19. století se nacházel ve staroměstském pivovaru U Celestýnů (dům čp. 706 v Dlouhé ulici), kde sloužil jako podstavec pod kádí.⁶⁴³ Do cechovní paměti se Jan Dominik de Barifis zapsal trvale. V zápisné knize pražských stavitelů nemá pouze medailonek, ale do této památné knihy byla na věčnou paměť opsána i celá jeho poslední vůle.⁶⁴⁴ Další informace o účtě prokazované Dominikovi známe z 19. století. V roce 1870 slavili zedničtí dělníci jeho „jmeniny“, přičemž v neděli po svátku sv. Dominika se ráno konala mše u sv. Haštala a odpoledne „velkolepá zábava“ na Štvanici. Zedníci při této příležitosti vybírali příspěvky k pořízení nového spolkového praporu.⁶⁴⁵

Patrně nejvíce se o účtě a oblibě, již se mezi pražskými staviteli, zedníky a kameníky Jan Dominik de Barifis těšil, dozvídáme v souvislosti s přestavbou domu čp. 915, pro který se v pramenech 17.–19. století vžilo označení „Zednická hospoda“. V letech 1875–1876 byl původní Dominikův dům nahrazen novostavbou v historizujícím slohu, která měla lépe plnit funkci sídla živnostenského společenstva stavebních profesí. Jak už bylo v úvodu tohoto medailonku řečeno, jméno Jana Dominika de Barifis se tehdy stalo součástí vnější sgrafitové výzdoby budovy. Dále byl v hlavním jednacím sále zavěšen jeho portrét. V dobovém popisu nového společenstevního domu je o tomto obraze a vyobrazeném napsáno: „*Podobizna velkomyslného dárce Jana Dominika z Barifis zavěšena byla v bohatě ozdobeném rámcu na čelní stěnu ve velkém sále a odtud pohlíží vážný kmet tento s tváří nepomíjející na čilý ruch nového pokolení, kterémuž sám připravil domov velkomyslným svým darem.*“⁶⁴⁶ Tento portrét můžeme dodnes spatřit v Muzeu hlavního města Prahy.⁶⁴⁷

⁶⁴¹ K 18. století dokládají vazby cechu ke kostelu spisy vedené při pražském arcibiskupství. Z roku 1870 pak pochází zpráva o oslavě jmenin dárce, které započaly mší u sv. Haštala. NA, Archiv pražského arcibiskupství, inv. č. 4119 (sign. D 152/7), kart. 2739; *Národní listy* 10, 1870, č. 201, 27. 7., s. 3.

⁶⁴² AMP, SÚKR, sign. 2206, fol. 230v–232r.

⁶⁴³ A. BAUM, *Příspěvky ku životopisu*, s. 115.

⁶⁴⁴ Ivana EBELOVÁ (ed.), *Zápisná kniha pražských stavitelů 1639–1903*, Praha 1996, s. 69–72.

⁶⁴⁵ *Národní listy* 10, 1870, č. 201, 27. 7., s. 3.

⁶⁴⁶ Z. ZE SCHUBERTŮ, *Spolkový dům*, s. 133.

⁶⁴⁷ V městském muzeu se nachází soubor čtyř portrétů představených kamenicko-zednických cechů (viz pozn. č. 138), z nichž jeden by měl podle zprávy z roku 1927 zachycovat Jana Dominika de Barifis. Rozměry i celkovým provedením by tomu nejvíce odpovídalo inventární číslo H 044 462. Záměr předat tento soubor včetně podobizny Dominika do městského muzea pochází ze druhé poloviny dvacátých let 20. století. J. MAJER, *Z dějin organisace stavitelů v Čechách*, *Stavitelské listy* 23, 1927, s. 63–65, 78–80 (zde s. 79–80).

4.2 Jan Kotva

Druhý medailon nám představí cechmistra Jana Kotvu, který se rovněž významným způsobem zapsal do historie svého cechu. A to doslova, neboť na přelomu 16. a 17. století osobně vedl a zaznamenával veškeré pamětihodné události do manuálu staroměstského cechu kočích, který je jednou z mála dochovaných úředních knih pražských cechů z předbělohorského období. Na základě informací v tomto manuálu se pokusil zrekonstruovat jeho životní osudy již na konci padesátých let 20. století Josef Janáček a portrét Jana Kotvy coby raně novověkého intelektuála a zároveň „úředníka-amatéra“ sestavil v nedávné době i Pavel Kůrka.⁶⁴⁸ Jan Kotva představuje typ cechmistra, jehož ambice přesahovaly rámec cechu, a který usiloval o to, stát se významnou osobností městské komunity. Participoval na chodu farnosti i čtvrti, v níž bydlel, a snažil se také proniknout do dalších funkcí městské správy, což se mu na krátkou dobu podařilo. I když jeho osudy můžeme spolehlivě sledovat pouze posledních sedmáct let jeho života, zanechal po sobě pozoruhodný odkaz, a to jak v cechu, v jehož rámci pracoval, tak i v té části Starého Města pražského, v níž žil.

Ačkoliv v dosavadní literatuře převládá názor, že Jan Kotva pocházel z Plzně, je zřejmé, že se narodil na Malé Straně. Usuzuji tak na základě toho, že mu v roce 1591 vydala Malá Strana list řádného na svět zplození spolu s potvrzením, že jeho rodiče byli řádně oddáni. Toto vysvědčení předložil Jan Kotva spolu se zachovacím listem při žádosti o udělení měšťanství na Starém Městě pražském. Josef Janáček sice uvedl, že tak malostranští konšelé učinili na základě hodnověrných svědectví, v zápise o udělení měšťanství však o ničem takovém nenacházíme žádnou zmínku.⁶⁴⁹ S ohledem na jeho přízvisko Plzeňský lze předpokládat, že určitou část svého života strávil Jan Kotva v tomto západočeském městě. S tím koresponduje i skutečnost, že při přijetí mezi staroměstské měšťany předložil zachovací list vydaný plzeňskou městskou radou. Přestože Pavel Kůrka hledal v tamějších městských knihách zápisy spojené s přízviskem Kotva (a některé skutečně našel), pravdou je, že o této etapě Kotvova života s jistotou nevíme vůbec nic.⁶⁵⁰

Na to, jak málo toho víme o životě Jana Kotvy před tím, než se trvale usadil v pražských městech, máme jeho další osudy poměrně dobře pramenně doložené. Jak už bylo řečeno, městské právo získal na Starém Městě pražském. K tomu došlo 4. března 1592 a zaručili se za

⁶⁴⁸ Josef JANÁČEK, *Obrázek ze života rudolfínské Prahy. Z manuálu Jana Kotvy, cechmistra poctivého pořádku kočovského*, Praha 1958. Pavel B. KŮRKA, *Jan Kotva – rudolfínský úředník – amatér*, DP 27, 2008, s. 329–336.

⁶⁴⁹ J. JANÁČEK, *Obrázek*, s. 32.

⁶⁵⁰ Přehled nalezených pramenů podal Pavel Kůrka ve svém příspěvku o životě Jana Kotvy, sám ovšem připouští, že nelze bezpečně určit, zda se vůbec jedná o příbuzné Jana Kotvy. K tomu můžeme doplnit, že v osmdesátých letech 16. století vystupuje v pramenech novoměstský měšťan Řehoř Kotva. Ani v tomto případě nelze tuto osobu spojit s Janem Kotvou. P. B. Kůrka, *Jan Kotva*, s. 330; AMP, SÚKR, sign. 558, fol. 81r; tamtéž, sign. 1121, fol. 166r.

něj Šimon Housenka, představený cechu ševců, a Valentin Šlejř, o kterém bohužel nevíme nic dalšího.⁶⁵¹

Ještě téhož roku se Jan Kotva stal členem staroměstského cechu kočích. V zápise o jeho přijetí mezi mistry je jmenován jako „*Jan Kotva jinak Korfešt*“.⁶⁵² Pod tímto přízviskem, které je obecně považováno za zkomolenou verzi jména Kurfířt, vystupoval Jan Kotva i v dalších pramenech. Jednalo se o příjímí netradiční, které však mezi staroměstskými kočími mělo poměrně dlouhou tradici. Jiří Kurfířt, nejstarší známý kočí toho příjímí, byl v sedmdesátých letech 16. století dlouholetým předním starším organizace. Druhým kočím, který byl zván jako Kurfířt, byl Šebestián Peč. Když v roce 1597 Jan Kotva vyhotovil seznam všech kočích, kteří kdy byli členy staroměstského cechu, označil Šebestiána Peče jako „*Korfešt druhý*“ a za své jméno připsal, že je „*Korfešt třetí*“.⁶⁵³ Tato posloupnost vedla Pavla Kůrku k vyslovení teze, že se mohl Jan Kotva oženit s dcerou jednoho z Kurfířtů a vyženit tak přízvisko i kočovskou živnost.⁶⁵⁴ S tímto tvrzením souhlasím s dodatkem, že to mohla být nejen dcera, ale i vdova po některém z obou mistrů.

Z počátku devadesátých let 16. století se dochoval ještě jeden pozoruhodný pramen. Je jím Křižovnický graduál, který sloužil jako zpěvník literátského kůru při kostele sv. Valentina.⁶⁵⁵ V prvním díle této hudební památky nalezneme mezi donátory i Jana Kotvu, který je v nápisové tabulce označen jako „*zprávce [!] tohoto kůru i u Matky Boží před Tejnem v Starým M[ěstě] p[ražském]*“.⁶⁵⁶ Z připojené datace „*Anno 1592*“ vyplývá, že v témže roce, kdy získal měšťanství a stal se cechovním mistrem, byl i správcem dvou literátských kůrů. Tato okolnost je důkazem, že Jan Kotva žil v roce 1592 ve Starém Městě pražském již několik let. Během této doby navázal vztah s tamějšími literátskými bratrstvy, a to zejména s tím při kostele sv. Valentina, jehož zpěvník počátkem devadesátých let spolufinancoval. Také si v prostředí literátských bratrstev vydobyl určité postavení, protože se stal správcem hned dvou kůrů, přičemž jeden z nich působil při hlavním staroměstském kostele. O dalších vazbách Jana Kotvy na chrám Panny Marie před Týnem ale bohužel nic dalšího nevíme. V případě kostela sv. Valentina je ale Křižovnický graduál pouze prvním dokladem jeho mnohaleté participace na chodu záduší řečeného kostela.

⁶⁵¹ Pavel Kůrka chybně uvádí jako datum přijetí měšťanství 18. ledna. AMP, SÚKR, sign. 535, fol. 273v; P. B. KŮRKA, *Jan Kotva*, s. 330.

⁶⁵² AMP, SÚKR, sign. 1761, fol. 28r; tamtéž, sign. 1762, fol. 13v.

⁶⁵³ AMP, SÚKR, sign. 1762, fol. 15v–17v.

⁶⁵⁴ P. B. KŮRKA, *Jan Kotva*, s. 331.

⁶⁵⁵ Provenienční příslušnost obou dílů této památky ke kostelu sv. Valentina prokázala Martina Kratochvílová. Martina KRATOCHVÍLOVÁ, *K provenienci Křižovnického a Staroměstského graduálu*, *Umění* 53, 2005, č. 4, s. 323–334 (zde s. 323–325).

⁶⁵⁶ NK ČR, sign. Kříž XVIII A 7, fol. 119r.

Josef Janáček považoval Jana Kotvu za ambiciózního člověka, který se hned po svém přijetí do cechu snažil propracovat do jeho vedení. To se mu skutečně podařilo již v květnu 1594, tedy necelé dva roky po jeho vstupu mezi mistry. O další rok později se dokonce stal předním starším. Takto rychlý postup v rámci cechovní hierarchie skutečně nebyl standardní a svědčí o tom, že Jan Kotva byl výjimečnou osobností. Buď za to mohla zvláštní shoda okolností (v úvahu připadá generační obměna ve vedení cechu či nezájem ostatních mistrů o výkon cechmistrovské funkce), nebo jeho dravá a ambiciózní povaha.

Osobně se domnívám, že kočí využili ještě jednoho aspektu Kotvovy osobnosti, který byl v dosavadním bádání opomenut. Tím byl jeho vřelý vztah k písemné kultuře. Jan Kotva byl nejen gramotný, ale vše nasvědčuje tomu, že byl i vzdělaný. Manuál, který založil, je veden s pečlivostí, která dalece převyšuje úroveň zápisů v jiných cechovních knihách té doby. Zápisy jsou psané květnatým jazykem, obsahují velké množství podrobností a písmo je tvořené školenou písařskou rukou (obr. 10). Těžko tak uvěřit tomu, že by Jan Kotva byl celý život jenom kočím. Tato okolnost by opět potvrzovala hypotézu o tom, že převzal živnost po otci či předešlém muži své manželky.

Podle Kotvových slov byly úřední knihy (konkrétně evidence mistrů) v dlouhodobě špatném stavu. V seznamu mistrů, který pořídil v roce 1597, čteme, že „*skrze smrt a sjití z tohoto světa Jana Nymburského staršího knihy hlavní a registra zmrhány byly, což potom spolubratři někteří musili znovu podruhé příjemné dávati dosti s velikým naříkáním...*“.⁶⁵⁷ Ve špatném stavu byla také evidence majetku cechu, o čemž svědčí skutečnost, že se staroměstští kočí nemohli po více než rok dostat do své pokladnice. Vinu za to přikládali malostranským mistrům, kteří byli od roku 1593 členy jejich sdružení a jako takoví vlastnili jeden z klíčů k cechovní truhlici. Když přestali roku 1595 docházet na shromáždění staroměstské organizace, zůstala schrána cechovního majetku pro staroměstské kočí nedobytná. Po nějakou dobu patrně čekali, zda se malostranští nevrátí, ale nakonec ji v listopadu 1596 nechali odnést k zámečníkovi, který ji konečně otevřel. Jan Kotva při té příležitosti pořídil inventář všech financí i předmětů, které byly v té době v pokladnici uloženy.⁶⁵⁸

Jak je vidět, Jan Kotva se dostal do čela cechu v době, kdy byla jeho schopnost konsolidovat majetek cechu a osobně vést cechovní knihy vnímána jako veliká přednost. Ostatní mistři toho schopni nebyli, a tak když kolem roku 1601 přestal Jan Kotva zapisovat do knih, cech si pro tento účel platil písaře. S ním se však cechmistři rozešli ve zlém, a proto již roku 1602

⁶⁵⁷ AMP, SÚKR, sign. 1762, fol. 15v.

⁶⁵⁸ AMP, SÚKR, sign. 1756, fol. 1v.

požádali Jana Kotvu, aby jim knihy opět vedl on.⁶⁵⁹ S tím koresponduje i Kotvovo působení ve správě záduší kostela sv. Valentina. I zde pomohl uspořádat účetnictví.⁶⁶⁰

Ale vraťme se do doby, kdy Kotvova kariéra v městské správě teprve začínala. V roce 1592 se stal staroměstským měšťanem, což byla jedna ze základních podmínek přijetí do cechu i jmenování do jakékoliv správní funkce. Po obnově městské rady, k níž došlo 30. dubna 1594, byl Jan Kotva poprvé uveden mezi cechmistry staroměstské organizace kočích, která v té době sdružovala i kočí z Malé Strany.⁶⁶¹ Na den sv. Matouše (21. září) roku 1595 přijal Jan Kotva coby přední starší cechu kočích pokladnici. I když se do ní zprvu nedostal, jak bylo popsáno výše, začal úřadovat a připravovat reformy organizace svěřeného cechu. Ty zrealizoval až na podzim roku 1596. Dne 30. září založil novou cechovní knihu – manuál, do kterého zapisoval veškeré dění v cechu, a to zejména účetní záležitosti a žaloby na jednotlivé mistry.⁶⁶² Nebyla to první cechovní kniha, jejíž založení inicioval. Již dříve nechal svázat dvě „knihy menší [...] pro zápisy nevolí, různic, když páni starší bratři [!] srovnávají, druhé pro zápisy trhů o koně, kdo koupí aneb prodá“.⁶⁶³ Krátce po založení nového manuálu nechal Jan Kotva otevřít u zámečnicka cechovní pokladnici a sepsat inventář veškerého movitého majetku sdružení, a to včetně archivu sestávajícího tehdy z pěti knih.⁶⁶⁴

V letech 1597 a 1598 nechal Jan Kotva převázat starší cechovní knihy tak, že vznikly dvě památné knihy. První z nich (dnes rukopis č. 1762 městského archivu) nese na své vazbě nápis: „*Knihy hlavní, Artikule pořádku kočovského Starého Města pražského, Jak Kotva Korfyšt. Léta 1597*“.⁶⁶⁵ Druhá kniha (dnes rukopis č. 1761 městského archivu) je také nadepsána, bohužel ale ne zcela srozumitelnou zkratkou: „*K S K S P, I K P [snad iniciály Jana Kotvy Plzeňského?], 1598*“.⁶⁶⁶ Do starší památné knihy nechal Jan Kotva v roce 1597 sepsat všechny staroměstské kočí, kteří působili v cechu od jeho vzniku.⁶⁶⁷ Poslední knihou, která byla svázána v tomto období, je účetní kniha, jež na svých deskách nese vnošení 1598. Je určitým historickým paradoxem, že se začala vést až na podzim roku 1608 a první zápis nás informuje o předání účetnictví vdovou po Janu Kotvovi novému přednímu staršímu.⁶⁶⁸

Obdobně si počínal ve správě záduší sv. Valentina. Vazbu na tento kostel získal již dříve, kdy byl nejprve členem a správcem tamějšího literátského kůru, a později také jedním z doná-

⁶⁵⁹ K roku 1602 nacházíme v knize zápisy o sporu cechu s Mikulášem písařem a zároveň pamětní zápis o návratu Jana Kotvy k vedení cechovních knih. AMP, SÚKR, sign. 1756, fol. 56v, 58r.

⁶⁶⁰ P. B. KŮRKA, *Jan Kotva*, s. 333.

⁶⁶¹ AMP, SÚKR, sign. 69, fol. 153r.

⁶⁶² AMP, SÚKR, sign. 1756, fol. 2r.

⁶⁶³ Tamtéž, fol. 1v.

⁶⁶⁴ K tomu došlo 11. listopadu 1596. Viz pozn. č. 658.

⁶⁶⁵ AMP, SÚKR, sign. 1762.

⁶⁶⁶ AMP, SÚKR, sign. 1761.

⁶⁶⁷ Viz pozn. č. 653.

⁶⁶⁸ AMP, SÚKR, sign. 1755, s. f.

torů Křižovnického graduálu. Ke kostelu sv. Valentina vázala Jana Kotvu i farní příslušnost, protože byl majitelem domu čp. 50 na severní straně Kaprovy ulice.⁶⁶⁹ Bohužel s ohledem na nedochování trhových knih z tohoto období dnes nelze zjistit, kdy a jakým způsobem se dům dostal do vlastnictví Jana Kotvy. Je pravděpodobné, že jej získal sňatkem spolu s přízviskem, neboť domu se ještě po polovině 17. století říkalo U Kurfírtů.⁶⁷⁰ Dům vlastnil spolu se svou manželkou Magdalenou, která jej po smrti manžela prodala.⁶⁷¹

Poprvé je Jan Kotva připomínán ve správě záduší k roku 1594, kdy dal opravit velký hák používaný k hašení požárů.⁶⁷² Lze předpokládat, že již v té době byl jedním ze zádušních úředníků.⁶⁷³ V letech 1596 a 1597 tuto funkci nevykonával, jmenován byl opět až v roce 1599.⁶⁷⁴ Do tohoto období spadají hlavní reformy v dosavadním úřadování záduší. V první řadě byly vydány nové stanovy, jejichž autorem byl pravděpodobně Jan Kotva. Pavel Kůrka totiž přednesl přesvědčivé důkazy o tom, že autorem byla osoba pocházející z cechovního prostředí.⁶⁷⁵ V témže roce byla založena nová účetní kniha, která měla na deskách nápis: „*Knihy hlavní záduší kostela svatého Valentina v starém Městě pražském, Jan Kotva, 1599*“.⁶⁷⁶ Ze starších register se tehdy stala kniha pamětní.⁶⁷⁷ V rozpětí tří let tak Jan Kotva totožným způsobem reformoval fungování cechu kočích i záduší sv. Valentina. Někdy mezi lety 1599 a 1600 se také poprvé stal hejtmanem mikulášské čtvrti.⁶⁷⁸

V roce 1600 předal záduší nově jmenovaným úředníkům⁶⁷⁹ a soustředil se na svou snahu proniknout do vyšších pater městské správy. Na počátku 17. století se totiž naskytl Janu Kotvovi možnost stát se městským rychtářem. Předtím, než byl jmenován do této funkce, ale musel rezignovat na post v čele cechu. Bylo totiž nepsaným pravidlem, že městský rychtář neměl po dobu výkonu svého úřadu žádné oficiální vazby na žádný z městských cechů (3.5.1). Dne 19. července 1601 proto Jana Kotvu nahradil ve vedení cechu Jan Popelář.⁶⁸⁰

O působení Jana Kotvy v úřadě městského rychtáře mnoho nevíme, protože se z působnosti tohoto orgánu nedochovaly žádné knihy ani jiné písemnosti. Jisté je jen to, že bylo velice krátké a již v březnu roku 1602 je v pramenech označován jako „*předešlý rychtář měst-*

⁶⁶⁹ Pavel B. KŮRKA, „*Tu, kdež nyní slove u sv. Valentina na Rynečku.*“ *Dějiny a místopis kostela a farnosti sv. Valentina na Starém Městě pražském*, PSH 33, 2004, s. 109–178 (zde s. 160).

⁶⁷⁰ V. LÍVA (ed.), *Berní rula*, s. 50.

⁶⁷¹ V. LÍVA, *Studie o Praze III*, s. 104.

⁶⁷² Josef TEIGE (ed.), *Základy starého místopisu pražského (1437–1620) I/2*, Praha 1915, s. 281.

⁶⁷³ P. B. KŮRKA, *Jan Kotva*, s. 332.

⁶⁷⁴ J. TEIGE (ed.), *Základy I/2*, s. 277 (č. 35).

⁶⁷⁵ P. B. KŮRKA, *Jan Kotva*, s. 333–334.

⁶⁷⁶ AMP, Sbírká listin, sign. AMP PPL I – 451/12.

⁶⁷⁷ P. B. KŮRKA, *Urozenost, ctnost, krása*, s. 97–98.

⁶⁷⁸ AMP, SÚKR, sign. 69, fol. 173v.

⁶⁷⁹ J. TEIGE (ed.), *Základy I/2*, s. 281 (č. 37).

⁶⁸⁰ AMP, SÚKR, sign. 1756, fol. 54r.

sky“.⁶⁸¹ Důvody jeho odvolání mohly být dva. Prvním z nich byl spor mezi cechem kočích a písařem Mikulášem, který vedl manuál kočích po odchodu Jana Kotvy z vedení cechu. Jak se dozvídáme z jednoho zápisu v této knize, který je již opět psán rukou Jana Kotvy, Mikuláš cech i Jana Kotvu pomlouval a vymáhal na cechmistrech tři zlaté. Jan Kotva se z pozice městského rychtáře do sporu vložil a využil svého postavení ve prospěch cechu.⁶⁸² Porušil tím zásadu nestrannosti, a to se nemuselo koňšelům líbit. Horším proviněním byla ale kauza, která se projednávala přímo na městském soudě. V ní žaloval Jiří Šmolc ze Šmolcu Jana Kotvu za to, že ho zranil. Tento spor s urozenou osobou, o jehož výsledku chtěla být informována dokonce česká královská kancelář, zajisté znamenal pro Jana Kotvu velký problém.⁶⁸³

Proč byl Jan Kotva z postu městského rychtáře po tak krátké době odvolán, se patrně nikdy s jistotou nedozvíme, jisté je jen to, že rok 1602 pro něj znamenal návrat do svého předešlého života. V září byl požádán představenými cechu kočích, aby znovu vedl cechovní knihy, a dne 8. října byl koňšely dosazen na své někdejší místo předního staršího. V nadcházejících letech se již nepokoušel proniknout do vyšších pater městské správy a svědomitě spravoval cech. Cechmistrem a současně předním starším byl nepřetržitě až do své smrti v říjnu roku 1608, o čemž svědčí zápisy v cechovních knihách. Je proto překvapivé, že v rozšířených pamětních zápisech o obnovách staroměstské rady z let 1606 a 1608 jeho jméno chybí. Ani Josef Janáček, ani Pavel Kůrka nebyli schopni přesněji určit datum Kotvova úmrtí. Oba správně určili pravděpodobný rok jeho úmrtí 1608 s tím, že v tomto roce končí v manuálu zápisy psané jeho rukou. Pavel Kůrka si rovněž povšiml toho, že v soupisu nájemníku Starého Města pražského, který byl vyhotoven mezi 19. a 24. listopadem 1608, je již dům čp. 50 označen jako dům „*n[ebožtíka] pana Kurfiršta*“.⁶⁸⁴ Stranou pozornosti však zůstaly dva prameny, které nám přibližují konec Kotvova života.

Předně se jedná o účetní knihu cechu kočích, která byla započata v roce 1608. Hned první zápis nás informuje o tom, že iniciačním momentem pro založení této knihy bylo předání konečného vyúčtování po Janu Kotvovi, předním starším, které cechmistrům předala pozůstalá vdova Magdalena. To znamená, že Jan Kotva setrval ve vedení cechu až do své smrti a až do poslední chvíle vedl účetnictví organizace.⁶⁸⁵ K dataci jeho úmrtí nám však zápis mnoho nepomůže, protože k předání vyúčtování došlo 19. listopadu 1608, tedy ve stejné době, kdy byl pořízen soupis nájemníků. Druhým pramenem, který nám dobu Kotvovy smrti výrazným způsobem zpřesňuje, jsou účty záduší kostela sv. Mikuláše na Starém Městě pražském. V nich

⁶⁸¹ AMP, SÚKR, sign. 1168, fol. 114r–118r.

⁶⁸² AMP, SÚKR, sign. 1756, fol. 56v.

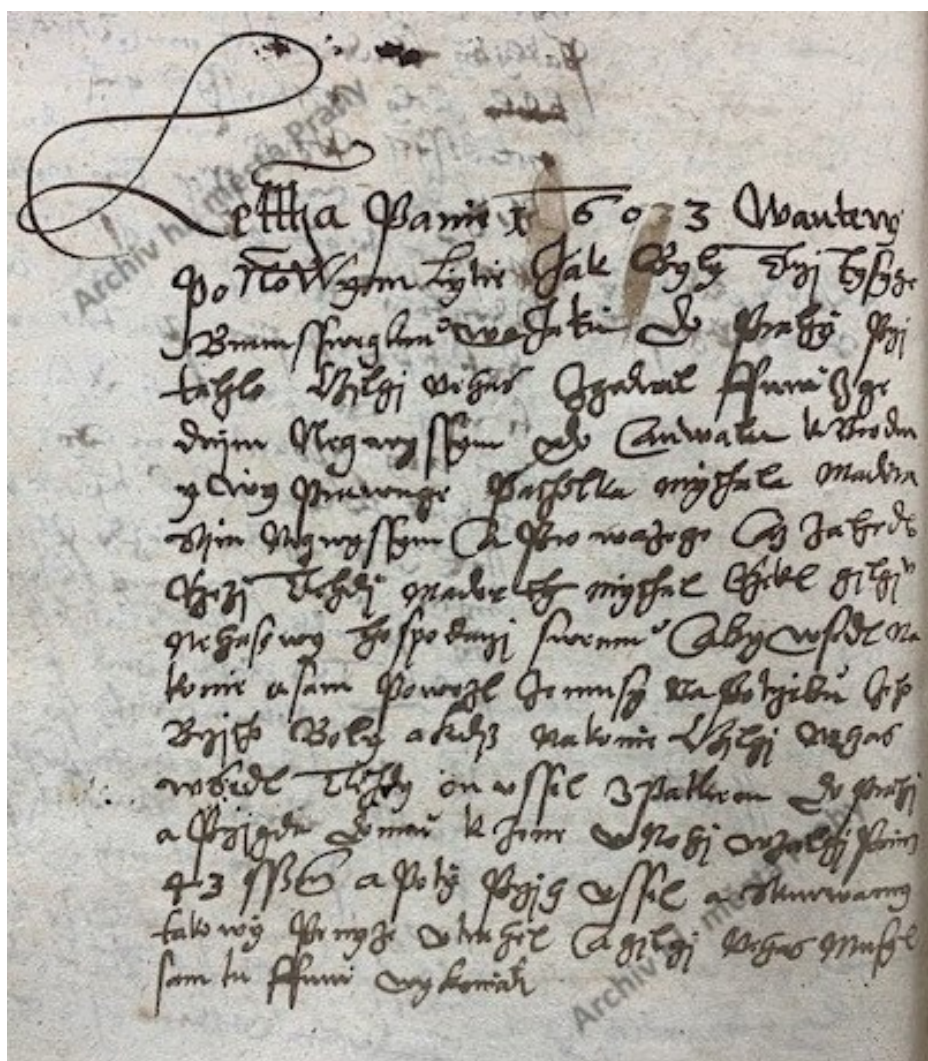
⁶⁸³ Viz pozn. č. 681.

⁶⁸⁴ J. ČECHURA – Z. HOJDA – M. NOVOZÁMSKÁ (edd.), *Nájemníci*, s. 27.

⁶⁸⁵ AMP, SÚKR, sign. 1755, s. f.

nacházíme k 22. říjnu zápis, že bylo zvoněno Janu Kotvovi z osady sv. Valentina.⁶⁸⁶ Jan Kotva tedy zemřel ve druhé polovině října roku 1608, čemuž odpovídá předání pokladnice a účetnictví vdovou v průběhu listopadu.

Na závěr tohoto biogramu ještě připomeňme, že se Jan Kotva v posledních letech svého života i nadále aktivně podílel na správě záduší sv. Valentina. Ve funkci zádušního úředníka byl potvrzen opětovně v letech 1603, 1604 a 1605.⁶⁸⁷ Vedle toho byl ve stejné době i zodpovědný za správu mikulášské čtvrti, protože byl někdy mezi obnovami v letech 1602 a 1606 již podruhé jmenován jejím hejtmanem.⁶⁸⁸ Prokazatelně jím byl v roce 1605 a při další obnově úřadů v roce 1606.⁶⁸⁹

Obr. 11. Ukázka rukopisu Jana Kotvy v manuálu staroměstského cechu kočích z roku 1603. AMP, SÚKR, sign. 1756, fol. 67v.

⁶⁸⁶ J. TEIGE (ed.), *Základy I/2*, s. 141 (č. 249).

⁶⁸⁷ Tamtéž, s. 282 (č. 41–43).

⁶⁸⁸ AMP, SÚKR, sign. 69, fol. 181v.

⁶⁸⁹ AMP, SÚKR, sign. 1288, 423v; tamtéž, sign. 69, fol. 190v.

4.3 Baltazar Spindler a Martin Tyc

Nadcházející medailon se bude od těch předešlých trochu odlišovat, protože nám nepředstaví životní osud jedné osoby, ale rovnou dvou cechmistrů. Příběhy Baltazara Spindlera a Martina Tyce, představených malostranského uzdářského cechu v první polovině 17. století, jsou vzájemně natolik propojené, že je nelze odvyprávět odděleně. Vedle stejné profese je totiž pojil i společný zájem na zlepšení společenského postavení jejich organizace, kterého dosáhli aktivní účastí na vedení města. Symbolickým vrcholem jejich snah se stalo zřízení cechovního oltáře s hrobkou v jednom z hlavních malostranských kostelů. Ačkoliv jejich jména nezdobí fasády domů nebo vazby cechovních knih, v mnoha ohledech zabezpečili pozice svého cechu lépe než dva doposud představení cechmistrů. Jejich odkaz v podobě cechovního oltáře přežil až do dnešních dnů.

Předně je potřeba připomenout, že dochovaný cechovní oltář malostranských uzdářů, který se nachází v kostele sv. Tomáše, neunikl badatelské pozornosti. Již Štěpán Vácha se zabýval okolnostmi jeho vzniku, nicméně jeho fundátora, Baltazara Spindlera, označil chybně za sedláře.⁶⁹⁰ Vazby mezi cechem uzdářů, dochovaným oltářem a hrobkou pak úspěšněji rekonstruovala Pavla Savická.⁶⁹¹ Posledním příspěvkem k tomuto tématu je životopisný medailon Martina Tyce, který v rámci studia malostranských radních druhé poloviny 16. a první poloviny 17. století zpracovala Petra Bišková.⁶⁹² Stranou badatelské pozornosti však prozatím zůstal výzkum vlivu obou cechmistrů na společenské postavení uzdářského cechu, které se za jejich působení v čele organizace významným způsobem proměnilo.

Začneme ale od začátku, a to příchodem obou mistrů do pražských měst. Jako první se stal měšťanem roku 1615 Martin Tyc, v pramenech střídavě psaný jako *Ticz* nebo *Dycz*. Na Malou Stranu přišel ze Slezska. Určit přesné místo jeho původu není snadné, přestože při žádosti o měšťanské právo předložil list řádného na svět zplození a list zachovací vydaný představenými města Przemkówa.⁶⁹³ Ve svém testamentu se však Martin Tyc tituloval jako „*Martin Dietz von Schwibußen*“, což by znamenalo, že pocházel ze Świebodzinu. Obě města jsou od

⁶⁹⁰ Může za to chyba v překladu latinského označení profese. Štěpán VÁCHA, *K rané tvorbě pražského malíře Antonína Stevense ze Steinfelsu*, in: Orbis Artium. K jubileu Lubomíra Slavička, Jiří KROUPA – Michaela ŠEFERISOVÁ LOUDOVÁ – Lubomír KONEČNÝ (edd.), Brno 2009, s. 165–174 (zde s. 168); Štěpán VÁCHA – Radka HEISSELOVÁ, *Pražští malíři v letech 1635–1680. Antonín Stevens, Jan Bedřich Hess, Matěj Zimprecht*, Praha 2017, s. 345.

⁶⁹¹ Pavla SAVICKÁ, *Altar and the Tomb of the Harness Makers' Guild of Prague's Lasser Town*, in: Krakov – Norimberk – Praha. Město a řemeslo v době předindustriální, (edd.) Olga FEJTOVÁ – Antonia LANDOIS – Zdzisław NOGA, Praha 2022, s. 359–366.

⁶⁹² P. BIŠKOVÁ, *Městské rady*, s. 192–193.

⁶⁹³ AMP, SÚKR, sign. 567, fol. 128r.

sebe vzdálena necelých 100 km, obě leží v historickém území Hlohovského knížectví, což je nejpresnější určení místa Tycova původu, kterého se můžeme dopátrat. Osobně se spíše přikláním k variantě Świebodzinu, z důvodu, který bude podán dále.

Martin Tyc nebyl prvním řemeslníkem s tímto příjmením, který se usadil na Malé Straně. Již v roce 1593 získal měšťanství sedlář Wolf Tyc původem ze Svídnice, v roce 1605 uzdář Jiří Tyc z Vratislavi a v roce 1610 další uzdář stejného jména, který také pocházel ze Świebodzinu, což nelze považovat za pouhou shodu okolností.⁶⁹⁴ Přestože nelze prokázat vzájemné příbuzenské vztahy mezi všemi zmíněnými mistry, spojovala je stejná (či v případě sedláře podobná) profese a místo jejich původu – Slezsko. Minimálně tak lze předpokládat, že ostatní Tycové doporučili Martinovi Malou Stranu jako vhodné místo pro výkon uzdářské živnosti. To je pochopitelné i s ohledem na to, že všichni Tycové přišli v době, kdy v Praze sídlil císařský dvůr a odbytové podmínky pražských měst (a konkrétně Malé Strany) byly mimořádně příznivé. Pro úplnost ještě dodejme, že v roce 1622 se stal malostranským měšťanem ještě jeden uzdář s příjmením Tyc, a tím byl Martinův bratranec Šimon.⁶⁹⁵

Příslušnost k rozvětvenému uzdářskému klanu Tyců zajisté napomohla Martinovi v získání mistrovství a rovněž mu usnadnila první roky v nové domovině a cechovní organizaci. Na druhou stranu je zřejmé, že Martin Tyc se sám do městské společnosti rychle začlenil, již roku 1616 si vzdal se svou manželkou Ludmilou majetek, čímž se dostal do jeho vlastnictví dům na Újezdě po jeho tchánovi Petru Zákostelském.⁶⁹⁶

Baltazar Spindler získal měšťanství v roce 1619, tedy o čtyři roky později než Martin Tyc, na Malou Stranu přišel z Bavorska. S Martinem Tycem ho již v této době spojovala osoba ševcovského mistra Melichara Koibera, který se za oba uzdáře zaručil při udělení měšťanského práva.⁶⁹⁷ Bohužel o prvních osmi letech Spindlerova působení na Malé Straně nemáme žádné zprávy. Je pouze nasnadě, že krátce po svém příchodu do Prahy byl přijat do malostranského cechu uzdářů, kde se potkal s Martinem Tycem. Velmi citelná je absence písemností cechovní provenience z tohoto období, která by nám umožňovala sledovat profesní kariéru obou mistrů ve dvacátých letech 17. století, kdy se oba postupně propracovali až do vedení organizace.

Jak si správně povšimla Pavla Savická, oba mistři dokázali využít dobu, která nastala po porážce druhého stavovského povstání, ve svůj osobní prospěch.⁶⁹⁸ Baltazar Spindler v roce

⁶⁹⁴ Tamtéž, fol. 30r–v, 79v, 106r.

⁶⁹⁵ Martin Tyc byl jedním ze dvou rukojmí, která se za nového měšťana zaručila. Tamtéž, fol. 182v.

⁶⁹⁶ Podle zpráv z let 1617–1618 manželé v domě bydleli. AMP, SÚKR, sign. 2173, fol. 451v–452r; tamtéž, sign. 2216, fol. 39r–v.

⁶⁹⁷ Tamtéž, sign. 567, fol. 168r.

⁶⁹⁸ P. SAVICKÁ, *Altar and the Tomb*, s. 364–365.

1627 koupil dům čp. 41 v Mostecké ulici od exulanta Davida Behmera z Weimaru. Určitě stojí za povšimnutí, že mezi osmi měšťany, kteří prodej zprostředkovali, figurují jeho spolubratři z cechu Martin Tyc a Šimon Tyc.⁶⁹⁹ V roce 1632 se do Mostecké ulice přistěhoval i Martin Tyc, když řečeného roku koupil od výše zmíněného Melichara Kobera dům čp. 48. Tato nemovitost původně patřila jednomu z měšťanů popravených roku 1621 na Staroměstském náměstí, Kryštofu Koberovi z Koberšperku.⁷⁰⁰

Cechmistrovská funkce a vlastnictví domu v centrální části města výrazným způsobem zlepšily jejich společenské postavení, což umožnilo Spindlerovi a Tycovi vstoupit do komunální politiky Malé Strany. Od roku 1630 můžeme jejich kariéru v malostranské správě sledovat v rozšířených pamětních zápisech o obnovách městských rad. Nejprve se oba angažovali ve správě městských čtvrtí, ve kterých bydleli. V roce 1630 se stal Martin Tyc hejtmanem třetí (jinak též svatomikulášské) čtvrti a v letech 1634–1643 byl hejtmanem první (jinak též svatováclavské) čtvrti. Baltazar Spindler zastával v letech 1630–1637 nižší funkci, a to čtvrtního desátníka v první čtvrti. V pozdějších letech vystřídal v pozici hejtmana první čtvrti Martina Tyce a v letech 1643–1647 zastával tuto funkci on.⁷⁰¹

Funkce ve správě městských čtvrtí posloužila oběma mistrům jako odrazový můstek k vyšším úřadům, konkrétně k místům ve sboru obecních starších, který byl jedním ze dvou ústředních orgánů městské samosprávy. Martin Tyc se stal členem tohoto kolegia už v roce 1634 a zůstal jím až do roku 1643, Baltazar Spindler se k němu připojil až po další obnově městské rady, která proběhla v roce 1637.⁷⁰² Zatímco pro Spindlera byla funkce obecního staršího vrcholem jeho politické kariéry a setrval v ní až do své smrti, Martin Tyc dosáhl ještě o jeden stupeň výš, když v roce 1643 zasedl ve dvanáctičlenné městské radě.⁷⁰³ Takto rychlý společenský vzestup byl umožněn přetrvávající cechovní vládou na Malé Straně, která poskytovala aktivním představeným řemeslnických cechů dostatečný prostor k jejich seberealizaci.

Po celou tuto dobu stáli oba mistři i v čele uzdářské organizace, jejíž postavení ze svých funkcí v městské správě aktivně upevňovali.⁷⁰⁴ Zde je na místě poznamenat, že uzdářská živnost nikdy nepatřila mezi lukrativní nebo prominentní obory a ani cechy této profese nenáležely v pražských městech k těm významným. Prvním dokladem malostranského sdružení je navrácení jeho artikulí Ferdinandem I. v září roku 1562.⁷⁰⁵ To znamená, že samostatný cech uzdářů působil v této části pražského souměstí již ve čtyřicátých letech 16. století. O jeho spo-

⁶⁹⁹ AMP, SÚKR, sign. 2216, fol. 250v–251r.

⁷⁰⁰ Tamtéž, fol. 366r–v.

⁷⁰¹ AMP, SÚKR, sign. 1486, fol. 163v; KNM, sign. III B 3, fol. 1v, 2r, 100r, 127v, 190v.

⁷⁰² AMP, SÚKR, sign. 1486, fol. 163v; KNM, sign. III B 3, fol. 100r, 127v, 190v.

⁷⁰³ Tamtéž, fol. 190r, 258r.

⁷⁰⁴ AMP, SÚKR, sign. 1486, fol. 165r; KNM, sign. III B 3, fol. 3r, 100v, 128v, 191r, 259v.

⁷⁰⁵ AMP, Sbírka listin, sign. AMP PGL II – 97.

lečenské prestiži by nejlépe vypovědělo pořadí, v jakém kráčeli jeho zástupci v procesí o svátku Božího těla nebo při jiných městských slavnostech. Přestože takové seznamy pro Malou Stranu chybí, pořadí městských cechů se promítalo i do způsobu, jakým cechmistři skládali či obnovovali svou přísahu novému vedení města. V tomto ohledu jsou rozšířené pamětní zápisy o obnovách městských rad ideálním pramenem pro výzkum postavení, které zastávala každá z organizací. V zápisech ze sedmdesátých let 16. století nalezneme uzdařský cech v poslední třetině všech malostranských cechů, pravidelně byl uváděn na 18.–19. místě z celkového počtu 23–28 organizací.⁷⁰⁶ Bohužel zápisy z počátku 17. století se nedochovaly, proto známe až situaci po roce 1630, kdy už nějakou dobu stáli v čele Baltazar Spindler a Martin Tyc.

Společenské postavení uzdařského cechu ve třicátých letech 17. století bylo diametrálně odlišné. Jeho představení byli v roce 1630 uvedeni na osmém místě z celkového počtu 23 organizací a od roku 1634 se dostali dokonce na místo šesté.⁷⁰⁷ Jen pro úplnost doplním, že od stejného roku měli uzdaři své zastoupení ve sboru obecních starších. Dalším důkazem o silném postavení tohoto sdružení je rozšířený pamětní zápis o obnově malostranské rady, k níž došlo v roce 1647. Při ní poprvé byli nad cechy této části pražského souměstí ustanoveni inspektoři. Prvním devíti (včetně uzdařského) byly dosazeny dvě dozorčí osoby, na činnost zbylých, méně významných organizací dohlížel inspektor jediný.⁷⁰⁸ Toto postavení bylo nepochybně výsledkem společenského vzestupu Martina Tyce, který byl v té době již konšelem, a Baltazara Spindlera, dlouholetého obecního staršího. Skrze toto zastoupení v obou ústředních orgánech městské samosprávy se stalo uzdařství dočasně jednou z prominentních profesí Malé Strany.

Martin Tyc a Baltazar Spindler chtěli společenské postavení svého cechu vylepšit i v duchovní sféře. Kultovní činnost byla totiž od počátků jedním ze základních pilířů cechovního systému a každá organizace v minulosti pečovala o svůj oltář, u něhož nechávala sloužit pravidelné mše.⁷⁰⁹ Dalším úkolem cechů bylo náležitě se postarat o důstojný pohřeb každého zemřelého člena, ať už se jednalo o mistra nebo příslušníky jeho rodiny.⁷¹⁰ Uzdařští cechmistři se v první polovině čtyřicátých let 17. století rozhodli vytvořit vazby svého sdružení na jeden z hlavních chrámů Malé Strany, a sice na kostel sv. Tomáše při augustiniánském klášteře. Vše začalo dvěma osobními fundacemi. V roce 1643 nechal zřídit Šimon Tyc, který byl od

⁷⁰⁶ AMP, SÚKR, sign. 1480, fol. 29r, 95v, 162r, 242r, 301r; tamtéž, sign. 1481, fol. 44r, 121r, 197r, 268r.

⁷⁰⁷ Viz pozn. č. 704.

⁷⁰⁸ KNM, sign. III B 3, fol. 259r–260v.

⁷⁰⁹ Více o kultovní činnosti pražských cechů v období středověku viz Hana PÁTKOVÁ, *Bratrstvie ke cti Božie. Poznámky ke kultovní činnosti bratrstev a cechů ve středověkých Čechách*, Praha 2000.

⁷¹⁰ Z. WINTER, *Český průmysl*, s. 307–309.

řečeného roku třetím cechmistrem, oltář sv. Anny s hrobkou pro sebe a svou manželku,⁷¹¹ o rok později nechal zřídit oltář Narození Páně s rodinnou hrobkou i Baltazar Spindler. Ten se však záhy rozhodl oltář i hrobku věnovat cechu uzdářů, s čímž roku 1645 vyslovil souhlas převor i konvent kláštera. Nově byla hrobka určena pro členy cechu a jejich rodinné příslušníky. Spolu s tím bylo ustanoveno, aby se každý rok na svátek Tří králů konala u oltáře mše.⁷¹²

Oltář s kartuší, v níž je znak uzdařského cechu, je možné spatřit v kostele dodnes. Má však jinou podobu, než jakou měl v polovině 17. století. Během přestavby kostela, kterou vedl v letech 1727–1731 Kilián Ignác Dientzenhofer, byl původní obraz Klanění pastýřů od Antonína Stevense ze Steinfelsu zasazen do nového dřevěného oltáře. Všechny proběhlé opravy hradil uzdářský cech, který nadále disponoval všemi majetkovými právy k němu.⁷¹³ V kostele se rovněž dochoval i vstup do původní hrobky (resp. náhrobní kámen), která nese stejné cechovní znamení.⁷¹⁴

Období konjunktury uzdařského cechu trvalo pouze do konce čtyřicátých let 17. století. Je určitým paradoxem, že strůjci společenského vzestupu uzdařského cechu byli i mezi prvními, kteří byli uloženi do nově zřízené cechovní hrobky. I když nevíme, kdy přesně zemřel Baltazar Spindler, došlo k tomu patrně roku 1647, tedy pouhé dva roky po věnování oltáře a hrobky své organizaci. O rok později zemřel i Martin Tyc, který byl zastřelen v létě roku 1648 během rabování Malé Strany švédskými oddíly.⁷¹⁵

Po smrti obou cechmistrů se cech ocitl v hluboké personální krizi, což nejlépe dokládá skutečnost, že v roce 1650 stál v jeho čele jediný cechmistr (oproti předešlým letům, kdy byli cechmistři tři).⁷¹⁶ Ke konsolidaci poměrů v organizaci došlo až v průběhu padesátých let 17. století. Své postavení si uzdářský cech udržel až do poloviny sedmdesátých let, pak se v pořadí cechů, jak jsou uvedeny v rozšířených pamětních zápisech o obnovách městských rad, opět propadl do poslední třetiny. Odvážný projekt dvou mužů, kteří se rozhodli spojit svou kariéru v městské správě s posílením pozice svého cechu, tak přežil hlavní aktéry pouze o tři dekády. Mnohem významnější stopu tak zanechali v kultovní sféře cechu, neboť mistři se u oltáře věnovaném Baltazarem Spindlerem scházeli po další dvě staletí.

⁷¹¹ P. SAVICKÁ, *Altar and the Tomb*, s. 364.

⁷¹² AMP, Sbíрка listin, sign. AMP PGL II – 99.

⁷¹³ Tamtéž, sign. AMP PGL II – 100.

⁷¹⁴ P. SAVICKÁ, *Altar and the Tomb*, s. 363 (a vyobrazení č. 5).

⁷¹⁵ Tato informace pochází z jednoho připsu k Tycově testamentu. AMP, SÚKR, sign. 2176, fol. 210v–211r.

⁷¹⁶ KNM, sign. III B 3, fol. 288v.

4.4 Zikmund Václav Pidrmás z Dreihübelu

Poslední cechmistr, který bude v rámci této kapitoly představen, po sobě nezanechal ve své organizaci žádný mimořádný odkaz, jak tomu bylo v předešlých případech. Přesto se jednalo o mimořádnou osobnost, která pronikla do nejvyšších kruhů raně novověké společnosti na Malé Straně. Původně představitel nepřilíš lukrativní profese se skrze pozici cechmistra postupně dokázal prosadit ve větší míře v městské správě, což mu umožnilo další úspěšné angažmá v komunální politice. Zatímco mnozí představení pražských cechů využívali své postavení ve prospěch své mateřské organizace, Zikmund Václav Pidrmás z Dreihübelu svého původního řemesla zanechal, opustil cech a začal podnikat. Na jeho životních osudech lze proto představit poněkud jinou životní strategii cechmistrů, kdy správa organizace pro ně nepředstavovala cíl jejich snažení, ale pouze prostředek k naplnění osobních ambicí.

Zikmund Václav Pidrmás z Dreihübelu, či zkráceně pouze Zikmund Pidrmás (jak ostatně vystupoval ve většině dochovaných pramenů), se narodil někdy okolo roku 1600 v Kutné Hoře.⁷¹⁷ Vyučil se zde mydlářské profesi, kterou však odešel provozovat do pražských měst. Nejprve se usadil na Starém Městě pražském, kde v roce 1629 získal měšťanství.⁷¹⁸ I když přímé doklady chybí, lze předpokládat, že se krátce po tomto roce stal členem staroměstského cechu mydlářů a svíčkařů, resp. staroměstské části celopražské organizace. Pražští mydláři a svíčkaři měli totiž již od 16. století meziměstský cech, který sdružoval mistry ze všech tří pražských měst. Jednalo se však o decentralizovaný celopražský cech, který měl v každém ze sdružených měst samostatné vedení. Meziměstský charakter sdružení však umožňoval, aby mistr, který se stal jednou jeho členem, mohl působit v kterémkoliv městě a i místo svého působení mohl svobodně změnit. A právě této možnosti využil Zikmund Pidrmás.

Přestože ho již v roce 1637 můžeme nalézt mezi představenými staroměstské organizace mydlářů a svíčkařů,⁷¹⁹ rozhodl se již nadcházejícího roku přesídlit na Malou Stranu, kde hned roku 1638 získal měšťanství.⁷²⁰ Důvodem tohoto přesídlení byl sňatek s Dorotou, vdovou po Rudolfo Kantorovi.⁷²¹ Rudolf Kantor byl také mydlář, který se v roce 1630 stal představeným malostranského cechu mydlářů a svíčkařů. Krátce před svou smrtí se stal dokonce předním

⁷¹⁷ Přibližný rok narození byl odvozen ze zповědního seznamu z roku 1654, kdy bylo Zikmundu Pidrmásovi 53 let. Václav LÍVA, *Studie o Praze pobělohorské II. Rekatolisace*, SPDHMP 7, 1933, s. 1–120 (zde s. 100).

⁷¹⁸ AMP, SÚKR, sign. 536, fol. 290v–291r.

⁷¹⁹ AMP, SÚKR, sign. 70, fol. 27r.

⁷²⁰ Původní zápis o přijatí městského práva byl obsažen v rukopise městského archivu sign. 568, který shořel v roce 1945 při požáru Staroměstské radnice. Předtím ho však prošel a částečně zpřístupnil Václav LÍVA. Václav LÍVA (ed.), *Seznamy pražských novoměšťanů za léta 1618–1653*, Časopis rodopisné společnosti Československé v Praze 7–8, 1935–1936, s. 8–35, 121–158 (zde s. 150).

⁷²¹ AMP, Sbirka matrik, sign. MIK N3O2, fol. 161v.

cechmistrem.⁷²² Sňatkem s Dorotou tak zdědil nejen Kantorovu dílnu, ale rovněž uprázdněné místo ve vedení cechu, kde ho můžeme nalézt již v rozšířeném pamětním zápise o obnově malostranské rady z roku 1639.⁷²³ Hned nadcházejícího roku si manželé koupili od otce Doroty dům U Bílého čápa (čp. 99), který se nacházel v dnešní ulici U Lužického semináře. Dům, situovaný na vltavském břehu, byl ideálním místem pro provozování mydlářského řemesla, o čemž svědčí i to, že dříve patřil mydláři Janu Koníkovi.⁷²⁴

Přesídlení na Malou Stranu představovalo pro ambiciózního Zikmunda Pidrmase krok správným směrem. Pro aktivního měšťana totiž bylo v tamějších podmínkách snazší proniknout do městské správy, byť zpočátku na té nejnižší úrovni. To dokládá skutečnost, že v době, kdy žil na Starém Městě pražském, ho nenalezneme v žádné ze správních funkcí, a to ani ve správě čtvrti či farnosti. Naproti tomu již v roce 1639, tedy pouhý rok po získání měšťanství na Malé Straně, byl desátníkem ve třetí čtvrti.⁷²⁵ Pozice čtvrtního desátníka mu spolu s funkcí cechmistra pomohly získat další, tentokrát už významný post v městské správě. V roce 1643 se totiž stal obecním starším.⁷²⁶

Čtyřicátá léta 17. století byla pro Zikmunda Pidrmase v mnoha ohledech úspěšným obdobím. Vedle jeho slibně se rozvíjející kariéry v městské správě se rovněž stal předním cechmistrem mydlářského cechu, jímž byl pak nepřetržitě až do počátku šedesátých let 17. století.⁷²⁷ V roce 1647 se dokonce stal radním, což završilo jeho strmý společenský i politický vzestup.⁷²⁸ Krátce po svém vstupu do městské rady koupil dům U Zlatého pelikána, který se nacházel v místech dnešního Chotkova paláce v Hellichově ulici.⁷²⁹ I tento dům byl vhodný pro provozování mydlářského řemesla, neboť jeho někdejší majitelem byl Bartoloměj Fux, který byl v letech 1637–1639 druhým představeným malostranské organizace mydlářů a svíčkařů.⁷³⁰ Zakoupený dům však byl oproti jeho Pidrmasovu dřívějšímu bydlišti honosnější, o čemž svědčí i jeho cena, která činila 1 250 zl. oproti 800 kopám míšeňských grošů (to je cca jeden a půl násobek). Hodil se tak lépe k nově nabytému postavení člena městské rady.

Na dlouhou dobu bylo přestěhování do domu U Zlatého pelikána poslední významnou změnou v životě Zikmunda Pidrmase. Nadcházející dekádu tak naplnily zejména povinnosti,

⁷²² AMP, SÚKR, sign. 1486, fol. 165v; KNM, sign. III B 3, fol. 2v, 101r.

⁷²³ KNM, sign. III B 3, fol. 129r.

⁷²⁴ AMP, SÚKR, sign. 2216, fol. 448v–449r.

⁷²⁵ KNM, sign. III B 3, fol. 127v.

⁷²⁶ Tamtéž, fol. 190v.

⁷²⁷ AMP, SÚKR, sign. 1488, fol. 71v; tamtéž, sign. 1489, fol. 180r; tamtéž, sign. 1491, fol. B 2v; KNM, sign. III B 3, fol. 191v, 260r, 289r, 325r, 355r, 378r.

⁷²⁸ Tamtéž, fol. 258r.

⁷²⁹ AMP, SÚKR, sign. 2217, fol. 49v–50v.

⁷³⁰ KNM, sign. III B 3, fol. 101r, 129r.

kteře s sebou přinášely funkce předního cechmistra a radního. V té době byl Pidrmas z pozice radního členem několika úřadů a rovněž byl inspektorem několika malostranských cechů.⁷³¹

Přelom padesátých a šedesátých let 17. století znamenal pro Zikmunda Pidrmase a další členy městské rady na Malé Straně období pronikavých změn. V roce 1657 vydal Leopold I. pro Malou Stranu privilegium, ve kterém tato část pražského souměstí získala všechny výhody, jež obdržely Staré a Nové Město pražské v roce 1649 od Ferdinanda III. za úspěšnou obranu Prahy proti švédským vojskům.⁷³² Jedno z ustanovení se týkalo i přímo konšelů, neboť na základě privilegia získali členové malostranské rady titul vladyka. Ačkoliv v této době již tento titul neznamenal příslušnost k nižší šlechtě, ale byl spíše výrazem společenského statusu, všichni konšelé si na něm přirozeně dost zakládali. V nadcházejících letech proto lze sledovat rozšíření jmen o křestní jména i predikáty. A tak se i během krátké doby stal ze Zikmunda Pidrmase – Zikmund Václav Pidrmas z Dreihübelu.⁷³³ Ačkoliv neznáme okolnosti proběhlé nobilitace, nejpozději od roku 1666 používal on i jeho potomci predikát z Dreihübelu.

Patrně v souvislosti s tímto „povýšením“ začal přemýšlet o zanechání svého původního řemesla, neboť mydlářství nepatřilo právě k profesím, které svým provozovatelům zajišťovaly dostatečný společenský význam. Bylo tomu spíše naopak. Kdy přesně opustil mydlářský cech, nevíme. Naposledy vystupuje jako přední cechmistr této organizace v roce 1661.⁷³⁴ Nejpozději k tomu mohlo dojít na přelomu let 1665 a 1666, protože v průběhu roku 1666 se stal členem organizace jiné. Vše začalo tím, že v únoru 1666 koupil pro sebe a svou rodinu honosný dům čp. 263 na Malostranském náměstí v hodnotě 3 050 zl. od Jana Bossa z Ernštejna.⁷³⁵ Kromě toho, že tento dům konečně plně odpovídal společenskému postavení, které si Zikmund Pidrmas v průběhu let vydobyl, jednalo se také o dům nákladnický, jehož součástí byla sladovna. Vlastnictví domu tak nabízelo svému majiteli možnost provozovat pivovar a stát se nákladníkem vaření piva. Této možnosti Zikmund využil a 16. března 1666 se stal členem malostranské organizace nákladníků.⁷³⁶

I kdyby Pidrmasova politická i profesní kariéra skončila v tomto okamžiku, dalo by se hovořit o mimořádně úspěšném životě. Osobní ambice nyní již urozeného vladyky Zikmunda

⁷³¹ Po celou dobu svého působení v městské radě měl Zikmund Pidrmas na starosti dohled nad městskými úřady a cechy. Zde je jejich přehled: zádušní úřad (1650–1661), úřad pro kontrolu váhy chleba (1650–1658), cech hrnčírů (1650–1666, 1670–1673), cech kniharů (1661–1673), cech konvárů (1650–1653, 1661–1666), cech malírů (1647–1650, 1666–1670), cech mečírů a nožírů (1666–1670), cech mydlářů a svičkarů (1666–1673), cech punčochářů (1650–1658), cech výčepníků (1647–1650).

⁷³² AMP, Sbirka listin, sign. AMP PGL I – 83.

⁷³³ V rozšířeném pamětním zápise o obnově malostranské rady z roku 1661 je poprvé uvedeno jeho jméno v rozšířené verzi o prostřední jméno Václav.

⁷³⁴ Viz pozn. č. 727.

⁷³⁵ AMP, SÚKR, sign. 2278, fol. E 7v–E 10r.

⁷³⁶ SK, sign. D.C.II.7, fol. 165v–166v.

Václava Pidmase z Dreihübelu však vedly k tomu, že se v roce 1670 stal ještě představeným nákladnického cechu. V této funkci, stejně jako na postu malostranského radního, pak působil až do své smrti v roce 1673.⁷³⁷

Nabízí se přirozeně otázka, zda svého postavení aktivně využíval ve prospěch cechů, v jejichž čele působil. Nic však nenasvědčuje tomu, že by se snažil jako ostatní představení cechmířtři zanechat po sobě v cechu mydlářů a svíčkařů nebo nákladníků vaření piva nějaký trvalý odkaz. Díky své politické kariéře dokonce zastával v průběhu let funkce, v nichž za ně mohl aktivně lobbovat. V letech 1666–1673, tedy po odchodu z čela mydlářského cechu, byl jedním z jeho inspektorů.⁷³⁸ Po mnoho let byl také zástupcem Malé Strany ve viktuální komisi tří pražských měst, která určovala ceny základních potravin včetně obilí, což přirozeně významně ovlivňovalo cenu piva.⁷³⁹ Pokud Pidmas svého postavení využíval ve prospěch svých cechů, vždy sledoval primárně své vlastní zájmy. Více než trvalý odkaz v cechu se snažil zabezpečit svou rodinu, z níž udělal příslušníky raně novověké honorace na Malé Straně. Některé z jeho dětí na jeho kariéru navázaly a uplatnily se i v zemské správě.⁷⁴⁰

4.5 Dílčí závěr

V rámci této kapitoly byly představeny životní osudy pěti mužů, kteří stanuli v čele některého z pražských cechů. Ačkoliv některé věci měli všichni stejné, dotyční se nemohli od sebe navzájem více odlišovat. Většina z nich se narodila v pražských městech (výjimkou je Jan Kotva), to znamená, že se ostatním podařilo po svém příchodu do Prahy prosadit mezi mistry, kteří zde byli již delší dobu usazení. Každý z nich se snažil zlepšit své postavení a životní úroveň své rodiny, přitom zvolili odlišné prostředky. Zatímco někteří spatřovali cestu v posílení pozic cechu, jehož byli součástí, jiní spoléhali na své vlastní schopnosti, díky nimž se chtěli prosadit v rámci městské správy a společnosti. Většina z nich se v průběhu své profesní kariéry propracovala až na pozici předního cechmistra, ale ne každý jej vnímal jako završení svého působení. Několik z nich tuto pozici dokonce vyměnilo za příslib lepšího postavení.

I když bylo mou snahou zde představit modelové případy jednotlivých přístupů k cechmistrovské funkci, pravdou zůstává, že každý představený měl svůj osobitý způsob, jak uchopit svěřenou funkci v čele cechu. Ten přirozeně vycházel z jeho rodinného zázemí, osobnosti, schopností a v neposlední řadě i ze specifik doby, v níž byl představeným. Životní osudy

⁷³⁷ AMP, SÚKR, sign. 1493, fol. N 68v, P 56v; KNM, sign. III B 3, fol. 414v, 429v.

⁷³⁸ AMP, SÚKR, sign. 1493, fol. N 70v, P 57v; KNM, sign. III B 3, fol. 402r, 415v, 431r;

⁷³⁹ AMP, SÚKR, sign. 1488, fol. 70v; Tamtéž, sign. 1489, fol. 179r; KNM, sign. III B 3, fol. 324r, 354r, s. f., fol. 401r.

⁷⁴⁰ Konkrétně jeho syn Severin, který působil při kanceláři místodržitelství. AMP, SÚKR, sign. 569, fol. 127v.

cechmistrů, jež tu byly představeny, jsou tak v mnoha ohledech důležité právě tím, že přibližují i tyto jiné aspekty jejich kariéry.

V první řadě bych se chtěl krátce zastavit u role manželek. V případě Dominika de Barifis se jednalo o dceru jiného mistra, u Jana Kotvy lze předpokládat, že byla pozůstalou vdovou po mistrovi, a u Zikmunda Václava Pidrmase z Dreihübelu to bylo podobně. Kotvovi a Pidrmasovi tak sňatek významným způsobem napomohl v získání lepšího postavení v rámci cechu. Oba se také krátce na to dostali do vedení organizace. Na příkladu Jana Kotvy pak bylo možné vidět, jakou roli po jeho smrti sehrála pozůstalá vdova ve vztahu k předání účetnictví dalšímu cechmistrovi.

U Dominika de Barifis hrály důležitou roli i jiné rodinné vazby, a to konkrétně jeho otec a bratr, kteří působili ve stejném oboru. Příslušnost k rodině mistrů určité profese měla nesporně velký vliv i v počátcích působení Šimona Tyce v cechu uzdářů na Malé Straně, který po určitou dobu klan Tyců ovládal a určoval jeho směřování. Jen připomeňme, že na počátku ve čtyřicátých letech 17. století stáli v čele tohoto sdružení dva příslušníci této rodiny.

Dalším momentem, který hrál ve druhé polovině 16. a v prvních třech dekadách 17. století významnou roli, byla konfesijní příslušnost. Když pomíneme bouřlivé události let 1618–1620, o nichž už tu bylo na několika místech této práce pojednáno podrobněji, důsledná rekatolizace českých zemích, probíhající od dvacátých let 17. století, vytvářela v pražských městech celou řadu příležitostí pro katolické mistry. Tyto možnosti spočívaly zejména v odchodu nekatolických měšťanů, po nichž zůstaly opuštěné dílny, domy a místa ve vedení cechů. S opětovným příklonem ke katolictví, které začalo být základní podmínkou pro vstup do cechu, souviselo i vytváření nových vazeb sdružení na kostely, kaple či oltáře. V tomto ohledu je projekt Šimona Tyce a Baltazara Špindlera na vytvoření cechovní hrobky u nově zřízeného cechovního oltáře typickou ukázkou popisovaných jevů.

Prezentované medailonky cechmistrů nám dále umožňují udělat si přesnější představu o průběhu působení v čele cechu. Po jak dlouhé době od vstupu do cechu se mohl mistr stát představeným a jak dlouho mohl na této pozici setrvat. Na jednotlivých příkladech bychom mohli názorně prokázat, že délka funkčního období nijak nesouvisela s odkazem, který po sobě dotyčný cechmistr mohl zanechat. Zatímco Janu Kotvovi stačily na kompletní reformu dosavadního účetnictví a knih staroměstské organizace kočích pouhé tři roky, Václav Zikmund Pidrmas neudělal pro cech mydlářů a svíčkařů na Malé Straně nic významného ani po více než dvaceti letech v jeho čele.

5. Závěr

Studium cechmistrů představuje jednu z nových cest, jak prohloubit naše stávající poznatky o dějinách profesních organizací v českých, moravských a slezských městech. Míra jejich začlenění do městské správy, jejich práva a povinnosti v rámci cechu i mimo něj a v neposlední řadě jejich společenské postavení, to vše nám pomáhá plně pochopit význam těchto korporací v každodenním životě města a zároveň jejich vliv na jeho fungování. Prezentovaný výzkum se zaměřil na osoby, jež stály v čele pražských cechů v období raného novověku. Díky použití odlišných vědeckých metod mohlo být o pražských cechmistrech pojednáno jako o specifické skupině v rámci městské společnosti a zároveň byla pozornost věnována životním osudům jednotlivých osob, z nichž se tento celek skládal. Vznikl tak poměrně plastický obraz, který nám umožnil rekonstruovat vývoj cechmistrovské funkce v pražském souměstí od poloviny 16. století až do druhé poloviny 18. století, tedy během více než 230 let.

I.

Nové poznatky, které předkládaná práce přináší, do značné míry mění náš stávající pohled na vývoj pražských cechů. To se týká v první řadě tradiční představy cechů, jako velice neflexibilního živnostenského systému. Často vnímáme tyto organizace jako zkostnatělé, přehnaně lpící na svých tradicích a tvrdošijně se bránící novým impulzům. Na příkladu funkce cechmistrů však můžeme vidět, že se cechy naopak poměrně dramaticky vyvíjely a dlouhodobě se snažily zefektivnit vnitřní mechanismy své samosprávy.

Na jednu stranu je pravdou, že základní funkce cechů, a stejně tak i cechmistrů, zůstávaly po celou dobu stejné. Odsud zřejmě pramení dojem jisté stálosti a neměnnosti. V případě cechmistrů je to vidět na tom, že doklady některých jejich práv a povinností nacházíme stejně tak v artikulech ze 14. a 15. století, jako v normativích vydaných v 18. století. Konkrétně se jedná o ochranu cechovního monopolu, se kterou souvisely aktivní zásahy proti fušerům, soudní jurisdikce nad členy sdružení, kontrola výrobků prodávaných na městských tržištích (ať už zboží pocházelo od místních nebo přespolních řemeslníků), správa majetku organizace nebo dohled nad plněním závazků cechu vůči městské obci.

Na stranu druhou ale můžeme sledovat poměrně dynamický vývoj v řadě dalších klíčových aspektů. Tím nejzásadnějším byl proces ustanovování cechmistrů, kdy pražské cechy v polovině 16. století ztratily právo na svobodnou volbu svých představených a v nadcházejících

dekádách byla volba podřízena dohledu zástupců vrchnosti, nejprve královského rychtáře a později cechovních inspektorů. Dalšími změnami, k nimž v souvislosti s volbou cechovních představených došlo, byla periodicitu obnovy cechmistrů a zánik systému mandátů. V druhé polovině 18. století pak můžeme sledovat (do značné míry neúspěšné) snahy státních orgánů o znovuzavedení kratších funkčních období nebo nástupnické posloupnosti, která by znamenala významné omezení cechovní autonomie. Tu si pražské cechy dokázaly udržet až do 19. století.

V průběhu sledovaného období bylo rovněž možné sledovat postupný přerod cechmistrovské funkce z nehonorovaného postu v městské správě do pozice se stálým ročním platem. Pozdně středověký model, který představeným profesních organizací přiznával pouze určitý profit z odváděných pokut, začaly od 17. století nahrazovat pravidelné odměny za jejich práci pro cech. Ty měly zprvu podobu prominutí kvartálních poplatků, od 18. století se k tomu přidal i stálý roční příjem. Přestože vyplácené částky nebyly nijak vysoké, představovaly důležitý moment ve vývoji a zejména pak ve vnímání postu v čele organizace ze strany řadových členů družení. Přirozeně tím vzrostla i jejich motivace usilovat o to, stát se jedním z nich.

Oproti období pozdního středověku umožňovala cechmistrovská funkce ve sledovaném období flexibilněji reagovat na aktuální potřeby cechu. Bylo mnohem snazší krátkodobě či dlouhodobě navýšit (nebo naopak snížit) počet cechmistrů. V řadě případů sledujeme proměnu profesního složení představených organizace sdružující více řemesel, aniž by došlo ke schválení této změny městskou radou či k úpravě cechovních artikulí. Podobně tomu bylo i v případě městské příslušnosti cechmistrů, pokud se organizace stala meziměstskou, i když ustanovení o paritním zastoupení cechů jednotlivých pražských měst zpravidla bývalo zakotveno v artikulích těchto sdružení.

II.

Výzkum pražských cechmistrů se ukázal důležitým i pro vývoj evropského cechovníctví. Vzájemná komparace výsledků předkládaného studia se situací v dalších středoevropských městech ukázala, že navzdory mnoha podobnostem v kompetencích či v politickém vlivu, vykazuje postavení cechmistrů v jednotlivých lokalitách až překvapivě velké rozdíly. To poněkud vyvrací jedno ze základních paradigmat stávajícího vědeckého pohledu na cechovní systém, který měl být v rámci Evropy univerzální. To do značné míry platí i nadále, ale musíme upravit naši dosavadní představu toho, jak moc mohl mít (a reálně i měl) celkový historický, správní a právní vývoj jednotlivých měst vliv na formování tamějších cechů. Cechy

v různých oblastech Evropy si jsou i nadále ve velkém množství ohledů podobné, příkladem jsou i odznaky této funkce, konkrétně ferule či jiná forma pomyslného žezla. Tyto vnější znaky nás však nesmí svést k tomu, abychom totéž analogicky očekávali i v dalších, mnohem fundamentálnějších oblastech.

Jako příklad použijme Bratislavu a Krakov. Obě to byla města zeměpanská a v raném novověku i rezidenční. Z hlediska evropské geografie jsou si i poměrně blízka, dělí je pouze necelých 300 km. Přesto postavení cechmistrů v obou městech bylo diametrálně odlišné. Zatímco polští badatelé se shodli na tom, že představení tamější cechů byli spíše veřejnými úředníky města než zástupci soukromoprávních profesních korporací, v Bratislavě cechmistrů ani neskládali (v Evropě jinak poměrně běžnou) přísahu městské radě. Jak je možné takto markantní rozdíly vysvětlit, aniž bychom tím popřeli univerzálnost evropského cechovního systému? Jedinou možností je výklad o ceších v konkrétní lokalitě více provázat s jejím historickým kontextem. Ten může být buď zcela unikátní, nebo může být společný pro města určitého regionu.

Pro oblast střední Evropy je dokladem právě řečeného svobodné říšské město Norimberk. V letech 1348–1349 tam došlo k násilným nepokojům, které iniciovali řemeslníci. V reakci na tyto události zrušil římský král Karel IV. všechny norimberské cechy a zakázal jejich obnovu. Norimberk se tak stal městem, kde sice v raném novověku existovaly profesní organizace, ty však fungovaly na poněkud jiných principech než v okolních městech. Specifičnost těchto kvazi cechů podtrhuje skutečnost, že přísežní mistři, kteří stáli v jejich čele, neskládali přísahu představeným města, nýbrž přísahali na artikule svého sdružení.

V Českých zemích bych chtěl podobné aspekty popsat na situaci, do níž se dostalo královské město Slaný ve dvacátých letech 17. století. Kolem roku 1600 zde měli (podobně jako v pražských a patrně i jiných českých královských městech) výsadní postavení dva nejvýznamnější městské cechy – řeznický a pivovarnický (v Praze to byl sladovnický). Jejich představení dokonce užívali označení „*slovutní páni*“, titul vyhrazený ve Slaném pouze pro královského rychtáře, konšely, radní písaře, rektora latinské školy a erbovní měšťany.⁷⁴¹ Před rokem 1620 bychom tedy mohli mít oprávněné tendence poměry v pražských městech a dalších královských městech středních Čech srovnávat a slánský příklad by nám dal za pravdu. Nicméně o několik let později byla situace v tomto městě zcela odlišná. Na počátku dvacátých let 17. ztratilo Slaný status královského města a dostalo se do zástavního držení královského místodržícího Jaroslava Bořity z Martinic. Ten záhy odebral cechům sladovníků a pivo-

⁷⁴¹ Josef KADEŘÁBEK, *Proměny slánských měšťanských elit v letech 1610–1635. Sociální síť, paměť identita*, DP 33, 2014, s. 186–187.

varníků jejich dosavadní privilegia a nařídil měšťanům nucený odběr piva z vrchnostenského pivovaru, čímž zcela podlomil politickou moc tamějších producentů piva.⁷⁴²

Na popsanych příkladech Norimberka a Slaného jsem chtěl ukázat, jak opatrně musíme volit města, jež chceme využívat ke komparaci, ale i k analogii. Cechovní vývoj v každém městě byl významně ovlivněn historickými událostmi nebo místními správními a právními specifiky. Je proto na místě se v první řadě ptát, jaké okolnosti formovaly cechy v pražském souměstí a jak se to promítlo do postavení jejich představených.

III.

Pozoruhodným momentem v historii pražských profesních organizací, o níž mnoho nevíme, je jejich počátek. Vše totiž nasvědčuje tomu, že vznik prvních cechů souvisel s rozvojem staroměstské samosprávy, která jej od počátků začlenila do svých správních mechanismů. Již mnohokrát zmiňovaný staroměstský požární řád z počátku 14. století předpokládal participaci cechovně organizovaných řemesel při hašení ohně, a to dokonce pod pokutou při zanedbání svých povinností. Kusé zprávy o městských úřednících ze 14. století rovněž ukazují zapojení odborně vzdělaných osob, ať už se jednalo o městské litkupníky nebo přísežné mlynáře. I v dalších oblastech střední Evropy (Německo, Rakousko a Polsko) byli cechmistři podřízeni představitelům měst, ale pouze v českém a polském království došlo k tomuto začlenění do hierarchie městské správy. Bylo to patrně dáno určitým zpožděním, s nímž v těchto městech vznikaly první cechy oproti německým a rakouským regionům, a také silným postavením rodících se samosprávných orgánů, a to zejména městské rady.

V další fázi můžeme v pražském souměstí sledovat poměrně standardní vývoj, a to jak z hlediska rozvoje cechů, tak rovněž z hlediska růstu společenské prestiže nejbohatších kupců a řemeslníků. Vývoj, který probíhal v pražském souměstí, tak v mnoha ohledech kopíroval procesy, k nimž docházelo v mnoha říšských městech. Snad jen s tím rozdílem, že v pražských městech nesledujeme ozbrojené střety mezi řemeslnictvem a patriciátem. To lze přičítat tomu, že v pražských městech (a to zejména na Starém Městě pražském) netvořila tato společenská vrstva tak uzavřenou skupinu, jak tomu bylo v některých německých městech.

Těžko odhadovat, jak by se radní elity vyvíjely, kdyby na počátku 15. století nevypukla husitská revoluce, která tvoří jeden ze zásadních milníků vývoje pražských cechů a je rovněž přelomovým bodem ve společenském postavení jejich představených. Odchod katolických patricijských rodů urychlil proměnu vládnoucí vrstvy a umožnil mocenský vzestup cechmistřů. To vedlo ještě před polovinou 15. století ke vzniku cechovních vlád ve všech pražských

⁷⁴² Týž, *Proměny slánských měšťanských elit v době protireformace (1610–1635)*, Rigorózní práce Filozofické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, České Budějovice 2012, s. 65.

městech. Popsaná společenská proměna však nebyla jediným odkazem husitského období. Posílení politického významu měst a vytváření jejich svazů vedlo ve svém důsledku k vytvoření městského stavu, jež na zemských sněmech nahradil někdejší stav duchovní, a do jeho čela se suverénně postavilo Staré Město pražské. Pomyslným vrcholem této historické etapy se stal nápis „*Praga caput regni*“ na Staroměstské radnici, který vznikl za spojení Starého a Nového Městě pražského na počátku 16. století.

Toto mimořádné postavení pražských měst v rámci Českého království je pro vývoj pražských cechů důležité. Z druhé poloviny 15. století totiž pocházejí první doklady organizací, jež sdružovaly všechny mistry v Čechách. Představenými těchto zemských cechů se stávali pražští (a to zejména staroměstští) cechmířtři, jejichž postavení a kompetence se díky tomu výrazně rozšířily. Jednou z mnoha výsad, které jim tato pozice přinášela, bylo svobodné zakládání cechů v jiných městech. I když význam pražských měst i městského stavu jako celku v průběhu raného novověku upadal, instituce zemských cechů se sídlem v Praze přetrvala až do 18. století a de iure byla zrušena až během reformy cechovního systému za vlády Karla VI. Netřeba dodávat, že se s podobným fenoménem v popsaném rozsahu nesetkáváme nikde jinde ve střední Evropě.

Vznik cechovních vlád rovněž významným způsobem ovlivnil vývoj cechovního systému a jeho nebyvalý rozvoj ve druhé polovině 15. a v 16. století. V tomto období došlo k prohloubení vzájemné spolupráce mezi městskou radou složenou většinou ze zástupců cechů a cechmistry. V některých případech došlo dokonce k přímému začlenění představených některých cechů do systému nižších městských soudů. Tento proces se týkal starších plavců, z nichž se stali soudci výsadního práva poříčního, starších konířů, kteří byli nově jmenováni soudci výsadního práva konířského, a starších nákladníků vaření piva, jež stanuli v čele nově ustavených osmipanských úřadů.

Pražští cechmířtři obsazovali v této době i další místa v městské správě, a to zejména ty funkce, z nichž jim plynul politický vliv, společenské postavení nebo jiné výhody. Jména zástupců sdružených řemeslníků tak můžeme najít na všech úrovních městské správy od ústředních orgánů městské samosprávy přes správu obecních institucí až po správu čtvrtí. Z toho vyplývá, že cechmířtři v období pozdního středověku a raného novověku tvořili významnou složku radních i správních elit města. Ve sledovaném období můžeme sledovat postupný zánik cechovních vlád a proměnu vládnoucí vrstvy městské společnosti, kdy cechmistry řemeslných oborů vystřídali ve větší míře příslušníci tzv. raně novověké honorace. Ta byla i nadále složena částečně z cechmířtřů, jednalo se však většinou o představené organizací obchodních živností a podnikatele z řad nákladníků vaření piva. K těmto procesům došlo nejprve na

Starém Městě pražském, kde lze za přelomový vytyčit rok 1600, s určitým zpožděním proběhl zánik cechovní vlády i na Novém Městě pražském (mezi lety 1620–1630) a naposledy na Malé Straně (kolem poloviny 17. století). V tomto ohledu kopíroval společenský vývoj v pražských městech s určitým zpožděním (přibližně o 50–100 let) proměnu vládnoucích vrstev v říšských městech, jak ji na příkladu Basileje popsal Knut Schulz.

IV.

Zánik cechovních vlád však neznamenal konec participace představených řemeslných oborů na městské správě. V některých případech je dokonce možné sledovat, že si cechmířtí kompenzovali ztrátu pozic v ústředních orgánech městské samosprávy zvýšenou aktivitou na úrovni nižších městských úřadů či ve správě farností a čtvrtí. Pozoruhodný je případ řezníků, kteří již od pozdního středověku patřili v pražských městech mezi nejvýznamnější řemesla. Jak ukázal provedený výzkum, pražští řezníci v raném novověku zcela ztratili své výsadní postavení. To znamená, že se nestali příslušníky nové vládnoucí vrstvy. Tento poznatek je o to závažnější, že představení řeznických cechů postupně zmizeli ze všech ústředních orgánů městské samosprávy a rovněž z úřadů na nižších úrovních městské správy. Jedinou výjimkou je období mezi lety 1658–1685, kdy spravovali záduší sv. Haštala. Nelze však hovořit o tom, že by si vyšší angažovaností na úrovni farnosti kompenzovali ztrátu svých pozic v městské radě a sboru obecních starších. Úzké vazby na záduší sv. Haštala spíše dokumentují společenské postavení řezníků v této části Starého Města pražského. V osmdesátých letech 17. století opustili představení řezníků navíc i tyto posty. Objasnit přesné příčiny mocenského úpadku pražských řezníků tak zůstává i nadále úkolem pro podrobnější bádání.

Navzdory popsané ztrátě pozic pražských řezníků lze na základě výsledků předkládaného studia stanovit základní hypotézu, že ačkoliv cechmířtí řemeslných oborů přestali v průběhu raného novověku tvořit součást radních elit a obecně vládnoucí vrstvy pražských měst, zůstali významnou součástí správních elit po celé 17. a 18. století. Tento klíčový poznatek má nečekaný přesah do mladšího období. Když roku 1784 došlo ke spojení pražských měst, významnou proměnou prošla i dosavadní městská správa. Městské rady spolu se složitým systémem podřízených úřadů a postranních práv nahradil regulovaný magistrát, v jehož čele stanuli radové, vybíraní již z profesionálních úředníků. Došlo tak k významnému omezení dosavadní městské samosprávy, která se přirozeně dotkla i představených městských cechů, dosud aktivně působících v městských radách a nižších úřadech. Zástupci městské obce tak měli po roce 1784 pouze omezené možnosti, jak ovlivňovat dění ve městě. Dělo se tak pouze prostřednictvím měšťanského výboru, který volil purkmistra, jeho zástupce a členy magistrátních senátů.

Měšťanský výbor byl roku 1808 zrušen a v omezené míře ho nahradili tzv. reprezentanti, kteří byli vybíráni ze zástupců pražských cechů.⁷⁴³ Cechmistři se tak po více než století opět stali jednou z významných skupin městské společnosti, která se ještě na počátku 19. století podílela na vedení města. Důvodem toho bylo, že tuto sféru nikdy zcela neopustili.

Do jaké míry byla taková participace cechmistrů na správě běžná i v dalších evropských městech? Nalézt uspokojující odpověď na tuto otázku není lehké, neboť dosavadní výzkumné zahraniční projekty tuto problematiku poněkud opomíjejí. Nezájem o studium zastoupení cechů na celkové správě města má pochopitelné příčiny. Na vině je v první řadě dochovaná pramenná základna. V situaci, kdy výzkum této problematiky nelze opřít o soustavnou evidenci městských úředníků a současně s tím i o seznamy cechmistrů, je takové studium možné až po velice náročném a dlouhodobém sběru biografických dat. V některých případech jsou dochované prameny natolik torzovité, že taková analýza není proveditelná ani na základě rozboru všech dochovaných písemností. Proto prozatím nenacházíme žádné studie, které by umožnily porovnat poznatky vyplývající z předkládaného výzkumu s poměry v dalších stře-doevropských městech (Vídeň, Drážďany, Mnichov nebo Krakov). Dílčí poznatky přináší pouze studie Katrin Kellerové věnovaná Lipsku, která naznačuje, že se řemeslníci o oblast správy zajímali a aktivně se snažili obsazovat městské úřady.

V.

Jestliže jsme vytyčili husitské období a následný zrod cechovních vlád za klíčové momenty v dějinách pražských cechů, které významným způsobem ovlivnily jejich vývoj v pozdním středověku, ale i ve sledovaném období, nabízí se otázka, jaké další události formovaly postavení cechů a cechmistrů od 16. do 18. století. Odpovědí, která je nasnadě, jsou obě stavovská povstání – první v roce 1547 a druhé v letech 1618–1620. Vliv odboje ze čtyřicátých let 16. století skutečně znamenal předěl v dosavadním vývoji pražských cechů. V důsledku porážky povstání, do jehož čela se v závěru postavila pražská města, byla významně okleštěna samospráva pražských cechů. Cílem Ferdinanda I. bylo podlomit i politickou moc jejich představených, což se vlivem přetrvávajících cechovních vlád v pražských městech z počátku nedařilo. Silná pozice cechmistrů v pražských městech a jejich úzké propojení s jejich správou způsobilo, že se řada panovníkem zavedených opatření zpočátku zcela minula účinkem. Připomeňme například vysoké zastoupení aktivních cechmistrů (zejména na Malé Straně) v úřadu královského rychtáře ve druhé polovině 16. století. Nastávala tak opakovaně paradoxní situace, kdy

⁷⁴³ Veronika KNOTKOVÁ – Václav LEDVINKA – Martina MAŘÍKOVÁ – Jaroslava MENDELOVÁ, *Od prvního mezi konšely k primátorovi*, in: První v obci. Purkmistři, starostové a primátoři města Prahy 1784–1989, (edd.) Jana KONVIČNÁ – Martina MAŘÍKOVÁ, Praha 2023, s. 13–44 (zde s. 18).

instituce, jež se měla stát nástrojem zeměpána v dohledu nad cechy, se dostávala do držení jejich představených. Na druhou stranu je možné, že následky porážky pražských měst a cechů v roce 1547 uspíšily proměnu vládnoucích vrstev a zánik cechovních vlád, alespoň tedy na Starém Městě pražském.

Oproti tomu druhé stavovské povstání tak významný dopad na vývoj pražských cechů nemělo. Může za to přirozeně i skutečnost, že pražská města v odboji nehrála tak aktivní roli jako v předešlém případě. Období direktoria a následná rekatolizace měla velký vliv na osudy jednotlivých měšťanů, kteří odmítli náboženskou konverzi. Tento moment byl ostatně dobře patrný i v několika medailoncích. Obecně lze říct, že většina cechmistrů konvertovala ve dvacátých letech 17. století ke katolictví, což významným způsobem minimalizovalo dopady bělohorské porážky na fungování pražských cechů. Navzdory tomu bylo toto období i pro představené cechů v pražských městech složité, o čemž svědčí jejich časté personální proměny, jež můžeme sledovat v přehledech cechmistrů zejména mezi lety 1618–1622.

Větší dopad na vývoj pražských cechů než samotné druhé stavovské povstání a následná rekatolizace českých zemí měla třicetiletá válka, která uvrhla České království (stejně jako další evropské země) do vážných hospodářských problémů. Druhá polovina 17. století se proto nesla ve znamení poválečné obnovy, s níž souviselo i hledání nových cest, jak co nejrychleji opětovně uvést do pořádku ekonomiku země. Vůbec poprvé se v tomto období objevují myšlenky na zrušení či alespoň částečné omezení cechovního systému. To vše vedlo ke snaze o jeho státní reglementaci, která vyústila v rozsáhlé reformy ve třicátých letech 18. století. Ty se nedotkly jen pražských měst, ale všech českých dědičných zemí, rakouských oblastí i Svaté říše římské. Státní reglementace cechovníctví byla jedním z nejvýznamnějších procesů, které ovlivnily vývoj pražských cechů v 18. století. Dalšími byla postupná byrokratizace státní a později i městské správy. Tyto jevy nebyly pražským specifíkem, jednalo se o celospolečenské fenomény, jež ovlivňovaly cechovní vývoj v řadě dalších evropských oblastí. Proto je důležité je tu zmínit, ale nepřisuzujme jim v celkovém výkladu o specifických, jež ovlivňovaly postavení pražských cechmistrů, přílišnou váhu.

Toto období reform bylo symbolicky završeno spojením pražských měst a vytvořením regulovaného magistrátu, který nahradil složitou soustavu městských úřadů a delegovaných soudů, jež se v raném novověku vyvinula ve všech pražských městech. Rok 1784 rovněž završil postupný proces scelování cechů stejných profesí, jež fungovaly v jednotlivých částech pražského souměstí. V relativně krátkém období dvou let proto došlo k vytvoření velkého počtu cechů s celopražskou působností. Jak už bylo řečeno výše, i v těchto nových podmínkách sehráli představení těchto organizací důležitou úlohu. Té je však potřeba věnovat

pozornost v samostatném výzkumném projektu. V něm bude totiž nutné zvolit jiné výzkumné metody a využívat velice odlišnou pramennou základnu.

VI.

Jedním z největších přínosů prezentovaného studia cechmistrů pro dějiny pražských cechů je identifikace profesí, jež bychom mohli s ohledem na podíl jejich představených na vedení města označit za prominentní. Struktura těchto nejvlivnějších řemesel a živností vycházela z výrobních specifik každého z pražských měst, proto byla v každém z nich odlišná. Navíc se v průběhu sledovaného období postupně měnila. Nejprve se věnujme potravinářským řemeslům, jež hrála důležitou roli v městské samosprávě již v pozdním středověku. Jak už bylo řečeno výše, přední místo náleželo řezníkům. K nim se v 15. století přidali sladovníci a obě řemesla si své výsadní postavení udržela až do raného novověku. V konečném součtu dosáhli významnějšího postavení sladovníci, z nichž se na přelomu 15. a 16. století vyvinuli nákladníci vaření piva. Řezníky však lze právem i nadále považovat za nejsilněji zastoupené řemeslo, neboť nákladníci byli již raně novověkými podnikateli. Řezníci měli v 16. století významný podíl na vedení všech pražských měst a své postavení si udrželi v některých částech pražského souměstí až do poloviny 17. století, kdy jejich zástupci zmizeli z městských rad i sborů obecních starších.

Dalšími vlivnými představiteli potravinářských řemesel byli pekaři a perníkáři, přičemž největšího zastoupení dosáhli mistři těchto profesí v ústředních orgánech městské samosprávy na Novém Městě pražském, a to v první polovině 16. století. Prominentní bylo pekařství v raném novověku i na Malé Straně, byť se jeho zástupci neprosadili v městské radě nebo sboru obecních starších, ale ve velké míře se s nimi setkáváme na úrovni městských úřadů. Posledním řemeslem, které bychom mohli zařadit do tohoto odvětví a jež stojí za připomenutí, je překvapivě mydlářství. Mydláři, kteří byli až do 18. století ve společných ceších se svíčkáři, byli poměrně hojně zastoupeni v městské radě a sboru obecních starších na Malé Straně již v druhé polovině 16. století. Přestože se nejednalo o příliš lukrativní či společensky prestižní obor, představení celopražského cechu byli jedni z mála, kteří se dokázali prosadit v radách všech tří pražských měst i ve druhé polovině 17. století.

Druhým nejsilněji zastoupeným odvětvím byly profese oděvní. Zatímco v pražských městech na pravém břehu Vltavy bylo nejvlivnějším oděvním řemeslem kožešnictví, na Malé Straně jednoznačně dominovalo krejčovství. V sedmdesátých letech 16. století zde krejčí dokonce získali více radních mandátů než řezničtí mistři. Zatímco kožešníci na Starém a Novém Městě pražském mizí z řad konšelů a obecních starších už na počátku 17. století, zástup-

ce malostranských krejčích nacházíme v těchto orgánech ještě mezi lety 1630–1639. Silnou pozici v městských radách a sborech obecních starších získali v 16. století zástupci ještě jedné oděvní profese. Jednalo se o šmukýře, kteří zdobili klobouky peřím a šperky. Mezi lety 1570–1600 pozorujeme vysoký počet jejich zástupců jak na Starém Městě pražském, tak rovněž na Malé Straně, kde mimo jiné v této době drželi i úřad královského rychtáře.

Na Novém Městě pražském měli významné postavení také představitelé odvětví, jež zpracovávala syrové kůže. Důvodem bylo centrum kůži vydělávajících profesí (zejména koželuhů a jirchářů), které se nacházelo mezi ulicemi Národní, Myslíkova a Spálená. Zástupci těchto řemesel zaujímali v obou ústředních orgánech novoměstské samosprávy významné postavení zejména v 16. století a koželuzi si své zastoupení v městské radě překvapivě udrželi až do konce 17. století. Ze zbylých profesí dosáhli významnějšího zastoupení už pouze dvě další. Na rozdíl od již zmíněných se tyto obory prosadily v městských radách ve větší míře až v průběhu 17. století. Prvním z nich bylo malířství na Malé Straně, jehož představení si udrželi podíl na městské vládě i po roce 1650. Posledním řemeslnickým cechem, jehož cechmistrů pronikli v 17. století mezi konšely a obecní starší všech tří pražských měst, byla kamenicko-zednická organizace. Své postavení si na Starém Městě pražském udržela dokonce ještě na počátku 18. století.

Mezi prominentní profese patřily od středověku v pražských městech i obchodní živnosti. A byli to představitelé zejména těchto oborů, kteří od raného novověku tvořili významnou část nové vládnoucí vrstvy a radních elit. Tím se vývoj v pražském souměstí podobá situaci v jiných evropských městech, neboť studie věnované vlivu cechů na vládu říšských měst v období 16.–18. století se shodují na tom, že vůdčí skupinou se stali zejména představení vlivných kupeckých cechů. Jako příklad měst, ve kterých získali kupci vliv na vládu nad městem na úkor cechmistrů řemeslných oborů, uveďme alespoň Augsburg, Lipsko, Memmingen nebo Ulm. Obdobně tomu bylo i v dalších středoevropských oblastech, například v Krakově, jak ukázal výzkum Kamily Follprecht. Na rozdíl od německých a polských měst netvořily v Praze obchodní profese tak homogenní skupinu, resp. nejednalo se pouze o kupce, nýbrž o poměrně velký počet dalších živností.

Vysoký počet úzce zaměřených oborů je jedním z typických rysů rozvinutého pražského cechovníctví. To bylo způsobeno mimořádným spotřebním charakterem pražských měst, který umožnil vysokou míru specializace. Proto v pražských městech nacházíme vedle ryze kupeckých cechů rovněž organizace šmejdířů (obchodníci s kovovým zbožím), plavců (obchodníci s plaveným dřevem), konířů (obchodníci s koňmi) a kraječů sukna (obchodníci se sukem). Specifikem pražského prostředí byla i další profese, která v evropských oblastech

byla tradičně řemeslnou. Jedná se o soukenictví, jehož provozovatelé obdrželi v 16. století od Ferdinanda I. monopol na obchod s vlnou. O tom, že se pražští soukeníci věnovali spíše obchodu s vlnou namísto výroby sukna, svědčí právě jejich vysoké zastoupení mezi konšely v 16. a 17. století. Takového společenského postavení totiž dosáhli výrobci látek pouze ve významných evropských střediscích textilní výroby, mezi něž pražská města rozhodně nepatřila.⁷⁴⁴

Mocenský vzestup představených všech zmíněných obchodních profesí byl ve sledovaném období zřejmý. Je zajímavé sledovat, jak postavení jednotlivých obchodních cechů reflektovalo rozložení důležitých trhů v pražském souměstí. Patrné je to zejména ve městech na pravém břehu Vltavy. Kupecký cech získal silné zastoupení na Starém Městě pražském, které bylo již od středověku centrem dálkového obchodu. Oproti tomu na Novém Městě pražském se prosadili v ústředních orgánech městské samosprávy ve větší míře představení plavců, konířů a soukeníků. Na Starém Městě pražském hojně pronikli mezi radní elity rovněž kraječi sukna a šmejdiři.

Mocenskou skupinu, která v raném novověku doslova opanovala nejdůležitější orgány pražských měst, představovali nákladníci vaření piva. Jak už zde bylo mnohokrát řečeno, nákladníci byli raně novověkými podnikateli, kteří zajišťovali provoz malých městských pivovarů. Přestože jejich organizace navazovaly na starší tradici sladovnických cechů, oni sami již žádné řemeslo neprovozovali a ani se žádnému nemuseli vyučit. Nákladnický systém v pivovarnictví byl specifikem českého prostředí, které vycházelo ze středověkého práva měšťanů na vaření piva. Přerod sladovnických cechů v nákladnické bezprostředně souvisel se snahou pražských sladovníků o monopolizaci výroby piva. Postavení, kterého nákladníci vaření piva dosáhli v průběhu raného novověku v pražských městech, bylo naprosto mimořádné. Není ostatně známo žádné jiné evropské město, ve kterém by producenti piva či jiného nápoje získali tak významný vliv na politické dění. Určitou analogii nalezneme pouze v raně novověkém Brně, kde raně novověkou honoraci tvořili zejména měšťané, kteří získali výsadu vaření piva a nálevu vína.

Pochopení role, kterou cechmistři hráli v hospodářském, politickém a společenském životě pozdně středověkých a raně novověkých měst, se v mnoha ohledech jeví jako klíč k poznání významu, jaký v těchto společenstvích měly cechovní organizace. Výzkum této problematiky není snadný a je hodně závislý na stavu dochované pramenné základny. V tomto ohledu lze

⁷⁴⁴ V Českých zemích byla takovým městem Jihlava, kde soukeníci dosáhli mimořádného postavení v rámci městské společnosti. Ivana EBELOVÁ, *Zlatá doba jihlavského soukenictví*, Jihlavská archivní ročenka 2–3, 2000–2001, s. 52–72.

vnímat situaci v mnoha českých městech jako optimistickou. Jak ukázal dotaz vznesený na okresní archivy ve středních Čechách, v řadě dalších lokalit se dochovaly rozšířené pamětní zápisy o obnovách městských rad, které umožňují provést obdobnou analýzu jejich radních i správních elit. A další bychom určitě našli při podrobnějším bádání. Lze proto jen doufat, že v budoucnu vzniknou podobné projekty, jež umožní výsledky této disertační práce konfrontovat s vývojem v dalších městech Českého království.

Seznam použitých zkratk

Zkratky archivů, fondů a institucí

- AMK – Archiv Metropolitní kapituly
- AMP – Archiv hlavního města Prahy
- ANG – Archiv Národní galerie
- ANM – Archiv Národního muzea
- APH – Archiv Pražského hradu
- Com. – Commerciale
- ČG – České gubernium
- KNM – Knihovna Národního muzea
- MMP – Muzeum hlavního města Prahy
- NA – Národní archiv v Praze
- NK ČR – Národní knihovna České republiky
- PMB – Pražská malířská bratrstva
- SK – Strahovská knihovna
- SM – Stará manipulace
- SOkA – Státní okresní archiv
- SÚKR – Sběrka úředních knih a rukopisů
- UPM – Uměleckoprůmyslové museum v Praze

Zkratky použitých edic, publikací a periodik

- AČ – Archiv český čili písemné památky české a moravské, sebrané z archivů domácích i cizích
- CIM – Sběrka pramenů práva městského království Českého – Codex iuris municipalis regni Bohemie
- ČČH – Český časopis historický
- ČsČH – Československý časopis historický
- DMP – Dějepis města Prahy
- DP – Documenta Pragensia

FRB – Fontes rerum Bohemicarum

JSB – Jihočeský sborník historický

PAM – Památky archeologické a místopisné

PSH – Pražský sborník historický

SPDHMP – Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy

Soupis použitých pramenů

Archiv hlavního města Prahy

- Cech bednářů a bečvářů Praha, inv. č. 1
- Cech dlaždičů Praha, inv. č. 1, 2
- Cech hedvábníků Praha, inv. č. 1
- Cech hodinářů Praha, inv. č. 1
- Cech hrnčířů Praha, inv. č. 1
- Cech hřebenářů Praha, inv. č. 1
- Cech kartáčníků Praha, inv. č. 98, 99, 101
- Cech klempířů Praha, inv. č. 2, 3
- Cech kloboučníků Praha, inv. č. 2, 3, 5
- Cech knihařů Praha, inv. č. 1–4
- Cech kolářů Praha, inv. č. 1
- Cech kovářů Praha, inv. č. 2
- Cech koželuhů Praha, inv. č. 1
- Cech kožešníků Praha, inv. č. 2, 4, 7, 9, 10, 12, 14, 16–21
- Cech krejčích Praha, inv. č. 1, 3–5, 7, 10
- Cech kupců, kramářů a grémium pražského obchodnictva, inv. č. 1–5, 7–10, 16–18
- Cech lůžkařů Praha, inv. č. 1
- Cech mědikovců Praha, inv. č. 1
- Cech mlynářů, inv. č. 1, 2
- Cech nákladníků, sladovníků a pivovarníků, inv. č. 2
- Cech parukářů Praha, inv. č. 1–4
- Cech pekařů Praha, inv. č. 2–7, 11, 13
- Cech perníkářů Praha, inv. č. 1, 4
- Cech pokrývačů Praha, inv. č. 1
- Cech provazníků Praha, inv. č. 1
- Cech prýmkařů a šňorařů, inv. č. 1
- Cech punčocháři Praha, inv. č. 1, 8
- Cech rukavičkářů Praha, inv. č. 1, 2

Cech rybářů Praha, inv. č. 1
Cech řezníků Praha, inv. č. 7, 18–25, 28
Cech sedlářů Praha, inv. č. 2, 5
Cech sklenářů Praha, inv. č. 1
Cech soukeníku Praha, inv. č. 1–3, 5
Cech soustružníků Praha, inv. č. 1
Cech šenkýřů a výčepníků Praha, inv. č. 1, 2, 12
Cech ševců Praha, inv. č. 7
Cech tesařů Praha, inv. č. 1, 2
Cech truhlářů Praha, inv. č. 3, 4
Cech voskařů Praha, inv. č. 1
Cech zahradníků Praha, inv. č. 1
Cech zámečníků Praha, inv. č. 4, 5, 18
Cech zedníků a kameníků Praha, inv. č. 1, 4
Cech zlatníků, stříbrníků a výrobců galanterie Praha, inv. č. 1, 6, 13, 14, 22–27, 45, 46, 48,
54–56, 156, 164, 166, 220, 222, 243, 244
Hráský Josef PhDr., inv. č. 82
Sbírka listin, sign. AMP PGL I – 73, 75, 83, 91; AMP PGL II – 22, 51, 54–57, 58, 62, 63,
65, 67, 71, 73, 74, 76, 77, 79, 81, 83, 86, 87, 92, 96–101, 109, 111, 112, 114–116, 124,
125, 127–133, 135, 138, 166a, 2044, 2063, 2583; AMP PPL I – 228/1–15, 451/12;
AMP PPL IV – 2228c, 3011c, 4909a, 9757a, 22557e, 25295a, 30203, 30215, 33337,
33613, 34119; AMP PPL V – 273, 2063
Sbírka matrik, sign. MIK N3O2
Sbírka typářů a razítek, sign. AMP K III – 139, 149, 163, 169, 175, 183–186, 206, 212,
213–215, 231, 232, 373, 379, 466, 480
Sbírka úředních knih a rukopisů, sign. 12, 25, 42, 59, 66–71, 73, 78, 80, 83, 85, 94, 96, 97,
101, 129, 136, 163, 179, 180, 182, 184, 186, 188, 193, 206, 250–258, 282, 283, 315,
328–330, 332, 334, 343–382, 534, 536, 556, 567, 569, 737, 1051, 1093, 1119, 1126,
1133, 1138, 1157, 1168, 1175, 1217, 1230, 1231, 1235, 1238, 1241, 1245, 1284, 1286,
1292, 1420, 1422, 1427, 1480, 1481, 1486, 1488, 1489, 1491–1493, 1498, 1636, 1728,
1748, 1749, 1755–1757, 1760–1762, 1791, 1792, 1832, 1833, 1845, 2068, 2173, 2176,
2179, 2202, 2203, 2208, 2209, 2214, 2215, 2236, 2242, 2278, 2993, 3011–3014, 3016–
3028, 3030–3043, 3045–3050, 3052, 3058, 3066, 3067, 3413–3416, 3446, 3465, 3471,
3472, 3489, 3495 3501–3503, 3505, 3507, 3508, 3510, 3517, 3573, 4500, 4504–4506,

4620, 5707, 5708, 5715, 5716, 5724, 5740, 5742–5746, 5748–5752, 5757–5759, 5763–5765, 5770, 5774–5777, 5780–5782, 5786–5788, 5818, 5847, 5861, 5875, 5880, 5881, 5847, 5857, 5954, 5956, 5957, 5978, 5995, 7802, 8365, 8567

Společenstvo kožešníků Praha, kniha nadace Kašpara Fifka z let 1840–1948

Archiv Národní galerie

Pražská malířská bratrstva, inv. č. 5, 7, 9, 11, 19, 21, 29–32

Archiv Národního muzea

Sbírka B, sign. 1360

Archiv Pražského hradu

Archiv Metropolitní kapituly, sign. COD.CLVIII

Galerie hlavního města Prahy

inv. č. M–1575, M–1589

Knihovna Národního muzea

Sbírka rukopisů, sign. III B 3

Muzeum hlavního města Prahy

inv. č. H 000 158/6, H 000 358, H 000 587, H 000 811, H 000 815, H 001 049, H 002 290, H 002 366, H 004 946, H 008 780, H 010 143, H 012 805, H 014 458, H 016 283, H 017 101, H 019 486, H 026 078, H 026 079, H 033 601, H 033 809, H 033 836, H 034 443/1–6, H 034 518, H 035 877, H 036 188, H 036 609, H 036 639, H 038 825, H 041 212, H 044 462, H 044 464, H 044 465, HD 000 618–HD 000 624, HD 000 637, HD 000 662, HD 000 694, HD 000 840/1–2, HD 000 841/1–2, HD 000 847, HD 000 848, HD 001 221–HD 001 223, HD 001 238, HD 001 314, HD 001 533, HD 001 540, HD 001 830/a

Národní archiv v Praze

Archiv pražského arcibiskupství, inv. č. 4119

České gubernium – Commerciale, inv. č. 32 (sign. C 1), 151 (sign. C 1), 155 (sign. C 2),
182 (sign. E 1)

České gubernium – Pomocné knihy, inv. č. 1662 (rkp. 3439)

Stará manipulace, sign. P 106/81, k. 1777; P 106/87, k. 1778; P 106/90, 94, 95, 98, 101,
k. 1779; P 106/108, 110, k. 1780; P 106/111, k. 1781; P 106/128133, k. 1783;
P 106/136, 138, 139, k. 1784; P 106/143, 144, k. 1785; P 106/145, k. 1786; P 106/160,
k. 1788; P 106/169, 170, 172, 173, 180, 181, k. 1789; S 93/1, 2, k. 2206; S 270/1,
k. 2341

Národní galerie Praha

inv. č. O 1574

Národní knihovna České republiky v Praze

sign. 54.J.1484, XVII A 3, XXIII C 15, Kříž XVIII A 7

Österreichische Nationalbibliothek

Sammlung von Handschriften und alten Drucken, sign. Cod. 15016

Státní okresní archiv Pelhřimov

Cech punčochářů Humpolec, inv. č. 2 (listina č. 2)

Cech punčochářů Kamenice nad Lipou, inv. č. 1 (listina č. 1)

Strahovská knihovna

sign. D.C.II.7

Uměleckoprůmyslové museum v Praze

inv. č. 10575B

Vydané prameny

- BASTL, Ondřej (ed.), *Spojení pražských měst v roce 1784*, Praha 2003.
- BENÁTSKÁ, Klára (ed.), *Cechovní kniha pražských malířů od 1490*, bakalářská práce Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Praha 2011.
- BOBKOVÁ, Lenka (ed.), *Exulanti z Prahy a severozápadních Čech v Pírně v letech 1621–1639*, Praha 1999.
- ČECHURA, Jaroslav – HOJDA, Zdeněk – NOVOZÁMSKÁ, Martina (edd.), *Nájemníci na Starém Městě pražském roku 1608*, Praha 1997.
- ČELAKOVSKÝ, Jaromír (ed.), *Codex iuris municipalis regni Bohemiae I. Privilegia civitatum Pragensium*, Praha 1886.
- EBELOVÁ, Ivana (ed.), *Zápisná kniha pražských stavitelů 1639–1903*, Praha 1996.
- EMLER, Josef (ed.), *Fontes rerum Bohemicarum II*, Praha 1874.
- EMLER, Josef (ed.), *Fontes rerum Bohemicarum IV*, Praha 1884.
- EMLER, Josef (ed.), *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae II*, Praha 1882.
- FIALA, Michal (ed.), *Erbovní listiny Archivu Národního muzea*, Praha 2001.
- GINDELY, Antonín (ed.), *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu V (1577–1580)*, Praha 1887.
- GNEIß, Markus (ed.), *Das Wiener Handwerksordnungsbuch (1364–1555). Edition und Kommentar*, Wien 2017.
- HALATA, Martin (ed.), *Kniha protokolů pražského malířského cechu z let 1600–1656*, Praha 1996.
- HANKA, Václav (ed.), *Řád i artikulové pražských Kolečníkův*, Lumír 9, 6. 10. 1859, č. 40, s. 949–951.
- HEISLEROVÁ, Radka (ed.), *Malířský cech Menšího Města pražského. Malostranští umělci v 17. a 18. století. Edice*, Praha 2016.
- HEISLEROVÁ, Radka (ed.), *Malíři Nového Města pražského v období baroka. Edice písemných materiálů novoměstského malířského cechu*, Praha 2022.
- JANÁČEK, Josef (ed.), *Sixt z Ottersdorfu. O pokoreni stavu městského léta 1547*, Praha 1950.
- KREUZ, Petr – MARTINOVSKÝ, Ivan (edd.), *Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích)*, Praha 2007.

- KÜBLER, Thomas – OBERSTE, Jörg (edd.), *Die drei ältesten Stadtbücher Dresdens (1404–1476)*, Leipzig 2007.
- LINHARTOVÁ, Milena – MENDL, Bedřich (edd.), *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae VII/4*, Praha 1961.
- LÍVA, Václav (ed.), *Seznamy pražských novoměšťanů za léta 1618–1653*, Časopis rodopisné společnosti Československé v Praze 7–8, 1935–1936, s. 8–35, 121–158.
- LÍVA, Václav (ed.), *Berní rula 3. Pražská města*, Praha 1949.
- MÁDL, Karel Boromejský (ed.), *Řád zedníků a kameníků pražských v XVI. století*, Památky archeologické a místopisné 16, 1895, s. 639–654.
- MALÝ, Karel – SLAVÍČKOVÁ, Pavla – SOUKUP, Ladislav – SKŘEJPKOVÁ, Petra – ŠOUŠA, Jiří – ŠOUŠA, Jiří ml. – VOJTIŠKOVÁ, Jana – WOITSCHOVÁ, Klára (edd.), *Práva městská Království českého. Edice s komentářem*, Praha 2013.
- MENČÍK, Ferdinand (ed.), *Pořádek bratrstva zlatnického v Praze a jeho stanovy z r. 1324*, Věstník Kr. české společnosti nauk pro vědy a umění, tř. filosoficko-historicko-filologická, 1891, č. 7, s. 257–279.
- MENDL, Bedřich (ed.), *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae VI/2*, Praha 1929.
- PALACKÝ, František (ed.), *Nálezy saudu komorního w králowstwi Českém, od r. 1471 do 1479*, Archiv český 4, 1846, s. 263–328.
- PANGERL, Matthias (ed.), *Das Buch der Malerzeche in Prag*, Wien 1878.
- PATERA, Adolf – TADRA, Ferdinand (edd.), *Das Buch der Prager Malerzeche (Kniha bratrstva malířského v Praze) 1348–1527*, Praha 1878.
- PÁTKOVÁ, Hana (ed.), *Cechovní kniha pražských malířů (Liber societatis pictorum pragensium) (1348–1527)*, Praha 1996.
- PÁTKOVÁ, Hana – SMOLOVÁ, Věra – POŘÍZKA, Aleš (edd.), *Liber Vetustissimus Antiquae Civitatis Pragensis 1310–1518*, Praha 2011.
- PTAŠNIK, Jan (ed.), *Cracovia artificum 1300–1500*, Kraków 1917.
- PTAŠNIK, Jan (ed.), *Cracovia artificum 1501–1550*, Kraków 1937.
- REKTORYS, Artuš (ed.), *Statuta Pocztiwého pořádku muzykářského*, Kniha o Praze (Pražský almanach) 1, 1930, s. 188–191.
- REINHARD, Wolfgang (ed.), *Augsburger Eliten des 16. Jahrhunderts. Prosopographie wirtschaftlicher und politiker Führungsgruppen 1500–1620*, Berlin 1996.
- ROTH, Johann (ed.), *Vollständiger Auszug aller im Königreiche Böhme am Ende des achtzehnten Jahrhunderts bestehenden Gesetze X*, Praha 1801.

- RYBIČKA, Antonín (ed.), *O bývalém pořádku mistrů a kuchařů Pražských*, Lumír 8, 14. 1. 1858, č. 2, s. 36–40.
- STRNAD, Josef (ed.), *Listář královského města Plzně a druhy poddaných osad I*, Plzeň 1891.
- ŠIMÁK, Josef Vítězslav (ed.), *Fontes rerum Bohemicarum VI*, Praha 1907.
- ŠPIESZ, Anton (ed.), *Štatúty bratislavských cechov*, Bratislava 1978.
- TACKE, Andreas (Hrsg.), *Statuta pictorum. Kommentierte Edition der Maler(zunft)ordnungen im deutschsprachigen Raum des Alten Reiches*, Petersberg 2018.
- TEIGE, Josef (ed.), *Základy starého místopisu pražského (1437–1620) I/2*, Praha 1915.
- TIBITANZLOVÁ, Radka – BERANOVÁ, Martina (edd.), „...aby se umění malířskému vyučoval”. *Křestní, výuční a zachovací listy z fondu Pražská malířská bratrstva*, Praha 2009.
- TISCHER, František (ed.), *Dopisy konzistoře podobojí z let 1609–1619 2*, Praha 1921.
- TOMEK, Václav Vladivoj (ed.), *Artikule cechů pražských z 15. století*, Archiv český 14, 1895, s. 437–492.
- VOIGT, Johannes (ed.), *Das urkundliche Formelbuch des königl. Notars Henricus Italicus aus der Zeit der Könige Ottokar II. und Wenzel II. von Böhmen*, Wien 1863.
- VOLF, Miloslav (ed.), *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu XI/2. Sněmy r. 1605–1607 (sešit 1). Provádění sněmovních usnesení*, Praha 1954.

Použitá literatura

- ALIOTH, Martin, *Gruppen an der Macht. Zünfte und Patriziat in Strassburg im 14. und 15. Jahrhundert. Untersuchungen zu Verfassung, Wirtschaftsgefüge und Sozialstruktur*, Basel – Frankfurt am Main 1988.
- BAKOWSKI, Klemens, *Dawne cechy krakowskie*, Kraków 1903.
- BAUM, Antonín, *Příspěvky ku životopisu některých v Praze druhdy činných stavitelů, kamenníků a štukátorů*, Zprávy Spolku architektů a inženýrů v Království českém 16, 1881, s. 115–116.
- BEDNÁŘOVÁ, Dagmar, *Kyšperské cechy*, diplomová práce Filozofické fakulty Univerzity Hradec Králové, Hradec Králové 2015.
- BECHTOLD, Klaus D., *Zunftbürgerschaft und Patriziat. Studien zur Sozialgeschichte der Stadt Konstanz im 14. und 15. Jahrhundert*, Sigmaringen 1981.
- BERÁNEK, Karel – BERÁNKOVÁ, Věra, *Stará manipulace 14. stol.–1805. Inventář*, Praha 1973.
- BESEDIČ, Martin, *Pečate bratislavských cechov*, Bratislava 2023.
- BÍLEK, Karol, *Cechy města Sobotky*, Sborník prací východočeských archivů 6, 1986, s. 235–264.
- BÍLKOVSKÝ, Milan, *Úřad mostu Pražského v letech 1547–1620*, diplomová práce Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Praha 1964.
- BIŠKOVÁ, Petra, *Malostranské radní elity na přelomu 16. a 17. století*, Documenta Pragensia 22, 2004, 107–116.
- BIŠKOVÁ, Petra, *Městské rada na Malé Straně v letech 1547–1650*, Documenta Pragensia 21, 2002, 67–79.
- BIŠKOVÁ, Petra, *Městské rady na Malé Straně v letech 1547–1650*, diplomová práce Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Praha 2003.
- BLENDINGER, Friedrich, *Die Zünfterhebung von 1368 in der Reichsstadt Augsburg. Ihre Voraussetzungen, Durchführung und Auswirkung*, in: Stadtverfassung, Verfassungsstaat, Pressepolitik. Festschrift für Eberhard Naujoks, (Hrsg.) QUARTHAL, Franz – SETZLER, Wilfried, Sigmaringen 1980, s. 71–90.
- BOROVÍČKOVÁ, Jana – STOČES, Jiří, *Nové metody – prosopografie*, in: Studie a články k dějinám vědy a vědeckých informací, Praha 2002, s. 47–61.

- BRÁTKOVÁ, Zlata, *Cech pražských zlatníků, stříbrníků a výrobců galanterie ve fondu Archivu hlavního města Prahy*, Pražský sborník historický 46, 2018, s. 363–379.
- BRÁTKOVÁ, Zlata, *Soupis úředních knih pražských cechů uložených ve sbírce rukopisů Archivu hlavního města Prahy 1499–1925*, Praha 2006.
- BUCHNER, Thomas, *Möglichkeiten von Zunft. Wiener und Amsterdamer Zünfte im Vergleich (17. – 18. Jahrhundert)*, Wien 2004.
- BUŇATOVÁ, Marie, *Hedvábí, sklo a koření. Obchod mezi Prahou a Itálií (1500–1620)*, Praha 2019.
- BUŇATOVÁ, Marie, *Pražští kupci na cestách*, Praha 2013.
- BYSTRICKÝ, Vladimír, *Osoba prvního královského rychtáře ve Stříbře po roce 1547*, in: Stavovský odboj roku 1547. První krize habsburské monarchie, (ed.) VOREL, Petr, Pardubice – Praha 1999, s. 125–134.
- CSENDES, Peter, *Stadtherr und bürgerliche Führungsschicht im Wien des 14. Jahrhunderts*, in: Stadt und Stadtherr im 14. Jahrhundert. Entwicklungen und Funktionen, (Hrsg.) RAUSCH, Wilhelm, Linz 1972, s. 251–255.
- CULKOVÁ, Dagmar, *Staré české místodržitelství 1563–1751. Obsahový rejstřík*, Praha 1980.
- CZOK, Karl, *Zunftkämpfe, Zunftrevolution oder Bürgerkämpfe?*, Wissenschaftliche Zeitschrift der Karl-Marx-Universität Leipzig. Gesellschafts- und Sprachwissenschaftliches Reihe 8, 1958/1959, č. 1, s. 129–143.
- ČAPSKÝ, MARTIN A KOL., *Reprezentace a praxe sociální kontroly v pozdně středověkých městech*, Dolní Břežany 2023.
- ČÁREK, Jiří, *Městské a jiné úřední knihy Archivu hlavního města Prahy (Přehled)*, Praha 1956.
- ČELAKOVSKÝ, Jaromír, *Obnovování rad v král. městech v Čechách*, Časopis Musea království Českého 53, 1879, s. 88–112, 258–266.
- ČELAKOVSKÝ, Jaromír, *O vývoji středověkého zřízení radního v městech Pražských*, Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy 1/2, 1920, s. 124–389.
- ČELAKOVSKÝ, Jaromír, *Úřad podkomořský v Čechách*, Časopis Musea království Českého 51, 1877, s. 3–31, 239–271, 437–458, 557–580.
- ČELAKOVSKÝ, Jaromír, *Úřad podkomořský v Čechách*, Časopis Musea království Českého 52, 1878, s. 14–43.
- ČECHURA, Jaroslav, *Cechy rožmburských měst a městeček do poloviny 16. století*, Jihočeský sborník historický 58, 1989, č. 3, s. 113–124.

- ČECHURA, Jaroslav, *Rozvoj cechů na rožmberském dominiu po roce 1550: textilní řemesla*, Jihočeský sborník historický 58, 1989, č. 4, s. 177–185.
- ČERMÁK, Miloslav, *Olomoucká řemesla a obchod v minulosti*, Olomouc 2002.
- ČERMÁKOVÁ, Marie – BURDOVÁ, Pavla, *České gubernium, díl III. – Commerciale. Inventář*, Praha 1960.
- ČORNEJ, Petr, *Kočička, Kurvička, Kokot a Múdrá Hlavička aneb staroměstští řezníci v hu sitské revoluci*, Pražský sborník historický 40, 2012, s. 7–129.
- DIEFENBACHER, Michael, “*Gechenkt*”, “*ungeschent*”, “*gesperrt*” oder “*frei*”. *Das Handwerk in der Reichsstadt Nürnberg*, in: Krakov – Norimberk – Praha. Město a řemeslo v době předindustriální, (edd.) FEJTOVÁ, Olga – LANDOIS, Antonia – NOGA, Zdzisław, Praha 2022, s. 41–57.
- DIVIŠ, Jan, *Pokladny pražských cechů*, Praha 1984.
- DIVIŠ, Jan, *Pražské cechy*, Praha 1992.
- DOKTOROVÁ, Jana, *Malostranský graduál a jeho donátoři: renesanční iluminovaný rukopis jako nástroj měšťanské reprezentace*, Praha 2020.
- DOUŠA, Jaroslav, *Městské rady na Starém Městě pražském v letech 1547–1650*, rigorózní práce Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Plzeň 1976.
- DOUŠA, Jaroslav, *Poznámky k činnosti městských rad na Starém městě pražském a v Plzni v letech 1547–1627 a k pobytu císaře Rudolfa II. v Plzni v letech 1599–1600*, Documenta Pragensia 21, 2002, s. 55–65.
- DOUŠA, Jaroslav, *Staroměstští konšelé v jiných funkcích městské samosprávy v letech 1571–1602 a 1630–1650*, Documenta Pragensia 15, 1997, s. 43–74.
- DVOŘÁK, Miloš, *Císař Karel IV. a pražský zahraniční obchod. 1. část*, Pražský sborník historický 34, 2006, s. 7–91.
- DVOŘÁK, Miloš, *Císař Karel IV. a pražský zahraniční obchod. 2. část*, Pražský sborník historický 35, 2007, s. 7–61.
- DVOŘÁK, Miloš, *Obchod s plátnem v Praze za třicetileté války*, Folia Historica Bohemica 10, 1986, s. 375–399
- DVOŘÁK, Miloš, *Pobělohorská Praha a velkoobchod s českou vlnou na západoevropských trzích. 1. část*, Pražský sborník historický 37, 2009, s. 67–148.
- DVOŘÁK, Miloš, *Pobělohorská Praha a velkoobchod s českou vlnou na západoevropských trzích. 2. část*, Pražský sborník historický 38, 2010, s. 53–184.
- DVOŘÁK, Miloš, *Pražský obchod po Bílé hoře*, Folia Historica Bohemica 8, 1985, s. 317–

- DVOŘÁK, Miloš, *Zahraniční a zemský obchod na pražském trhu v letech 1620–1707 – styky českých měst s Prahou. Obchodní biogramy pražských křesťanských velkoobchodníků a obchodníků se zahraničním kupeckým a šmejdířským zbožím v letech 1620–1707*, Pražský sborník historický 39, 2011, s. 7–150.
- ĎURČANSKÝ, Marek, *Česká města a jejich správa za třicetileté války. Zemský a lokální kontext*, Praha 2013.
- ĎURČANSKÝ, Marek, *Obnovování městských rad v českých královských městech v letech 1624–1636*, Documenta Pragensia 21, 2002, s. 93–101.
- EBEL, Martin, *Dějiny českého stavebního práva*, Praha 2007.
- EBELOVÁ, Ivana, *Pražská a venkovská stavební řemesla v době renesance a baroka*, Praha 2001.
- EBELOVÁ, Ivana, *Zlatá doba jihlavského soukenictví*, Jihlavská archivní ročenka 2–3, 2000–2001, s. 52–72.
- EMLER, Josef, *Kamenný most Pražský a někdejší úřad mostecký*, Památky archeologické a místopisné 8, 1868, s. 203–222.
- EMLER, Josef, *Řemeslníci pořádkové pražští v XVI. století*, Památky archeologické a místopisné 8, 1869, s. 515–530, 581–596).
- Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, VLČEK, Pavel (ed.), Praha 2004.
- FÁK, Jiří, *Cechy a řemesla v městečku Kozlancech*, Národopisný věstník XXI (63), 2004, s. 46–58.
- FEJTOVÁ, Olga, *Měšťanské elity na Novém Městě pražském v 17. století a knižní kultura*, Documenta Pragensia 22, 2004, s. 159–174.
- FEJTOVÁ, Olga, *Formování správy raně novověkých měst pražských jako „demokratizační“ proces?*, Český časopis historický 108, 2010, č. 4, s. 615–634.
- FISCHER, Wolfram, *Handwerksrecht und Handwerkswirtschaft um 1800*, Berlin 1954.
- FOLLPRECHT, Kamila, *Elity w Krakowie – topografia siedzib na przełomie XVI i XVII wieku*, Documenta Pragensia 22, 2004, s. 261–273.
- FLAKOVÁ, Nikola, *Dějiny cechovních řemesel v Krupce*, diplomová práce Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Praha 2015.
- FÜGLISTER, Hans, *Handwerksregiment. Untersuchungen und Materialien zur sozialen und politischen Struktur der Stadt Basel in der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts*, Basel – Frankfurt am Mein 1981.

- FÚROVÁ, Pavlína, *Malá Strana ve světle vizitačního protokolu tereziánského katastru z roku 1726*, bakalářská práce Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Praha 2016.
- GADOCHA, Marcin, *Cech piekarzy i handel chlebem w Krakowie w okresie nowożytnym*, Kraków 2012.
- GIEL, Robert, *Der Kölner Rat in der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts. Zu Grundlagen und Grenzen seiner Arbeitsweise*, Geschichte in Köln 45, 1999, s. 14–38.
- GIEL, Robert, *Politische Öffentlichkeit im spätmittelalterlich-frühneuzeitlichen Köln*, Berlin 1998.
- GINDELY, Antonín, *Das Zunftwesen in Böhmen von 16. bis ins 18. Jahrhundert*, Zprávy o zasedání Královské české společnosti nauk, 1884, s. 55–83.
- GINDELY, Antonín, *O cechovním zřízení v Čechách od XVI. až do XVIII. století*, Právník 24, 1885, s. 10–17, 45–50, 109–117, 115–159.
- GOPPOLD, Uwe, *Politische Kommunikation in den Städten der Vormoderne. Zürich und Münster im Vergleich*, Köln – Weimar – Wien 2007.
- GOTTSTEINOVÁ, Pavlína, *Nové Město pražské ve světle vizitačního protokolu tereziánského katastru z roku 1725*, Pražský sborník historický 47, 2019, s. 77–144.
- GRAUS, František, *Soukenictví v době předhusitské*, in: Sborník pro hospodářské a sociální dějiny 1, Praha 1946, s. 164–183.
- GROSS, Hynek, *Z bývalých cechů v Českém Krumlově*, Památky archeologické a místopisné 19, 1900, s. 193–204, 307–320.
- HABICHT, Bernd, *Stadt- und Landhandwerk im südlichen Niedersachsen im 18. Jahrhundert. Ein wirtschaftsgeschichtlicher Beitrag unter Berücksichtigung von Bedingungen des Zugangs zum Markt*, Göttingen 1983.
- HALAMA, Ota, *The Confessional Dimension of the Guild Monuments in the First Century of Prague's Utraquists*, in: Krakov – Norimberk – Praha. Město a řemeslo v době předindustriální, (edd.) FEJTOVÁ, Olga – LANDOIS, Antonia – NOGA, Zdzisław, Praha 2022, s. 249–253.
- Handwerksgeschichte in neuer Sicht*, (Hrsg.) Wilhelm ABEL, Göttingen 1978.
- HARLAS, František Xaver, *Cechovní pokladny v Museu kr. hl. města Prahy*, Časopis Společnosti přátel starožitností českých v Praze 11, 1903, s. 122–128.
- HAUPT, Heinz-Gerhard (Hrsg.), *Das Ende der Zünfte. Ein europäischer Vergleich*, Göttingen 2002.

- HEISLEROVÁ, Radka, *Malíři Nového Města pražského a vzestup jejich cechu v 17. století*, Pražský sborník historický 43, 2015, s. 7–57.
- HEISLEROVÁ, Radka, *Pražská malířská bratrstva 1348–1782 (1790). Inventář fondu*, Praha 2022.
- HERBORN, Wolfgang, *Verfassungsideal und Verfassungswirklichkeit in Köln während der ersten zwei Jahrhunderte nach Inkrafttreten des Verbundbriefes von 1396 dargestellt am Beispiel des Bürgermeisteramtes*, in: *Städtische Führungsgruppen und Gemeinde in der werdenden Neuzeit*, Köln – Wien 1980, s. 25–52.
- VON HEUSINGER, Sabine, *Die Zunft im Mittelalter. Zur Verflechtung von Politik, Wirtschaft und Gesellschaft in Straßburg*, Stuttgart 2009.
- HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan – DOBEŠ, Jan, *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*, Praha 2007.
- HOLEC, František, *Cech plavců na Novém Městě pražském*, Pražský sborník historický 32, 2003, s. 211–228.
- HOLEC, František, *Obchod s dřívím v Praze ve 14.–17. století*, Pražský sborník historický 6, 1971, s. 5–100.
- HOLEC, František, *Poříční právo na Novém Městě pražském (Příspěvek k dějinám městské správy v 16.–18. století)*, Právněhistorické studie 14, 1969, s. 181–197.
- HRÁSKÝ, Josef, *Pražští cínaři v 17.–19. století*, Praha 1988.
- HRDLIČKA, Jakub – JÁSEK, Jaroslav – HRUBÝ, Vladimír, *Pět století řemeslné symboliky ve sbírce pečetidel a razítek Archivu hlavního města Prahy*, Praha 1999.
- HÜCKE, Jan, *Sbírka historických památek řemesla kožešnického od jeho vzniku až do spojení se všech tří cechův pražských roku 1785*, Praha 1939 (2. vydání).
- CHOTKOWSKI, Władysław, *Rzemiosła i cechy krakowskie w XV wieku*, Kraków 1891.
- CHYTI, Karel, *Malířstvo pražské 15. a 16. věku a jeho cechovní kniha staroměstská z let 1490–1582*, Praha 1906.
- ISENMANN, Eberhard, *Die deutsche Stadt im Spätmittelalter: 1250–1500. Stadtgestalt, Recht, Stadtreiment, Kirche, Gesellschaft, Wirtschaft*, Stuttgart 1988.
- JAKOBOVITS, Tobias, *Die jüdischen Zünfte in Prag*, Jahrbuch der Gesellschaft für Geschichte der Juden in der Čechoslovakischen Republik 6, 1936, s. 57–145.
- JANÁČEK, Josef, *České dějiny. Doba předbělohorská 1526–1547. Díl I/2*, Praha 1984.
- JANÁČEK, Josef, *České soukenictví v 16. století*, Československý časopis historický 4, 1956, č. 4, s. 553–590.
- JANÁČEK, Josef, *Dějiny obchodu v předbělohorské Praze*, Praha 1955.

- JANÁČEK, Josef, *Obrázek ze života rudolfinské Prahy. Z manuálu Jana Kotvy, cechmistra poctivého pořádku kočovského*, Praha 1958.
- JANÁČEK, Josef, *Pivovarnictví v českých královských městech v 16. století*, Rozpravy Československé akademie věd 69, 1959, č. 1.
- JANÁČEK, Josef, *Pohled na život řemeslnických tovaryšů*, Kniha o Praze 1963, 1963, s. 46–59.
- JANÁČEK, Josef, *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*, Praha 1963.
- JANÁČEK, Josef, *Rudolfinské drahotní rády (Příspěvek k dějinám cenové revoluce v Čechách)*, Praha 1957.
- JANÁČEK, Josef, *Řemeslná výroba v českých městech v 16. století*, Praha 1961.
- JANÁČEK, Josef, *Zrušení cechů roku 1547*, Československý časopis historický 7, 1959, s. 231–242.
- JELÍNEK, Tomáš, *Právní vývoj regulace cen viktualií v pražských městech od poloviny 16. do poloviny 17. století*, Pražský sborník historický 28, 1995, s. 5–25.
- JÍLKOVÁ, Jarmila, *Pražští zemští přísežní mlynáři a jejich pamětní kniha z let 1593–1628*, diplomová práce Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Praha 1988.
- JIROŠOVÁ-NOVÁKOVÁ, Jana, *Nové Město pražské a jeho rady v l. 1437–1547*, diplomová práce Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Praha 1966.
- JOACHIMOVÁ, Jiřina, *Brána kláštera klarisek na Františku v Praze*, Časopis společnosti přátel starožitností 68, 1960, s. 226–231.
- JOACHIMOVÁ, Jiřina – LÍBAL, Dobroslav, *Na troskách mužského kláštera na Františku*, Ochrana památek, 1956, s. 19–36.
- JORDÁNKOVÁ, Hana – SULITKOVÁ, Ludmila, *Brněnský správní model „tří rad“ v pobělohorském období*, Brno v minulosti a dnes 31, 2018, s. 289–310.
- JORDÁNKOVÁ, Hana – SULITKOVÁ, Ludmila, *Kompetence brněnských radních v předbělohorské době. Porovnání se situací v dalších moravských královských městech*, Documenta Pragensia 21, 2002, s. 39–54.
- JORDÁNKOVÁ, Hana – SULITKOVÁ, Ludmila, *Předbělohorské Brno. Hospodářský potenciál města a sociální situace jeho obyvatel*, Brno 2020.
- JORDÁNKOVÁ, Hana – SULITKOVÁ, Ludmila, *Řemeslná výroba v Brně od počátků města do 80. let 19. století*, in: František ZŘÍDKAVESELÝ ET ALII, Brno – město řemesel, průmyslu a obchodu, Brno 1993, s. 4–14.

- JULLIEN, Eva, *Die Handwerker und Zünfte der Stadt Luxemburg im Spätmittelalter*, Köln – Weimar – Wien 2017.
- KALEDOVÁ, Kristýna, *Cechy v Kostelci nad Orlicí*, bakalářská práce Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, Brno 2017.
- KAPAVÍKOVÁ, Marie, *Kutnohorské radní knihy z let 1462–1527 a městská správa v tomto období*, Sborník archivních prací 23, 1973, s. 106–155.
- KARLOVÁ, Zdeňka, *Změny v cechovním zřízení měst pražských po roce 1547*, Sborník příspěvků k dějinám hl. m. Prahy 8, 1938, s. 57–78.
- KASTNER, Quido, *Městská správa v Litoměřicích v 16. století*, in: Stavovský odboj roku 1547. První krize habsburské monarchie, (ed.) VOREL, Petr, Pardubice – Praha 1999, s. 135–144.
- KELLER, Katrin, *Gemeine Bürgerschaft und Obrigkeit. Zu Wirkungsmöglichkeiten von Handwerksmeistern innerhalb städtischer Selbstverwaltungsorgane Leipzigs im 16. Jahrhundert*, in: Verwaltung und Politik in Städten Mitteleuropas. Beiträge zu Verfassungsnorm und Verfassungswirklichkeit in altständischer Zeit, (Hrsg.) EHBRECHT, Wilfried, Köln – Weimar – Wien 1994, s. 183–190.
- KLUGE, Arnd, *Die Zünfte*, Stuttgart 2009.
- KMOCHOVÁ, Romana, „*I přišli k nám soldáti...*“ *Město Slaný za třicetileté války optikou pramenů městské kanceláře*, diplomová práce Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Praha 2015.
- KNOTKOVÁ, Veronika – LEDVINKA, Václav – MAŘÍKOVÁ, Martina – MENDELOVÁ, Jaroslava, *Od prvního mezi konšely k primátorovi*, in: První v obci. Purkmistři, starostové a primátoři města Prahy 1784–1989, (edd.) KONVIČNÁ, Jana – MAŘÍKOVÁ, Martina, Praha 2023, s. 13–44.
- KORBELÁŘOVÁ, Irena, *Ke společnému původu členů městské správy a představitelů cechů v Hlučíně v první polovině 18. století I. Městské správní úřady a jejich personální obsazení*, Časopis Slezského zemského muzea, série B – vědy historické 42, 1993, č. 3, s. 277–280.
- KORBELÁŘOVÁ, Irena, *Ke společnému původu členů městské správy a představitelů cechů v Hlučíně v první polovině 18. století II. Remeslná výroba, cechy a cechmistři*, Časopis Slezského zemského muzea, série B – vědy historické 43, 1994, č. 1, s. 86–92.
- KOVÁŘ, Miroslav – MUSÍLEK, Martin – PROKOPOVÁ, Anna, *Ke stavebním dějinám zaniklého špitálního kostela sv. Bartoloměje na Novém Městě pražském (čp. 427 a 435)*, Staletá Praha 28, 2012, č. 2, s. 77–90.

- KRATĚNOVÁ, Pavlína, *Cechy v Mimoni*, diplomová práce Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, Brno 2011.
- KRATOCHVÍL, Miloš, *Šestipanské úřady v Starém a Novém městě pražském do r. 1547 a jejich knihy*, Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy 6, 1930, s. 149–264.
- KRATOCHVÍLOVÁ, Martina, *K provenienci Křižovnického a Staroměstského graduálu*, Umění 53, 2005, č. 4, s. 323–334.
- KRÓL, Mateusz, *Cechy krakowskie w XIV–XVI wieku*, Kraków 2023.
- KUČEROVÁ, Marie, *Příspěvky k dějinám cechů do roku 1419*, diplomová práce Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Praha 1959.
- KÜHNDEL, Jan, *Vývoj olomouckých řemeslnických cechů (do začátku 17. století)*, Olomouc 1929.
- KŮRKA, Pavel B., *Jan Kotva – rudolfínský úředník – amatér*, Documenta Pragensia 27, 2008, s. 329–336.
- KŮRKA, Pavel B., *Kostelníci, úředníci, měšťané. Samospráva farnosti v utrakvismu*, Praha 2010.
- KŮRKA, Pavel B., „*Tu, kdež nyní slove u sv. Valentina na Rynečku.*“ *Dějiny a místopis kostela a farnosti sv. Valentina na Starém Městě pražském*, Pražský sborník historický 33, 2004, s. 109–178.
- KŮRKA, Pavel B., „*Urozenost, ctnost, krása i umění. Za nic nestojí, když peněz není*“.
Správa a majetek záduší kostela sv. Valentina na Starém Městě pražském v raném novověku, Pražský sborník historický 34, 2006, s. 93–124.
- KŮRKA, Pavel B., *Volení a v obci vyhlášení? Vztah městské a zádušní správy v utrakvismu – základní přehled*, in: Ve znamení zemí Koruny české. Sborník k šedesátým narozeninám prof. PhDr. Lenky Bobkové, CSc., (edd.) BŘEZINA, Luděk – KONVIČNÁ, Jana – ZDICHYNEC, Jan, Praha 2006, s. 305–313.
- KVĚTOŇOVÁ, Jarmila, *Cechy na Příbramsku v 16. až 18. století*, rigorózní práce Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Praha 2012.
- LAŇOVÁ, Alžběta, *Vývoj chirurgické profese od období pozdního středověku do roku 1848 na území Prahy*, Pražský sborník historický 45, 2017, s. 59–119.
- LAŠTOVKOVÁ, Barbora – LAŠTOVKA, Marek – JÍŠOVÁ, Kateřina – TŘIKAČ, Josef – LEDVINKA, Václav, *Pražský uličník. Encyklopedie názvů pražských veřejných prostranství*, Praha 2022.
- LEHNERT, Walter, *Nürnberg – Stadt ohne Zünfte. Die Aufgaben des reichsstädtischen Rugamtes*, in: Deutsches Handwerk in Spätmittelalter und Früher Neuzeit.

- Sozialgeschichte – Volkskunde – Literaturgeschichte, (Hrsg.) ELKAR, Rainer S., Göttingen 1983, s. 71–81.
- LEVÝ, František, *Starí pořádkové řemeslníci v Rakovníku*, Památky archeologické a místopisné 9, 1871, s. 43–58, 121–130, 202–208.
- LÍVA, Václav, *Studie o Praze pobělohorské I. Emigrace*, Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy 6, 1930, s. 357–415.
- LÍVA, Václav, *Studie o Praze pobělohorské II. Rekatolisace*, Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy 7, 1933, s. 1–120.
- LÍVA, Václav, *Studie o Praze pobělohorské III. Změny v domovním majetku*, Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy 9, 1935, s. 1–439.
- MAŘÍKOVÁ Martina, *Die umstrittene Kompetenz der geschworenen Müller in Prag. Böhmisches Wasserbauexperten vom Mittelalter bis in die Neuzeit*, in: *Wasserinfrastrukturen und Macht von der Antike bis zur Gegenwart*, (Hrsg.) FÖRSTER, Birte – BAUCH, Martin, München – Berlin – Boston 2015, s. 164–184.
- MATUŠKA, Jan, *Cechy v Boskovicích*, diplomová práce Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, Brno 2015.
- MAYER, Josef, *Architektonické dílo Jana Dominika de Barifis*, Staletá Praha 5, 1971, s. 199–209.
- MENDELOVÁ, Jaroslava, *Osmipanský úřad na Starém Městě pražském do r. 1637*, Pražský sborník historický 17, 1984, s. 90–104.
- MENDELOVÁ, Jaroslava, *Rada Nového Města pražského v letech 1600–1650*, Pražský sborník historický 29, 1996, s. 59–104.
- MENDELOVÁ, Jaroslava, *Staroměstské a novoměstské rady v první polovině 17. století*, Documenta Pragensia 21, 2002, s. 81–91.
- MENDELOVÁ, Jaroslava, *Správa Nového Města pražského v letech 1547–1602*, Pražský sborník historický 49, 2021, s. 175–271.
- MENDL, Bedřich, *Počátky našich cechů*, Český časopis historický 33, 1927, s. 1–20, 307–346.
- MENDL, Bedřich, *Sociální krise a zápasy ve městech čtrnáctého věku*, Praha 1926.
- MENDL, Bedřich, *Sociální krise měst ve století čtrnáctém (část 1.)*, Český časopis historický 30, 1924, s. 35–73.
- MENDL, Bedřich, *Sociální krise měst ve století čtrnáctém (část 2.)*, Český časopis historický 31, 1925, s. 233–270.

- MENDL, Bedřich, *Sociální krise měst ve století čtrnáctém (část 3.)*, Český časopis historický 31, 1925, s. 533–565.
- MENDL, Bedřich, *Sociální krise měst ve století čtrnáctém (část 4. – dokončení)*, Český časopis historický 32, 1926, s. 249–282.
- MENDL, Bedřich, *Vývoj řemesel a obchodu v městech pražských*, Praha 1947.
- MENDL, Bedřich, *Z hospodářských dějin středověké Prahy*, Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy 5/2, 1932, s. 161–390.
- MEZNÍK, Jaroslav, *Brněnský patriciát a boje o vládu města ve 14. a 15. století*, Brno v minulosti a dnes 4, 1962, s. 247–349.
- MEZNÍK, Jaroslav, *Hnutí řemeslníků a chudiny v Brně roku 1378*, Československý časopis historický 9, 1961, s. 637–651.
- MEZNÍK, Jaroslav, *Karel IV., Patriciát a cechy*, Československý časopis historický 13, 1965, s. 202–217.
- MEZNÍK, Jaroslav, *Pozdvižení v Jihlavě roku 1391*, Časopis Matice moravské 89, 1970, s. 189–200.
- MEZNÍK, Jaroslav, *Praha před husitskou revolucí*, Praha 1990.
- MEZNÍK, Jaroslav, *Převrat na Starém Městě pražském roku 1350*, Pražský sborník historický 1, 1964, s. 7–20.
- MILITZER, Klaus, *Führungsschicht und Gemeinde in Köln im 14. Jahrhundert*, in: *Städtische Führungsgruppen und Gemeinde in der werdenden Neuzeit, Köln – Wien* 1980, s. 1–24.
- MOSKAL, Katarzyna, *Prestige in den Krakauer Zünften die Ausstattung der Zunftschenken, Zunfthäuser und Kapellen*, in: *Krakov – Norimberk – Praha. Město a řemeslo v době předindustriální*, FEJTOVÁ, Olga – LANDOIS, Antonia – NOGA, Zdzisław (edd.), Praha 2022, s. 317–336.
- MUSÍLEK, Martin, *Patroni, klienti, příbuzní. Sociální svět Starého Města pražského ve 14. století*, Praha 2015.
- Národní listy* 10, 1870, č. 201, 27. 7.
- NĚMEČKOVÁ, Eva, *Cechy královských měst severozápadních měst v raném novověku*, disertační práce Filozofické fakulty Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, Ústí nad Labem 2014.
- NIEDEROVÁ, Eliška, *Cechy v Nové Bystřici v 17. století*, bakalářská práce Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, Brno 2012.

- NODL, Martin, *Elity v českých a moravských pozdně středověkých městech jako badatelský a interpretační problém*, Documenta Pragensia 22, 2004, s. 23–49.
- NODL, Martin, *Sladovníci a konzumace piva v pozdněstředověkých Čechách*, in: Historia naturalna jedzenia. Między antykiem a XIX wiekiem, (ed.) Beata Możejko, Gdańsk 2012, s. 77–82.
- NODL, Martin, *Sociální aspekty středověkého městského pivovarnictví*, Documenta Pragensia 25, 2007, s. 53–67.
- NODL, Martin, *Středověká prosopografie jako metodická inovace*, in: VIII. sjezd českých historiků (Hradec Králové 10.–12. září 1999), (ed.) PEŠEK, Jiří, Praha 2000, s. 146–149.
- NOGA, Zdzisław, *Die Herrschaftselite der Stadt Krakau vom 16. bis zum 18. Jahrhundert*, in: Krakov – Norimberk – Praha. Elity měst ve středověku a raném novověku. Původ, národnost, mobilita, mentalita, (edd.) DIEFENBACHER, Michael – FEJTOVÁ, Olga – NOGA, Zdzisław, Praha 2016, s. 115–126.
- NOGA, Zdzisław, *Der Krakauer Rat und Zünfte im 15. bis 18. Jahrhundert*, in: Krakov – Norimberk – Praha. Město a řemeslo v době předindustriální, (edd.) FEJTOVÁ, Olga – LANDOIS, Antonia – NOGA, Zdzisław, Praha 2022, s. 257–269.
- NOVOTNÝ, David, *Královští rychtáři ve věnných městech v předbělohorském období na příkladu Chrudimi, Vysokého Mýta a Poličky*, Paginae historiae 16, 2008, s. 49–101.
- NOVOTNÝ, David, *Královští rychtáři ve východočeských zeměpanských městech v době předbělohorské*, Olomouc 2012.
- NOVOTNÝ, Antonín, *Pražské cechovní truhlice a korouhve*, Umělecké památky 20, Praha 1948.
- OEXLE, Otto Gerhard, *Die mittelalterliche Zunft als Forschungsproblem. Ein Beitrag zur Wissenschaftsgeschichte der Moderne*, Blätter für deutsche Landesgeschichte 118, 1982, s. 1–44.
- PÁTKOVÁ, Hana, *Pražské malířské sdružení ve 14. a 15. století*, Pražský sborník historický 25, 1992, s. 7–28.
- PÁTKOVÁ, Hana, *Bratrstvie ke cti Božie. Poznámky ke kultovní činnosti bratrstev a cechů ve středověkých Čechách*, Praha 2000.
- PÁTROVÁ, Karin, *Řemeslnické cechy v Brandýse nad Labem. Polovina 16. – polovina 19. století*, Brandýs nad Labem – Stará Boleslav 2010.
- PAVLICOVÁ, Silvia, *Úřad mostu pražského a jeho nejstarší písemný doklad*, Documenta Pragensia 24, 2005, s. 243–249.

- PERGER, Richard, *Die politische Rolle der Wiener Handwerker im Spätmittelalter*, Wiener Geschichtsblätter 38, 1983, s. 1–36.
- PERGER, Richard, *Die Wiener Ratsbürger 1396–1526. Ein Handbuch*, Wien 1988.
- PEŘINOVÁ, Helena, *Od patriciátu k elitě. Definice horní měšťanské vrstvy raného novověku v posledních padesáti letech*, Český časopis historický 104, 2006, č. 1, s. 111–122.
- PEŠEK, Jiří, *Některé problémy bádání o spojené Praze let 1518–1528*, Documenta Pragensia 4, 1984, s. 186–197.
- PEŠEK, Jiří, *Ziga Vaniček – der Metzger, der den König wählte*, in: Krakov – Norimberk – Praha. Město a řemeslo v době předindustriální, (edd.) FEJTOVÁ, Olga – LANDOIS, Antonia – NOGA, Zdzisław, Praha 2022, s. 297–313.
- PETERKA, Otto Wilhelm, *Die bürgerlichen Braugerechtigkeiten in Böhmen. Eine rechtsgeschichtliche Untersuchung*, Praha 1917.
- PREISS, Pavel, *Italští umělci v Praze. Renesance, manýrismus, baroko*, Praha 1986.
- PROCHÁZKOVÁ, Eva, *Cechovní řemesla v Miličíně a Mladé Vožici v 18. století*, Sborník vlastivědných prací z Podbrdsko a Podblanicka 32, 1992, s. 79–94.
- PROCHÁZKOVÁ, Eva, *Cechovní řemesla v Prčici v 17. a 18. století*, Sborník vlastivědných prací z Podbrdsko a Podblanicka 29, 1988, s. 141–155.
- RÄDLINGER, Christine, *Die Grosse Krise – Finanzielle Probleme und Verfassungskämpfe 1365 bis 1403*, in: Geschichte der Stadt München, (Hrsg.) BAUER, Richard, München 1992, s. 97–120.
- RAK, Petr, *Správa města Kadaně v letech 1465–1620*, Ústí nad Labem – Praha 2014.
- RAU, Karl Heinrich, *Über das Zunftwesen und die Folgen seiner Aufhebung*, Leipzig 1816.
- REIMAN, Josef, *Mikuláš Škoda, perníkář Staropražský*, in: 75 let společenstva cukrářů, perníkářů, čokoládovníků a voskařů v hlav. Městě Praze a okolí, (edd.) PECHEK, Richard – VOTRUBA, Karel, Praha 1935, s. 69–78.
- REITH, Reinhold, *Zünfte im Süden des Alten Reiches: Politische, wirtschaftliche und soziale Aspekte*, in: Das Ende der Zünfte. Ein Europäische Vergleich, (Hrsg.) Heinz-Gerhard HAUPT, Göttingen 2002, s. 39–69.
- RIGETTI, Peter – PANNISCH, Johann Christoph, *Historische Nachricht sowohl von der Errichtung der Wellischen Congregation unter dem Titel Maria Himmelfahrt als auch des dazu gehörigen Hospitals*, Praha 1773.
- ROUBÍK, František, *Královští hejtmané v městech pražských v letech 1547 až 1785*, Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy 7, 1933, s. 121–188.

- ROUBÍK, František, *Královští rychtáři v pražských i jiných českých městech v letech 1547 až 1783*, Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy 6, Praha 1930, s. 265–355.
- RUTH, František, *Kronika královské Prahy a obcí sousedních II*, Praha 1904.
- RYANTOVÁ, Marie, *Ladislav II. Popel z Lobkovic jako první prezident apelačního soudu*, in: Stavovský odboj roku 1547. První krize habsburské monarchie, (ed.) VOREL, Petr, Pardubice – Praha 1999, s. 185–204.
- RYBAŘÍK, Václav, *Pražští skalníci, kameníci a sochaři*, Praha 2007.
- SAKAŘ, Josef, *Dějiny Pardubic nad Labem V. Čechy městské*, Pardubice 1935.
- SAVICKÁ, Pavla, *Altar and the Tomb of the Harness Makers` Guild of Prague`s Lasser Town*, in: Krakov – Norimberk – Praha. Město a řemeslo v době předindustriální, (edd.) FEJTOVÁ, Olga – LANDOIS, Antonia – NOGA, Zdzisław (edd.), Praha 2022, s. 359–366.
- SEDLÁK, Vladimír Jan, *O ceších a jejich archivech*, in: Archivní příručka. Sborník přednášek o archivní praxi, (edd.) VOLF, Miloslav – HAAS, Antonín, Praha 1948, s. 197–223.
- SEGEŠ, Vladimír, *Remeslá a cechy v starom Prešporku*, Bratislava 2010.
- SCHIESS, Robert, *Die Zunft- und Gesellschaftshäuser der Stadt Basel*, Basel 2001.
- SCHMOLLER, Gustav, *Strassburg zur Zeit der Zunftkämpfe und die Reform seiner Verfassung und Verwaltung im XV. Jahrhundert: Rede gehalten zur Feier des Stiftungsfestes der Universität Strassburg am 1. Mai 1875*, Straßburg 1875.
- SCHUBERT, Alexander, *Zwischen Zunftkampf und Thronstreit. Nürnberg im Aufstand 1348/49*, Bamberg 2008.
- ZE SCHUBERTŮ, Zdeněk, *Spolkový dům společenstva stavitelů, kameníků a zedníků*, Zprávy Spolku architektů a inženýrů v Království českém 14, 1879, s. 131–133.
- SCHULTHEIß, Werner, *Die Münchner Gewerbeverfassung im Mittelalter*, München 1936.
- SCHULZ, Knut – GIEL, Robert, *Die politische Zunft. Eine die spätmittelalterliche Stadt prägende Institution?*, in: Verwaltung und Politik in Städten Mitteleuropas. Beiträge zu Verfassungsnorm und Verfassungswirklichkeit in altständischer Zeit, (Hrsg.) EHBRECHT, Wilfried, Köln – Weimar – Wien 1994, s. 1–20.
- SCHULZ, Knut, *Handwerk, Zünfte und Gewerbe. Mittelalter und Renaissance*, Darmstadt 2010.
- SMOLOVÁ, Věra, *Rada Starého Města pražského v letech 1650–1715*, Pražský sborník historický 24, 1991, s. 5–35.
- SMRŽ, Jiří, *Cech pražských mečířů v letech 1731–1860*, Pražský sborník historický 45, 2017, s. 9–57.

- SMRŽ, Jiří, *Cechy v pražských městech od prvních zpráv ve 13. století až do jejich zrušení v roce 1860*, Praha 2019.
- SMRŽ, Jiří, *Konířské právo na Novém Městě pražském (Příspěvek k dějinám městské správy v 16.–18. století)*, Pražský sborník historický 49, 2021, s. 13–72.
- SMRŽ, Jiří, „*Koňský dobytek*“ v soudních knihách novoměstských konířů, *Documenta Pragensia* 42, 2023, s. 83–93.
- SMRŽ, Jiří, *Podíl cechmistrů na správě pražských měst v raném novověku*, Praha 2021.
- SMRŽ, Jiří, *Pražští mečíři ve středověku a raném novověku*, Pražský sborník historický 46, 2018, s. 21–55.
- SMRŽ, Jiří, *Pražští střelci a městské hradby. Provoz a údržba novoměstských hradeb*, *Documenta Pragensia* 38, 2019, s. 117–138.
- SMRŽ, Jiří, *Správa Malé Strany v 16. a 17. století v rozšířených pamětních zápisech o obnovách městských rad*, Pražský sborník historický 47, 2019, s. 11–73.
- SOBEK, David, *Raně novověká Kroměříž a její cechy v 17. – 19. století*, bakalářská práce Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, Olomouc 2013.
- SOBEK, David, *Cechovní korporace ve vrchnostenských městech na raně novověké Moravě: Kroměříž a Prostějov v 16.–19. století*, diplomová práce Filozofické fakulty Palackého univerzity v Olomouci, Olomouc 2015.
- SPÁČILOVÁ, Libuše – SPÁČIL, Vladimír – BOK, Václav, *Glosář starší němčiny k českým pramenům*, Olomouc 2014.
- VAN STEENSEL, Arie, *Guilds and Politics in Medieval Urban Europe. Towards a Comparative Institutional Analysis*, in: *Craftsmen and Guilds in the Medieval and Early Modern Periods*, (edd.) JULLIEN, Eva – PAULY, Michel, Stuttgart 2016, s. 37–56.
- STEHLÍKOVÁ, Dana, *Encyklopedie českého zlatnictví, stříbrnictví a klenotnictví*, Praha 2003.
- STERNECK, Tomáš, *Obnovování českobudějovické městské rady za třicetileté války*, Jihočeský sborník historický 74, 2005, s. 104–149.
- SULITKOVÁ, Ludmila, *Městské elity ve středověku a raném novověku (na příkladu Brna)*, in: *Sršatý Prajz. Erich Šefčík (1945–2004)*, (edd.) HANZAL, Jiří – ŠEFČÍK, Ondřej, Praha 2010, s. 29–48.
- SULITKOVÁ, Ludmila, *Omezování autonomie královských měst od 17. století do poloviny 18. století na příkladu Brna*, *Cornova* 10, 2020, č. 1, s. 59–70.

- SULITKOVÁ, Ludmila, *Patriciát nebo vrchní vrstva? Zamyšlení nad charakterem horní vrstvy městského obyvatelstva v Brně v předbělohorském období*, *Studia historica Tyrnaviensia* 3, 2003, s. 245–271.
- SULITKOVÁ, Ludmila, *Zamyšlení nad charakterem vůdčí vrstvy městského obyvatelstva na příkladu Brna v raném novověku. Diskusní příspěvek*, *Documenta Pragensia* 22, 2004, s. 243–250.
- SVOBODNÝ, Petr – HLAVÁČKOVÁ, Ludmila, *Pražské špitály a nemocnice*, Praha 1999.
- SVOBODOVÁ-LADOVÁ, Miluše, *Zvláštní místní práva v Praze*, *Pražský sborník historický* 8, 1983, s. 153–168.
- ŠEBÁNEK, Jindřich, *Desetipanský úřad Starého města pražského a jeho knihy. Z dějin městské správy a diplomatiky městských knih*, *Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy* 5/2, 1932, s. 767–929.
- ŠIMÁK, Josef Vítězslav, *Ziga Vaničkovice, účastník bouře pražské roku 1524*, *Časopis Musea království Českého* 78, 1904, s. 33–42.
- ŠMAHEL, František, *Pražské povstání 1483*, *Pražský sborník historický* 19, 1986, s. 35–102.
- ŠRONĚK, Michal, *Pražští malíři 1600–1656. Mistři, tovaryši, učedníci a štolíři v Knize Staroměstského malířského cechu – Biografický slovník*, Praha 1997.
- TOMAS, Jindřich, *Praha – hospodářské a sociální poměry a předpoklady událostí r. 1547*, in: *Stavovský odboj roku 1547. První krize habsburské monarchie*, (ed.) VOREL, Petr, Pardubice – Praha 1999, s. 145–162.
- TOMEK, Václav Vladivoj, *Dějepis města Prahy I*, Praha 1855.
- TOMEK, Václav Vladivoj, *Dějepis města Prahy II*, Praha 1871.
- TOMEK, Václav Vladivoj, *Dějepis města Prahy V*, Praha 1881.
- TOMEK, Václav Vladivoj, *Dějepis města Prahy VIII*, Praha 1891.
- TOMEK, Václav Vladivoj, *Dějepis města Prahy IX*, Praha 1893.
- TOMEK, Václav Vladivoj, *Dějepis města Prahy X*, Praha 1891.
- URBANOVÁ, Miroslava, *Šestipanské úřady na Starém a Novém Městě pražském v letech 1547–1628*, diplomová práce Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, Praha 1979.
- URBANOVÁ, Miroslava, *Šestipanskí úředníci Starého a Nového Města pražského v letech 1547–1628*, *Documenta Pragensia* 1, 1980, s. 102–125.
- VÁCHA, Štěpán, *K rané tvorbě pražského malíře Antonína Stevense ze Steinfelsu*, in: *Orbis Artium. K jubileu Lubomíra Slavíčka*, KROUPA, Jiří – ŠEFERISOVÁ LOUDOVÁ, Michaela – KONEČNÝ, Lubomír (edd.), Brno 2009, s. 165–174.

- VÁCHA, Štěpán – HEISLEROVÁ, Radka, *Pražští malíři v letech 1635–1680. Antonín Stevens, Jan Bedřich Hess, Matěj Zimprecht*, Praha 2017.
- VÁLKOVÁ-FRÝZOVÁ, Marie, *Úřad perkmistra pražských viničných hor*, Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy 6, 1930, s. 1–148.
- VLČEK, Pavel et al., *Umělecké památky Prahy. Malá Strana*, Praha 1999.
- VODIČKA, Ondřej, *Sázka na křížového krále. Katoličtí exulanti z husitských měst (1419–1436/1454)*, Dolní Břežany – Praha 2024.
- WASKOVÁ, Marie, *Konířské právo v Plzni v 1. polovině 18. století. Rozbor pramene, Minulostí západočeského kraje 39*, 2004, s. 115–152.
- WILDA, Wilhelm Eduard, *Das Gildenwesen in Mittelalter*, Halle 1831.
- WINTER, Zikmund, *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, Praha 1913.
- WINTER, Zikmund, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*, Praha 1906.
- WINTER, Zikmund, *První cechy řemeslné v Čechách*, Časopis Musea království Českého 78, 1904, s. 1–19, 201–220.
- WINTER, Zikmund, *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách (1526–1620)*, Praha 1909.
- WINTER, Zikmund, *Z městských živností X*, Praha 1930.
- WISSELL, Rudolf, *Des alten Handwerks Recht und Gewohnheit I, II*, Berlin 1929.
- WISSELL, Rudolf, *Des alten Handwerks Recht und Gewohnheit I–VI*, Berlin 1971–1988².
- Zabytki cechów śląskich*, (ed.) KORŻEL-KRAŚNA, Małgorzata, Wrocław 2002.
- ZATSCHEK, Heinz, *Handwerk und Gewerbe in Wien. Von den Anfängen bis zur Erteilung der Gewerbefreiheit im Jahre 1859*, Wien 1949.
- ZILYNSKYJ, Bohdan, *Špitály Nového Města pražského v pohusitské době (do r. 1518)*, Documenta Pragensia 7/1, 1987, s. 91–103.
- Zünftig! Geheimnisvolles Handwerk 1500–1800*, (Hrsg.) SCHINDLER, Thomas – KELLER, Anke – SCHÜRER, Ralf, Nürnberg 2013.
- ŽILKA, Ladislav, *Seznam domů týnské osady z roku 1613*, Documenta Pragensia 15, 1997, s. 75–81.

Seznam vyobrazení

- Obr. 1 [s. 62] – Ferule blíže neurčeného pražského cechu pekařů z roku 1791.
MMP, inv. č. H 017 101.
- Obr. 2 [s. 62] – Pečetidlo předního cechmistra cechu nákladníků vaření piva na Malé Straně. AMP, Sbírka typářů a razítek, sign. AMP K III – 179.
- Obr. 3 [s. 63] – Pečetidlo staroměstského cechu ševců z roku 1590 se jmény cechmistrů na rubové straně typáře.. AMP, Sbírka typářů a razítek, sign. AMP K III – 373.
- Obr. 4 [s. 63] – Pečetidlo novoměstského cechu kloboučníků z období kolem roku 1640 se jmény cechmistrů v pečetním poli. AMP, Sbírka typářů a razítek, sign. AMP K III – 149.
- Obr. 5 [s. 64] – Pokladnice staroměstského cechu kovářů z roku 1676 s iniciálami cechmistrů. MMP, inv. č. HD 000 624.
- Obr. 6 [s. 67] – Čtveřice portrétů představených kožešnického cechu na Starém Městě pražském z roku 1595. AMP, Společenstvo kožešníků Praha, kniha nadace Kašpara Fifka, 1840–1948, fol. 1v.
- Obr. 7 [s. 68] – Portrét představeného staroměstského zednicko-stavitelského cechu Františka Sallovisia z roku 1754. MMP, inv. č. H 000 815.
- Obr. 8. [s. 68] – Někdejší sídlo živnostenského společenstva stavitelů, zedníků a kameníků – dům čp. 915 na Kozím plácku na Starém Městě. Foto: Jiří Smrž.
- Obr. 9 [s. 69] – Stylizovaný portrét Michala Purkmistra a Kašpara Cipla, představených cechu bradýřů na Malé Straně, do podoby patronů řemesla sv. Kosmy a sv. Damiána v Malostranském graduále. NK ČR, sign. XVII.A.3, fol. 377r.
- Obr. 10 [s. 122] – Cechovní znamení z roku 1678 na domě čp. 383 v Karmelitské ulici na Malé Straně, které označovalo obydlí předního staršího. Foto: Marek Lašťovka.
- Obr. 11 [s. 242] – Ukázka rukopisu Jana Kotvy v manuálu staroměstského cechu kočích z roku 1603. AMP, SÚKR, sign. 1756, fol. 67v.

Přehled tabulek

- Tab. 1 [s. 29–35] – Přehled artikulí pražských cechů z let 1547–1784.
- Tab. 2 [s. 38–45] – Přehled úředních knih pražských cechů z let 1547–1784.
- Tab. 3 [s. 49–50] – Přehled dochovaných rozšířených pamětních zápisů o obnovách městských rad Starého Města pražského z let 1571–1729.
- Tab. 4 [s. 51] – Přehled dochovaných rozšířených pamětních zápisů o obnovách městských rad Nového Města pražského z let 1528–1723.
- Tab. 5 [s. 54] – Přehled dochovaných rozšířených pamětních zápisů o obnovách městských rad Malé Strany z let 1572–1694.
- Tab. 6 [s. 58] – Přehled ferulí pražských cechů uložených v Muzeu hlavního města Prahy.
- Tab. 7 [s. 72] – Databázová karta Kryštofa Funka s přehledem zastávaných funkcí ve správě Malé Strany.
- Tab. 8 [s. 78] – Přehled cechmistrovských přísah z let 1547–1784 v úředních knihách pražských měst.
- Tab. 9 [s. 149] – Typy vlád ve středověkých městech podle Jaroslava Mezníka.
- Tab. 10 [s. 150] – Rozdělení měst s ohledem na míru podílu cechmistrů na vládě.
- Tab. 11 [s. 151] – Vývoj zastoupení cechů na vedení města Basilej ve středověku a raném novověku podle Knuta Schulze.
- Tab. 12 [s. 158] – Profesní složení konšelů Starého Města pražského v letech 1350 a 1352.
- Tab. 13 [s. 160] – Počet mandátů ve staroměstských radách z let 1377–1419 podle profesí.
- Tab. 14 [s. 176] – Zastoupení cechmistrů ve staroměstské radě v letech 1581–1599.
- Tab. 15 [s. 177] – Zastoupení cechmistrů v malostranské radě v letech 1572–1580.
- Tab. 16 [s. 181] – Zastoupení cechmistrů v malostranské radě v letech 1630–1678.

Přehled grafů

Graf 1 a 2 [s. 178] – Rozložení radních mandátů mezi řemeslnickými, obchodními a podnikatelskými živnostmi v letech 1601–1620.

Graf 3 [s. 187] – Vývoj zastoupení cechmistrů v novoměstském sboru obecních starších v letech 1650–1678.